

Het gebroken verzetsaureool.

De Witte Brigade en het verzet als actieve speler
in de strijd om de herinnering.

Masterscriptie voorgelegd tot het behalen van de graad van Master in de Geschiedenis aan de Universiteit Gent.

Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Departement Geschiedenis
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis
Academiejaar 2008-2009

Kevin De Bodt
Promotor: Prof. Dr. Bruno De Wever.

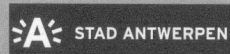
R. Cornelissen
J. Sambrecht

en laten ^{treinen} rijden door een
 karrenspoor. De hele wereld
 woont al eeuwen in hun mouwen. Ze zijn ^{geweest} wat wij ze vragen.
 Ze dropten bommen op de Rex, ze waren jood, sinjoor, en morgen vallen onze handen met de hunne samen. Ze zeggen: tijd is was. We kunnen
 net alsof ze zelf de hebben uitgevonden. Ze zijn in staat om steden
 kerfstok zetten hun licht
 onder de korenmaat, en wetten messen
 We moeten
ONS GEHEUGEN
 niet aan dichters
 in het metrum
 voor het rijm.
 Als het past leggen ze dokken droog of wallen bloot
 Die brouwen er hun zinnen
 rond en zoeken ^{naar}
 dagenlan
 oude woorden
 voor de sfeer.
 Ze maken brood graag ongedesemd,
 hexametrisch te verbouwen. Dan trekken ze
 een kade recht en ^{hele straten}
 schrappen
 ons geheugen pas aan dichters toevertrouwen, als alles is wat is, en
 zij zich aan de feiten houden.

BART MOEYAERT

© STADSGEDICHT ANTWERPEN 2007

WWW.ANTWERPEN.BE
WWW.FELIXARCHIEF.BE
WWW.EVENSFOUNDATION.BE
 vormgeving Dooreman

V.U.: Inge Schoups, Oudeleeuwenrui 29, 2000 Antwerpen

‘Jezelf een vraag stellen, daarmee begint verzet. En dan die vraag aan een ander stellen.’¹

¹ CAMPERT (R.), *Dichter*, Amsterdam, De Bezige Bij, 1995, p. 382.

DANKWOORD

‘Toen ik geschiedenis studeerde, kreeg ik in eerste kan te horen: heeft geschiedenis nut, is geschiedenis een wetenschap, daarna rechten; Wat krijg je daar te horen: heeft recht nut, is recht een wetenschap? En wat ik toen elke keer zat te denken: “Sorry, maar ik zit hier al.”’²

Waarschijnlijk was Dirk Heirbaut hier in een milde bui en trachtte hij de pijn te verzachten van historici in spe die na enige tijd aan de universiteit tot de jaren van verstand zijn gekomen. Tijdens de zoektocht naar het nut van het verleden heeft nu eenmaal al menig historicus het bijltje erbij neergelegd. Andere historici weten het al langer: geschiedenis studeren biedt weinig of geen toekomst. Zelfs sommige professoren durven hun jongere broer aanraden om de geschiedenisstudies links te laten liggen. Bart De Wever had echter geen oor naar wat zijn broer beweerde en zie wat er (toch nog) van hem geworden is. Ook de zelfverklaarde Briek Schotte van de politiek kon gedurende vele jaren het geld van Vlaanderen tellen. Ondanks de voorbeelden die het tegendeel illustreren, wacht de meesten onder ons geen grote toekomst, maar we hebben tenminste nog altijd de verhalen van grote namen om in te vluchten. Ik vraag me trouwens ook af of iemand me ooit van het idee had kunnen afbrengen om geschiedenis te gaan studeren. Met enige zin voor fatalisme zou gerust kunnen worden gesteld dat mijn levenspad al vastlag toen ik in de lagere school voor het eerst geboeid werd door de figuur van Julius Caesar. Egmonts sokkel in het provinciestadje Zottegem heeft bovenstaande keuze in mijn leven misschien nog meer bepaald. Als kind van twee leerkrachten lijkt ook de koppeling van geschiedenis en onderwijs een logische uitkomst, maar dat is dan weer nog enkel toekomstmuziek.

Ook al heeft professor Bruno De Wever mij nooit afgeraden om aan geschiedenis te beginnen, toch moet ik hem bedanken. De eerlijkheid gebiedt mij trouwens toe te geven dat ik, net zoals zijn broer, ondanks de wijze raad waarschijnlijk toch voor geschiedenis had gekozen. Hij is niet enkel mijn promotor; hij heeft ook mijn kijk (en die van vele anderen) op onze geschiedenis meer beïnvloed dan hij (waarschijnlijk) ooit zal beseffen. Ook doctor Maarten Van Ginderachter was niet onbelangrijk omdat ik bij hem de eerste keer een appreciatie voelde vanwege een academicus die zich niet enkel cijfermatig liet uitdrukken. Om dezelfde reden wil ik ook Elle Declercq bedanken. Ook al zullen ze dit nooit lezen, toch kan ik het niet laten om de professoren Rik Coolsaet, Hendrik Vos, Carl Devos en Katia

² Dirk Heirbaut in BILLIET (B.), CASSIMAN (P.) en VANSPEYBROUCK (M.) (red.), *Het verleden in het heden : geschiedenis, historisch onderzoek en de plaats van de historicus in de maatschappij van vandaag*, Gent, Academia press, 2002, p. 171.

Levecque te vermelden. Zij hebben me kennis bijgebracht die niet enkel mijn kijk op ons verleden maar ook op onze toekomst nog verstevigd en vooral gestoffeerd heeft.

Tijdens mijn onderzoek ben ik heel wat behulpzame maar ook minder warme mensen tegengekomen. Niettemin bedank ik hier graag het personeel van de stadsarchieven van Gent en Antwerpen, het SOMA, de Albertina bibliotheek en de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Een speciale ‘dank u wel’ gaat zeker uit naar het personeel in onze bouwvallige Boekentoren dat samen met Angèle De Fleyt door elke letterenstudent in de armen wordt gedrukt. Het personeel van de vakgroep en zeker Astrid Schoeters behoren evenzeer bij het kransje mensen die ik niet snel zal vergeten. Tenslotte is er uiteraard nog John Boeva, de huidige bezieler van de Witte Brigade (Fidelio).³ Met zijn oneliner ‘Ik heb ze nu alle 2 al gehad: Laplasse en De Bodt’ liet hij mij binnen in zijn wereld vol verzetshelden en goede Belgen.

Dit dankwoord kan uiteraard niet zonder de klassiekers: ouders, familie, vrienden en uiteraard mijn vriendin. Allemaal hebben ze hun steentje bijgedragen tot de realisatie van deze scriptie. Hoe hard hier ook aan gewerkt is: een jaar is echt te kort om een echt pareltje te creëren. Ik ben zeker niet in de hooiberg gesprongen op zoek naar de fameuze speld om er met de nog meer beruchte boerenmeid terug uit te rollen. Deze bedenking drukt weliswaar een eigenschap uit die samen met af en toe wat zwarte gal nu eenmaal deel uitmaakt van mijn karakteriële code, maar toch... Zeker hen die samen met mij de scriptieblues hebben doorstaan, of mij overtuigden om eens een andere plaat op te leggen, ben ik van harte dankbaar.

³ Omwille van de leesbaarheid wordt vanaf hier de oorspronkelijke naam ‘Witte Brigade’ gehanteerd.

INHOUDSOPGAVE

Dankwoord.....	p. 4
Inhoudsopgave	p. 6
Gebruikte afkortingen	p. 8
Inleiding en probleemstelling	p. 9

Deel 1: Oriëntatie in de grote ‘memory’ speeltuin.

1. Historisch bewustzijn en theoretische modellen.	p. 16
1.1. De moodswings van de historische interesse.	p. 16
1.2. Het warme en het koude verleden: sociaal geheugen en geschiedenis.	p. 19
2. Een verstandshuwelijk in praktijk.	p. 22
2.1. Methodologie in de memory studies.	p. 22
2.2. Werkmethode en heuristiek.	p. 23

Deel 2: Het verzet in de maalstroom van de geschiedenis.

1. Verzet in de oorlog: verzetshelden en septemberweerstanders.	p. 27
1.1. De Tweede Wereldoorlog in het kort.	p. 27
1.2. Het verzet geanalyseerd.	p. 28
1.3. Septemberweerstanders en straatrepressie.	p. 34
2. Het verzet na de oorlog en de genese van een herinnering.	p. 38
2.1. De verzetsherinnering als doodgeboren kind?	p. 40
2.2. Het verzetsaureool als inzet van het politieke machtsspel.	p. 41
2.2.1. Het verzet en Londen.	p. 44
2.2.2. Regeringen van het verzet.	p. 46
2.2.3. Het best mogelijke bochtenwerk van de CVP/PSC?.....	p. 50
2.2.4. Zuivering en de Koningskwestie.	p. 52
2.3. Botsende herinneringsmilieus.	p. 56
2.3.1. De katholieke pers en haar moeilijke relatie met het verzet.	p. 56
2.3.2. Het zwarte herinneringsmilieu groeide en bloeide.	p. 58
2.3.3. De witte Belgen blijven alleen achter.	p. 63
3. Besluit.	p. 65

Deel 3: De Witte Brigade en het verzet tussen schaduw en daglicht.

1. De Witte Brigade: ontstaan, groei en bloei.	p. 68
2. Steeds Verenigd: De Witte Brigade heeft nog nut.	p. 79
2.1. Structuren.	p. 79
2.2. Vital Bosschaerts aan het roer.	p. 82
2.3. De naoorlogse leiding.	p. 89
2.4. Sociaal dienstbetoon.	p. 93
2.5. Verenigingsleven.	p. 97
3. Zelfbeeld en geschonden blazoën.	p. 100
3.1. Fidelio keert terug.	p. 100
3.2. De geest van echte weerstanders.	p. 108
3.3. De weerstand komt op straat.	p. 116
3.3.1. De eerste nationale organisatie en acties.	p. 116
3.3.2. Een nieuwe golf van verzet.	p. 132
3.3.3. Een IJzerfront voor België.	p. 152
3.4. Het verzet in de marge van het publieke debat.	p. 174
3.4.1. Tussen twee vuren.	p. 174
3.4.2. Het verzet verliest de macht van de straat.	p. 181
3.4.3. Voorwaarts maar niet vergeten.	p. 191
4. Besluit.	p. 194

Deel 4: Algemeen besluit. p. 196

Bijlagen.	p. 207
Bibliografie.	p. 211

GEBRUIKTE AFKORTINGEN.

ACV: Actiecomité van het verzet.

BSP: Belgische Socialistische Partij.

BNB: Belgische Nationale Beweging.

CAW: Comité voor Actie en Waakzaamheid.

CBL: Comité voor beroep op het land.

CVP: Christelijke Volkspartij.

GL: Geheim Leger.

KAJ: Christelijke Arbeidersjeugd.

KVHV: Katholiek Vlaams Hoogstudenten Verbond.

NCPGR: Nationale Confederatie van de Politieke Gevangenen en Rechthebbenden.

NKB: Nationale Koninklijke Beweging.

OF: Onafhankelijkheidsfront.

OLV: Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling.

OMP: Onuitgegeven Meesterproef.

UDB: Union Démocratique Belge.

VU: Volksunie.

VVV: Verbond van Vlaams Verzet.

INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING.

Het verleden en de geschiedenis in de maatschappij vormen het brede onderzoeksveld waarin deze scriptie zich nestelt. In de geschiedenis is er al geruime tijd sprake van een *memory boom*. Heel wat verschillende concrete onderzoeksobjecten lenen zich tot een studie met dat uitgangspunt: nationale en lokale herdenkingen, geschiedenisonderwijs, nationale en lokale historiografie, film en literatuur, tentoonstellingen, de rol van bepaalde *lieux de mémoire*, een zoektocht naar *milieux de mémoire*,...

Hoewel de meeste wetenschappelijke historische werken niet echt een daverend commercieel succes zijn in België, blijft het verleden op zich de mensen wel boeien. Niet enkel de wetenschappelijke vorsers volgen de *memory boom* maar ook het brede publiek lijkt erdoor bevangen. Verschillende lagen van de bevolking blijven het verleden herinterpreteren en putten er betekenis uit. Weliswaar met de blik strak gericht op de toekomst. Het verleden is wel goed genoeg om als legitimatie te dienen voor een verhaal om de samenleving vorm te helpen geven. Maar hebben we ook genoeg respect voor de echte geschiedenis? Ondermeer met die vraag in het achterhoofd koos ik voor het brede onderwerp 'beeldvorming rond het verzet'.

De Tweede Wereldoorlog werd tot voor kort gezien als een ziekte, een wonde in het Belgische sociale weefsel. Die visie maakt meer en meer plaats voor de kritische historische benadering. Dat de meeste getuigen ons stilaan verlaten is hiervoor een heel belangrijke verklaring. Toch lopen media en politici nog steeds warm voor dit stuk verleden als het enigszins inzetbaar is. De hetze tussen Bart De Wever en Le Soir, of affaires met privédetectives in de marge van het politieke bestel meteen de stempel fascistisch geven, zijn maar enkele van de voorbeelden. Dergelijke termen dragen een zware morele connotatie. Als de oorlog een soort van moreel ijkpunt is, mag het merkwaardig worden genoemd dat hij niet meer gelinkt wordt aan de universele verklaring van de rechten van de mens.

De politieke nalatenschap van de Tweede Wereldoorlog wordt zeer genuanceerd bekeken. Het zou eerder om een restauratie dan om een radicale vernieuwing gaan.⁴ Voor Lode Wils is de collaboratie en de repressie dan weer een van de belangrijkste factoren geweest in het versnellen en gaande houden van het Vlaams separatisme.⁵ De ideologische saus van dit

⁴ Zie onder meer: CRAEYBECKX (J.), MEYNEN (A.), WITTE (E.) e.a (red.), *Tussen restauratie en vernieuwing*, Brussel, VUB-Press, 1989, 352 p.
HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, 230 p.

⁵ WILS (L.), *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen – Apeldoorn, Garant, 2005, p. 292.

proces werd aangedikt met heel wat mythen en historische onwaarheden. De collaboratie werd grotendeels ontdaan van alles wat niet meer politiek correct leek. De katholieke Vlaamse publieke opinie keek naderhand naar de 'slachtoffers van de repressie' als helden en de weerstand werd opzij geschoven.

Dit proces van historische beeldvorming diepgaander onderzoeken was mijn primaire onderzoeksopgave. In eerste instantie werd in de richting van lokale herdenkingen als onderzoeksobject gedacht. Herdenkingen vormen een ideaal onderwerp om heel wat theorieën en leesrasters op los te laten. Het lokale niveau wordt als een van de meest vruchtbare gezien omdat er meestal een zeer specifieke beleving van het verleden kan worden blootgelegd die zich niet zomaar laat passen in een nationaal kader.⁶ Ondermeer Patrick Duportail en Nico Wouters bewezen dat studies van lokale casussen zeer leerrijk kunnen zijn.⁷ Dirk Martin heeft voor het Cegesoma de lokale herdenkingen van de bevrijding in 1994 al eens bestudeerd. In dat jaar werd in België een extra inspanning gedaan om dit verleden te herdenken. Mensen hebben nu eenmaal iets met ronde getallen. Onafhankelijk van nationale initiatieven waren er ook lokale initiatieven genomen. Voor vele gemeenten en steden kwamen de federale regering en de Koning Boudewijnstichting wat laat in actie met hun idee om dit alles in een nationaal kader te plaatsen. Martin haalt in zijn studie aan dat herdenkingen dienen om een maatschappelijke consensus te creëren. Het dominante beeld van de identiteit en de politieke legitimiteit hangt daarmee samen. Volgens hem zijn de lokale initiatieven interessant omdat ze beter dan de nationale evenementen de breuklijnen zouden weergeven in die consensus. Om die breuklijnen en de consensus in Vlaanderen te zoeken onderzocht hij zowel de inhoud als de rituelen. Met rituelen wordt dan de bloemenkranslegging, optochten en dergelijke evenementen bedoeld. Zoveel jaren na de feiten is de kans dat het maar een oppervlakkige herdenking is vrij groot. Het wordt in de eerste plaats een feest waar de mensen het van de inhoud winnen. Toch was de kans op enige substantiële inhoud in het jaar 1994 wel groter dan in andere jaren. Martin stelt zich dus de vraag met welk type van herdenking we te maken hebben. In zijn analyse staat het verschil tussen de kleur van de bestuurders(coalitie) en de socio-economische toestand (ruraal, industrieel of tertiair) in de gemeenten en steden centraal. Dit zijn de perspectieven van waaruit hij zijn inhoudelijke analyse van de herdenkingen heeft gemaakt. Onder inhoud

⁶ ART (J.) en VANHAUTE (E.), *Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw*, Gent, Centrum voor geschiedenis Universiteit Gent en Mens & Cultuur Uitgevers, 2003, p. 387.

⁷ Zie onder meer: DUORTAIL (P.), 'De oorlog tussen heden en verleden. Beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog in de Oost-Vlaamse plattelandsgemeente Bottelare', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 2, 1997, pp. 129-154.

WOUTERS (N.), *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, Lannoo, 2004, 750 p.

verstaat hij alle boodschappen die de officiële instanties hebben verspreid. Alle mogelijke speeches, krantenartikels en expositiecatalogi heeft hij door zijn vingers laten glijden. Na een eerste blik op het materiaal heeft Martin een classificatie gemaakt waarmee hij dan al zijn bronnen te lijf is gegaan.

Veel meer dan de nationale herdenkingen gaven lokale herdenkingen dus breuken weer in de maatschappelijke consensus. Verschillen bleken niet enkel en alleen een communautair verhaal te zijn, maar ook tussen de traditionele partijen bleek er nog steeds een verschil te zijn qua herdenking. Zelfs de samenstelling van de coalitie leverde verschillen op. In slechts veertig procent van de gemeenten die Martin onderzocht, werd het verzet genoemd in het discours tijdens de herdenking. In gemeenten met een homogeen CVP bestuur was dat slechts vijftientwintig procent terwijl het in de door de SP gedomineerde gemeenten dan weer meer dan vijftig procent was. Andere bestuurscoalities draaiden rond de veertig procent qua vermeldingsgraad.⁸ Voor wie de herdenkingen in zijn gemeente wil doorlichten, is dit artikel een absolute must. Dit kleine voorbeeld toont hoe rijk de geschiedenis van een herinnering kan zijn. Mijn zoektocht startte in de 'Zwarte Doos', het nieuwe stadsarchief van Gent. Het enige probleem bleek dat er bitter weinig bronnen bewaard waren gebleven en al helemaal geen discours. Heel wat voorafgaande arbeid bleek al meteen vruchteloos te zijn geweest.

Mijn promotor professor Bruno de Wever reikte me dan uiteindelijk de optie van de Witte Brigade aan. Op die manier bleef ik toch min of meer in dezelfde vijver vissen. Een van mijn belangrijkste basiswerken bleef de studie van Pieter Lagrou die vanuit een nationale optiek de reïntegratie, de politieke bruikbaarheid en de behandeling van specifieke groepen zoals weggevoerde arbeiders en het verzet heeft bestudeerd.⁹ Een artikel over de verschillende patriottische gevoelens van de vaderlandslievende groeperingen en de mate waarin zij op straat kwamen na de oorlog van diezelfde Lagrou zou evenzeer van belang zijn.¹⁰ Hij stelde zelf dat doordat hij enkel de politieke instanties en de nationale patriottische organisaties had onderzocht er een belangrijke lacune bleef. Verzetsorganisaties bouwden ook hun eigen herinnering aan de oorlog op die solidariteit en troost met zich meebracht. Omwille van hun zoektocht naar maatschappelijke erkenning werd veel tijd en energie gestopt in het uitdragen van hun eigen zienswijze en in pogingen

⁸ MARTIN (D.), 'Les commémorations de la Libération en Flandre vues sous l'angle local : de la kermesse Flamande à la leçon politici-morale', in : COLIGNON (A.), KESTELOOT (C.) en MARTIN (D.) (red.), *Commémoration. Enjeux et débats*, Brussel, CREHSGM, 1996, pp. 67-112.

⁹ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation : patriotic memory and national recovery in Western Europe, 1945-1965*, Cambridge, Cambridge University, 2000, 327 p.

¹⁰ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen? Oorlogsslachtoffers en verzetsveteranen en de nationale kwestie. 1945-1958', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 143-161.

om die herinnering tot op het nationale herinneringsplatform te brengen. Afhankelijk van de plaats van de organisatie in de maatschappij en hun leiders hebben ze ook effectief een stempel kunnen drukken op het sociale geheugen zoals dit door nationale instellingen werd gepromoot. Lagrou is van mening dat ze, in tegenstelling tot Nederland vaderlandslievende verenigingen, juist door het ontbreken van een nationale consensus een echte invloed hebben kunnen uitoefenen in België. Deze specifieke *milieux de mémoire* hadden dus een echte invloed maar bouwden tegelijk aan een eigen beeldvorming.¹¹ Aan de Leuvense universiteit heeft Bert Coenen zich voor zijn licentiaatsverhandeling al eens toegelegd op de Leuvense vaderlandslievende verenigingen. Voor het verzet nam hij de Partizanen en de NKB onder de loep. Ook de lokale afdeling van de NCPGR en de weggevoerde arbeiders kregen een plaats in zijn thesis. Veel meer informatie dan een instellingsgeschiedenis lijkt dit niet te hebben opgeleverd. Op zich is dat uiteraard wel interessant. Tegelijk waarschuwde deze studie voor de mogelijke beperkingen van het bronnenmateriaal.¹² Juist omdat de Witte Brigade, in tegenstelling tot vele andere organisaties, in de loop van de jaren een relatief rijk archief heeft uitgebouwd is het een zo uitzonderlijk interessante casus. Tijdens het doornemen van de bronnen had ik mij tot doel gesteld om eerst een instellingsgeschiedenis te maken van de Witte Brigade en daarbij in de eerste plaats te focussen op het nationaal hoofdkwartier, de leider Marcel Louette en de rol die de Witte Brigade op het nationale niveau heeft gespeeld. Een weergave van de technische details van de sociale eisen van de verzetsgroep spreekt trouwens niet meteen het meest tot de verbeelding. Dit vereist ook heel wat meer kennis en archiefarbeid in verschillende verzetsorganisaties en overheidsinstanties dan ooit mogelijk was voor deze studie. Hoe zaken zoals de demobilisatie van het verzet, pensioenen en andere financiële regelingen juist zijn afgehandeld, wordt dus niet in detail uitgediept. Ook de andere activiteiten van de Witte Brigade waren zeer divers en werden hier slechts summier beschreven om de Witte Brigade als *milieux de mémoire* te bestuderen. Een klassieke instellingsgeschiedenis is dit dus zeker niet. Het consulteren van kranten, die aan verschillende zuilen waren gebonden, dient om het belang van de Witte Brigade en de beeldvorming rond het verzet samen te analyseren. Dit nieuwe onderzoek werd gekoppeld aan een gebalde samenvatting van het onderzoek naar de sociale herinnering aan het verzet.

Bij het onderzoek naar beeldvorming wordt gefocust op de momenten waarop het verzet, eventueel samen met alle andere patriottische organisaties, op straat kwam om haar standpunten hard te maken. Ondermeer een weinig bestudeerde organisatie als het

¹¹ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, pp. 302-305.

¹² COENEN (B.), *De Bierkaai van de vergetelheid of de strijd van helden en slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog tegen de maatschappelijke onverschilligheid, Leuven 1944-1995*, Leuven, KUL, OLV, 1995, 188 p.

‘IJzerfront voor België’ wordt verder uitgediept aan de hand van de sporen die het naliet in het archief van de Witte Brigade zelf. Bronnen voor disputen op het lokale niveau van Antwerpen zijn niet rijk genoeg. Dit geldt zowel voor wat betreft het archief van de Witte Brigade als het Felixarchief, het Antwerpse stadsarchief.

De periode waarop gefocust wordt, loopt van 1944 tot 1959. Het is in deze periode dat het verzet het meest actief is. Vanuit de kennis over de Witte Brigade zal ik een verklaring trachten te geven voor het feit dat de activiteit daarna afkalfde. De belangrijkste momenten van de beweging na die periode komen wel nog aan bod.

Het eerste deel van deze studie gaat van start met een oriëntatie in de brede speeltuin van die *memory studies*. Veel historische werken bevatten geen theoretische beschouwing of slechts zeer weinig achtergrond. Historici maken moeilijk de sprong naar meer abstracte redeneringen. Historische sociologen en andere theoretici hebben het dan weer moeilijk om af te dalen naar de praktijk. Aangezien er geen lijn te trekken is aan de horizon van dit veld lijkt elke vorser verplicht zijn eigen stukje af te bakenen. Ik heb me zelf weinig ingewerkt in de theorieën rond het vormen van een sociaal geheugen. Er zijn ook simpelweg geen overtuigende theoretische constructies zoals ik die ken voor het onderzoeksgebied naar nationalisme. Daarom heb ik mij beperkt tot een korte schets van het historisch bewustzijn en de relatie tussen heden en verleden doorheen de recente geschiedenis. Dat is als het ware het metaniveau waarin we de *memory boom* moeten plaatsen. Daarna zet ik kort uiteen wat ik juist versta onder sociaal geheugen. Het tweede stuk van dit eerste deel handelt over de gebruikte methodologie bij *memory studies* en dus ook in deze studie. De heuristiek wordt in hetzelfde stuk beschreven.

Het tweede deel schetst een beeld van de herinnering aan het verzet en geeft bepaalde krachtlijnen weer die de opbouw van zowel de witte als de zwarte herinnering hebben gekenmerkt. Over vele zaken die in dit hoofdstuk aan bod komen is het laatste woord zeker nog niet gezegd. De repressie, septemberweerstanders en de activiteiten van het verzet tijdens en na de oorlog zijn nog steeds onderwerpen van vernieuwend onderzoek. De tekst is een combinatie van recent onderzoek en overzichtswerken. In dit tweede deel mag u een overzicht verwachten van de activiteiten van het verzet tijdens en na de oorlog. De nadruk ligt op de inschatting van de inspanningen van deze groep die vanuit de catacomben van de samenleving de bezetter bevochten met allerhande middelen. Er wordt kort ingegaan op de straatrepressie en het fenomeen van de septemberweerstanders. Zonder de volledige diepte uit te spitten wil ik vooral duidelijk maken voor iemand die geïnteresseerd is in de naoorlogse geschiedenis van de Witte Brigade dat er zeker voor wat dit onderwerp betreft een verschil is tussen het sociaal geheugen en de academische geschiedschrijving. De

politieke accaparatie maakt onderwerp uit van het tweede stuk van dit deel. Een bespreking van de verschillende *milieux de mémoire* van katholieke Vlamingen, ex-collaborateurs en dat van de weerstand vormen samen het laatste stuk.

Deel drie zet in met de oorlogsgeschiedenis van de Witte Brigade. In de lange rij lectuur over de Tweede Wereldoorlog is er nog plaats voor een synthesesewerk van de geschiedenis van de Witte Brigade. Om het lezen niet al te veel af te remmen zijn de vele leemtes in onze kennis niet uitvoerig behandeld. Vaak gaat het ook om zaken die niet direct van belang zijn voor dit onderzoek. Daarna volgt een korte instellingsgeschiedenis waarin de structuren, de leiding en activiteiten aan bod komen. Het publieke gezicht van het verzet en de rol van de Witte Brigade erin is het onderwerp van het laatste en meest uitgebreide stuk.

DEEL 1: ORIENTATIE IN DE GROTE 'MEMORY' SPEELTUIN.

‘Language shows clearly that memory is not an instrument for exploring the past, but its theatre. It is the medium of past experience, as the ground is the medium in which dead cities lie interred.’¹³

¹³ Walter Benjamin quote in WINTER (J.), *Remembering War: the Great War between memory and history in the twentieth century*, New Haven, Yale University Press, 2006, p. 275.

1. HISTORISCH BEWUSTZIEN EN THEORETISCHE MODELLEN.

1.1. De moodswings van de historische interesse.

In het onderzoek naar een herinnering, en dus de omgang met het verleden en het inzetten van dat verleden in het heden, is het nuttig de historische interesse van mensen zelf te historiseren. Geschiedenis is meer dan de studie van vroegere mentaliteiten, al blijft mentaliteitsgeschiedenis wel een ‘booming business’. In zijn overzicht van de cultuurgeschiedenis schetst Peter Burke de invloed van de culturele geschiedenis op het historisch bedrijf in het algemeen. Daarvoor vertrekt hij van de grote denkers Michail Bachtin, Norbert Elias, Michel Foucault en Pierre Bourdieu. Deze hebben een belangrijke rol gespeeld in de nieuwe cultuurgeschiedenis. Bij hen vond hij in vergelijking met hun tijdgenoten een grotere aandacht voor hoe maatschappijen zichzelf zien, representeren en hoe dergelijke ideeën de maatschappij ook echt mee vorm kunnen geven. De geschiedenis van de herinnering maakt ook deel uit van die extra aandacht die representaties te beurt viel. Burke heeft het over de termen ‘sociale herinnering’ en ‘culturele herinnering’ maar kijkt vooral naar de *lieux de mémoire* en de grondlegger van die aparte manier van geschiedschrijving: Pierre Nora. Even belangrijk maar qua kwantiteit lang niet zo productief zijn geschiedenissen met het sociaal of cultureel geheugenverlies als onderwerp.¹⁴ Dit gehele veld is uitermate interessant omdat het zowel iets zegt over de rol van het verleden in de maatschappij als over de spiegelfunctie die het verleden heeft voor de historici zelf. Het doet historici nadenken over welk verleden we kunnen beschrijven en welke rol historici kunnen spelen in de samenleving. Terwijl het toont dat de visie op het verleden steeds evolueert, maakt dit onderzoeksveld ook duidelijk dat er wel degelijk een verschil is tussen geschiedenis en herinnering.

De socioloog Maurice Halbwachs wordt gezien als de (vaak verketterde) vader van het concept ‘collectief geheugen’. Onderzoekers die zich buigen over de omgang met het verleden vindt men echter in veel meer disciplines. In dit brede veld zijn er verschillende specialisaties gegroeid die elkaar nu steeds meer overlappen. Marnix Beyen onderscheidt in zijn ‘Oorlog en verleden’ drie manieren om die omgang met het verleden te bestuderen: de geschiedenis van de geschiedschrijving, de sociologie en antropologie die zich met het sociaal geheugen bezighouden en de politieke geschiedenis die historische mythen of ficties

¹⁴ BURKE (P.), *Wat is cultuurgeschiedenis?*, Utrecht, Bijleveld, 2007, pp. 79-90; pp. 96-103.

tracht te deconstrueren. Doordat historici die zich bezighielden met de eerste tak naderhand ook naar de historische cultuur keken - d.i. de uitbeelding van het verleden in literatuur en andere kunstvormen, tot reclame en postzegels toe - zetten ze net zoals de andere disciplines definitief een stap naar verbreding, waardoor ze als specialisten binnen hun vakgebied bruggen gingen slaan naar elkaar.

In het overzicht dat Beyen van die evolutie geeft, hanteert hij woorden zoals collectief geheugen. Dat wordt dan weer onderverdeeld in communicatief geheugen - het geheugen dat mondeling wordt overgeleverd - en het culturele geheugen dat zich veel verder terugprojecteert in de tijd en wordt overgedragen via culturele artefacten. Vooral na de Tweede Wereldoorlog werd het collectief geheugen een geliefkoosd onderzoeksonderwerp. Enerzijds zag men de herinnering aan de oorlog als een soort kanker die moest worden weggesneden. Er diende een breuk te zijn met het verleden zodat het heden hierdoor niet werd gecomprimeerd. Vooral het communicatief geheugen moest het hier ontgelden. Anderzijds stelde men ontgoocheld vast dat het culturele geheugen het slachtoffer werd van collectieve Alzheimer.¹⁵

Dat een opgelegde breuk met het verleden niet altijd de wonden heelt, is al afdoend genoeg bewezen. Er wordt door jonge onderzoekers, zoals Berber Bevernage aan de Universiteit van Gent, zelfs nagedacht of zo een breuk wel voor iedereen mogelijk is.¹⁶ Ook het teloorgaan van het cultureel geheugen kan worden gehistoriseerd en genuanceerd. Dat is meteen ook nuttig om de huidige interesse in de herinnering beter te kaderen. Welk belang men hecht aan geschiedenis en hoe men omgaat met het verleden evolueert mee met de samenleving.

Jo Tollebeek stelt hieromtrent dat het historisch besef zelf een geschiedenis heeft. Niet zozeer de mate waarin men in het verleden geïnteresseerd is, maar vooral hoe het verleden en het heden zich tot elkaar verhouden is voor hem de speerpunt van historisch besef. In zijn bespreking van deze conjuncturele verhouding valt één ding op: de mens hanteert het verleden steeds om actuele positieve of negatieve evoluties te vatten en richting te geven. Of er zich nu een diepe kloof of een dalletje tussen het heden en het verleden had gevormd: geschiedenis bleef een exemplarische functie hebben.

Het verleden lijkt wel een anker. Het is een zware last die de maatschappij op sommige momenten overboord wil gooien maar vroeg of laat haakt het anker zich vast in de bodem

¹⁵ BEYEN (M.), *Oorlog & verleden. Nationale geschiedenis in België en Nederland, 1938 – 1947*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2002, pp. 15-20.

¹⁶ Zie o.a.: BEVERNAGE (B.), 'De hete adem van het verleden. Over het verleden dat niet voorbij wil gaan en het "presence"-debat in de geschiedfilosofie', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 18, 2007, pp. 183-199.

en belemmert het de mobiliteit. Zo werd ook na het vervellen van de standenmaatschappij en de Franse revolutie de band met het verleden terug aangehaald. Het verleden was verwaterd tot een geromantiseerde verre wereld. De band met het verleden zou terug worden aangehaald en het kreeg een pedagogisch en identitair doel. Tollebeek noemt dit het modern historisch besef. Aan het einde van de negentiende eeuw zorgden een industriële revolutie, de democratisering en opkomst van de populaire cultuur opnieuw voor een gevoel dat het heden het verleden losliet. Zowel het afbreken van geschiedenis en elke traditie, als het hertraditionaliseren waren mogelijke reacties. Conservatieven en nationalistten waren grote aanhangers van wat Hobsbawm later beschreef als 'invented traditions'. Het heden en het verleden werden één.

Vanaf de jaren 1960 en 1970 leeft een neomodern historisch besef. Zonder op de impact van de Tweede Wereldoorlog te wijzen als startpunt van deze omwenteling wijst Tollebeek wel onrechtstreeks op het effect van de oorlog. In plaats van de fixatie op continuïteit werd juist op discontinuïteit gefocust. Geschiedenis was geen vat met tal van positieve voorbeelden meer, maar juist een aaneenrijging van kapitale blunders. De Holocaust en het imperialisme maakten dat het verleden als slecht werd aangezien. Het pathologisch woordgebruik vond zijn ingang. Het verleden werd een onverwerkt trauma dat moest worden weggesneden, maar tevens als moreel ijkpunt diende voor de geëngageerde historicus.

Zeker vanaf de jaren tachtig ziet Tollebeek weer een bloei van de historische interesse. De rol van geschiedenis en andere menswetenschappen verbleekte door de voortschrijdende zoektocht naar economisch nuttige kennis in het onderwijs. De hedendaagse *buzzwords* individualisering, globalisering, secularisering (en het afbrokkelen van de traditionele zuilen) en de nog snellere opgang van de populaire cultuur (door intellectuelen vaak verbonden met consumentisme en populisme) dienen ook bij Tollebeek als verklaring voor een nieuwe kloof tussen heden en verleden waarop de maatschappij antwoordde door een stijgende interesse. Het laatmoderne historisch besef wilde het verleden herbeleven en er een identiteit in terugvinden. Klinkt allemaal zeer bekend. Dat meer dan ooit verschillende etnische gemeenschappen elk apart een zoektocht maakten in een verschillende geschiedenis was wel nieuw. Allemaal hadden ze gemeen dat herdenken een plicht werd. Het wordt duidelijk complexer om het historisch besef te beschrijven als een monolithisch gebeuren. Popularisering en individualisering zijn hier de belangrijkste oorzaken van. De bloei van historische musea, erfgoed, re-enactments en historisch geïnspireerde literatuur, films en zelfs videogames maakt echter niet dat de kloof tussen heden en verleden gedicht wordt. Tollebeek stelt dat het dit laatmodern historisch besef daarvoor aan een groot verhaal ontbreekt. Uit de idee dat alles een constructie blijkt te zijn is de postmoderne kijk op het

verleden gegroeid. Tollebeek ziet een groeiende dominantie van de idee dat de kloof niet te dichten is. Het verleden is per definitie vreemd aan de hedendaagse tijd en de geschiedenis is niet meer dan een verzameling herinneringen. Uit nostalgie richtten Nora en vele historici na hem zich op de fameuze *lieux de mémoire* waar de herinnering aan het verleden warm wordt gehouden. Nora's werk was ervoor verantwoordelijk dat veel historici zich begonnen te interesseren in wat navenant *memory studies* is gaan heten.

Voor Tollebeek persoonlijk is een gelijkschakeling van de historicus met een conservator van herinneringen niet aantrekkelijk. Een terugkeer naar de geschiedenis als zingever en identiteitverschaffer is dat evenmin. Geschiedenis moet draaien rond het ontrafelen van 'voorbijge denk- en levensvormen' door afstandelijkheid en empathie te laten samensmelten.¹⁷

1.2. Het warme en het koude verleden: Sociaal geheugen en geschiedenis.

Zowel bij aanhangers van het modernisme, het postmodernisme en andere denkrichtingen heeft *memory* zijn intrede gedaan.¹⁸ Dit kreeg veel kritiek uit de hoek van historici die vonden dat het leek alsof de wat koud geachte geschiedenis onterecht de baan moest ruimen voor het als warmer beschouwde herinneren. Kerwin Klein ziet er een poging in om het verleden te hersacraliseren als tegengif voor een te sterke deconstructie. Maar tegelijk hanteren bepaalde groepen het verleden en herdenkingen juist om bestaande beelden te doorprikken.¹⁹ Je zou het evenzeer kunnen linken aan een nieuwe zoektocht naar een vaste identiteit bij vele lagen van de bevolking. Dus niet enkel een hersacraliseren maar een poging om de kloof tussen heden en verleden te dichten.

Herinnering wordt al te vaak gelijkgeschakeld aan de geschiedschrijving volgens critici. Te veel 'herinneringen' bleken later niet meer of minder dan mythen te zijn geweest. Charles Maier benadrukt de relatie tussen herinnering(splaatsen) en identiteit. Deze herinneringen dienen om een identiteit op te bouwen maar evenzeer om anderen uit te sluiten. Nora stelde dan weer dat mensen er vooral de mond van vol hadden omdat het nog zo weinig aanwezig

¹⁷ TOLLEBEEK (J.), 'De conjunctuur van het historisch besef', in: Raymaekers (B.) en Van Riel (G.) (red.), *De horizonen van weten en kunnen*, Leuven, Davidsfonds, 2002, pp. 167-193.

¹⁸ Voor een diepgaand overzicht van theorieën rond de vorming van sociaal geheugen raad ik de volgende werken aan:

WINTER (J.) en SIVAN (E.), 'Setting the framework', in: WINTER (J.) en SIVAN (E.) (red.), *War and remembrance in the Twentieth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, pp. 6-39.

OLICK (J.K.) en ROBBINS (J.), 'Social Memory Studies: From "Collective Memory" to the Historical Sociology of Mnemonic Practices', in: *Annual review of Sociology*, nr. 1, 1998, pp. 105-114.

MISZTAL (B.A.), *Theories of Social Remembering*, Maidenhead, Open University Press, 2003, 191 p.

¹⁹ WINTER (J.), *Remembering War*, pp. 282-287.

was. In de praktijk blijven er verschillende *milieux de mémoire* bestaan.²⁰ Om de relatie tussen heden en verleden te analyseren zijn de ideaaltypes van Tollebeek zeker nuttig maar bij het dieper doorgraven zijn er dus heel wat verschillende meningen en waarderingsen die aan termen zoals collectief geheugen, geschiedenis en herinnering vasthangen.

Het onderscheid tussen de warme herinnering met nog levende getuigen en de koude geschiedenis die zich vooral op geschreven bronnen baseert is niet zo nuttig als het onderscheid dat Marnix Beyen maakt tussen communicatief en cultureel geheugen. Deze laatste laten zich makkelijker bedienen als methodologische basis om een collectief geheugen te onderzoeken. Collectief geheugen is een kader dat bepaalt binnen welke grenzen een groep denkt over het verleden. Het is een belangrijk element in het bepalen van het gemeenschappelijk laagje identiteit van een groep.

Noa Gedi en Yigal Elam hebben het over collectief geheugen als een nuttige metafoor om te wijzen op mythen en ideeën in onze maatschappij en de mechanismen er rond die het mogelijk maken dat een dergelijk discours overleeft. Meestal ligt de oorsprong van een collectief geheugen wel in de werkelijkheid. Maar het wordt gekneed door mensen en ideologieën. Het is een geconstrueerd totaalpakket dat door socialisatie wordt doorgegeven. In plaats van de term collectief geheugen, die geen ruimte laat voor het individu, stellen Gedi en Elam voor terug te spreken van mythes.²¹

Ik prefereer de term ‘sociaal geheugen’ die beter toestaat om het te hebben over verschillende *milieux de mémoire* en de relatie tussen individuen, de beperkte groep en het nationaal niveau. Net zoals de identiteit bestaat het geheugen uit verschillende laagjes. Evenzeer wordt er gekeken naar de blijvende interactie met het heersende maar evoluerende discours dat na verloop van tijd binnen een bepaalde tijd en ruimte rond gemeenschappelijke punten uit de geatomiseerde persoonlijke herinneringen wordt gevormd. Zo verbindt het concept ‘sociaal geheugen’ zowel persoonlijke als sociale mechanismen die haar bewerkstelligen. Het discours op zich blijft zo een sociale agent maar ook de menselijke inbreng en de instrumentalisering moeten een onderwerp uitmaken van het onderzoek.

Mijn visie sluit aan op die van Jay Winter en Emmanuel Sivan die kort kan worden samengevat: ‘If rehearsal is the key to remembrance, agents count’.²² De belangrijkste vraag is hoe bepaalde groepen of bepaalde segmenten uit de maatschappij hun visie op dat verleden ingang kunnen doen vinden bij de meerderheid van die samenleving. In se gaat het

²⁰ Idem, pp. 284-286.

²¹ GEDI (N.) en ELAM (Y.), ‘Collective Memory – What is it?’, in: *History and Memory*, nr. 1, 1996, pp. 30-50.

²² WINTER (J.) en SIVAN (E.), ‘Setting the framework’, p. 29.

dus om macht over het socialisatieproces. Daarbij wordt niet enkel in de richting van de politiek gekeken. Verschillende groepen in de samenleving bouwen intern en extern aan collectieve beelden over het verleden. De mechanismen, de groepen en de nuances tussen de bestaande beelden vormen het onderwerp van historici die het sociaal geheugen historiseren.

2. EEN VERSTANDSHUWELIJK IN DE PRAKTIJK.

2.1. Methodologie in de memory studies.

In plaats van te fixeren op sociologische en psychologische theorieën is het in het stadium waarin de *memory studies* zich bevinden productiever om dichter bij de culturele geschiedenis, de discoursanalyse en de communicatiewetenschappen aan te leunen. Een vast omlijnde methodologie voor het brede veld van de *memory studies* is er in elk geval niet. Op de vraag hoe men het sociaal geheugen juist blootlegt, kan er niet zomaar een voor de hand liggend antwoord gegeven worden. Om te beginnen acteren er meerdere spelers op het slagveld van de herinnering. Niet enkel de overheid maar ook verschillende *milieux de mémoire*, kunstenaars en andere sociale agenten bepalen bewust of onbewust voor een deel welk verleden een maatschappij in haar achterhoofd houdt om het heden en de toekomst een plaats te geven.

Een van de belangrijkste zaken die ik heb meegenomen uit de resem aan theoretische literatuur is dat een historicus zich niet mag beperken tot het analyseren of ophijsten van de artefacten die de herinnering representeren zonder te kijken naar de sociale praktijk en het overbrengen ervan, m.a.w. het socialiseren en veranderen van de herinnering.²³ Daarom zijn niet enkel kunstwerken of literatuur van belang maar is er ook aandacht nodig voor media die een breder publiek aanspreken - en spreken - zoals kranten. Manifestaties en herinneringen zelf zijn evenzeer van belang om via het discours het sociaal geheugen bij verschillende milieus diepgaander te ontleden maar evenzeer om te zien in welke mate zij als sociale agenten grip hebben op de herinnering. Daarbij lijkt het mij verstandig niet te vervallen in de perceptie dat de representatie, de receptie en contestatie van een herinnering effectief gescheiden processen zijn. Al die zaken zijn verweven. Hoewel een scheiding voor de structuur van een tekst wel interessant is, moet een synthesesewerk die zaken toch samen kunnen brengen. Alon Confino stelt dat haast geen enkel historisch werk dit doet. Zijn oproep voor meer systematiek dateert al van 1997; ook in de studies daarna blijkt dit niet vanzelfsprekend. Hetzelfde geldt voor de strijd en de relatie tussen verschillende herinneringen en hun *milieux de mémoire* waar ze in de meest pure vorm voorkomen.²⁴ Of het nu over hun nalatenschap gaat of hun leven zelf, ook zij die tussen de plooiën van de geschiedenis dreigen onzichtbaar te worden voor het brede publiek moeten aandacht krijgen van de historici. Dat is voor mij ook *history from below*. Het is ook maar door te onderzoeken wat in alle herinneringsmilieus leeft dat men de grotere evolutie kan verklaren.

²³ CONFINO (A.), 'Collective Memory and Cultural History: Problems of Method', in: *The American Historical review*, nr. 5, 1997, p. 1392.

²⁴ Idem, pp. 1398-1400.

In dit concreet geval is dat - wat simplistisch gesteld - de evolutie naar een zwart Vlaanderen. Voor het fenomeen van het sociaal geheugen is het even interessant om te onderzoeken wat dat geheugen inhoudt als proberen te achterhalen welke groepen hun stempel niet hebben kunnen doordrukken. Als er één constante is, dan is het wel dat er meer herinneringen verdwijnen dan dat er overblijven.²⁵ Uiteindelijk blijft de relatie tussen verschillende groepen er één waar de macht doorslaggevend is. De meeste historici hanteren de media als bron voor het sociaal geheugen omdat ze ervan uitgaan dat het publiek de boodschappen van deze media als een spons opneemt. O.a. om dit te kunnen verifiëren hebben contemporanisten hun eigen bronnen gecreëerd. Vooral door zich te wijden aan de mondelinge geschiedenis. Ook al bepalen de media het sociaal geheugen nooit helemaal, ze blijven gezien worden als de belangrijkste vormers en voortvloeijsels van de visie op het verleden van een bepaalde groep.²⁶ Zeker in tijden van sterke verzuiling lijkt het mij logisch dat de media een sterke stempel drukten op de visie van hun verzuild lezerspubliek. Aangezien het verzet en de politieke gevangenen samen met het amnestiedossier zeer lang de media beroerd hebben, is het normaal dat een bepaalde zienswijze op het verleden doorsijpelde. Alleen al in haar functie van *gatekeeper* in de informatiestroom is de rol van de media immens. Bij het bestuderen van identiteit of het vormen van de publieke opinie zal steeds de spanning van het fameuze monniken-syndroom blijven hangen. De massamedia zijn echter nog iets anders dan de geschriften van en voor een religieuze elite. Deze bron bereikte ook daadwerkelijk dagelijks het brede publiek.

2.2. Werkmethode en heuristiek.

Dat dit stuk er heel anders had uitgezien mocht deze studie, zoals oorspronkelijk gepland lokale herdenkingen als onderwerp hebben gehad, kwam al aan bod bij het uiteenzetten van de probleemstelling. Toen de Witte Brigade in mijn vizier kwam, ben ik in eerste instantie alle mogelijke werken over de oorlogsgeschiedenis ervan beginnen doornemen.

Om op de naoorlogse activiteiten van de Witte Brigade wat meer zicht te krijgen was de indeling van het archief zoals het door Jan Laplasse is ontworpen een eerste houvast.²⁷ Hij heeft een inventarisatie gemaakt van alle constructies die bijeengebracht zijn in het Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio). Concreet houdt dat in: het archief van de

²⁵ KANSTEINER (W.), 'Finding meaning in memory. A methodological critique of collective memory studies', in: *History and Theory*, 2002, nr. 41, p. 193.

²⁶ KANSTEINER (W.), 'Finding meaning in memory', pp. 194-196.

²⁷ LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven van de gewapende verzetsgroep Witte Brigade (Fidelio), de vzw Witte Brigade (Fidelio), de PVBAHome Marcel Louette en het persoonlijk archief Marcel Louette*, Antwerpen, Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), 2001, 114 p.

gewapende verzetsgroep Witte Brigade (Fidelio), de vzw Witte Brigade (Fidelio), de PVBA Home Marcel Louette en het persoonlijk archief van Marcel Louette. Vooral in de periode 1945-1965 is er een grote productie van documenten geweest. Na 1965 was er nooit meer echt een georganiseerd archiefbeheer. Laplasse heeft zelf documenten van de verschillende archiefvormers uit elkaar moeten halen en is in feite bijna van nul begonnen ook al had mediëviste Maria Van Wouwe in 1984 al een eerste poging ondernomen. Het was dus van meet af aan duidelijk dat, hoewel er voor het oog van de buitenwereld verschillende vertakkingen waren, hun activiteiten op het terrein door elkaar liepen.²⁸ Er zijn echter nog enkele dossiers niet geïnventariseerd. Ook van die heb ik gebruik gemaakt. Het gaat dan vooral om moties, speeches, persknipsels en stukken rond recente activiteiten, zoals informatie rond de Voorwaartsgroep en tentoonstellingen waaraan medewerking werd verleend. Het moet duidelijk zijn dat de mogelijke bronnen zeer breed gaan, maar tegelijk zijn er vaak onoverkomelijke lacunes om tot een samenhangend verhaal te komen.

Om een eerste overzicht te vormen heb ik *Steeds Verenigd*, het ledenblad van de Witte Brigade, en de notulen van het hoofdkwartier doorgenomen. Dat was het fundament waarop ik verder bouwde. Notulen van de beheerraad, de nationale raad, de provinciale commando's en de sectoren bleken geen toegevoegde waarde te hebben of waren simpelweg niet bewaard. Van de nationale raad bijvoorbeeld zijn van de notulen niet meer dan de agendapunten bewaard. De discussies op dit niveau waren niet dezelfde als in het hoofdkwartier, maar ze lopen toch min of meer gelijk.²⁹ Daarnaast nam ik de briefwisseling door. Zeker voor de periode tussen de bevrijding en de terugkeer van Louette was dit een noodzakelijke aanvulling. Jammer genoeg werd uit de periode daarna relatief gezien weinig briefwisseling bewaard. Na deze uitgebreide taak nam ik de persoonsdossiers van al diegenen die een functie hebben bekleed binnen het hoofdkwartier en/of afgevaardigde zijn geweest van de Witte Brigade in andere organisaties onder de loep. Documenten rond activiteiten die kaderen in het verenigingsleven en het sociale dienstbetoon heb ik eveneens doorgenomen. Lang niet alle onderzochte zaken zoals eetfestijnen zijn effectief opgenomen omdat voor veel ervan de bronnen te schaars waren of niet in het concept konden worden ingepast. Daarnaast besteedde ik ook heel wat tijd aan het doornemen van de bewaarde stukken van alle organisaties waar de Witte Brigade deel van uitmaakte. De internationale organisaties liet ik uiteindelijk vallen omdat zoiets meer inzicht vraagt in de werking van de NCPGR en andere nationale koepels waarlangs Louette of iemand anders werd afgevaardigd om de Nederlandstalige Belgen te vertegenwoordigen. In het licht van de Europese dimensie die achteraf aan het verzet is gegeven, is dit wel een interessant spoor

²⁸ Idem, pp. 11-14.

²⁹ Zie deel 3 voor meer informatie rond deze raden.

voor de toekomst, als die activiteiten eventueel meer kunnen gelinkt worden met de politieke recuperatie door voorstanders van het Europese project.³⁰ Van wat in het archiefcentrum bewaard is gebleven van provinciale en nationale koepelorganisaties heb ik wel gretig gebruikt om een bescheiden blik te werpen achter de schermen van die organisaties. Daarbij is vooral gefocust op de rol van de Witte Brigade. Die bleek vaak bescheiden als op de notulen kan worden afgegaan, maar op crisismomenten ook beslissend.

De notulen van het hoofdkwartier en de verschillende organisaties hebben Lagrou's keuze van tijdstippen waarop gemobiliseerd werd enkel bevestigd. Rond die verschillende data heb ik kranten uitgeplozen die de verschillende politieke families in Vlaanderen vertegenwoordigden. Aan de hand van die artikels kon niet enkel de rol van de Witte Brigade nog meer verduidelijkt worden, maar ook het discours dat de media rond het verzet sponnen kon op een kwalitatieve manier onder de loep worden genomen. Ik heb een mix nagestreefd van nationale en Antwerpse kranten. De liberale familie wordt daarbij vertegenwoordigd door *Het Laatste Nieuws* en *De Nieuwe Gazet*, de socialistische door *Vooruit* en *Volksgazet* en de katholieke door *De Standaard* en *Gazet van Antwerpen*. Deze laatste is zeker interessant doordat de voormalige redacteur Louis Kiebooms er steeds zijn mening kwijt kon. Hij kon zo het Verbond van het Vlaams Verzet promoten. Daar bovenop publiceerde de krant tot tweemaal toe een dispuut tussen Kiebooms en Louette.

³⁰ Zie daarvoor: LAGROU (P.), 'La Résistance et les conceptions de l'Europe, 1945-1965. Anciens résistants et victimes de la persécution face à la Guerre froide, au problème allemand et à l'intégration européenne', in : *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, nr. 2, 1997, pp. 155 - 197.

DEEL 2: HET VERZET IN DE MAALSTROOM VAN DE GESCHIEDENIS.

“Men zal later vooral het verzet de schuld geven van al die bandeloosheid. Maar men vergeet hoe het volk jarenlang in de bitterste miserie werd gedompeld, vertrapt en vernederd door de bezetter en zijn collaborateurs en hoe het niet anders kon of het deksel moest van de ketel springen. Men vergeet hoe vanuit Londen zelfs langs ‘radio België’ werd uitgeroepen: ‘Ieder zijn zwarte’.”³¹

³¹ Van Hoorick (B.), *In tegenstroom*, p. 197. Gedicteerd in SEBERECHTS (F.), *Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie*, Leuven, Davidsfonds, 1994, p. 55.

1. VERZET IN OORLOG: VERZETSELDEN EN SEPTEMBERWEERSTANDERS.

1.1. De Tweede Wereldoorlog in het kort.

Bij oudere landgenoten heeft het woord Duits nog steeds een negatieve bijklank. Als een minister oproept niet in Oostenrijk te gaan skiën laat men dat niet aan zijn hart komen. Een weekje vakantie in het Zwarte Woud is voor sommigen zelfs nu nog iets dat ze niet overwegen. Anderen stemmen dan weer graag af op de Duitse televisienetwerken voor het betere werk op het gebied van Schlagermuziek en boomzagen. Slechte herinneringen verdwijnen steeds meer. Gelukkig maar. Toch is het de taak van historici om er mee voor te zorgen dat bepaalde zaken niet voor altijd verloren gaan. De periode die begon op 10 mei 1940 en voor het grootste gedeelte van het land in september 1944 ophield is een mooi voorbeeld van een stuk geschiedenis dat door historici steeds weer op andere manieren uitgespit wordt. De Tweede Wereldoorlog blijft het brede publiek dan ook boeien.

De Belgische generaals kozen volgens de Belgische traditie voor een defensieve oorlog. Op wel geteld achttien dagen tijd werd ons land onder de voer gelopen. Het verzet van het leger is alles behalve heroïsch te noemen. De meeste soldaten kregen geen Duitse soldaat te zien. De regering vluchtte, de koning niet. Leopold III koos voor de gevangenschap. De regering Pierlot zorgde ervoor dat er na de oorlog nog een mogelijkheid was tot het oppoetsen van het Belgische blazoën door zich achter de Britten en de Fransen te scharen. Het zaad voor één van de – zo niet dé - grootste politieke crisis in het bestaan van België werd dan gepot. De regering probeerde een leger op de been te krijgen dat kon doorgaan voor een Belgische troepenmacht. De belangrijkste militaire bijdrage werd geleverd door de vrijwillige piloten die Groot-Brittannië hielpen verdedigen. Dat land was de enige hoop voor democratisch-gezind Europa nadat ook Frankrijk gevallen was. Samen met heel veel andere executiees van bezette Europese landen zochten de Belgen hun toevlucht in Londen.³²

Iets meer dan 4 jaar later, op 16 augustus 1944 vielen de eerste geallieerden uit de Ardense lucht. Ze hoorden weliswaar in Frankrijk te landen. Ons land werd enkele weken later haast helemaal bevrijd. Van december 1944 tot januari 1945 kregen de geallieerden nog het Ardennenoffensief te verwerken. Hoewel de geallieerde wereld even naar adem moest happen, werd ook deze laatste grote slag geleverd en gewonnen. Dat we vanaf dan spreken

³² VAN DEN WIJNGAERT (M.), 'Inleiding', in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 11-14.

VANDEWEYER (L.), 'De Duitse inval', in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 15- 44.

van de naoorlogse geschiedenis wijst nogmaals hoe belangrijk deze oorlog was in de hoofden van vele mensen.³³

1.2. Het verzet geanalyseerd.

Er is heel wat discussie mogelijk over wat de term ‘verzet’ nu juist inhoudt. De betekenis ervan varieert tussen de verschillende Europese landen en zelfs bij de verschillende vorsers onderling is er geen eenduidigheid.³⁴ Een definitie die gebaseerd is op de gevolgen of de functies van bepaalde daden laat heel wat ruimte open voor discussie. Vanaf wanneer kan er echt sprake zijn van verzet? De termen verzet en weerstand staan hier gelijk aan activiteiten tegen vijandelijke doelstellingen of eisen die uiteraard verboden waren door de bezetter en reëel gevaar met zich meebrachten voor de overtredders.³⁵ Zelfs dan is er nog speelruimte. Dit is duidelijk te merken in de twisten over de erkenningen na de oorlog (cf. infra). Was clandestiene pers uitgeven en verdelen even gevaarlijk en dus gelijkwaardig aan militair verzet? De weerstand is sowieso een geheel van zeer diffuse groepen. Deze organisaties variëren enorm in grootte en in activiteiten. Iemand kon ook lid zijn van verschillende verzetsgroeperingen. De weerstandsgroeperingen zijn dan ook vaak een naoorlogse creatie.³⁶

Ook tijdens de bezetting was de stilzwijgende massa de norm. Weerstand en collaboratie bleven verhoudingsgewijs een activiteit van een minderheid. Naar schatting twee tot drie procent van de bevolking heeft zich geëngageerd in de weerstand. Het verzet was vooral geconcentreerd in de steden Antwerpen, Brussel, Charleroi en Luik.³⁷ In eerste instantie waren er enkel kleine geïsoleerde groepjes. Die groepjes of zelfs individuen hielden zich vooral bezig met het saboteren van het telefoonnetwerk. Het is pas nadat Duitsland operatie Barbarossa had ingezet dat de Communistische partij haar volle gewicht in de strijd wierp en het verzet echt opgang maakte. De verzetsbasis zal steeds breder worden. Toch bleef het in de eerste plaats een stedelijk fenomeen.³⁸

³³ NEFORS (P.), ‘De bevrijding’, in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 265 – 272.

³⁴ Zie o.a.: MOORE (B.), ‘Introduction: Defining Resistance’, in: MOORE (B.) (red.), *Resistance in Western Europe*, Oxford, Berg, 2000, pp. 1-26.

³⁵ LAGROU (P.), ‘Belgium’, in: MOORE (B.) (red.), *Resistance in Western Europe*, Oxford, Berg, 2000, pp. 32-33.

³⁶ MAERTEN (F.), ‘Het verzet’, in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, p. 227.

³⁷ WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, p. 32.

³⁸ MAERTEN (F.), ‘Het verzet’, pp. 209-214.

LOUYET (P.), *Het verzet, België in de Tweede Wereldoorlog nr. 4*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1991, p. 17.

Vooraf waarden zoals patriottisme en antifascisme of louter vijandschap tegenover de bezetter hebben ertoe geleid dat mensen een verzetsattitude kweekten en zo gevoelig werden voor rekrutering. Dat die waarden van belang zijn geweest wordt afgeleid uit wat de weerstanders zelf verklaarden. Er wordt dus aangenomen dat zij die niet actief aan verzet hebben gedaan, die waarden niet in gelijke mate bezaten. Niet alle overlevenden zullen die mening zijn toegedaan. Toch wordt verondersteld dat dit in de meeste gevallen inderdaad zo was. Dit verklaart ook waarom een patriottisch milieu zoals de hogere middenklasse erg aanwezig was in het verzet en de eerste kleine groepjes vooral in hun midden werden gevormd. Die groepjes hielden zich nog niet bezig met grote sabotagedaden maar ze brachten wel geallieerde soldaten in veiligheid of startten met clandestiene pers. Vooraf Franstaligen maakten de dienst uit. In Vlaanderen kon het aanzuigefect van het verzet eerder met een dieselmotor worden vergeleken. Terwijl 54,2 procent van de Belgische bevolking in Vlaanderen woonde, bracht ze slechts 25,5 procent van de clandestiene pers voort. Brussel was goed voor een kleine 11 procent van de bevolking, maar 31,8 procent van de clandestiene pers kende zijn oorsprong in de hoofdstad. Terwijl ongeveer 53 procent van de Belgische bevolking als Nederlandstalig in de statistieken staat geboekstaafd, is slechts 25,7 procent van de pers Nederlandstalig. Minder dan een kwart van de clandestiene pers had een oplage groter dan tweehonderd nummers. Maar liefst de helft werd door één individu of door een familie volgeschreven en verdeeld. De representativiteit van het aantal krantjes kan dus niet zomaar gelijkgesteld worden aan het aantal weerstanders. Veel Vlaamse verzetslieden hebben bovendien hun erkenningsdossier in het Frans ingevuld. Het is dus moeilijk om echt te bepalen hoe de verhoudingen lagen. In de oorlog zelf vertegenwoordigde de demografisch kleinere groep Walen wel 49 procent van alle terechtgestelde Belgen. Slechts 34 procent waren Vlamingen en 16 procent kwam uit Brussel.³⁹

Karolien Steen en Jan Laplasse hebben op basis van dossiers van de gerechtelijke politie een kwantitatieve studie gemaakt van de activiteiten van het gewapend verzet. Uiteindelijk hebben ze 5862 acties verwerkt. Dit is slechts een steekproef, maar het geeft de verhoudingen wel min of meer weer. Uit hun studie blijkt dat Vlaanderen en Brussel elk goed zijn voor 14 procent van de aanslagen en sabotageacties. Wallonië neemt dus maar liefst 72 procent op zich. Ook zij zoeken de verklaring in het patriottisme en het antifascisme dat minder sterk leefde in Vlaanderen. Het patriottisme brandde op een laag pitje omdat vele eisen van de Vlaamse Beweging onbeantwoord bleven. Doordat de Vlaams-nationalistische partijen de kant van de bezetter kozen was het voor

³⁹ DEWEVER (P.), *De geheimen van het verzet: de vele geheimen en mythes van het verzet gedurende de Tweede Wereldoorlog*, Tienen, Aqua Fortis, 2002, p. 68.

Vlaamsgezinden moeilijker om hun lot aan het verzet te verbinden. De inwilliging van bepaalde Vlaamse eisen door de Duitsers maakte dat Vlaamsgezinden weinig heil zagen in het verzet. Enkel het clandestien blad 'De Vrijshutter' uit Halle gaf blijk van een zekere affiniteit met de verzuuchtingen van Vlaamsgezinden maar zonder los te komen van een unitair België.⁴⁰ Het antifascisme werd dan weer vooral door de linkse partijen gedragen en die stonden minder sterk in Vlaanderen. De katholieken kozen voor een accommodatiepolitiek. De vooroorlogse geschiedenis wijst op een grotere sociale instabiliteit in de Waalse industriële centra. De daling van de levensstandaard tijdens de oorlog was ook het sterkst in Wallonië en door hun betere ligging werden enkel in het zuiden van het land wapens gedropt. Fabrice Maerten haalt aan dat het eigenlijk nog verwonderlijk is dat Vlaanderen 30 procent van de verzetsstrijders levert.⁴¹

Een blik op de vertegenwoordiging van de verschillende politieke stromingen in het verzet maakt duidelijk dat het in de eerste plaats de communisten waren die het verzet op gang trokken. De drie traditionele partijen lieten het op dit vlak afweten. De Communistische partij werd de belangrijkste motor via het Onafhankelijkheidsfront (OF) dat leden telde uit alle lagen van de bevolking.

Achiel Van Acker en andere toekomstige partijbonzen lieten de socialisten eerder de pen ter hand nemen dan een staaf TNT. Op 13 en 14 september 1941 werd tijdens een geheime bijeenkomst van Waalse en Brusselse socialisten in Burnot-Rivière de BSP gesticht. Daar werd al beslist dat de socialisten niet zouden opgaan in één verzetsbeweging. Men vreesde vooral de invloed van de communisten op een organisatie zoals het OF. Hun acties waren er vooral op gericht om zo snel mogelijk het gehele partijapparaat na de oorlog terug op te bouwen. Ondermeer om die herlancering te vergemakkelijken legden ze zich wel toe op clandestiene pers die hen toeliet de achterban te blijven informeren. Individuele socialisten waren wel in verschillende verzetsgroeperingen actief. De collaboratie van Hendrik De Man zal slechts enkele volgelingen kennen. Socialisten zoals Nic Bal die zeer actief waren in het verzet stonden vaak wantrouwig tegenover Van Acker en de nieuwe partijleiding die zich tijdens en na de oorlog vormde. Ondanks hun verzetsverleden zullen het toch deze pragmatici zijn die de partij na de oorlog vorm geven.⁴²

⁴⁰ VERHOEYEN (E.), *België bezet 1940-1944 : een synthese*, Brussel, BRTN, 1993, p. 258.

⁴¹ LAGROU (P.), 'Belgium', p. 39.

LAPLASSE (J.) en STEEN (K.), 'Het verzet gewogen: een kwantitatieve analyse van politieke aanslagen en sabotages in België, 1940-1944, in: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, nr. 15, 2005, pp. 227-228, pp. 256-258.

MAERTEN (F.), 'Het verzet', pp. 209-216.

⁴² MAERTEN (F.), 'Het verzet', pp. 221-224; 254-255.

VERHOEYEN (E.), VAN DOORSLAER (R.), VAN DE VIJVER (H.), *Het verzet, België in de Tweede Wereldoorlog* nr. 6, Kapellen, DNB/Pelckmans, 1988, pp. 14-23.

De liberalen verloren snel hun interesse voor een autoritair België onder leiding van de vorst. Het is overigens veel moeilijker om van dé liberalen te spreken dan om socialisten als één groep te analyseren. De liberale partij stond relatief sterk in de steden en dat voornamelijk rond bepaalde grote figuren. Er was veel minder sprake van een echte partijstructuur. Grosso modo zijn er twee groepen te onderscheiden: aanhangers van economisch liberalisme en verdedigers van het individu en de vrijheid. De eerste groep was vooral actief in rechtse verzetsgroeperingen. Velen van hen kozen ook voor een politiek van het minste kwaad. Zij die het liberalisme meer op een morele manier beleden stonden meer aan de linkerkant en bevonden zich vooral in het OF, Groep G, en de Witte Brigade. Zeker in Vlaanderen waren de liberalen in verhouding tot de katholieken en in mindere mate tot de socialisten actiever in het verzet. Dat is in belangrijke mate te verklaren doordat voor de hoofdmoot van deze groep de natuurlijke habitat deze van de Franstalige middenklasse in Vlaanderen was.⁴³

De katholieke partij was een apart geval. Velen van de belangrijke spelers zaten in Londen. Anderen legden zich neer bij een Duitse eindoverwinning. Katholieken worden meer in verband gebracht met collaboratie dan met het verzet. De partijleiding voerde een politiek van het minste kwaad. Dat hield in dat katholieke bestuurders op hun post konden blijven. Als historici het hebben over de rol van katholieken in de weerstand spreekt men eerder van de katholieke beweging of de zuil. Vaak worden ook de gelovigen en de kerk extra belicht. Die hele groep vormt in elk geval het grootste deel van het kiespubliek van de katholieke partij. De houding van de kerk zelf was na de oorlog een mikpunt van de vrijzinnige partijen. Kardinaal Van Roey stelde de eenheid van zijn gelovigen en het bewaren van de privileges van de kerk voorop. De collaboratie werd wel sterk veroordeeld. Op liturgisch vlak bleef de kerk haar onafhankelijkheid behouden. Daardoor kon ze collaborateurs zaken als de communie ontfangen. De 'Oproep aan de landgenoten' die kardinaal Van Roey in januari 1943 liet verspreiden, zette bij zowel het collaboratiemilieu als bij het verzet kwaad bloed. In zijn oproep veroordeelde Van Roey de aanslagen tegen collaborateurs en Duitsers. Zijn motivering was dat het negatieve gevolgen had voor de bevolking. Collaborateurs vonden dat de kerk met die motivering te vriendelijk bleef tegenover het verzet. Het echte probleem lag voor de kerk en de katholieke familie in de steun aan de koning. Zo kwam ook de kerk terecht in het kamp van een vorst die na de oorlog, en zelfs na een gewonnen referendum voor zijn dubieuze politiek tijdens de oorlog, zal moeten afzien van zijn scepter en troon. Ongeveer tien procent van de priesters koos voor de weerstand. Het ging vooral om geweldloze illegale activiteiten waar ook vele individuele gelovigen wel iets in zagen. Concreet betekende dit meestal dat men hulp bood aan joden en werkweigeraars. De

⁴³ MAERTEN (F.), 'Het verzet', pp. 255-256.

gewapende verzetsgroeperingen waarvan de meeste leden een katholiek profiel hadden, situeerden zich vooral aan de rechterkant van het politiek spectrum. Ze waren vaak voorstander van de vorst en een meer autoritaire politiek. Zo is de Nationale Koninklijke Beweging gegroeid uit een rexistische jeugdgroepering. Binnen deze stroming situeren zich nog organisaties als het Belgisch Legioen en de Belgische Nationale Beweging. Zoals vele verzetsgroeperingen had ook het door Luikse Christen-Democraten opgerichte Bevrijdingsleger zich opengesteld voor mensen met een andere ideologische achtergrond. Dat Bevrijdingsleger werkte vaak samen met het grote Geheim Leger (GL). Ook het GL dat uit de as van het verslagen Belgische leger verrees werd later meer in het katholieke kamp gesitueerd. De grote koningsgezindheid van de meeste leden is daar een belangrijke verklaring voor. Wat we nu verstaan onder democratische beginselen, is niet de eerste prioriteit van de meeste van deze groepen.⁴⁴ Het waren niet de verzetsgroepen rond de patriottische burgerij die hoopten op politiek vlak munt te slaan uit hun verzet maar wel de Communistische partij en (extreem-)rechtse Belgische nationalisten. Het OF en het GL, de twee belangrijkste verzetsorganisaties bevonden zich elk in een ander kamp.⁴⁵ Beide groepen hebben niet de gedroomde politieke invloed verkregen.

Sabotageacties en aanslagen op collaborateurs, Duitse soldaten of gebouwen van de bezetter waren zowat de meest voorkomende acties van de gewapende weerstand. Het GL hielp ook onderduikers en ontplooiden activiteiten zoals clandestiene pers en spionage. Waar het GL vooral uit het milieu van militairen rekruteerde, werd het OF echt door burgers gedragen. Zeker voor de Patriottische Milities en de erg uitgebreide tak van clandestiene pers was dit het geval. Het OF heeft zich ook ingezet voor werkweigeraars die zonder inkomen vielen. Later zal de Londense regering via het Socrates-programma allerlei initiatieven bundelen. Het is in dergelijke lichtere vormen van verzet dat ook de socialisten en de katholieken actief waren.⁴⁶

Hier is het interessant om even uit te weiden over de activiteiten van het KAJ. Frans Selleslagh hanteert in een stuk over de activiteiten van de KAJ in Duitsland een citaat om de stelling te ondersteunen dat het in de eerste plaats de katholieken waren die opkwamen voor de gedeporteerde arbeiders. Hij citeert Eugene Coine als volgt: 'Nooit hebben we gehoord van een formatie van socialistische of communistische strekking, die zich het lot van de duizenden weggevoerde Belgische arbeiders aangetrokken zou hebben. Er waren wel gedeporteerden van deze overtuiging, maar na enige tijd van argwaan werkten ze met

⁴⁴ MAERTEN (F.), 'Het verzet', pp. 145-152; 225-240; 253-254.

VERHOEYEN (E.), VAN DOORSLAER (R.), VAN DE VIJVER (H.), *Het verzet*, pp. 8-11; 65-75; 89-95.

⁴⁵ MAERTEN (F.), 'Het verzet', pp. 252-253.

⁴⁶ Idem, pp. 223-237.

ons mee. Alle participatie uit louter humanitaire overwegingen (b.v. hygiëne in de kamers, ontspanning in de Lagers) was steeds welkom. In mijn eigen kamer zat een oud-strijder die met de Internationale Rode Brigade deelgenomen had aan de burgeroorlog in Spanje en die deed rustig met ons mee. (Het was een Vlaming). De leiding bleef echter in handen van de beweging.⁴⁷ Het gehele boek wil aantonen dat een bepaald deel van de katholieke familie een weerstandsverleden kan opeisen. Net zoals weerstanders hun gevallen kameraden niet loslaten, stellen veel katholieken het leed van de gedeporteerde arbeiders nog steeds centraal. Hoewel er ook hier vrijwillige arbeiders tussen zitten, is die groep veruit ‘witter’ dan die van de collaborateurs. De mate waarin een vertrek naar Duitsland vrijwillig was (zelfs al had men een contract getekend) is ook betwistbaar.⁴⁸ In hetzelfde naslagwerk wijdt Selleslagh ook een uitgebreid stuk aan de ‘kajotters’ in de verzetsbewegingen.⁴⁹ In het bezette land richtte de organisatie zich vooral op hulp aan werkweigeraars maar ook burgerslachtoffers en krijgsgevangenen konden op hun steun rekenen. De KAJ koppelde zich later aan het Socrates-netwerk.⁵⁰ Het is belangrijk de KAJ-activiteiten in het achterhoofd te houden als het gaat over het vormen van de herinnering aan het verzet en de oorlog.

Inlichtingen vergaren en doorspelen aan de geallieerden was meestal het werk van personen uit de Franstalige middenklasse met een liberale of katholieke achtergrond. De posten waar men aan nuttige informatie kon geraken waren meestal door dergelijke mensen ingenomen. Dan moet er gedacht worden aan functies zoals bij de RTT. Het is ook de hogere klasse en zelfs de aristocratie die zich inzette in de ontsnappingsnetwerken die vooral buitenlandse soldaten hielpen het land te ontvluchten.

De clandestiene pers diende vooral om het moreel van de bevolking hoog te houden, toekomstreflecties over de Belgische samenleving te verspreiden en aan te zetten tot verzet. In vele gevallen evolueerde zo een groepje naar een grotere verzetsbeweging met verschillende activiteiten.

⁴⁷ SELLESLAGH (F.), ‘De clandestiene KAJ in Duitsland (1942-1945)’, in: HUGAERTS (F.), DE BOODT (J.), GEZELS (J.), e.a. (red.), *De K.A.J., haard van verzet (1940-1945). Hun mooiste uur*, Gent, Reinaert/Het Volk, 1989, p. 228.

⁴⁸ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, pp. 131-143.

⁴⁹ SELLESLAGH (F.), ‘Kajotters in de verzetsbewegingen’, in: HUGAERTS (F.), DE BOODT (J.), GEZELS (J.), e.a. (red.), *De K.A.J., haard van verzet (1940-1945). Hun mooiste uur*, Gent, 1989, pp. 151- 161.

Hier vermeldt hij dat 814 leden aan actief verzet hebben gedaan. Maar liefst 37 procent koos voor het BNB, 18 procent voor het GL, 6 procent voor NKB. De WB en het OF waren elk goed voor 4 procent.

⁵⁰ LOUIS (V.), ‘De Christelijke Arbeidersjeugd’, in: Gerard (E.) (red.), *De Christelijke Arbeidersbeweging in België*, Vol. 2, pp. 449-454.

1.3. Septemberweerstanders en straatrepressie.

In de maanden september en oktober van 1944 en in mei 1945 werd de rechtstaat (die zich na de Duitse bezetting terug zou herstellen) op non-actief gezet. Er is al heel wat geschreven over de gebeurtenissen in die maanden. Gelukkig gaat het historisch onderzoek de laatste jaren met fluwelen (of iets hardere) handschoenen steeds meer de strijd aan met de vele ooggetuigenissen en slachtofferverhalen waarin werkelijkheid en fantasie vaak door elkaar worden geweven. Van alle activiteiten tijdens de oorlog zijn het vooral de aanslagen op collaborateurs (en in mindere mate op Duitse soldaten en officieren) die het verzet deels een slechte naam geven. Het gelijkschakelen van het verzet met criminaliteit was tijdens de bezetting zelfs een bewuste tactiek van de Duitsers.⁵¹ Volgens Patrick Duportail zijn de straatrepressie en het fenomeen van de septemberweerstanders de belangrijkste factoren in de negatieve beeldvorming rond het verzet.⁵²

Het Hoog Commissariaat voor de Veiligheid van de Staat onder de leiding van Walter Ganshof van der Meersch zal zich in de eerste naoorlogse dagen bezighouden met het herstellen van de ordehandhaving in het land. Ganshof van der Meersch was in zijn functie van auditeur-generaal ook verantwoordelijk voor de epuratie. Het verzet bezat over meer vuurkracht dan de ordediensten. Aangedikt met septemberweerstanders nam de weerstand allerlei taken op zich die tot de bevoegdheid van de ordediensten behoorden. Zeker op gebied van de epuratie was Ganshof de weerstand liever kwijt dan rijk. De Londense regering heeft van meet af aan een erg dubbele relatie gehad met het verzet. Duizenden collaborateurs en mensen die van collaboratie werden verdacht, werden geïnterneerd zonder de nodige bevelen. De internering was een maatregel die door Londen was goedgekeurd. Onder de criteria die het begrip collaboratie moesten afbakenen was er o.a. de vage omschrijving 'al wie aanleiding kan geven tot schandaal of beroering'. In de context van de straatrepressie kan de internering voor vele collaborateurs of verdachten als een beschermende maatregel worden gezien. Om en bij de honderd mensen zullen de dood vinden bij de straatrepressie. In het wettelijk land heerste een grote chaos. Duizenden dossiers stroomden toe en de straat riep om snelle en strenge straffen. De Communistische partij en 'zijn' OF speelden hier mee op in.⁵³ In de rapporten van Ganshof komt datzelfde linkse verzet als de boosdoener naar voren. Niet enkel het geweld tegenover Duitsgezinden maar ook de politieke drijfveren van het OF nam Ganshof in het vizier. Het OF zou de

⁵¹ LAPLASSE (J.) en STEEN (K.), 'Het verzet gewogen', p. 243.

⁵² DUPORTAIL (P.), 'De oorlog tussen heden en verleden. Beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog in de Oost-Vlaamse plattelandsgemeente Bottelare', in: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, nr. 2, 1997, pp. 129-154.

⁵³ NEFORS (P.), 'De bevrijding', pp. 275-283.

democratie met voeten hebben getreden en de grootste verantwoordelijkheid dragen voor de willekeur tegenover Duitsgezinden in het naoorlogse België.⁵⁴ Ook vanuit de leiding van het OF en andere verzetsorganisaties werden er nochtans bevelen verstuurd om niet willekeurig en los van de bevoegde instanties op te treden. Maar verzetsmensen op straat hadden daar vaak minder oren naar. Vele verzetsgroeperingen waren op dat moment niet meer te vergelijken met hoe ze er een of twee jaar eerder uitzagen. Veel weerstanders hadden al het leven gelaten of waren gedeporteerd. Toen de geallieerden de oorlog leken te winnen waren er plotseling veel meer mensen bereid het verzet te steunen. Deze septemberweerstanders hadden vaak een totaal andere ingesteldheid dan zij die al tijdens de oorlog vanuit de schaduw de bezetter durfden tegen te werken. De greep van de leiders van de weerstand op deze mensen met een late roeping was miniem. Het waren de weerstandsgroeperingen zelf die door ledenwerving hun nalatenschap in gevaar brachten. Vele organisaties wilden zo groot mogelijk worden. Toen al gingen er vanuit hun midden stemmen op die vreesden dat dit alles het verzet een slechte naam zou bezorgen.⁵⁵ Alle septemberweerstanders als opportunisten en geweldenaars afschilderen is te gemakkelijk. Er is nog te weinig onderzoek gedaan naar de beweegredenen van deze mensen. Dit alles moet ook gezien worden in het kader van een zuiveringsritueel dat zich toen voltrok.⁵⁶ Het verzet was echter maar één van de actoren in de straatrepressie. De mate dat men kan spreken van wandaden die door (september)weerstanders zijn begaan zal voor elke lokale casus verschillen.

Elle Declercq heeft voor haar licentiaatsverhandeling de nadagen in Oostende onder de loep genomen. Uit haar studie blijkt dat het verzet zich bewust was van de smet die de gebeurtenissen op haar imago nalieten. Juist bij de communisten wordt dit ook expliciet vermeld. Zij zien zelfs een lasterbeweging ontstaan die gebaseerd is op de excessen en juist tegen hen gericht is. Het opstellen van zwarte lijsten, onderzoeken voeren naar collaborateurs en hen opsluiten waren ook hier taken die het verzet op zich nam en relatief goed georganiseerd zou hebben uitgevoerd. De betrokkenheid van de bevolking heeft Declercq enkel kunnen onderzoeken voor de tweede golf. Het opgestapelde ongenoegen over de ravitaillering, de excessen van de straatrepressie en tegelijk het feit dat vele grote vissen wel ontglipten maakte dat verschillende potjes al op een kookpunt stonden toen de

⁵⁴ PAUWELS (W.), *De bevrijdingsdagen van 1944. Honderd dagen tussen anarchie en burgeroorlog*, 1994, pp. 44-47.

⁵⁵ SEBERECHTS (F.), *Ieder zijn zwarte*, pp. 53-55.

⁵⁶ VRINTS (A.), *Het theater van de straat : publiek geweld, respectabiliteit en sociabiliteit in Antwerpen (ca. 1910-1950)*, Gent, UGent, ODV, 2006, Vol. 3., pp. 510-511.

eerste gedeporteerden terugkeerden.⁵⁷ Het initiatief bij de volksrepressie in mei 1945 zou niet bij het verzet ontstaan zijn maar bij de bevolking zelf. Dit gaat in tegen de rapporten van het Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid dat vooral de communisten viseerde. Het verzet en het volk werkten haast in symbiose. Er was wel een zekere orkestratie maar zonder dat het verzet echt de leiding nam. De volkswoede werd wel een sterk argument in de discussies tussen de weerstand en de lokale overheid.⁵⁸ Huyse en Dhondt hebben vragen bij de politieke verantwoordelijkheid tijdens de tweede volksrepressie. Volgens hen was er een machtsvacuüm bij de eerste straatrepressie, maar speelde de tweede volksrepressie zich af in een kader waarin de greep op het land min of meer was gerestaureerd.⁵⁹ Zij hebben het dan wel over de verantwoordelijkheid van de centrale regering. Volgens Declercq waren het stadsbestuur en de ordediensten machteloos. Het verzet zou zelfs op eigen initiatief het ongenoegen op een niet-gewelddadige manier trachten te kanaliseren. Zo drong de lokale afdeling van de Witte Brigade er bij de collaborateurs op aan om de stad te verlaten en ze droeg de 'vaderlandslievenden' op kalm te blijven en de tucht en orde te bewaren. Voor de weerstand was het zonneklaar dat de ware schuldige voor het geweld de overheid was. Na deze explosie van volkswoede zou de bevolking steeds meer naar rust verlangen en was het momentum van het verzet voorbij.⁶⁰ Declercq baseert zich hiervoor in grote mate op Antoon Vrints' doctoraat. 'Het theater van de straat' bezit niet alleen een stilistische kwaliteit die in wetenschappelijke werken zelden te vinden is, maar de doctoraatsverhandeling geeft ons ook een zeer genuanceerde kijk op de straatrepressie in Antwerpen. Vrints' blik gaat veel verder terug dan de straatrepressie na de Tweede Wereldoorlog alleen. Hij bekijkt ook hoe de wrok en het verzet tegenover de bezetter bij de bevolking en de weerstand al groeiden tijdens de oorlog. Nog voor de Duitse troepen goed en wel vertrokken waren, bruiste de stad van leven. Het bevrijdingsfeest ziet Vrints als een overgangsritueel. De geallieerden werden complexloos ontvangen als 'onze jongens'. De volksrepressie moet als een gelijkaardig ritueel worden gezien. Het was voor de bevolking een echt zuiveringsritueel. Zoals bekend werd het woord 'zuivering' in Vlaanderen weg gedruimd uit het alledaagse vocabularium door de term 'repressie'. Verschillende keren laat Vrints de slachtoffers van de repressie aan het woord. Zij hebben het vaak over de Witte Brigade, maar alle verzetsgroeperingen werden gezien als de Witte Brigade. Het lijkt

⁵⁷ DECLERCQ (E.), *Het Oostendse verzet in de nadagen van Wereldoorlog II : een lokale studie naar de rol van het verzet in het naoorlogse machtsvacuüm van de bevrijding tot de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezing*, Gent, UGent, OLV, 2008, pp. 140-144; pp. 161-163; pp. 182-185.

⁵⁸ Idem, p. 236.

⁵⁹ HUYSE (L.) EN DHONDT (S.), *Onverwerkt verleden : collaboratie en repressie in België 1942-1952*, Leuven, Kritak, 1994, pp. 44-47.

⁶⁰ DECLERCQ (E.), *Het Oostendse verzet*, pp. 220-224; pp. 236-238.

onmogelijk om zoveel jaren later nog te kunnen uitmaken wat de rol was van de echte Witte Brigade, andere verzetsgroeperingen en zij die zich voor weerstand uitgaven.⁶¹

⁶¹ VRINTS (A.), *Het theater van de straat*, pp. 483-511.

2. HET VERZET NA DE OORLOG EN DE GENESE VAN EEN HERINNERING.

De straatrepressie en het beeld van weerstanders van het laatste uur beheersen het beeld over het verzet en maken dat het erg negatief uitslaat. Zelfs bij weerstanders overheerst het negatieve wanneer ze kijken naar hun eigen verleden. De collaboratie wordt dan vaak vergoelijkt. Voor arbeiders worden economisch getinte verzachtende factoren aangehaald en voorname Vlaamsgezinde families die in de oorlog in het verkeerde kamp zaten, behielden ook na de oorlog hun aanzien. Dat zijn de voornaamste conclusies die Patrick Duportail wist te vergaren voor zijn microstudie over de beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog in het dorpje Bottelare.⁶²

Hoe het verzet in de herinnering leefde en leeft heeft te maken met de plaats van dat verzet in de naoorlogse samenleving. De politiek en de tegenstander uit de oorlog zijn hier de belangrijkste medespelers of vijanden in de krachtmeting om de herinnering. Die herinnering is uiteraard oneindig veel complexer dan wat hier uiteengezet kan worden. Wel is het zo dat de bouwstenen van het verleden die in de verschillende herinneringsmilieus leefden steeds sterker werden overgenomen door steeds grotere groepen mensen. In de eerste plaats door hen die weinig of geen herinneringen aan de oorlog hebben maar wel opgroeiden in een milieu waar de oorlog en zijn nasleep een belangrijk deel van de identiteit vormden.

Interne Belgische conflicten en de politieke machtsspelletjes die daaruit voortvloeiden bepaalden de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Het Vlaamse vraagstuk en de Koningskwestie verscheurden de Belgische staat te zeer om een eendrachtige nationale herinnering op te bouwen. Dat is de belangrijkste conclusie die in de literatuur rond de herinnering aan de oorlog wordt getrokken.⁶³ Hoe de politiek omging met de erkenning van het verzet en welke impact dat verzet had op het repressiedossier en de Koningskwestie weten we nu. Naast dit politiek proces is het ook interessant om de culturele productie van naderbij te bekijken. Deze twee elementen zullen immers samen de sociale herinnering aan de oorlog bepalen.

De politieke consensus gaat hand in hand met de zwakte van de herinneringsmilieus zoals het verzet en andere oorlogsslachtoffers. Hun beleving moet naar de achtergrond kunnen worden gedruimd om een verhaal naar voor te kunnen brengen waardoor heel de natie een verzetshouding kan worden toebedeeld. Ook politieke partijen moeten bereid zijn zich in te

⁶² DUPORTAIL (P.), 'De oorlog tussen heden en verleden. Beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog in de Oost-Vlaamse plattelandsgemeente Bottelare', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 2, 1997, pp. 129-154.

⁶³ BEYEN (M.), 'Belgien. Der Kampf um das Leid.', in: FLACKE (M.), *Mythen der Nationen: 1945, Arena der Erinnerungen: eine Ausstellung des Deutschen Historischen Museums*, Berlijn, DHM, 2004, pp. 67-68.

schrijven in een eensgezinde patriottische herdenking in plaats van de strijd met elkaar aan te binden over wie de grootste verdiensten heeft en het meest heeft geleden. Wanneer herinneringsmilieus wel zouden wedijveren op het publieke forum, dan zou er geen sprake zijn van een publieke consensus. Er lijkt geen gulden middenweg geweest te zijn tussen maatschappelijke eensgezindheid en de eis van de verschillende herinneringsmilieus op een waardige herinnering. België is een duidelijk voorbeeld van een land waar er geen consensus werd bereikt.⁶⁴

De herinnering aan de oorlog werd bepaald door de naoorlogse politiek. Deze hoeksteen van Pieter Lagrou's onderzoek toont dat hij veel van zijn theoretische mosterd bij het constructivisme haalt. Lagrou stelt dat de oorlog voor de meeste mensen een traumatische ervaring was. Het was aan de politiek in de natiestaten om in de eerste plaats terug een maatschappelijke consensus te creëren. Die consensus moest er een van heroïsme zijn zodat het trauma zou transformeren in een *mythomoteur* vol heroïek. Voor een historicus is dit geen nieuwe ontdekking. Het brede publiek heeft zich na de oorlog geïdentificeerd met bepaalde groepen die in de openbaarheid traden en eigen herinneringsmilieus vormden. Lagrou selecteert in zijn onderzoek de milieus van het verzet, weggevoerde arbeiders en slachtoffers van de Duitse repressie. Alleen in het geval van Nederland wil hij spreken van een collectief slachtofferschap. Niet enkel de herinnering op zich, maar ook het sociale belang van die groepen komt bij Lagrou aan bod. Hij richt zich niet op individuele herinneringen van verzetslieden en anderen maar wel op hoe de maatschappij in zijn geheel met haar verleden omging. Hoewel Frankrijk, Nederland en België erg op elkaar lijken op politiek en sociaal vlak, toch hebben ze andere herinneringsculturen voortgebracht. Lagrou schuift 1965 naar voor als een einddatum van zijn onderzoek. Bij de twintigste verjaardag van het einde van de oorlog zijn de herdenkingen volgens Lagrou veel van hun pluraliteit verloren en maken ze plaats voor een eenheid aan nationaal heroïsme en martelaarschap. Vooral de opkomst van de herinnering aan de Shoah is dan van belang voor de publieke herinnering. De Shoah domineert nu in de meeste westerse landen de publieke herinnering aan die periode.⁶⁵ Vanaf de jaren '70 en '80 maakte de geschiedenis die meestal door betrokken actoren was geschreven stilaan plaats voor de onverbiddelijke wetenschappelijke deconstructie. Ook het brede publiek maakte via de beeldbuis kennis met andere ideeën over het verleden. De Vlaamse overheid heeft via het debat dat de Voorwaartsgroep op gang trok nog een poging gedaan om de overlevenden te verzoenen en tegelijk een stuk van haar eigen blazoën op te kuisen. De bloeiende joodse herinnering neemt steeds meer de rol over in de discussie rond wat de legitimerende sokkel voor de Vlaamse instellingen van

⁶⁴ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, pp. 35-37.

⁶⁵ Idem, pp. 1-18.

morgen moet zijn. Toch leeft in de hoofden van vele Vlamingen nog steeds een tweedeling tussen zwart en wit. Al had dat witte kamp lange tijd heel wat minder erflaters.⁶⁶

2.1. De verzetsherinnering als doodgeboren kind?

De geallieerden zijn het voorwerp van prenten, kalenders en andere producten die dankzij de vreugde van de bevrijding vlot over de toonbank gingen. Naarmate het Rode Leger steeds meer als een dreiging in plaats van een bevrijder werd gezien verdween Stalin uit het rijtje van helden. Om zoveel mogelijk mensen te betrekken bij de patriottische herinnering werden ook talloze memorabilia geproduceerd die het Belgische volk op zich als verzetshelden voorstelden. Postzegels, postkaarten, medailles, posters en enkele literaire werken werden gewijd aan het Belgische volk dat zich had losgerukt uit de handen van de Duitse bezetter. De weerstand zelf is bijna nooit het onderwerp geweest van culturele of brede massaproducten. Toch niet in positieve zin. Weer met de idee om zoveel mogelijk mensen bij de herinnering te betrekken werd wel gefocust op het martelaarschap van de politieke gevangene. Vele verzetslieden behoren tot die groep. Het leidmotief stond veel dichterbij wat de grijze massa had meegemaakt tijdens de oorlog dan bij de idee van het heldhaftige verzet.⁶⁷ Zo valt het succes van de Nationale Confederatie van de Politieke Gevangenen en Rechthebbenden (NCPGR) bij het bredere publiek beter te verklaren. Het Memoriaal het Fort van Breendonk is hier exemplarisch. Veel meer dan het verzet stond de gruwel van het naziregime en het leed van de gevangenen centraal in het Memoriaal. Dat is het tot vandaag de dag. De tentoonstellingszaal die handelt over het verzet in België laten de meeste bezoekers na hun rondleiding in het fort meestal links liggen. Er is nog sprake van geweest om een Belgisch museum rond de oorlog op te bouwen maar ook dat project is ten onder gegaan aan de politieke en sociale geschillen in de naoorlogse periode.⁶⁸ De verschillende kampen in de Koningskwesie hebben samen heel wat propagandamateriaal voortgebracht die een schat aan informatie herbergen over hoe men toen met het verleden omging. De rode draad is de voorstelling van Leopold als een politieke gevangene die het lot van veel van zijn onderdanen heeft gevolgd of juist een vorst die, terwijl Belgen voor hun land streden en leden, in alle vrijheid met Lilian Baels in het huwelijksbootje kon stappen. Het beeld van het onderdrukte Vlaamse volk, waarvan de idealisten na de oorlog

⁶⁶ VAN DOORSLAER (R.), 'Gebruikt verleden. De politieke nalatenschap van de Tweede Wereldoorlog in België, 1945-2000', in: DENECKERE (G.) en DE WEVER (B.) (red.), *Geschiedenis maken: liber amicorum Herman Balthazar*, Gent, Tijdsbeeld, 2003, pp. 243-246.

⁶⁷ BEYEN (M.), 'Belgien. Der Kampf um das Leid.', pp. 68-74.

⁶⁸ College 'De Tweede Wereldoorlog: een nachleben' van professor Bruno De Wever in het onderzoeksseminarie Publieksgeschiedenis.

door de Belgische staat en door de weerstand werden mishandeld, zal ook in de culturele productie samen met de opkomst van de 'Vlaamse' of 'zwarte' herinnering in kwantiteit toenemen.⁶⁹ Het verzet zelf heeft vooral veel egodocumenten voortgebracht. Maar zeer veel interesse was er niet voor die literaire producties. In dit onderzoek zullen we het even hebben over de roman 'De zoveelste illusie' van Jan Ceuleers, een belangrijke pion binnen de Witte Brigade. Ook geschiedkundige werken zoals 'Het Guldenboek van de Belgische Weerstand' heeft niet veel zoden aan de dijk gebracht. In de Vlaamse literatuur vinden we het verzet haast nergens terug. Zelfs bij auteurs die kritisch stonden tegenover de collaboratie werd de weerstand niet op een piëdestal geplaatst.⁷⁰

2.2. Het verzetsaureool als inzet van het politieke machtsspel.

De vraag hoe België direct na de oorlog omging met zijn oorlogsverleden en in het bijzonder met de weerstand, kan niet worden losgekoppeld van het brede politieke strijdtoneel. Het is immers de politiek die via erkenning en andere acties tegenover het verzet en de collaboratie in belangrijke mate het sociaal geheugen bepaald heeft. De invloed die het verzet heeft kunnen uitoefenen toont welke rol ze speelde in de maatschappij. Het is ook maar door een schets mee te geven van hoe de politiek omging met de weerstand en de verschillende oorlogsslachtoffers dat het belang van deze deelstudie kan gekaderd worden. Volgens Els Witte is de restauratie van de Belgische politieke structuren zonder grote inhoudelijke aanpassingen de belangrijkste rode draad in de eerste tien jaar na de oorlog. Daarnaast werden de communisten bestreden o.a. door de Belgische wagon vast te hangen aan de Atlantische samenwerking. Met de zuivering werd ook extreemrechts aangepakt. Echte veranderingen kwamen er maar als gevolg van de Koningskwestie.⁷¹ Zo stelt Craeybeckx in het voorwoord van hetzelfde werk dat de CVP door de repressie, de Koningskwestie maar ook door de schoolstrijd een verruiming kon doorvoeren die vooral de rechtervleugel van de partij opnieuw zou versterken.⁷² Rudi Van Doorslaer neemt in een ander standaardwerk de draad weer op waar Witte hem uit haar vingers had laten glippen. Zijn stelling is dat de oorlog zeker op cultureel vlak wel degelijk een grote invloed heeft gehad. Door de enorme meningsverschillen binnen en tussen verzet, regering en koning was

⁶⁹ BEYEN (M.), 'Belgien. Der Kampf um das Leid.', pp. 76-80.

⁷⁰ DE WEVER (B.), 'Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen', in: BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (B.) e.a. (red.), *Tegendruk : geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Gent, AMSAB, 2004, pp. 23-24; pp. 27-29.

⁷¹ CRAEYBECKX (J.), 'Voorwoord', in: CRAEYBECKX (J.), MEYNEN (A.), WITTE (E.) e.a. (red.), *Tussen restauratie en vernieuwing*, Brussel, VUB-Press, 1989, pp. 51-52.

⁷² CRAEYBECKX (J.), 'Voorwoord', in: CRAEYBECKX (J.), 'Voorwoord', in: CRAEYBECKX (J.), MEYNEN (A.), WITTE (E.) e.a. (red.), *Tussen restauratie en vernieuwing*, Brussel, VUB-Press, 1989, p. 9.

een echte politieke vernieuwing geen doordeweekse opgave. Er was wel degelijk sprake van een heruitvinden van de democratie. Dit was niet minder dan het volledig ombuigen van een mentaliteit die zeker aan de katholieke rechterzijde leefde. Het feit dat talloze mensen de Tweede Wereldoorlog als een bijzondere gebeurtenis zien relativeert volgens Van Doorslaer de historisch politieke benaderingen. De uiteenlopende herinneringen aan de oorlog in verschillende milieus en ten noorden en ten zuiden van de taalgrens zijn nog een belangrijk onderzoeksonderwerp om de impact van de Tweede Wereldoorlog te bestuderen.⁷³ Niet voor niets stelt Lode Wils dat de collaboratie en de repressie de belangrijkste factoren zijn geweest in het versnellen en gaande houden van het Vlaams separatisme.⁷⁴ Ook Els Witte en Alain Meynen vermelden dit in hun overzicht van de geschiedenis van België na 1945.⁷⁵

Wat was de toestand van de belangrijkste politieke partijen na de oorlog? Nieuwe Orde-gezinde partijen hadden voor de oorlog geknabbeld aan het kiezerspotentieel van de katholieke partij. Na de oorlog ontstond er een bedreiging aan haar linkerkant in de vorm van het Union Démocratique Belge (UDB). De katholieke familie kende zowel actieve verzetsleden maar ook volgelingen van de Nieuwe Orde. De rechtse fractie binnen de katholieke partij was nog steeds voorstander van een autoritaire staat gedomineerd door de koning. De jongere generatie bevatte echter meer personen uit de arbeidersvleugel. Dit vers bloed kreeg een duwtje in de rug door de vernieuwing die culmineerde in de stichting van de CVP/PSC. Eisen zoals de inkrimping van de macht van het parlement tonen dan weer dat het met die vernieuwing nogal meeviel. De eis voor het vrouwenstemrecht kan in dat licht vooral worden gezien als een electorale strategie. Ook de liberalen werden verdeeld door progressieve en conservatieve stromingen. De partij stond daarenboven op wankelende benen door haar afwezigheid in het middenveld en de zwakke partijstructuur. De BSP kampte dan weer met de nalatenschap van Hendrik De Man. Ook al hadden de meeste socialistische vakbondsleiders een belangrijke rol gespeeld in het verzet tegen de Unie van Hand- en Geestesarbeiders. Pragmatici zoals Achilles Van Acker en Louis Major die onder de bezetting hadden geleefd bij de gevluchte Londenaren (o.a. Camille Huysmans en Paul-Henri Spaak) haalden de partij snel weer uit het woelig vaarwater. Uiteindelijk slaagden ze er ook in de communisten te marginaliseren. Zelfs de communisten hadden geen zuiver verzetsverleden. In de eerste periode van de oorlog hielden zij zich bewust koest vanwege het bestand tussen Duitsland en de Sovjet-Unie. Maar het is duidelijk dat de communisten

⁷³ VAN DOORSLAER (R.), 'De oorlog tussen continuïteit en verandering: vragen en problemen', in: HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, pp. 17-26.

⁷⁴ WILS (L.), *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen – Apeldoorn, Garant, 2005, p. 292.

⁷⁵ WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, p. 34.

meer dan welke naoorlogse partij een claim konden doen gelden op de weerstand. Dat hun afwachtende houding in veel van de historische literatuur niet als een negatieve factor naar boven komt drijven is misschien te wijten aan het grote ontzag onder de bevolking voor de prestaties van het Rode Leger.⁷⁶

In welke mate had het verzet politieke invloed? Het antwoord op die vraag is uiteraard afhankelijk van hoe men die invloed meet. Het verzet kan ook onrechtstreeks invloed hebben. Zo kon het eventueel dat de weerstand via haar aanzien bij de bevolking bepaalde denkbeelden ingang deed vinden waarmee de politiek dan rekening moest houden. Politieke partijen konden zich ontfemen over de erfenis van het verzet. Er is zelfs een partij uit het verzetsmilieu voortgekomen. In feite heeft het verzet, zeker op zo een directe manier, niet overdreven veel invloed uitgeoefend. Het kader was zeer gelimiteerd. Van meet af aan waren de verschillende weerstanders en hun organisaties verdeeld door ideologische breuklijnen. De weerstand was een symbool van heropstanding van de democratie. Dat is toch de stelling van verschillende historici onder wie José Gotovich. Uiteraard weet hij ook dat niet alle verzetsgroeperingen de democratische beginselen even intens omarmden (cf. supra). Het was vooral vanuit hun symbolische kracht als verdedigers van het vaderland dat ze een invloedsfeer moesten opbouwen. Op de Communistische partij na wilden de grote politieke formaties het verzet geen actieve rol toebedelen. Activiteiten waar wapengekletter aan te pas kwam, wilde de politieke klasse niet aan de weerstand toevertrouwen. Zeker de katholieke partij voelde er niet veel voor om het verzet een prominente rol te laten spelen. Nochtans waren ook mensen en organisaties uit het katholieke milieu actief geweest in het verzet, zeker in de clandestiene pers. Maar andere argumenten, zoals de houding van de kerk en vooral wat zich in Vlaamsgezinde kringen had afgespeeld, wogen zwaarder door. De communisten stonden bij wijze van spreken nog steeds met de revolver in de hand. Zij vereenzelvigden zich met het verzet en wilden op zijn minst het OF inlijven. Paradoxaal genoeg nam de vooroorlogse garde binnen de Communistische partij de touwtjes terug in handen in plaats van de vele leden die actief waren geweest in het verzet. Zeker de socialisten die als partij ook niet erg actief waren geweest in het verzet vreesden electoraal kaal geplukt te worden. Hun naoorlogse strategie bouwde voort op wat zich al tijdens de oorlog had afgespeeld. In allerlei verzetsorganisaties waren socialisten aanwezig zodat de partij zich wel een attitude van verzet kon aanmeten maar dan zonder te worden vereenzelvigd met één organisatie en haar eventuele excessen. Er zouden zelfs meer

⁷⁶ WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2005, pp. 247-258.

HEMMERIJCKX (R.), 'De Belgische socialisten tegen de Unie van Hand-en Geestesarbeiders', in: *België, een maatschappij in crisis en oorlog. Acta van het colloquium gehouden te Brussel van 22 tot 26 oktober 1990*, 1940, Brussel, NCWO II, 1993, pp. 481-498.

Vlaamse socialisten dan Franstaligen in het verzet hebben gezeten. Ook de liberalen waren in het verzet erg aanwezig. Hun electorale positie na de oorlog was dan weer veeleer zwak. Ze hadden wel niet zoveel te vrezen van een opkomende Communistische partij, toch niet voor wat hun stemmenpotentieel betrof.⁷⁷

2.2.1. Het verzet en Londen.

Bijna geheel België werd bevrijd in enkele dagen tijd. Op 8 september stond de regering Pierlot al in Brussel. Welgeteld vier dagen later zorgde ze ervoor, door een legalisatie van acht verzetsgroepen, dat iemand uit het verzet het clandestien label kon afleggen en een echte oorlogsvrijwilliger worden. De zowat tachtigduizend gesoldeerde leden kregen echter nauwelijks opdrachten.⁷⁸ Op 27 september volgt Pierlot zichzelf op als premier. De communist Marteaux kreeg de bevoegdheid gezondheid, zijn kameraad Dispy en de leider van het OF Fernand Demany werden ministers zonder portefeuille. Zij moesten het verzet vertegenwoordigen in de regering en zo de legitimiteit ervan vergroten. In tegenstelling tot de verwachtingen bleven de grote lijnen van de politiek van de regering tegenover het verzet dezelfde.⁷⁹ Dat een regering van enkel gevluchte Londenars geen overdreven steun genoot onder de bevolking was ook in de kringen van Pierlot duidelijk. De Londense regering kampte met een overgewicht aan Franstaligen en katholieken. Er kwam ook een uitbreiding met socialisten en liberalen. ‘Keep your friends close and your enemies even closer’ was toen duidelijk het adagio van de socialisten. Hun meest directe politieke vijanden waren op dat moment de communisten omdat die in dezelfde electorale vijver visten.⁸⁰ Het is dus niet zo dat het louter een poging was om het verzet te destabiliseren.

De twee grootste verzetsgroeperingen waren niettemin geduchte concurrenten in de strijd om legitimiteit en de regering koesterde een grote vrees voor het royalisme en de autoritaire, zelfs soms door het fascisme beïnvloede elementen in het GL. Het communisme achter het OF zorgde minstens voor evenveel kopzorgen.⁸¹ Geen enkele van de grote weerstandsgroeperingen heeft zich tijdens de oorlog openlijk georiënteerd naar één van de

⁷⁷ GOTOVICH (J.), ‘La résistance après guerre en Belgique: héritage glorieux ou fardeau encombrant?’, in: *Colloque international, Esch-sur-Alzette, Avril 2002. Les courants politiques et la Résistance: Continuités ou ruptures?*, Luxembourg, Archives Nationales, 2003, pp. 504-518.

⁷⁸ LAGROU (P.), ‘Verzet en naoorlogse politiek’, in: HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, pp. 48-49.

⁷⁹ LAGROU (P.), *De politieke strijd om het verzetsaureool. Verdienste en erkentelijkheid in het na-oorlogse België (1944-1950)*, Leuven, KUL, 1989, p. 37.

⁸⁰ WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, p. 26.

⁸¹ GOTOVICH (J.), *Du rouge au tricolore : les communistes belges de 1939 à 1944 de l’histoire de la résistance en Belgique*, Brussel, Labor, 1992, pp. 369-370, p. 380.

klassieke partijen. Voor de traditionele politici was dat een reden te meer om hen te wantrouwen.⁸² Verschillende verzetsorganisaties speelden tot enkele maanden na de bevrijding een belangrijke rol in de ordehandhaving. De regering wilde de touwtjes zo snel mogelijk in handen nemen en ook aan zet blijven. De weerstandsgroeperingen werden niet ingezet aan het front omdat hun aura dan misschien nog feller zou blinken. Lagrou linkt die inactiviteit zelfs met de naoorlogse wraakacties op collaborateurs. In sommige gevallen was dit misschien het gevolg van frustratie die weerstanders niet op een andere manier konden kanaliseren.⁸³

De regering Pierlot maakte in november 1944 wereldkundig dat verzetslieden enkel individueel door het leger konden worden gerekruteerd. In oktober had Eisenhower al eens de ontwapening gevraagd. Slechts voor de helft van de toen al erkende weerstanders zou in het leger een plaats worden voorzien. Dit en andere voorwaarden konden op veel afkeuring rekenen in de verzetsmiddens. De daarop volgende beslissing tot onmiddellijke ontwapening van het verzet deed de emmer der vernedering overlopen. De weerstanders vernamen via affiches de eis tot ontwapening samen met de belofte dat er voor elk wapen en uniform een bepaalde prijs zou worden betaald. Hun opofferingen werden in hun ogen op die manier gereduceerd tot koopwaar. De communistische ministers en Demany verlieten de regering Pierlot. Enkel het GL spartelde niet tegen.⁸⁴ Aan de verschillende protestacties namen niet enkel het OF, maar ook verschillende verzetsbewegingen waaronder de Witte Brigade deel (cf. infra).⁸⁵ Het was het OF dat zich het hevigst verzette. Op 25 november zouden op een manifestatie in Brussel, waar het OF de motor achter was, door de Rijkswacht maar liefst 45 verzetshelden gewond geraken nadat de ordediensten het vuur hadden geopend op de demonstratie.⁸⁶ Deze krachtmeting toont aan dat de machtsbalans tussen de communistische partizanen en de ordediensten duidelijk in het voordeel van de laatste groep was gekeerd. In één van zijn minder sterke momenten sprak Churchill van een staatsgreep van het communistisch verzet.⁸⁷ Slechts heel wat later zouden

⁸² VAN DOORSLAER (R.), 'Gebruikt verleden. De politieke nalatenschap van de Tweede Wereldoorlog in België, 1945-2000', in: DENECKERE (G.) en DE WEVER (B.) (red.), *Geschiedenis maken: liber amicorum Herman Balthazar*, Gent, Tijdsbeeld, 2003, p. 229.

⁸³ LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', p. 50.

⁸⁴ Idem, pp. 50-51.

GOTOVICH (J.), 'La résistance après guerre en Belgique: héritage glorieux ou fardeau encombrant?', in: *Colloque international, Esch-sur-Alzette, Avril 2002. Les courants politiques et la Résistance: Continuités ou ruptures?*, Luxembourg, Archives Nationales, 2003, pp. 510.

SEBERECHTS (F.), *Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie*, Leuven, Davidsfonds, 1994, pp. 73-74.

⁸⁵ GOTOVICH (J.), *Du rouge au tricolore: les communistes belges de 1939 à 1944 de l'histoire de la résistance en Belgique*, Brussel, Labor, 1992, pp. 416-422.

⁸⁶ Idem, pp. 429-432.

⁸⁷ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, p. 32.

WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, pp. 267-269.

de geallieerden de politieke situatie in België in een ander perspectief plaatsen.⁸⁸ Hoewel het OF en de Communistische partij de drijvende kracht waren geweest achter de betoging en daarna ook tot een algemene staking opriepen, was er geen grote revolutionaire sfeer. Alles bleef kalm in het land. Het was de regering die van opstanden sprak wanneer een groep partizanen op hun weg naar Brussel staande werd gehouden. Dat deze groep ook effectief halt hield, en dat voor slechts vijf rijkswachters, kan moeilijk als een revolutionaire daad gezien worden.⁸⁹ Het is niet onbelangrijk om te benadrukken dat de ontwapening van het verzet niet enkel bedoeld was om de uitvoerende macht terug het monopolie over de veiligheid van de staat te bezorgen, maar tegelijk kaderde het in het marginaliseren van de Communistische partij.⁹⁰ Het OF maakte duidelijk dat het geen strijd wilde met de geallieerden. Het aanzien van de bevrijders bij de bevolking en het verzet was blijkbaar zo hoog dat het OF er wel mee kon leven met een overdracht van de wapens in hun handen i.p.v. in die van de Rijkswacht.⁹¹

2.2.2. Regeringen van het verzet.

Hoewel Pierlot stelling had ingenomen tegen Leopold III hield ook de katholieke partij de regering voor bekeken in 1945. Het regeren met de communisten en het standpunt tegen de onmiddellijke terugkeer van Leopold III streek de rechtervleugel te veel tegen de haren in.⁹² Door de ideologische verdeeldheid binnen het verzet was hoop koesteren op een eendrachtige herinnering waarschijnlijk al van in het begin veroordeeld tot Sisyfusarbeid. De profilering van de regering Van Acker als regering van het verzet tegenover de katholieken was misschien wel de doodsteek van die hoop. De eerste regering Van Acker waarin ook de katholieken waren vertegenwoordigd, hield het maar enkele maanden vol. Van augustus 1945 tot de verkiezingen in januari 1946 werd België geregeerd door Van Acker II met socialisten, liberalen, communisten en de Union Démocratique Belge (UDB).⁹³ Die laatste partij is zeer interessant om de politieke mobilisatiekracht van het verzet te analyseren aangezien ze vooral bestond uit verzetsmensen.⁹⁴ De kern van de UDB bestond uit Brusselse en Waalse katholieke progressieven. Vooral de Waalse christelijke

⁸⁸ LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', p. 48.

⁸⁹ GOTOVICH (J.), 'La résistance après guerre en Belgique: héritage glorieux ou fardeau encombrant?', p. 511.

⁹⁰ WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, pp. 267-269.

⁹¹ GOTOVICH (J.), *Du rouge au tricolore*, p. 417.

⁹² WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, p. 27.

⁹³ WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, p. 535.

⁹⁴ LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', p. 52.

arbeidersbeweging was hen genegen. Ze hadden veel contacten gehad met socialisten en linkse verzetslieden. Maar na de oorlog bleek het BSP niet bereid om samen te werken aan één grote arbeiderspartij. De UDB zou er niet in slagen haar basis te vergroten en was uiteindelijk ten dode opgeschreven. Een verzetsaureool bleek niet genoeg in de strijd met de traditionele politieke partijen. Daarnaast werd de UDB dan nog eens in de ban geslagen door de Belgische clerus. Ze heeft uiteindelijk hooguit de rol van zweeppartij tegenover de CVP gespeeld.⁹⁵ De populariteit van de communisten steeg zienderogen. Hun verzetsactiviteiten waren een belangrijke factor in de stijgende electorale trend. Waar de socialistische partij een middel tegen de groeiende aanhang van de communisten moest weten te vinden, kampten de katholieken met de bedreiging van het progressieve UDB aan hun linkerkant en ze wilden tegelijk de rechtse VNV en REX stemmers terug voor zich winnen. Een deel van het antwoord is het ontstaan van de CVP/PSC waar de arbeidersvleugel zichtbaar meer aan bod zal komen. Ze zal ook een meerderheid nastreven in het licht van de Koningskwesie en hoopt daarbij vooral het rechtse kiezerspubliek voor zich te winnen. De wens van het vrouwenstemrecht (en de tegenstand die de socialisten daartegenover voeren moet ook in dit kader gezien worden).⁹⁶

Onder Van Acker II werden verschillende maatregelen genomen die het verzet ten goede kwamen. Zo werden eventuele misdaden zoals wandaden tijdens de eerste repressie straffeloos verklaard. Daarnaast werd er ook een Nationale Raad van de Weerstand in het leven geroepen. Doordat deze zich boog over de voor de weerstand vernederende demobilisatie bestond ze ook voornamelijk uit groeperingen die daar rechtstreeks bij betrokken waren geweest. Zo was het GL de krachtigste stem in de discussie. Het OF had dan weer veel minder te zeggen. Zo kreeg het geen erkenning voor de vele verzetsacties die niet in de militaire sfeer hadden plaats gevonden. De clandestiene pers zou niet onder het statuut van het gewapend verzet vallen zoals het door het GL werd voorgesteld. Hoewel het OF en andere weerstandsgroeperingen zich tegen dit statuut verzetten, werd het door de zelfverklaarde verzetsgezinde regering goedgekeurd. Daarnaast kwam nog dat elke verzetsgroep als beloning over meer militaire titels kon beschikken naarmate hun aantallen toenamen. De organisaties waren zelf verantwoordelijk voor het toekennen van het statuut van gewapend weerstander. De verplichting dat iemand van een andere verzetsbeweging het statuut ook moest goedkeuren werd gezamenlijk genegeerd. Zo kwam een carrousel van erkenningen en zelfs een openlijke rekrutering op gang. De filter dat men vóór de landing in

⁹⁵ WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, pp. 251-252.

⁹⁶ WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, pp. 28-29.

Normandië de naam weerstander moest verdiend hebben werd zo wel erg relatief. Het werd een zoveelste blaam op het blazoen van het verzet.⁹⁷

Na de eerste naoorlogse verkiezingen in 1946 waren socialisten, liberalen en communisten tot 1947 op elkaar aangewezen. De CVP verkoos om niet in de regering te stappen hoewel de partij in de senaat op één zetel van een absolute meerderheid strandde en globaal 42 procent van de stemmen haalde. De communisten en de socialisten wonnen ook terrein. Maar de communisten deden het zo goed (ze stegen tot 11 procent) dat de verkiezing als een teleurstelling aankwam bij de socialisten. De liberalen waren het kind van de rekening.⁹⁸ De communist Jean Terfve werd als man van het OF toebedeeld met de taak om een statuut te ontwikkelen voor alle categorieën van weerstanders. Het was zijn bedoeling om sabotage, clandestiene pers en hulp aan mensen bij het onderduiken in één statuut te krijgen, samen met de vage categorie van ‘werken van vaderlandse verbondenheid tegen de doelen van de bezetter’. Uiteindelijk zou hij een aparte regeling moeten uitwerken voor de ondergedoken arbeiders. Omdat men was ondergedoken voor een gedwongen vertrek naar Duitsland om daar als arbeider te worden ingezet, had men nog niet actief aan verzet gedaan. Dat was toch de redenering. Die onderduikers hadden hun arbeid wel ontzegd aan de Duitsers maar slechts een minderheid had zich ook effectief in het verzet geëngageerd. De weerstanders die zich hadden ingezet in de clandestiene pers konden zich niet vinden in dit amalgaam dat kortweg het statuut voor het burgerlijke verzet werd genoemd. Zij vonden dat ze een evenwaardige eer als de militaire weerstanders verdienden. De uitvoering van het statuut werd gedwarsboemd door een nieuwe groepering van de niet-communistische clandestiene pers.⁹⁹ Terfve legde ook de basis voor een apart statuut voor gedeporteerde arbeiders. Deze wilde hij eerst in het statuut voor burgerlijke weerstand onderbrengen, maar dan zouden de arbeiders een bewijs moeten leveren dat ze zich actief hadden verzet. Zo zouden velen in de kou blijven staan. In 1953 zou er pas uitsluitsel voor hen komen. Na vele debatten rond de vraag hoe men de arbeiders die de zogenaamde ‘vrijwilligerscontracten’ hadden getekend moest behandelen, kregen ook zij erkenning samen met diegenen die ook gedeporteerd werden zonder te tekenen. Deze laatste kregen meer materiële voordelen.¹⁰⁰

Lagrou toont aan hoe attitudes en perceptie in de publieke herinnering en erkenning na de oorlog belangrijker werden dan de groepen die je bij de oorlogsslachtoffers ontwaarde. De term oorlogsslachtoffers sloeg op het verzet en in het bijzonder op hen die het leven hadden gelaten bij een verzetsactie. Mensen die niet actief verbonden waren met een bepaald

⁹⁷ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, pp. 50-52.

⁹⁸ WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, pp. 29-30.

⁹⁹ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, pp. 52-54.

¹⁰⁰ Idem, pp. 172-173.

herinneringsmilieu zouden zich gemakkelijker vereenzelvigen met een groep die een bepaalde attitude of emotie uitstraalde die ook hun herinnering domineerde. In een context van strijdende herinneringsmilieus kan dit ten dele de zwakte van de weerstand verklaren. De grijze massa had in de eerste plaats een gevoel van onderdrukking gekend. Een attitude van verzet was daar bij velen niet uit voortgekomen. De slachtoffers van de Duitse repressie konden veel meer dan het verzet die emotie van onderdrukking naar boven halen. Het gebrek aan een eensgezinde patriottische herinnering rond het verzet liet toe dat het lijden boven de heroïek werd verkozen. Bij de politieke gevangenen waren er veel verzetslieden. Juist daarom is het interessant om te zien hoe het verzet zichzelf voorstelt. Tonen ze zich in de eerste plaats als heldhaftige verzetslieden of plaatsen ze eerder het geleden leed voorop. In de idee van de oorlog als trauma komt de nadruk als vanzelfsprekend op het leed te liggen. Tal van weerstanders lieten dan ook het leven. Evenzeer zijn velen gevangen genomen door de Duitsers. Er zijn echter veel meer groepen vervolgd. Politieke vijanden (zeker communisten) en lokale weerstanders en joden behoorden ook tot de doelwitten van de bezetter. Het beïnvloeden van de landgenoten die uit Duitsland terugkeerden was één van de eerste belangrijkste tests geweest van de naoorlogse regeringen. Niet in het minst omdat de politiek in deze gerepatrieerden een vers kiespubliek zag. Nadat de katholieken de regering hadden verlaten, hebben de communisten zich met grote ijver over deze diffuse groep ontfermd. Qua symboliek kon niet elke groep even sterk met een leidmotief worden verbonden. Onder de gerepatrieerde groepen waren er zowel vrijwillige als onvrijwillige arbeiders maar ook politieke gevangenen. Zowat driekwart van de onder de Duitsers gedeporteerde Belgische bevolking heeft in Duitsland gediend als werkkraft. Samengevat waren er dus politieke gevangenen en arbeiders (vrijwillig en onvrijwillig) en beide groepen vallen onder de term 'gedeporteerden'. Ook sommige gevluchte collaborateurs werden terug naar hun moederland gestuurd. De KAJ heeft zich - net zoals tijdens de oorlog - om de arbeiders ontfermd. Maar ook de communist Terfve heeft via het statuut van de burgerlijke weerstand getracht om deze kiezers naar het communistisch kamp te halen(cf. supra). De 'Nationale Confederatie der Politieke Gevangenen van België' (NCPGR) was de parel aan de kroon van Van den Branden de Reeth en zijn opvolger, de communist Terfve. Hoewel de titel van politieke gevangene sinds de Eerste Wereldoorlog een louter patriottische invulling had gekregen wilden de opeenvolgende verantwoordelijke ministers het statuut openstellen voor iedereen die gevangen was genomen. Ook dit statuut werd echter afhankelijk van de precaire meerderheid van de regering Huysmans. Onder vele katholieken leefde nog steeds een negatieve houding tegenover de joden en ook deze zouden door dit stelsel erkend worden als politieke gevangenen. Daarnaast speelde er nog een politiek strategisch argument mee. De katholieke groep binnen het aantal gedeporteerde

verzetslieden was al een duidelijke minderheid. Als de joden ook toegelaten werden tot de groep van politieke gevangenen werd hun aantal helemaal verwaarloosbaar. Terfve vond steun bij de katholieken in de NCPGR maar moest uiteindelijk toch een compromis sluiten om het voorstel door de senaat te krijgen. Eerder had men de katholieken Louis Kiebooms en Raymond Scheyven nochtans kunnen overhalen geen amendement in te dienen om het statuut enkel voor weerstanders open te stellen. Uiteindelijk zouden joodse overlevenden enkel een schadevergoeding krijgen. De titel én de vergoeding was enkel weggelegd voor hen die om reden van ideologie of patriottisme waren weggevoerd. Pas later werd de plaats waar gedeporteerden tijdens de oorlog hadden verbleven (concentratiekampen of ergens anders) belangrijker dan de reden van deportatie.¹⁰¹

2.2.3. Het best mogelijke bochtenwerk van de CVP/PSC?

Onder Paul-Henri Spaak kwam er in maart 1947 een regering met socialisten en katholieken. De meerderheid waarmee zowel Van Acker als Huysmans hadden gewerkt was te broos.¹⁰² Het voornaamste cement in deze ploeg was een keynesiaanse economische politiek en het feit dat de buitenlandse politiek de Atlantische tour opging. De Koude Oorlog was dan immers al voelbaar. Tegelijk slaagden de socialisten erin de communisten uit het politieke spectrum te duwen.¹⁰³ Ook deze coalitie zou ten onder gaan. Van 11 augustus 1949 tot 6 juni 1950 zetelde Gastons Eyskens in de Wetstraat en trachtte hij een coalitie van zijn CVP met de liberalen recht te houden. Vanaf 1950 tot 1954 passeerden maar liefst drie katholieke premiers aan het hoofd van een homogeen katholiek kabinet.¹⁰⁴ Het was de regering onder leiding van Paul-Henri Spaak die uiteindelijk ook een apart statuut uitwerkte voor de clandestiene pers dat zich aan dat van de gewapende weerstand spiegelde. Dit was al een eerste ontmanteling van het statuut van de burgerlijke weerstand. Het katholieke kamp zette een spurt in om de recuperatie van het verzet door links nog bij te halen.¹⁰⁵ De katholieke minister Robert De Man werd verantwoordelijk voor de verdere uitwerking en afhandeling van het statuut van de burgerlijke weerstand en dat van de politieke gevangenen. Er werd een administratie op poten gezet die bestond uit trouwe

¹⁰¹ Idem, pp. 91-201; p. 223.

LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', pp. 55-58.

¹⁰² WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, pp. 257-258.

¹⁰³ WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, pp. 26-49.

¹⁰⁴ WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, pp. 536.

¹⁰⁵ LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', p. 58.
LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, p. 53.

aanhangers van de katholieke partij en die zou oordelen over de verschillende erkenningdossiers.

Nadat deze administratie eerst de dossiers van de politieke gevangenen had verwerkt, kregen de ambtenaren tegen 1950 ook de dossiers van de burgerlijke weerstand op hun bord. Op dat moment was er op de werkvloer al een degelijke beroepsethiek ontstaan zodat hun katholieke voorgedijminister er niet zomaar kon voor zorgen dat het burgerlijk verzet in belangrijke mate een roomse tint zou krijgen. Het was De Man zijn bedoeling geweest om de leden van de 'Nationale Confederatie voor de Burgerlijke Weerstand van België' collectief te laten erkennen. Deze confederatie was tegen het OF gericht en zijn ledenbestand telde zowel katholieken, socialisten als liberalen. Onder De Man werd ook sabotage tijdens de arbeid tot zelfs administratieve sabotage onder de koepel van de burgerlijke weerstand geplaatst. Zo zou het zelfs mogelijk zijn dat ambtenaren die tijdens de bezetting op post waren gebleven uiteindelijk hetzelfde statuut zouden kunnen krijgen als mensen die joodse of andere personen hadden helpen onderduiken. Ook organisaties die onder het goedkeurend oog van de Duitsers hulp gaven aan families die door geallieerde bombardementen waren getroffen, konden volgens De Man als burgerlijk verzet worden erkend. Maar zoals gezegd was er een beroepsethiek gegroeid in de administratie. Lidmaatschap van de confederatie was niet voldoende om erkend te worden. Men zou dossier per dossier evalueren. Centraal stond dat de persoon die aanspraak maakte op het statuut met gevaar voor eigen leven tegen de bezetter had geageerd. Het uiteindelijk resultaat was dat alle organisaties van het OF en slechts de helft van de andere organisaties effectief erkend werden. Zo werden ongeveer 10.000 van de 44.000 individuele dossiers goedgekeurd en het grootste deel van die goedgekeurde dossiers waren lid van een tak van het OF. Dus zelfs toen er al een homogene katholieke regering was, kon dit kamp het verzet niet naar zich toe trekken. Lagrou beschrijft hoe zelfs een groep spoorwegwerkers (uit het kiesdistrict van De Man), die materiaal hadden gestolen en verkocht op de zwarte markt en met dat geld gezinnen van gevangenen of werkweigeraars zouden geholpen hebben, geen erkenning kregen. Het dossier van enkele hoge functionarissen uit de Vlaamse katholieke arbeidersbeweging werd ondanks negatief advies wel goedgekeurd na druk van bovenaf. Deze functionarissen en met hen de hele Vlaamse tak van de katholieke arbeidersbeweging zochten in de eerste plaats een soort van schaamlapje vanwege hun deelname aan de door de Duitsers goedgekeurde Unie van Hand- en Geestesarbeiders. Zij wiens dossier toch werd goedgekeurd hadden dan weer zoveel schroom dat ze er nooit mee hebben durven pronken. De CVP/PSC zou volgens Lagrou de strijd om het verzetslabel opgegeven hebben terwijl ze aan de macht waren en niet reeds in de periode daarvoor.¹⁰⁶ Wanneer, hoe en waarom het

¹⁰⁶ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, p. 54.

katholieke kamp en de (katholieke) opinie het verzet losgelaten hebben, maakt nog steeds onderwerp uit van vernieuwend historisch onderzoek. Het is in elk geval zo dat een recuperatie van het verzet ook zeer moeilijk werd naarmate de CVP een milde epuratie bepleitte en juist dat verzet zich groepeerde tegen toegiften in die richting.¹⁰⁷

De Koningskwestie die zo meteen besproken wordt, had ook op het vlak van de statuten nog een gevolg. Het koningsgezinde GL stond publiekelijk achter de koning terwijl het OF al evenzeer tegen de koning mobiliseerde. Op 27 oktober 1949 werd door de CVP senator Van Gerven een scheurstatuut voor het GL ingediend. Op basis van een dubieus document werd het erkend als de enige verzetsgroep die door de Belgische regering zelf in het leven was geroepen. Dit is historisch niet correct. De reactie van de Nationale Raad van de Weerstand en de Nationale Unie van de Weerstand (waar ook niet-gewapende weerstanders in vertegenwoordigd waren) was bijzonder scherp. Op 7 maart 1950 werd het voorstel goedgekeurd door de CVP en enkele liberalen. De socialisten onthielden zich om het electoraat van het GL niet voor het hoofd te stoten. Nauwelijks vijf dagen later vond het referendum over de Koningskwestie plaats.¹⁰⁸

2.2.4. Zuivering en de Koningskwestie.

Een van de belangrijkste thema's voor weerstanders en hun tegenstanders was de naoorlogse zuivering of repressie, zoals het begrip in Vlaanderen ondertussen gemeenzaam bekend is. Welke rol speelde de weerstand in dit alles? In de eerste plaats was het verzet al erg actief geweest in het opsporen en opsluiten van collaborateurs direct na de oorlog. De regering Pierlot wilde eerst zelfs weerstanders opnemen in de krijgstraden maar dat is uiteindelijk niet doorgegaan door het protest van Ganshof van der Meersch, de hoogste ambtenaar die verantwoordelijk was voor het repressie-apparaat. Zijn administratie bestond dan ook vooral uit een kern van Belgische 'Londenaars'. Bij de overheidsrepressie hadden de verschillende weerstandsorganisaties eerder een zweepfunctie via parlementsleden uit hun middens en uiteraard dankzij hun gezag in de publieke opinie. Volgens Huyse valt het niet te ontkennen dat verschillende regeringen zich door de weerstand hebben laten

LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', pp. 58-59.

¹⁰⁷ GOTOVICH (J.), 'La résistance après guerre en Belgique: héritage glorieux ou fardeau encombrant?', pp. 515-516.

¹⁰⁸ LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', pp. 77-81.

DE WEVER (P.), *De geheimen van het verzet*, 2002, pp. 5-6.

beïnvloeden.¹⁰⁹ De weerstand speelde dus zeker een grote rol in de straatrepressie en zeker in het interneren en bewaken van collaborateurs of (de bredere categorie van) Duitsgezinden. Ook in het politieke en het publieke debat rond de repressie en de matiging ervan heeft de georganiseerde weerstand invloed gehad via de media en allerlei manifestaties, maar ook door de aanwezigheid van haar leden in het parlement en politieke connecties.¹¹⁰ Pieter Lagrou wijst in de eerste plaats op de invloed van de NCPGR dat door zijn imago, een mengsel van heroïsme en martelaarschap, beter geplaatst was dan de weerstand om op een a-politieke manier het Belgisch patriottisme uit te dragen. Maar ook de politieke gevangenen zouden in een spel van politieke recuperatie terecht komen. Op die manier hebben de politieke gevangenen een grote invloed gehad op het repressiedossier. Veel van de politieke gevangenen waren actief geweest in het verzet. Via de NCPGR konden dus ook verzetslieden invloed uitoefenen op de epuratie.

Vanaf de rooms-rode coalitie van 1947 werd vanuit de politiek openlijk gepleit voor een zachtere repressie. Daarnaast werden enkele oud-politieke gevangenen in Gent en Antwerpen door oud-incivieken hardhandig aangepakt. De NCPGR reageerde door een Comité voor Actie en Waakzaamheid (CAW) op te richten. Verschillende acties werden georganiseerd om de regering onder druk te zetten. Er werden lokale afdelingen opgericht naar het voorbeeld van de NCPGR zelf. Antwerpen en vooral Vlaamse steden behoorden tot de actiefste afdelingen. Op 16 november volgde er een nationale manifestatie waar 15.000 tot 20.000 mensen aan deelnamen. De druk werd vooral door de socialisten gevoeld. Na verscheidene andere acties volgde het ontslag van de katholieke minister van Justitie Paul Struye. Nadat het comité door de regering als gesprekspartner was aanvaard, leek het doel bereikt. Geschikte kandidaten vinden voor de Consultatieve raad der Gevangenen bleek een moeilijke zaak. Wie er lid van werd, bleef ook geheim tot grote ontevredenheid van veel militante patriotten die hun vertegenwoordigers niet meer konden beïnvloeden. Het comité ging er eigenlijk zelfs van uit dat vrijlatingen en gratieverleningen onvermijdelijk waren. De liberaal Lilar kreeg in de kortstondige regering Eyskens terug de portefeuille van Justitie. Nu werd definitief een einde gemaakt aan de executies. Uiteindelijk zou het comité zeker door Lilar opvolgers niet veel worden geraadpleegd bij de grootschalige gratieverleningen in de daaropvolgende jaren. Het beleid van Lilar kreeg net zoals eerder al het geval was geweest nauwelijks weerwerk vanuit verzetsmiddens. Het comité was door de

¹⁰⁹ HUYSE (L.) en HOFLACK (K.), 'De afrekening met de vrienden van de vijand', in: HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, p. 31.

LAUREYS (E.), 'The Staff of the High Commissariat for National Security: A socio-Professional Profile', in: *Europe in Exile. European Exile Communities in Britain 1940-1945*, 2001, p. 145.

¹¹⁰ HUYSE (L.) en HOFLACK (K.), 'De afrekening met de vrienden van de vijand', p. 31.

Koningskwes­tie aangetast en kon niet meer naar behoren reageren (cf. infra). Pas in 1957 zou de eenheid hersteld worden.

In 1952 kreeg de homogeen katholieke regering onder leiding van Pholien te maken met een nieuwe krachtige tegenwind vanuit het patriottische milieu. Het Comité voor Beroep op het Land (CBL) ontstond. Daarin werden enkele vertegenwoordigers uit het vaderlandslievend milieu verenigd zonder gehinderd te worden door de organisatorische verstrengeling die de NCPGR zo had gekenmerkt. Het ontstond naar aanleiding van de vrijlating van Van Coppenolle (Rijkswacht-commandant onder de bezetting) en de gratiëring van de Breendonkbeul De Bodt. Het beeld van de beul en de collaborateur werden met elkaar verward. De regering viel na een door het CBL georkestreerde nationale massabetoging op 14 september 1952.

In april 1954 werd Van Acker opnieuw premier. Ook nu presenteerde hij zijn paarse coalitie als een regering van de weerstand. De grote man achter het comité, Hubert Halin, zorgde voor rust bij de vaderlandse verenigingen terwijl de regering verder ging met het vrijlaten van en het gratie verlenen aan collaborateurs. Het katholieke La Libre Belgique klaagde dit niet zonder reden aan. De luisterrijke herdenkingen die de regering organiseerde moesten de wonden bij de weerstand zalven.¹¹¹

De eerste voorwaardelijke invrijheidsstelling op basis van de wet Lejeune geschiedde al op 18 februari 1946. Dat was onder de linkse ‘regering van het verzet’ van Achilles Van Acker. De regering Huysmans I begon vanaf eind 1946 met grote aantallen gratiëringen uit te spreken.¹¹²

Lagrou laat de vraag open of links het patriottisme in het dossier misbruikte, maar maakt wel het punt dat linkse regeringen het repressiedossier beter beheerden door het patriottische milieu erbij te betrekken. Zo konden ze zonder grote problemen tegen Vlaamse tegenstribbelaars in, hun gematigd beleid voeren. Ook links zou zijn hand overspelen. Hubert Halin was de man die in het CBL de meeste touwtjes in handen had. Hij werd door Van Acker aan zijn kabinet bijgevoegd om via zijn contacten met het verzet en de andere patriotten zijn gematigde politiek verder te zetten. Zo werden er verschillende successen geboekt. Ondermeer werd zonder veel openlijk gemor het artikel 123 sexies, waarin vervallen rechten van collaborateurs stonden opgelijst, aanzienlijk verzacht.

¹¹¹ LAGROU (P.), ‘Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen? Oorlogsslachtoffers en verzetsveteranen en de nationale kwestie. 1945-1958’, *Bijdragen tot de Eigentijdse geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 147-152.

¹¹² WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, p. 33. DUJARDIN (V.) en VAN DEN WIJNGAERT (M.), ‘Land zonder koning 1939-1950’, in: DUMOULIN (M.) e.a. (red.), *Nieuwe geschiedenis van België 1905-1950*, deel 2, pp. 1244-1248.

Gratiëring is het verminderen of zelfs opschorten van de straf zonder de strafrechtelijke veroordeling ook effectief te schrappen uit de annalen. Wanneer dat laatste wel het geval is, spreken we van amnestie.

In 1958 wilde Halin de Volksunie een hak zetten door Elias vrij te laten en Daels terug naar België te laten keren. Dit werd ook beoogd door terugschroefing van bepaalde wettelijke bepalingen. Halin kreeg steun van enkele personaliteiten. Halin pleitte in zijn correspondentie zelfs voor amnestie of op zijn minst voor een groot gebaar. De Vlaamse afdelingen van de NCPGR mobiliseerden tegen het voorstel. De Vlamingen wilden baas kunnen zijn over hun eigen verraders. Het initiatief werd uiteindelijk begraven. Zo blijkt dat vooral Vlaamse verzetsmilieus tegen de afzwakking van de repressie waren. Zij voelden zich het meest in de hoek gedrukt door de rest van de maatschappij. Incivieken en mensen waar een zekere smet op leek te berusten vanuit de ogen van de weerstanders werden in Vlaanderen relatief snel opgenomen in het maatschappelijk weefsel en keerden zelfs terug in overheidsdienst.¹¹³

Tonnen bommen zijn al gesneuveld om het papier te produceren waarop één van de meest turbulente periodes van ons land uitvoerig werd geanalyseerd. De Koningskwestie is een keerpunt in de vaderlandse geschiedenis op heel wat vlakken. Voor de katholieke zuil was Leopold III een dankbaar symbool om een discours rond op te bouwen dat gematigd stond tegenover gedeporteerde werkkrachten en bepaalde collaborateurs of volgers van de politiek van het minste kwaad. Het was nu eenmaal zo dat veel leden van de CVP-familie en zeker een groot aantal van haar potentiële kiezers in één van die categorieën kon worden geplaatst. Met uitzondering van enkele van de linksere Waalse katholieken en de katholieke leden van de Londense regering stond de katholieke wereld achter Leopold III. Dit alles paste in de beruchte meerderheidsstrategie van de CVP. De rol van de kerk die zich achter de koning had geschaard, was niet te onderschatten. De meeste leden van het GL zaten ook in het pro-Leopoldkamp. Het OF organiseerde al in 1946 betogingen tegen de terugkeer van de koning. Het verzet werd zo echt wel verscheurd. Het bijzonder statuut voor het GL is hier misschien wel het beste symbool van. De koning was geen nationaal symbool van eenheid maar juist van verdeeldheid. Om dezelfde redenen als de CVP hadden de andere partijen juist stelling ingenomen tegen Leopold III. Zo ontstond een politieke polarisering rond de koning met de gekende gevolgen.¹¹⁴ De NCPGR kon in deze zijn invloed gebruiken om een compromis tussen de twee strijdende kampen mee te ondersteunen.¹¹⁵ De organisatie heeft Leopold III gefeliciteerd voor zijn aftreden en het land opgeroepen zich achter de nieuwe vorst te scharen. Maar het kamp van de leopoldisten met o.a. het GL zou zwaar teleurgesteld en rancuneus achterblijven. De koning was één van de vele zaken die

¹¹³ Idem, pp. 152-156.

¹¹⁴ SEBERECHTS (F.), *Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie*, p. 84.

WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, pp. 40-45.

¹¹⁵ LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, pp. 224-225.

aantonen dat het verzet eigenlijk steeds verdeeld is geweest. Men heeft wel getracht een eenheid te creëren maar uiteindelijk was het steeds meer een rookgordijn dan een echte stevige lijm tussen de verschillende organisaties. Elke organisatie wilde wel eenheid maar dan wel met de eigen stellingen in het centrum.¹¹⁶

2.3. Botsende herinneringsmilieus.

2.3.1. De katholieke pers en haar moeilijke relatie met het verzet.

De katholieke kranten waren tijdens en na de bevrijding over het algemeen lovend over de verzetsacties. Maar eenmaal de bevrijding achter de rug was, maakte men ook plaats voor wat in hun ogen verzetshelden waren die door de massa over het hoofd werden gezien. De accommodatie werd eveneens als een vorm van verzet gezien. Zo werd de houding van kerk en clerus gelijkgeschakeld aan een verzetsattitude. Weerstanders werden de facto opgedeeld in ‘echte’ en ‘valse’. De teneur luidde dat bij het gewapend verzet maar weinig echte weerstanders rondliepen. Het ideaalbeeld dat in de katholieke pers naar voor geschoven werd, is dat van iemand die zijn plicht deed zonder bloedvergieten en na de oorlog de vooroorlogse orde niet in de weg wilde staan. Door dat beeld te hanteren was het mogelijk om ook de accommodatie en de kerk erin op te nemen. Meer als katholiek aanschouwde organisaties zoals het GL werden positief benaderd. Gewelddaden werden ondertussen zeker niet doodgezwegen. De als onstabiel en gewelddadig afgeschilderde communisten werden de zondebok. Op die manier werd het blazoen van de hele weerstand aangetast.

Dezelfde positieve houding tegenover het GL dat direct ontwapende en de als revolutionair beschreven OF is terug te vinden in de artikels rond de demobilisatie. Ook andere artikels rond de ordehandhaving of juist de verstorendheid ervan richtten zich vooral tegen het OF. Artikels over wapenvoorraden van het OF voedden de idee dat die verzetsorganisatie een vijfde colonne was.

De rol van de verzetsgroeperingen in de naoorlogse straatrepressie werd door alle katholieke kranten bekritiseerd. Er zijn heel wat nuanceringsmogelijkheden. Zo valt op dat *Gazet Van Antwerpen* vlak na de bevrijding een behoorlijk goedkeurende toon hanteerde als het over de rol van het verzet in de repressie ging. Die rol werd niet in vraag gesteld. Acties zoals het opsluiten van collaborateurs in de fameuze kooien van de Antwerpse zoo werden

¹¹⁶ BALACE (F.) en DUPONT (C.), ‘Les “Anciens” et le Roi. Facteurs de cohésion et de divergence ’45-’50’, in : *Cahiers de CRESHGM*, nr. 9, 1985, pp. 123-174.

zelfs vergoelijkt. Er werd wel op gedrukt dat de bevolking geen vernielingen zou aanrichten. Maar tegen eind september 1944 was de toon in alle katholieke kranten in dezelfde richting omgeslagen. Het geweld van de bevolking werd scherper veroordeeld. Er bleef ruimte voor nuancering over de rol van het verzet, maar ook de weerstanders werden stilaan meer onder vuur genomen. Soms zochten de katholieke kranten ook een organisatie achter de volkswroede. Het linkse en meer bepaald communistische verzet werd dan als de aanstoker aangewezen. Hoewel er dus veel plaats is voor nuance blijft de globale trend dezelfde: het verzet werd steeds kritischer aangepakt en door de scherpe kritiek op het OF kwam de hele weerstand in een slecht daglicht.

Maar ook in de overheidsrepressie werd de rol van de weerstanders niet echt positief onthaald. Men verwijst hierbij vaak naar de ‘weerstanders van het laatste uur’. Verzetslieden die zich na de oorlog op de collaborateurs stortten, worden ‘septemberweerstanders’ genoemd. Zij worden als ‘valse’ verzetslieden afgedaan. De steeds terugkerende redenering in de katholieke kranten was dat echte vaderlanders voor verzoening hoorden te gaan en niet voor de wraak die linkse onruststokers in het parlement en op straat eisten. In februari 1945 stond in *Het Volk* een van de vele verhalen die aan haar lezers moesten duidelijk maken dat de repressie zelf beter eens zou worden gezuiverd. Het verhaal ging dat iemand van de Witte Brigade een inwoner van Ganshoren was gaan halen om tegen een Gestapo-agent te getuigen, maar dat juist die man achter de tralies was beland en de Gestapo-agent in vrijheid was gesteld. Zo werd het beeld van gevangenen vol onschuldigen versterkt. Dergelijke gevallen moeten het verzetsaureool geen goed hebben gedaan. Zelfs al was de verzetsman in dit voorbeeld niet zelf verantwoordelijk voor de hele situatie.

De demonisering van het OF maakte dat die organisatie ook niet als volwaardig werd beschouwd in de verslaggeving van herdenkingsplechtigheden. Er was dus van begin af aan geen eenduidige nationale herinnering aan het verzet en de oorlog. De politisering deed al snel na de oorlog zijn intrede. De katholieke kranten bleven wel een verzetsaureool claimen maar keken daarvoor naar katholiek gezinde verzetsgroeperingen en figuren uit de accommodatie. Er is al direct na de oorlog een verschil met de Franstalige katholieke kranten die veel uitvoeriger en positiever verslag uitbrengen over het verzet. Zij probeerden het uiteraard ook katholiek in te vullen.

De katholieke kranten waren net zoals hun lezers koningsgezind. Dat kwam sterk naar boven tijdens de Koningskwestie. Toen werd Leopold III ook gelinkt aan het verzet en hij werd zelfs als een voortrekker ervan voorgesteld.¹¹⁷

¹¹⁷ RAES (H.), *Tussen feit en fictie. De katholieke beeldvorming over het verzet, 1944-1950. De katholieken en het verzet: een snel verzuurde relatie?*, Gent, Ugent, OMP, 2009, pp. 89-211.

Het verzetsaureool had dus zeker nog steeds zijn waarde, ook bij de katholieke opinie. Vandaar dat de concepten van ‘echte’ en ‘valse’ weerstander samen met de verruiming van het verzetsaureool naar de accommodatie van belang waren om nog kans te maken om dit aureool enigszins te recupereren. Tegelijk maakte deze manier van berichtgeving over het verzet het erg moeilijk om ooit tot een nationaal gedragen herinnering te komen waar zowel het katholieke kamp als de weerstandsorganisaties die het al jaren bekritiseerde, zich konden in terugvinden. De houding van de katholieke pers heeft eerder de weg vrijgemaakt voor een het ‘zwarte’ herinneringsmilieu.

2.3.2. Het zwarte herinneringsmilieu groeide en bloeide.

Van meet af aan wilden bepaalde personen uit het milieu van oud-collaborateurs en van katholieke Vlaamsgezinden de collaboratie legitimeren.¹¹⁸ In se was het beeld van de idealistische collaborateur die door België in een anti-Vlaamse repressie was onderdrukt helemaal niet nieuw. Het VNV was al in 1942 begonnen met de uitbouw van een martelarenretoriek.¹¹⁹ Niet enkel uit politiek opportunisme maar ook door sociale verwevenheid tussen oud-collaborateurs en de katholieke politieke kaste zou de CVP het opnemen voor de vroegere medewerkers van de vijand. Niet weinigen van haar eigen politieke elite hadden op het lokale niveau een onfrisse periode achter de rug. Een mooi voorbeeld is Lokeren waar in de pre-electorale sfeer van 1945 de katholieke elite van de stad getuigt in het voordeel van de oorlogsburgemeester die lid was van het VNV. Zelfs katholieken die vroeger kritisch stonden tegenover de man wijzigden van koers.¹²⁰ Het is dat discours over idealistische collaborateurs en de uitvergroting van het beeld van de septemberweerstanders dat in Lagrou zijn werk en andere literatuur de benaming ‘Vlaamse herinnering’ meekrijgt. Het is de doorslag van een collectieve herinnering die sterk leefde in katholieke Vlaamsgezinde milieus en vanuit die middens in Vlaanderen werd verspreid. Dat er een zuivering zou komen, stond al vast in Londen. De vraag was welke zuivering. In de politieke wereld was links de grootste voorstander van een verregaande zuivering. Toch wilde niemand dat de economische heropbouw eronder zou lijden. Daaruit komen de moeilijkheden rond de economische collaboratie voort. Royalisten hadden om

¹¹⁸ LABORIE (P.), ‘Les mémoires collectives de la Résistance dans le Nord de l’Europe’, in: DRIGEARD (G.) en KESTELOOT (C.) (red.), *La Résistance et les Européens du Nord*, Vol. 2., p. 143.

¹¹⁹ WOUTERS (N.), *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, Lannoo, 2004, p. 611.

¹²⁰ Lezing van Nico Wouters aan de universiteit van Antwerpen op 26/11/09 over de gemeentelijke herinnering aan de Tweede Wereldoorlog.

Voor meer zie: WOUTERS (N.), *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, Lannoo, 2004, 750 p.

vanzelfsprekende redenen een dubbelzinnige houding. Dit verbond het repressiedossier dan ook meteen met de Koningskwestie. Daarnaast hadden vooral katholieken van de rechterzijde ideologische en vaak ook familiale banden met diverse collaborateurs. De katholieke kerk had zich als instelling ook niet meteen heldhaftig gedragen tegen de bezetter, maar had er in de eerste plaats voor gekozen de eigen organisaties en eigendommen te vrijwaren. Voor vele linkse lieden was de epuratie te zacht. Zeker tegenover de grotere industriëlen werd te zwak opgetreden volgens hen. Flaminganten zagen in de repressie dan weer een middel dat tegen Vlaanderen en de Vlaamse beweging werd gebruikt.¹²¹

In plaats van epuratie of zuivering wordt meestal over de repressie gesproken. Ook na het herstel van de rechtstaat spreekt men over repressie als men het heeft over de bestraffing van collaborateurs. Naast de straatrepressie was er ook de overheidsepuratie. De militaire rechtbanken gingen over vormen van verklikking, militaire collaboratie en economische collaboratie. De burgerlijke epuratie kon voortvloeien uit het feit dat men lid was geweest van een Nieuwe Orde partij. Collaborateurs met een functie aan de staat verloren hun broodwinning. Een laatste mogelijkheid was het weigeren van het bewijs van burgertrouw dat een vereist document was bij veel administratieve zaken, zoals zich inschrijven in het handelsregister of een rijbewijs aanvragen. Doordat het op 10 augustus 1951 afgeschaft werd, verdween die vorm van straf ook. Een derde vorm van epuratie speelde zich af op het niveau van talloze organisaties in het middenveld die ‘zwarte’ leden uitstootten. Ook politieke partijen zuiverden hun gelederen van incivieken. Ongeveer 53.000 personen werden veroordeeld. Daar bovenop waren er ongeveer 22.000 gevallen van burgerlijke epuratie. Het totaal aantal gestraften varieert tussen de 90.000 en de 100.000. Daaronder verstaan we dan ook zij die administratief gezuiverd werden (een 10.000-tal) en zij die hun attest van burgertrouw werden onttrokken.¹²² Het boek ‘Onverwerkt verleden’ van Luc Huyse en Steven Dhondt blijft het beste wetenschappelijke overzichtswerk over de repressie.¹²³

De mythevorming rond de straatrepressie en de epuratie in het algemeen kent weinig gelijken in Vlaanderen. Het werd het fundament voor het herinneringsmilieu van collaborateurs waarvan velen hun fouten niet wilden toegeven en zichzelf juist als slachtoffer profileerden. Dat weerspiegelt zich in het gebruik van de term repressie. De straatrepressie is in ons land in vergelijking met de buurlanden nog redelijk beperkt gebleven. Dat neemt uiteraard niet weg dat zowel in de eerste golf (september 1944) als in

¹²¹ WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, pp. 262-269.

¹²² HUYSE (L.) en HOFLACK (K.), ‘De afrekening met de vrienden van de vijand’, p. 30.

¹²³ HUYSE (L.) en DHONDT (S.), *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942 – 1952*, Leuven, Kritak, 1991, 321 p.

de tweede (vanaf juni 1945) tal van zaken zijn gebeurd die enkel kunnen worden begrepen in het licht van een oorlogsmentaliteit en de nog herstellende rechtstaat.¹²⁴ Vast staat dat een onbekend aantal onschuldigen nodeloos hebben geleden. Evenzeer werden zij die wel hadden gecollaboreerd niet behandeld op de manier waarop het een rechtstaat betaamt. Enkel vanuit de kennis van de oorlogsomstandigheden kan men dit alles nu nog begrijpen. Waar de eerste golf in september 1944 mogelijk was door een machtsvacuüm, bracht de terugkeer van politieke gevangenen in 1945 voor een tweede keer de volkswoede op gang. Toen had de regering Van Acker wel al greep op het land en bleef de uitvoerende macht toch in gebreke.¹²⁵ Laat het duidelijk zijn dat er geen onveranderlijke tijdloze gerechtigheid bestaat.

Het was door diezelfde Van Acker dat vele economische collaborateurs hun handen in onschuld konden wassen. De economische heropbouw en het herstellen van het vertrouwen van de bevolking in de politiek primeerde op gerechtigheid.¹²⁶ Zeer dikwijls wordt uit het politiek schouwspel rond de repressie afgeleid dat er sprake was van een homogeen links en rechts kamp. Maar zoals uit de feiten blijkt zijn de socialisten en liberalen niet zo streng geweest als velen denken. Binnen de CVP waren er dan weer leden die wel voor een strenge repressie waren. Waar links er een middel in zag potentiële CVP stemmers hun stemrecht af te nemen, waren ook veel belgicistische CVP'ers tevreden met het terugdringen van het Vlaams-nationalisme.¹²⁷

Het repressiedossier evolueerde van een beleid gebouwd op improvisatie tijdens de Pierlot regeringen naar een strijd tussen de verzetsregeringen en de katholieke oppositie. Toen de CVP weer aan de macht deelnam, werd een compromis met de socialisten gezocht. Net zoals de erkenning van het verzet en de discussie over wat allemaal onder de noemer weerstand kon worden geplaatst, is de repressie het onderwerp geweest van een politieke machtsstrijd. De enige echte consensus tussen de traditionele partijen was dat de collaborerende partijen uit het politiek spectrum moesten worden weggezuiverd. Maar om verschillende redenen die al werden aangehaald was er geen eensgezindheid over de manier waarop dat dan wel moest gebeuren. Luc Huyse vergelijkt het beleid van de coalitie van na 1947 tussen socialisten en katholieken met de processie van Echternach. In elk geval stond reïntegratie voortaan op het programma. Die reïntegratie draaide uit op een mislukking. Niet in het minst omdat vele collaborateurs van zichzelf vonden dat ze niets fout hadden gedaan.¹²⁸ Mede door gebrek aan personeel kregen de gevangenen een vorm van

¹²⁴ WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a., *De geschiedenis van België na 1945*, pp. 32-34.

¹²⁵ HUYSE (L.) en VANDEWEYER (L.), 'Amnestie', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, pp. 271-290.

¹²⁶ HUYSE (L.) en DHONDT (S.), *Onverwerkt verleden*, pp. 268-269.

¹²⁷ HUYSE (L.) en DHONDT (S.), *Onverwerkt verleden*, pp. 274-276.

¹²⁸ HUYSE (L.) en HOFLACK (K.), 'De afrekening met de vrienden van de vijand', pp. 32-39.

zelfbestuur. Zo konden ze eigen tijdschriften uitgeven. Ze ontwikkelden een eigen cultuur die, eenmaal ze terug in vrijheid waren gesteld, een vruchtbare bodem vond bij hun familie. Het maatschappelijk stigma dat een collaborateur en zijn familie in eerste instantie met zich meedroeg, heeft de tegencultuur enkel nog maar versterkt. Ex-collaborateurs gedijden vooral in flamingantische en katholieke milieus. Ze bouwden hun eigen cultuur- en sportorganisaties op. Bekende Vlaams-nationalistische tijdschriften zoals *'t Pallieterke* kwamen voort uit dit milieu. Ook het Sint-Maartenfonds is een spruit die in dit sociaal netwerk het levenslicht zag.¹²⁹

Eerder werd al beschreven hoe linkse regeringen zich een verzetsaureool aanmaten en hoe pogingen van de CVP met hetzelfde doel gestrand zijn. De katholieke partij keerde het verzet steeds meer de rug toe na gebeurtenissen zoals het ontslag van Struye en de val van Pholien, de Koningskwesie en de oppositiekruis die daarna volgde. Zich ontfemen over de vroegere incivieken bleek electoraal meer lonend. Ook Vlaamse katholieken uit het verzetsmilieu zullen in tegenstelling tot hun Franstalige partijgenoten radicaliseren en de kaart van de amnestie trekken. Die amnestie werd een motor van de 'Vlaamse' herinnering en maakte deel uit van het discours rond de 'slachtoffers van de repressie'.¹³⁰ In het tweede deel van *'Mijn land in de kering'* besteedt Karel Van Isacker welgeteld een vierde van een pagina aan verzetsdaden. De collaboratie is goed voor meer dan tien pagina's. Na het vernoemen van de activiteiten van het verzet tijdens de oorlog heeft hij het over de repressie en de onverzoenlijkheid van de weerstand. Het verzet wordt ook haast vereenzelvigd met links en in het bijzonder met het OF. Hij eindigt zijn stuk met een sneer naar laffe politici die het 'feest van de haat' nooit hebben willen veroordelen doordat ze zich niet wilden keren tegen dat 'groepje onverzoenlijken'. Weerstanders wilden volgens hem de repressie voortzetten tot elk slachtoffer was verdwenen.¹³¹ Het haast volledig negatieve beeld dat hij schetst van het verzet is exemplarisch voor een visie op het verleden die dus ook door de meest invloedrijke historici van Vlaanderen werd gedragen. Van Isacker is ook bekend voor zijn boeken waarin Irma Laplasse de hoofdrol speelt. Johan Anthierens beschreef de literatuur rond Laplasse en soortgelijke figuren als een medaillon voor martelaren waarvan de schittering de zwarte en bruine kanten van de volledige collaboratie deed vergeten.¹³²

¹²⁹ Idem, pp. 35-41.

¹³⁰ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', p. 144, pp. 157-158.

LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation*, pp. 299-301.

¹³¹ VAN ISACKER (K.), *Mijn land in de kering: 1830-1980. Deel 2: De enge ruimte 1914-1980*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1983, pp. 131-163.

¹³² ANTHIERENS (J.), *Zonder vlagvertoon. Over de weerstand tegen het verzet*, Leuven, Van Halewyck, 1995, 197 p.

Hij beschrijft tevens het verhaal van Albert Vandamme, een socialistische verzetsman die door een partijgenoot werd overgedragen en de dood vond. Zowel de verzetsman als de daad van de verrader werden door de partijmachine in de doofpot gegoooid.

Niet enkel figuren als Irma Laplasse dienden als bliksemafleider. Zelfs de belangrijkste collaborateurs werden witgewassen door het discours dat men wist op te bouwen. De ideologische grondslagen van de collaboratie verdwenen uit het geheugen. De term verzet werd zelfs zodanig verruimd en verminkt dat ook acties van collaborateurs als dusdanig konden worden beschreven. Er ontstond de idee alsof zij de Duitse bezetter belet hadden over te gaan tot meer mensonterende praktijken. De grens werd niet meer getrokken tussen collaborateur of verzet, tussen voor- en tegenstander van nationaal-socialisme, maar tussen de profiteurs en de idealisten.¹³³ Tegelijk werden de merites van ‘echte weerstanders’ ondergedompeld in de beeldvorming rond de septemberweerstanders (cf. supra). Dit beeld van de collaboratie werd later nog meer verspreid door historici zoals Hendrik Elias. De geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog werd in Vlaanderen zeker niet alleen geschreven door de overwinnaars. Pas vanaf de jaren tachtig is dit beeld echt goed beginnen afbrokkelen. Wat Bruno De Wever beschrijft als de overgang van wierook naar gaslucht heeft vele jaren in beslag genomen.¹³⁴

Het is genoegzaam bekend dat de Vlaamse Beweging een huis is met vele kamers. Door de collaboratie werd het pure Vlaams-nationalisme en anti-belgicisme een tijdlang in de koelkast gezet. Uit de fysicalessen weten we echter dat een koelkast niet hetzelfde effect creëert als een diepvriezer. Vanaf 1948 werden zowel de IJzerbedevaart als het Nationaal Zangfeest weer in de etalage geplaatst. Het dynamiteren van de IJzertoren in maart 1946 is één van die gebeurtenissen die het Vlaams-nationalisme er terug bovenop hielp. Het is waarschijnlijk het werk geweest van rechtse verzetslieden en/of militairen. Toch werd door het Vlaamsgezinde kamp met de vinger naar het linkse verzet gewezen. In 1949 had de CVP een verruiming doorgevoerd om haar rechterflank af te dekken. De pas opgerichte Vlaamse Concentratie werd een teleurstelling. Het programma verschilde dan ook nauwelijks van dat van de CVP behalve op vlak van eisen voor de verzachting van de zuivering. Midden de jaren vijftig ontstond de Volksunie. Federalisme en amnestie stonden centraal in het programma. Pas na het pacificeren van de levensbeschouwelijke breuklijn kon de VU volop beginnen groeien.¹³⁵ Het is tegen deze achtergrond dat de groeiende eis voor amnestie moet worden gezien. De CVP werd meegezogen in een communautaire

¹³³ BEYEN (M.), ‘Zwart wordt van langs om meer de Vlaamsgezinde massa. De Vlaamse beeldvorming over bezetting en repressie, 1945-2000’, in: GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, pp. 105-120.

¹³⁴ DE WEVER (B.), ‘Van Wierook tot gaslucht. De beeldvorming over de Vlaams-nationalistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog in de Vlaamse historiografie’, in: ART (J.) en FRANCOIS (L.) (red.), *Docendo discimus: liber amicorum Romain van Eenoo*, Gent, Academia press, 1999, pp. 607-614.

¹³⁵ DE WEVER (B.), ‘Het Vlaams-Nationalisme na de Tweede Wereldoorlog. Verrijzenis of herrijzenis?’, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 277-290.

DE WEVER (B.), ‘Diksmuide: De IJzertoren. Strijd om de helden van de Oorlog’, in: TOLLEBEEK (J.), BUELENS (G.), DENECKERE (G.) e.a. (red.), *België, Een parcours van herinnering. Plaatsen van tweedracht, crisis en nostalgie*, Amsterdam, Bakker, 2008, p. 64.

opbodpolitiek met de VU en ook op straatmanifestaties zwol de massa voorstanders aan. De vrijlating van Elias in 1959 en het toepassen van de wet Lejeune vanaf 1961 kunnen als voorlopig eindpunt gezien worden van de amnestiebeweging. Pas in 1968 werd er weer een initiatief genomen tot een massabetoging voor amnestie. Het aantal participanten was danig geslonken en alles baadde voortaan in een anti-Belgische sfeer.¹³⁶ In het parlement bleef amnestie op de agenda staan doordat de VU, met de CVP in haar zog, wetsvoorstellen bleef doen. Het verschil tussen Vlaanderen en de rest van het land groeide niet enkel economisch maar ook cultureel. De Vlaamse culturele emancipatiestrijd werd in belangrijke mate vermengd met een zwarte oorlogsherinnering doordat de Vlaams-katholieke opinie zich had gericht naar de ‘slachtoffers van de repressie’ in plaats van naar het verzet. Het Nieuwe Orde aspect van de collaboratie werd, voor zover het aanwezig was, uit het sociaal geheugen gewist. Amnestie, in de zin van het schrappen van veroordelingen en straffen alsof ze er nooit waren geweest, is er niet gekomen. Het opkomende Vlaamse bewustzijn en de idee van de door België onderdrukte idealisten drukte het patriottische milieu nog meer uit het oog en het hart.¹³⁷

2.3.3. De witte Belgen blijven alleen achter.

Het patriottisch milieu bleef verknocht aan het unitaire België. Dat het overgrote deel ervan Franstalig was, kan dat al deels verklaren. Er was al direct na de oorlog iets meer affiniteit met de Waalse kwestie dan fijngevoeligheid tegenover de Vlaamse zaak. Men zag het opkomend Waalse bewustzijn niet door dezelfde bril als dat van het ‘zwarte’ Vlaanderen. Niet enkel schreven Wallinganten zich meer in in wat na de oorlog als de idealen van het verzet werd beschreven; in de ogen van de patriotten kwamen de acties van de Wallinganten niet even levensbedreigend over voor de Belgische staat. Het stereotiepe beeld van Vlaanderen stond veel verder weg van hun ideeën dan dat van Wallonië.¹³⁸

Nationalisme of beter Vlaams-nationalisme bleef in verzetskringen in Vlaanderen een taboe. In contrast met hun moeilijke omgang met alles wat nog maar rook naar Vlaamsgezindheid werd in 1947 een uitsluitend Waalse unie voor politieke gevangenen opgericht. Franstalige Brusselaars of Vlamingen hoefden niet te gaan kloppen. In tegenstelling tot wat velen denken, is het volgens Pieter Lagrou niet zo dat het niet de

¹³⁶ DE WEVER (B.), ‘Amnestie’, in: BOEVA (L.), DENECKERE (G.), LEEMANS (G.) e.a. (red.), *Vlamingen komt in massa*, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1999, pp. 171-189.

¹³⁷ GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.), ‘Amnestie, het onmogelijke compromis’, in: GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.) (red.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, pp. 158-169.

¹³⁸ COLIGNON (A.), ‘La Belgique, une patrie d’anciens combattants?’, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 134-137.

Franstalige, maar juist de Vlaamse weerstanders zijn die vanuit een gevoel van marginalisering in het 'zwarte' Vlaanderen zich veel langer en heftiger verzet hebben tegen een versoepeling van de epuratie. Er werden wel degelijk pogingen ondernomen om Vlaanderen en vooral de Vlaamsgezinden voor hun strijd te winnen. Zo werd het herdenken van de doden van de Eerste Wereldoorlog niet zomaar overgelaten aan de Vlaamsgezinden. In 1949 namen een 2.500-tal patriotten deel aan de IJzerbedevaart. Vier jaar later in 1953 trachtte de organisatie IJzerfront voor België om in één beweging zowel Diksmuide als Breendonk aan te doen en zo de slachtoffers van beide wereldoorlogen met elkaar te verbinden. Veel zoden heeft het niet aan de dijk gebracht.

De activiteiten van het in 1954 opgerichte Verbond van het Vlaamse Verzet hebben nog minder bijgedragen tot een positieve houding tegenover het verzet. Om te beginnen waren er weinig echte weerstanders in deze organisatie te bespeuren. Onder de voortrekkers waren Louis Kiebooms en Maurits Coppieters de grootste namen. Het VVV was een middel om de amnestie-gedachte kracht bij te zetten in plaats van echt werk te maken van een verzetsimago dat ook in de Vlaamsgezinde milieus op enig krediet kon rekenen.¹³⁹

¹³⁹ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', pp.145-147; pp. 156-159.

3. BESLUIT.

Zo een tien procent van de weerstanders overleefde de oorlog niet. Executie en het harde leven in kampen waren de voornaamste doodsoorzaken. Een kwart zou met de onzachte praktijken van de Duitse repressie kennis maken.¹⁴⁰ Bij de communistische Partizanen liep het dodental zelfs op tot een derde van alle leden die aan een actie hebben deelgenomen.¹⁴¹ Hebben de opofferingen ook echt nut gehad? Sabotagedaden hadden vooral een groot effect eenmaal de geallieerden definitief meesters werden in de lucht. De combinatie van sabotage en geallieerde luchtbombardementen had bijvoorbeeld voor het treinverkeer erg schadelijke gevolgen. Bombardementen hadden nog meer effect wanneer ze waren gebaseerd op goede inlichtingen. Over de waarde van die inlichtingen en de efficiëntie van de structuren die ervoor moesten zorgen dat de berichten Londen bereikten, is er wel twijfel. Toch zijn de rapporten van de War Office vaak erg lovend. De weerstand heeft dus ook daar zijn duit in het zakje gedaan. Bij de eigenlijke bevrijding speelde het verzet vooral een ondersteunende rol. In het zicht van de bevrijding zou het aantal acties van de gewapende weerstand een vlucht nemen vanaf juni 1944. Werkweigeraars en gestrande geallieerde soldaten kregen steun. Velen dankten zelfs hun leven aan het verzet. De clandestiene pers bereikte de stilzwijgende massa. Door hen te informeren hielpen ze het effect van de propaganda van de bezetter in te dammen.¹⁴² De aanslagen gaven het verzet een slechte naam. Vooral de gebeurtenissen in september 1944 wegen zwaar door in de herinnering.

Het verzet kwam uit de marges van de samenleving. De collaboratie kende dankzij de component van het Vlaams-nationalisme een grotere aantrekkingskracht bij Vlaamsgezinden. In de naoorlogse periode was er een Vlaamse katholieke elite die veel meer aanleunde bij dat milieu dan bij het belgicistische verzetsmilieu. Tijdens linkse coalities (augustus 1945 - maart 1947 en april 1954 - juni 1958) laaide de patriottische passie niet zo hoog op. Linkse coalities claimden niet enkel het verzetsaureool maar staken ook meer energie in goeie contacten met het vaderlandslievend milieu. Maar er bleven wel degelijk harde kernen die tegen elke verzachting van de repressie ageerden. Dat was vooral het geval in Vlaanderen waar ze zich geminoriseerd voelden tegenover wat naderhand de katholieke publieke opinie is gaan heten. In het verzet waren vele katholieken aanwezig. Er trad een vervreemding op tussen een deel van de katholieke opinie en het vaderlandslievend milieu doordat de politiek zich begon te identificeren met het verzet of de collaboratie en de

¹⁴⁰ MAERTEN (F.), 'Het verzet', p. 218.

¹⁴¹ VERHOEYEN (E.), VAN DOORSLAER (R.), VAN DE VIJVER (H.), *Het verzet*, p. 46.

¹⁴² MAERTEN (F.), 'Het verzet', pp. 260-263.

VERHOEYEN (E.), 'La résistance belge vue de Londres : le cas du SOE', in: BALACE (F.) (ed.), *Jours de Londres*, pp. 127-169; pp. 154-156.

LAPLASSE (J.) en STEEN (K.), 'Het verzet gewogen', p. 246.

vervolging ervan. Niet de katholieken tout court maar in de eerste plaats de Vlaamse katholieken kozen ervoor zich te gaan identificeren met de 'slachtoffers van de repressie'. Wat vóór de jaren '50 enkel binnen kleine extreme groepjes leefde, werd, nadat de etterbuil van opgehoopte frustratie bij de Vlaamse katholieken was ontploft, algemeen bon ton. Zo kon er een discours worden ontwikkeld en verspreid dat het verzet haast criminaliseerde en de zwarte kanten van het collaboratieverleden uitgomde.

Het verzet zelf was onderling te verdeeld om echt politieke invloed te hebben. Politieke groeperingen die vanuit het verzet groeiden of moesten groeien mislukten. De extremen konden zich niet verzoenen. Verzetslieden die politiek wel iets wilden betekenen konden dat enkel doen via de traditionele partijen. Het verzet haalde enkel nog de media met hun erkenningsstrijd en de politieke strijd met de repressie en amnestie als inzet.

De politiek is er niet in geslaagd eensgezindheid te creëren rond een visie over het verleden. Het verzetsaureool bezat een grote morele kracht. Dat symbool zou uiteindelijk vooral door de linkerkant worden gerecupereerd terwijl de CVP heeft getracht om stemmen van extreem-rechts naar zich toe te trekken en geen greep kreeg op het verzetsverleden.

DEEL 3: DE WITTE BRIGADE EN HET VERZET TUSSEN SCHADUW EN DAGLICHT.

‘Dit handjevol Vlamingen deed, streed en leed in de absolute clandestiniteit. Het vlagvertoon en de parades volgden toen de kust en het land weer vrij waren.’¹⁴³

¹⁴³ ANTHIERENS (J.), *Zonder vlagvertoon*, p. 13.

1. DE WITTE BRIGADE: ONTSTAAN, GROEI EN BLOEI.

De Witte Brigade is de enige verzetsgroepering met een hoofdzetel in Vlaanderen. Het is ook daar dat de organisatie de meeste activiteiten heeft ontplooid, al waren er na 1943 ook enkele afdelingen in Wallonië actief.¹⁴⁴ Door de profilering van de weerstand als ‘de witten’ tegenover ‘de zwarten’ is het verzet lange tijd gelijkgeschakeld met de Witte Brigade. De Witte Brigade was echter één van de vele weerstandsgroeperingen en niet eens een van de grootste. Na de oorlog voegde men ‘Fidelio’ aan de naam toe omdat de organisatie door de naamsverwarring verantwoordelijk werd geacht voor alle wandaden van het verzet. Waar de benaming Witte Brigade vandaan komt, is niet helemaal duidelijk. Louette vermeldt dat de naam ingang gevonden heeft in 1941 toen hij voor het eerst opdook na een sabotageactie in Mechelen. Op een treinwagon zou er ‘Dietse Militie Zwarte Brigade’ gestaan hebben. Een lid zou er ‘Witte Brigade’ in het stof hebben bijgeschreven. De Duitsers zouden vanaf dan zelf in hun rapporten van de Witte Brigade hebben gesproken. Het blijft een vraag hoe Louette dat kon te weten komen.¹⁴⁵

Het liberale milieu in de stad Antwerpen keerde zich in de eerste plaats tegen ‘slechte vaderlanders’. Dit kwam vooral voort uit de slechte herinneringen aan de eerste keer dat de Duitse reus zijn voeten op Belgische bodem plantte. Het anti-fascisme leefde vooral bij de jongeren. Het waren in de eerste plaats zij die de stap naar het verzet hebben gezet. In dit liberale milieu moet de eerste kern van de Witte Brigade worden gesitueerd. Er waren nog andere liberale verzetsgroeperingen maar zij zullen nooit uitgroeien tot het niveau dat de Witte Brigade zal bereiken. Andere Antwerpse liberalen zullen wel een rol spelen in het OF. Over het algemeen hebben de liberalen het verzet afgewezen, op een aantal jongeren na.¹⁴⁶

Van het totaal aantal aanslagen en sabotageacties in België vond 2,5 procent plaats in de provincie Antwerpen en 1,31 procent in haar hoofdstad. Enkel West-Vlaanderen scoort lager met 2,18 procent. Kortrijk (dichtbij het woelige Henegouwen) haalt op zijn eentje 1,26 procent. Een stad als Gent zit dan weer aan slechts 0,72 procent tegenover 1,48 procent voor Oudenaarde. Tussen augustus en oktober 1943 begint in elke provincie een escalatie van de acties. Enkel Antwerpen blijft achterop en zal maar echt op gang komen wanneer de

¹⁴⁴ VERHOEYEN (E.), VAN DOORSLAER (R.), VAN DE VIJVER (H.), *Het verzet*, pp. 88-89.

¹⁴⁵ Informatie over de bevrijding bij persoonsdossier Jan Ceuleers, s.d., Archief WB(F) persoonsdossiers map 5.

Curriculum Vitae bij persoonsdossier Marcel Louette, s.d., WB(F) archief persoonsdossier map 22.

¹⁴⁶ MARTIN (D.), “Liberalen in het verzet: casus Antwerpen”, in: *België, een maatschappij in crisis en oorlog. Acta van het colloquium gehouden te Brussel van 22 tot 26 oktober 1990*, Brussel, NCWO II, 1993, pp. 516-520.

bevrijding in zicht komt. De stad Antwerpen is in vergelijking met de rest van haar provincie een broeihaard van het gewapend verzet. In de Belgische context moet het gewapend verzet in Antwerpen eerder als een knetterend kampvuurtje worden gezien.¹⁴⁷

Marcel Louette (°24/02/1907-†23/02/1978) was een onderwijzer in het gemeenschapsonderwijs. Uiteindelijk vond hij zijn plaats in een gemeenteschool in het volkse schipperskwartier. Hij was niet zeer politiek actief maar werd wel voorzitter van de Jonge Geuzenwacht, een jongerenorganisatie met Vlaams-liberale inslag. Tijdens de achttiendaagse veldtocht was hij commandant in de 10^e compagnie van het 36^e linieregiment. Ditmaal zou de IJzer geen corridor vormen tussen de Belgische en Duitse troepen. Louette werd in Buizingen bij de IJzer gevangen genomen maar mocht na enkele dagen terugkeren naar Antwerpen. Hij zou direct beginnen zoeken zijn naar mensen die zich niet bij de nederlaag neerlegden. Op de 23ste juni 1940 nam tijdens de vergadering van de liberale jongerenorganisatie 'Jonge Geuzenwacht' de geschiedenis van de Witte Brigade een aanvang. Louette had samen met de ondervoorzitter van de organisatie, Léon Boumans en Louette's pleegdochter, Maria Michiels het plan opgevat om met een groep strijdlustigen de geallieerden via Frankrijk te vervoegen. Twee dagen later legde Frankrijk de strijdbijl neer. Vanuit de bakermat zelf verzet bieden werd hun volgende objectief.¹⁴⁸ De hele onderneming had uiteraard nood aan financiering. Het is dan ook niet verwonderlijk dat 21 juli 1940 wordt gezien als de definitieve startdatum van de organisatie.¹⁴⁹ Op die dag kreeg Louette de steun van Louis Janssens toegezegd. Op de nationale feestdag waren verschillende mensen aan het toenmalig monument voor de gesneuvelden bij de Nationale bank in Antwerpen samengekomen. Daar ontmoette Louette Janssens met wie hij al enkele jaren bevriend was. Janssens was de directeur van de firma 'Bunge'. Hij zorgde voor de belangrijkste financieringsstromen. Niet enkel zijn persoonlijk vermogen maar ook zijn contacten speelden een rol van levensbelang. Naarmate de organisatie groeide werden nog andere manieren van financiering uitgedokterd. De verkoop van zelfgemaakte spotprenten was er één van. Daarnaast was er de V-doos, een rubriek in *Steeds Verenigd – Unis Toujours*, waarin een kort bericht samen met het bedrag van de giften van sympathisanten en leden werd gepubliceerd.¹⁵⁰ In januari 1944 begon de groep zelfs koffie, tabak, sigaretten en andere waren op de zwarte markt te verkopen. Jan Ceuleers verklaarde de gebrekkige financiële steun van de Londense regering in vergelijking met de andere

¹⁴⁷ LAPLASSE (J.) en STEEN (K.), 'Het verzet gewogen', p. 236; p. 244; pp. 246-249.

¹⁴⁸ VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging : vergelijkende prosopografie van de eerste 196 leden van de Witte Brigade/Fidelio*, Gent, Ugent, OLV, 2002, pp. 11-13.

¹⁴⁹ ARNOLDS (J.P.), BOEVA (J.) EN BOEVA (L.) (red.), *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1990, p. 7.

¹⁵⁰ VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, pp. 18-19; pp. 98-99.

groeperingen door de politieke neutraliteit van de WB en het feit dat ze zoveel mogelijk alles zelf wilden doen.¹⁵¹

Van de eerste 196 leden was 26 procent vrouw. Dat is lang geen evenwichtige score maar toch relatief goed verdeeld. Dat strookt evenwel niet met het beeld dat de meeste mensen hebben van het verzet. De gemiddelde leeftijd draaide rond de 35 jaar. Van Herck merkt op dat in vergelijking met andere verzetsgroeperingen de Witte Brigade veel leden kent die ouder zijn dan 30 jaar. De Witte Brigade haalde zijn leden uit alle lagen van de bevolking. Met 30 leden zijn de huisvrouwen de grootste beroepsgroep. Aangezien de mannen over meerdere beroepen verspreid zijn is dit niet verwonderlijk. Respectievelijk de bedienden, onderwijzers en handelaars vormen na de huisvrouwen de grootste groep. Van Herck zijn cijfers gelden enkel voor de eerste 196 leden. Dus om aan de hand daarvan te stellen dat de Witte Brigade eerder een burgerlijke beweging was, lijkt wat voorbarig.¹⁵²

Onder de leden van de Witte Brigade waren alle ideologische strekkingen terug te vinden. Vanuit zijn functie als onderwijzer in het Antwerpse stadsonderwijs rekruteerde Marcel Louette ook buiten de Jonge Geuzenwacht. Veel mensen uit het onderwijs, maar ook politieagenten sloten zich aan. Dat men buiten de liberale poel ging vissen was ook broodnodig. De Geuzenwacht stelde in se niet veel voor binnen de liberale familie en er heerste veel onverschilligheid en angst om zich te engageren. Louette trachtte eerst vooral via *Diesterweg*, de liberale onderwijzerskring, uit te breiden maar kende ook daar weinig succes. Ook weinig officieren van zijn regiment waren bereid enig engagement op te nemen. Uiteindelijk vormde hij een kerngroep met een 25-tal leden. Via persoonlijke contacten kon de organisatie daarna toch stelselmatig groeien.¹⁵³ Uit de analyse van de eerste 196 leden die Van Herck maakte blijkt dat de Geuzenwacht, het onderwijs, de politie maar evenzeer arbeiders uit de haven bij de organisatie zullen worden betrokken. In 'De zoveelste illusie' beschrijft Jan Ceuleers het als volgt: 'Jij bent een rood paard, ik een geel, maar we zijn beiden voor dezelfde wagen gespannen.'¹⁵⁴ Geleidelijk aan verspreidde de organisatie zich. Tot eind 1940 bleef de activiteit eerder beperkt tot Antwerpen en omgeving. Daarna verspreide de Witte Brigade zich over het gehele land. In 1941 ontptopten er ook groeperingen in steden zoals Brussel, Gent, Oostende, Aalst, Leuven en andere kleinere gemeenten. Het jaar daarop zou de organisatie ook in Hasselt, Genk en Tongeren actief worden. Ook in de andere provincies bleef men steeds verder uitbreiden.

¹⁵¹ ARNOLDS (A.), *De communicatiesystemen van een weerstandsbeweging : de Witte Brigade (Fidelio), Antwerpen 1940-1944*, Brussel, VUB, OLV, 1991, 2 vol., pp. 31-33.

¹⁵² VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, pp. 124-130.

¹⁵³ MARTIN (D.), "Liberalen in het verzet: casus Antwerpen", pp. 500-505.

MARTIN (D.), 'Marcel Louette', in : *Nouvelle biographie nationale*, Brussel, Académie Royale de Belgique, 1999, vol. 5, pp. 254-255.

¹⁵⁴ CEULEERS (J.), *De zoveelste illusie*, Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1959, p. 82.

Een lid van de Witte Brigade, Arthur Degreve, had familie wonen in het Luikse Theux. Het is via de contacten die hij daar in de loop van de jaren had gelegd dat de Witte Brigade in 1943 ook in Wallonië enkele sectoren zou kunnen stichten. In totaal werden er 47 sectoren onderscheiden. Vele organisaties die later als sector van de Witte Brigade bekend zouden worden zijn later of ongeveer gelijk met de Witte Brigade-kern in Antwerpen opgericht. Niet alle sectoren zijn onafhankelijk ontstaan. Maar sectoren zoals Lier en Oostduinkerke zijn wel groeperingen die de Witte Brigade later in zijn structuur heeft opgenomen.¹⁵⁵ Zeker het verhaal van de Lierse groep is bijzonder interessant. In een kleine bundel uit 1983 die verscheen naar aanleiding van een tentoonstelling in Lier geeft Ward Adriaens zijn visie op het ontstaan van de groep. Men zou pas met Louette contact hebben opgenomen nadat men door de arrestatie van een tussenpersoon geen contact meer had met Londen. Er wordt niet duidelijk geschreven dat Louette de stichter is van wat later de Witte Brigade zal heten. Wel erkent de opsteller dat Louette de opbouw van de organisatie op zich zal nemen.¹⁵⁶ In een brochure van de afdeling in Borgerhout die na de oorlog aan de persoon van Louette werd gewijd, wordt geopperd dat hij zich maar volledig aan de ondergrondse strijd kon wijten nadat hij was ondergedoken. In die context stelt Louette:

‘Ja. Temeer daar ik, die tot nog toe leider van de Antwerpsche sectie der W.B. geweest was, nu het bevel over de hele W.B. van Noord-België op mij nam: de nationale chef, een Mechelaar, was den 23 juni 1942, den dag waarop de Duitschers bij mij waren binnengevallen, aangehouden. Onmiddellijk vatte ik de reorganisatie der W.B. aan, volgens een ketting- en nummersysteem.’¹⁵⁷

Door de informatie uit de bundel over de Lierse tak kan de link worden gelegd met Georges Lecron. Dit is waarschijnlijk de Mechelaar die Louette bedoelt. Lecron had als reserve-luitenant deelgenomen aan de 18-daagse veldtocht. Tijdens zijn hechtenis in St. Gillis leerde hij Ganshof kennen die een inlichtingsnet wilde opzetten. Lecron zou eerst in Antwerpen en dan in Mechelen contacten hebben gelegd. Het hoofd van het Liers netwerk was Marcel Arras. Deze kende Lecron van tijdens zijn kazernering in Lier gedurende de mobilisatiemaanden. Het is maar nadat Lecron was gearresteerd dat Arras zich tot de

¹⁵⁵ VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, p. 73; p. 88.

LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, 2001, p. 3.

Guldenboek van de Belgische Weerstand, Brussel, Commissie voor de historiek van de Weerstand -Leclercq, pp.130-131.

¹⁵⁶ ADRIAENS (W.), *Kroniek der Witte Brigade Fidelio: sector 26 – Lier*, Lier, Witte Brigade (Fidelio) Lier, 1983, pp. 1-6.

¹⁵⁷ *Witte Brigade Borgerhout - "Fidelio"*, Deurne, Drukkerij Ceulemans, s.d., p. 6.

Antwerpse leider Louette wendde en zichzelf en zijn organisatie onder de leiding van Louette plaatste.¹⁵⁸

Het wordt niet betwist dat het Louette was die de Witte Brigade organiseerde en het fameuze kettingsysteem ingang deed vinden over alle sectoren heen. De inspiratie voor dit systeem is wellicht afkomstig van ondergrondse communistische cellen in het tsaristische Rusland. Het hield in dat leden die nauw samenwerkten met Louette een nummer kregen dat begon met '0'. Zo had men een 001 tot 0133. Men wilde zo vermijden dat te veel leden namen zouden kennen van anderen. Leden die waren aangenomen of werkten onder nummer 026 kregen dan het nummer 261, 262,... Zo werd de ketting steeds groter. Je kon ook opklimmen in de organisatie en dat kon je zien aan je nummer. Maar het systeem werd niet steeds systematisch toegepast. In het begin hanteerde men ook schuilnamen. Marcel Louette kreeg toen de fameuze bijnaam 'Fidelio'.¹⁵⁹

De Witte Brigade is één van de kleinste gewapende verzetsgroeperingen die erkend werd als gewapende weerstandsorganisatie. De activiteiten waren evenwel veel meer divers. Binnen de secties werden er, afhankelijk van de capaciteiten van de leden, verschillende groepen gevormd rond bepaalde taken zoals propaganda, sabotage, spionage, maar ook zaken zoals geneeskunde en administratie.¹⁶⁰

Op het vlak van de clandestiene pers heeft de Witte Brigade eerst sluikbladen van andere groepen verdeeld en soms ook vertaald. *La Libre Belgique* was één van die kranten.¹⁶¹ Later zou er een eigen sluikblad komen onder de naam *Steeds Verenigd - Unis Toujours*.¹⁶² Hans Mertens toont in zijn licentiaatsverhandeling over het sluikblad aan hoe historisch onderzoek steeds wordt herbekeken en oude vondsten steeds moeten worden herzien. Vele zaken die An Arnolds leek te hebben blootgelegd bleken veel ingewikkelder in elkaar te zitten. In een tekst over de gebroeders Crutzen stelt Jan Laplasse dat dit te wijten is aan het perspectief van de instellingsgeschiedenis dat de complexe sociale netwerken die de basis van het verzet vormden, vaak te veel simplificeert.¹⁶³ Mertens heeft getracht om de twee te combineren. *Steeds Verenigd* was een onafhankelijke Antwerpse groep die het gelijknamige tweetalige blad uitgaf. Het was één van de eerste clandestiene bladen. Victor Crutzen en

¹⁵⁸ ADRIAENS (W.), *Kroniek der Witte Brigade Fidelio*, pp. 1-6.

¹⁵⁹ LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, pp. 3-4.

VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, pp. 93-94.

¹⁶⁰ ARNOLDS (A.), *De communicatiesystemen van een weerstandsbeweging*, p. 20.

¹⁶¹ MERTENS (H.), "Steeds Verenigd" door dik en dun. Een sluikblad uit het Antwerpse tijdens de tweede wereldoorlog (1940-1944), Antwerpen, UA, OLV, 2006, p. 48.

¹⁶² Vanaf hier hanteer ik de term *Steeds Verenigd*.

¹⁶³ LAPLASSE (J.), 'De Broers Crutzen in Antwerpen: een case study over de clandestiene pers in 1940-1941', in: BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (B.) e.a. (red.), *Tegendruk : geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Gent, AMSAB, 2004, p. 140.

zijn broer Charles zouden samen starten met pamfletten die een patriottische en anti-Duitse inhoud hadden. Daarnaast wilden ze de bevolking ook moed geven en hen inprenten zich niet te laten inpalmen door de bezetter. Vanaf 16 augustus 1940 verschenen de drukwerken van de broers en de groep die ze ondertussen hadden gevormd steeds onder de naam *Steeds Verenigd*. Aanzetten tot gematigd verzet en het publiceren van zwarte lijsten werd één van de belangrijkste doelen. Victor Crutzen werd begin januari 1941 opgepakt. Hij vreesde te worden ontdekt als de drukker van het blad omdat bij een huiszoeking de letters van zijn pers gefotografeerd waren. Om die reden heeft de groep rond de broers contact opgenomen met Leon Ceulemans die het blad voortaan zou drukken.¹⁶⁴ De beide broers en andere leden van de groep werden ontdekt door de bezetter. In november 1941 werd nog een nummer gedrukt om de aandacht af te leiden. Daarna werden nog slechts drie nummers gestencild waarvan de laatste twee niet meer onder de titel *Steeds Verenigd* verschenen.¹⁶⁵ Al op 15 november 1940 heeft Louette een onderhoud gehad met Victor Crutzen en Wim Luyten. Die ontmoeting was bedoeld om met de Witte Brigade een nieuwe verdeler voor hun blad te vinden. Dit ging om onduidelijke redenen niet door. De verstrengeling met de Witte Brigade zette zich door omdat bepaalde leden van de groep rond *Steeds Verenigd* lid werden van de Witte Brigade en vice versa. Rond de inbreng van Louette is er veel onduidelijkheid. Hijzelf trachtte zijn inbreng en die van de Witte Brigade in naoorlogse interviews op te krikken, terwijl Victor Crutzen zijn best deed om die rol te minimaliseren. Dat de Witte Brigade in een naoorlogse tentoonstelling rond haar activiteiten het blad volledig leek op te eisen en de rol van Crutzen niet genoeg eer aandeed, was de oorzaak van een dik haar in de boter. Mertens benadrukt dat het sluikblad na de arrestaties in de groep ophield te bestaan. Dit is zijn belangrijkste argument om de inbreng van de Witte Brigade in de begindagen van het blad te minimaliseren. *Steeds Verenigd* werd pas rond maart 1942 terug opgericht. Ditmaal effectief onder de vleugels van de Witte Brigade. Mertens stelt dat het dan pas mogelijk was. Op dat moment waren ze veel beter georganiseerd en ze hadden activiteiten ontplooid op zowat alle gebied. Nu kwam een regelmatig verschijnend sluikblad daar bovenop.¹⁶⁶ De drukpers zou welgeteld zeven keer moeten verhuizen na verraad. We weten dat van het elfde nummer om en bij de 200 exemplaren zijn gedrukt. Het blad heeft maximaal een oplage van rond de 3.000 exemplaren gekend.¹⁶⁷ Er zijn 80 nummers verschenen en in verschillende sectoren verdeeld. Men wilde vooral het moreel hoog houden en door verspreiding van wat pamfletten onder de bezetter zelf daar de moreel

¹⁶⁴ MERTENS (H.), "*Steeds Verenigd*" door dik en dun, pp. 15-20.

¹⁶⁵ Idem, pp. 23-39.

¹⁶⁶ MERTENS (H.), "*Steeds Verenigd*" door dik en dun, pp. 44-50.

¹⁶⁷ ARNOLDS (A.), *De communicatiesystemen van een weerstandsbeweging*, p. 42.

ondermijnen. Sectoren zoals Aalst en Lier hadden een eigen blaadje.¹⁶⁸ Het blad werd naar andere delen van het land gebracht door mensen die buiten Antwerpen moesten zijn voor hun beroep. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het spoorwegpersoneel. Vooral de provincie Antwerpen werd rijkelijk bediend. Maar het blad kende ook een relatief grote verspreiding in Oost-Vlaanderen en in mindere mate in de andere Vlaamse provincies.¹⁶⁹

De nazipolitiek ten aanzien van de joden heeft ook in de Witte Brigade en in *Steeds Verenigd* zijn sporen nagelaten. Waar het blad nog sterk uithaalde naar de ‘landverraders’ die hadden deelgenomen aan de Antwerpse ‘pogrom’ van 14 april 1941, werd de houding later afgezwakt. Het blad claimde niet pro-joods te zijn maar joden wel als mensen te zien. Lieven Saerens wijt dat aan het feit dat men niet wou doorgaan voor een pro-joodse krant.¹⁷⁰ In de zomer van 1942 werden nieuwe razzia’s gehouden waarbij de Antwerpse politie andermaal een grote rol speelde. Verschillende politieagenten hadden zich in de Witte Brigade geëngageerd. Zeker het korps uit Deurne telde vele Brigadiers. Toch heeft ook de Deurnse politie meegedaan aan de razzia’s. Saerens vermeldt wel dat het opvallend is dat er in de verslagen voor Deurne geen vermelding is van geweld tegen joden. Hij vraagt zich af of de agenten de joden nog een kans wilden geven.¹⁷¹ In het archief van de Witte Brigade sector Deurne is een ongedateerd document bewaard waarin men het heeft over de Jodenrazzia. Daarin wordt beklemtoond dat het de politiecommissaris was die het bevel gaf. Het waren de Duitsgezinde politieagenten die zich 100 procent hadden ingezet, aldus de anonieme opsteller. Er wordt niet gezegd dat Witte Brigade-leden meehielpen aan de razzia zelf, maar er wordt wel aangehaald dat er ook politieagenten waren die valse identiteitskaarten aan ondergedoken of gevluchte weerstanders en joden verstrekten. Er spreekt toch een zeker ongemak uit dit document.¹⁷² Ten tijde van de razzia werd *Steeds Verenigd* al enkele maanden volledig door de Witte Brigade uitgegeven. In het blad werden de razzia’s, het geweld en de inhumane behandeling van de joden zwaar veroordeeld. Er werden zelfs agenten met hun nummer vermeld.¹⁷³

Ook in *Steeds Verenigd* van de Witte Brigade werden ‘zwarte lijsten’ opgemaakt. Collaborateurs en Duitse bezetters hadden de twijfelachtige eer om zo met hun naam en toenaam in de sluikpers te belanden. Soms pleegde men aanslagen op collaborateurs. De

¹⁶⁸ ARNOLDS (J.P.), BOEVA (J.) EN BOEVA (L.) (red.), *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1990, pp. 14-20.

¹⁶⁹ ARNOLDS (A.), *De communicatiesystemen van een weerstandsbeweging*, pp. 45-46.

¹⁷⁰ SAERENS (L.), ‘De Antwerpse verzetspers en de jodenvervolging’, in: BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (B.) e.a. (red.), *Tegendruk : geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Gent, AMSAB, 2004, p. 148.

¹⁷¹ SAERENS (L.), *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*, Tielt, Lannoo, 2000, p. 668.

¹⁷² Verslag aandeel Deurnse politie, s.d., Archief WB(F) nr. 377.

¹⁷³ SAERENS (L.), ‘De Antwerpse verzetspers en de jodenvervolging’, pp. 156-157.

Witte Brigade was geen onverdeelde voorstander van dit soort acties. De lijsten zouden vooral na de oorlog bij de zuivering worden gehanteerd. Er zijn wel tal van sabotageacties uitgevoerd. Verschillende spoorwegen of bruggen werden gedynamiteerd. Onder sabotageacties moet toch eerder aan kleinere daden worden gedacht zoals telefoondraden doorknippen of slordig omspringen met kraaienpoten op de openbare weg. Een actie die wel een bepaalde impact had, was het opblazen van een spoorwegbrug door de Witte Brigade in Aarschot op 18 juni 1944. Door deze actie zouden 103 treinen zijn tegengehouden die bedoeld waren om ingezet te worden in de strijd tegen de geallieerden in Normandië.¹⁷⁴ Ook het koolzaad was niet veilig. In Burst, Riesegem en Borsbeek werden enkele hectaren vernietigd.¹⁷⁵ De Witte Brigade kan ook min of meer gelinkt worden aan een mislukte aanslag op Staf De Clercq. Het was de Belgische Revolutionaire Beweging die hem uitvoerde. Dit was een kleine groep die zich toeleide op sabotage, spionage en het verspreiden van clandestiene bladen. De groep kwam in november 1941 in contact met Louette. Na de oorlog hebben ze er steeds voor geijverd onafhankelijk van de Witte Brigade te worden erkend.¹⁷⁶ In 1947 had hun leider Wilfried Depret tegen een lid van het hoofdkwartier (Luitenant-Kolonel Van Haevenberghe) een lasterlijk rapport samengesteld. Volgens Louette was Depret ontevreden omdat hij niet de graad had gekregen die hij dacht te hebben verdiend. Depret wenste toen ontslag te nemen maar dat wilde men niet toestaan omdat hij volgens Ceuleers “weerstander was geworden en die kwaliteit zou behouden”. Depret nam toen ontslag als bestuurslid maar bleef nog lid tot hij in 1950 uit de Witte Brigade gezet werd.¹⁷⁷

Ondergedoken verzetslieden, joden of werkweigeraars kregen geld en rantsoenzegels. Die zegels kon de organisatie bemachtigen via contacten bij de administratieve diensten of door aanslagen op ravitaillingsdiensten. Geallieerde soldaten maar ook vrijwilligers voor het Belgisch leger of joden werden via ontsnappingslijnen naar Groot-Brittannië gesmokkeld. Via de geallieerde soldaten kon men soms een wapen op de kop tikken. Er waren ook joden actief in de organisatie zelf. Velen van hen zijn opgepakt omdat ze al bekend stonden als jood.¹⁷⁸

Octave Stas is één van die weerstanders die na de oorlog zowaar helemaal vergeten raakte. Stas was een politieagent en kon zo onschatbare informatie en valse identiteitspapieren bemachtigen. In 1942 zou hij solliciteren bij de *Feldkommandantur* om nog meer

¹⁷⁴ VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, pp. 116-117.

ARNOLDS (J.P.), BOEVA (J.) EN BOEVA (L.) (red.), *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, pp. 31-37.

¹⁷⁵ *Guldenboek van de Belgische Weerstand*, pp. 280-281.

¹⁷⁶ LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, p. 4.

¹⁷⁷ Notulen hoofdkwartier, 10/09/1947, Archief WB(F) nr. 13.

¹⁷⁸ ARNOLDS (J.P.), BOEVA (J.) EN BOEVA (L.) (red.), *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, pp. 38-45.
VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, pp. 119-121.

informatie rechtstreeks van de Duitsers te kunnen ontvreemden. Het was als dansen op een slappe koord. Hij zou de oorlog dan ook niet overleven nadat hij op 10 juni in 1944 betrapt werd en daarop afgevoerd.¹⁷⁹ De inlichtingendienst was één van de belangrijkste activiteiten van de Witte Brigade. In eerste instantie moest via koeriers informatie worden uitgewisseld met Londen. De betekeniswaarde van die kennis was op dat moment zeer relatief. Pas later zou o.a. door radioverbindingen de communicatie met Londen heel wat vlotter verlopen. Dit gebeurde via netwerken zoals Clarence, Zéro, Bravery en Luc-Marc. De verzamelde informatie kon handelen over spoorverkeer, havenactiviteiten tot versterkingen en verdedigingswerken, fabrieken van oorlogsmateriaal en de fameuze zwarte lijsten. Aan de hand van onder andere die info werd door commandant Bouvois van het GL en Marcel Louette een plan gemaakt voor acties bij de bevrijding van Antwerpen.¹⁸⁰ Dankzij de Witte Brigade zouden ongeveer 500 berichten de geallieerden aan de andere kant van het kanaal bereiken.¹⁸¹

Eind 1942 en vanaf november 1943 zouden een reeks arrestaties de organisatie uit haar lood slaan. In die laatste weken van 1943 werd bijna een derde van alle leden van de WB gearresteerd. Ongeveer 700 leden werden naar concentratiekampen gevoerd, 400 van hen vonden er de dood. Johan Anthierens verwoordt het plastisch maar tegelijk zeer treffend als hij schrijft dat weerstanders werden weggesnoeid door bruine tuinmannen.¹⁸² Zowel de echtgenote als de ouders van Louette zullen in Duitse handen vallen. Op 9 mei 1944 werd hijzelf ook gearresteerd. Een maand later wist de Duitse bezetter ook zijn opvolger te vinden.¹⁸³ Na de oorlog verweet men Louette dat hij onvoorzichtig was geweest. Hij was verwittigd geweest dat er veel leden werden opgepakt en zou beter een ander schuiloord opgezocht hebben.¹⁸⁴ Louette zelf verklaarde het grote aantal aanhoudingen door een infiltratie van een Vlaams Gestapolid dat hem door een contact bij het OF als sabotageman was aangeboden. Daarnaast claimde hij ook dat de Witte Brigade de meest actieve verzetsorganisatie was. Het was dus noch zijn schuld, noch die van zijn organisatie dat zoveel leden werden opgepakt. Simpelweg omdat de Witte Brigade zo actief was, kende ze ook een groot aantal slachtoffers.¹⁸⁵ Het verhaal van de infiltratie wordt bevestigd door

¹⁷⁹ Idem, pp. 35-36.

¹⁸⁰ Idem, pp. 109-116.

ARNOLDS (A.), *De communicatiesystemen van een weerstandsbeweging*, pp. 21-25.

¹⁸¹ *Guldenboek van de Belgische Weerstand*, p. 130.

¹⁸² ANTHIERENS (J.), *Zonder vlagvertoon*, p. 20.

¹⁸³ MARTIN (D.), 'Marcel Louette', in: *Nouvelle biographie nationale*, Brussel, Académie Royale de Belgique, 1999, vol. 5., pp. 254-255.

ARNOLDS (J.P.), BOEVA (J.) EN BOEVA (L.) (red.), *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, pp. 49-57.

¹⁸⁴ MERTENS (H.), "Steeds Verenigd" door dik en dun, pp. 74-75.

¹⁸⁵ *Witte Brigade Borgerhout - "Fidelio"*, Deurne, Drukkerij Ceulemans, s.d., p. 7.

Dirk Martin.¹⁸⁶ Bij Louette zijn koffers gevonden met documenten van de Witte Brigade. Het is onduidelijk wat erin stond en of ze geleid hebben tot de laatste grote golf van arrestaties die de organisatie zou te verduren krijgen.¹⁸⁷ De enige verklaring die ons rest is dat sommige verzetslieden geknapt zijn door de Duitse ondervragingstechnieken. Louette en anderen van de groep zijn verschillende dagen ondervraagd geweest op een dergelijke manier dat het niet meer dan begrijpelijk zou zijn mocht één van hen informatie zou hebben vrijgegeven die voor de organisatie en haar leden erg negatieve gevolgen zou hebben.¹⁸⁸

“De Witte Brigade (Fidelio) kan met fierheid verklaren dat zij op D-day volledig haar plicht heeft gedaan.”¹⁸⁹ Met deze zin wordt de belangrijkste waarde van het verzet en de Witte Brigade weergegeven. Ze mag dan tijdens de bevrijding maar een minimale rol gespeeld hebben op het veld, ze heeft wel getoond te durven opstaan tegen de bezetter. Haar militaire rol is door de omvang van het verzet sowieso beperkt gebleven. Daarnaast was er het grote aantal arrestaties die de organisatie uit haar lood sloegen. De bevrijding werd wel goed voorbereid. Al midden 1942 was Louette samen met enkele naaste medewerkers begonnen met de planning van de bevrijding. Zoals eerder al gesteld kreeg elk lid een rol toebedeeld in een plan dat bouwde op de verzamelde inlichtingen. Er werden ook wapendepots aangelegd. Het depot in het vleeshuis in Antwerpen was een van de verspreide opslagplaatsen.¹⁹⁰ De hoofdopzichter van het museum in het vleeshuis, Jaak Boussery, was een oude kennis van Louette. Het was via hem dat de Witte Brigade daar wapens en munitie kon verbergen. Hijzelf werd in 1942 opgepakt en overleefde de oorlog niet.¹⁹¹ Toeval of niet, maar juist bij het vleeshuis staat nu een oorlogsmonument voor het verzet en de bevrijders van Antwerpen. Louette zou de bevrijding van zijn Antwerpen niet meemaken. Onder leiding van dokter Vital Bosschaerts en in de schoot van het Coördinatiecomité van het Antwerpse verzet ging een gehavende Brigade de laatste dagen van de oorlog tegemoet. Het was ook Bosschaert die de gehele Witte Brigade leidde in de eerste weken na de bevrijding. De organisatie was zo toegenomen dat met veel sectoren de communicatie pas na de oorlog werd hersteld. Fidelio nam later het leiderschap weer op zich, nadat hij zich voor het eerst in het publiek had getoond als de leider van de Witte Brigade.¹⁹² De getuigenis van Jan Ceuleers over die dagen doet vermoeden dat Bosschaerts niet zo strak leidde als Louette

¹⁸⁶ MARTIN (D.), “Liberalen in het verzet: casus Antwerpen”, in: *België, een maatschappij in crisis en oorlog. Acta van het colloquium gehouden te Brussel van 22 tot 26 oktober 1990*, 1990, Brussel, NCWO II, 1993, p. 505.

¹⁸⁷ MERTENS (H.), “*Steeds Verenigd*” door dik en dun, p. 75.

¹⁸⁸ Idem, pp. 77-79.

¹⁸⁹ ARNOLDS (J.P.), BOEVA (J.) EN BOEVA (L.) (red.), *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, p. 49.

¹⁹⁰ VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, pp. 118-119.

¹⁹¹ VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging*, pp. 30-31.

¹⁹² LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, p. 5.

en dat er eerder sprake was van een triumviraat: Bosschaerts nam de zetel in op het nationaal commando, Vanderdonckt leidde de groepen in de provincie Antwerpen en Boodts deed hetzelfde voor Oost-Vlaanderen. Door het wegvallen van Louette stonden belangrijke spelers in het kettingsysteem ook niet meer in verbinding met elkaar.¹⁹³

De Witte Brigade was een kleine verzetsorganisatie die toch een rijke geschiedenis kent. Ze is op heel wat vlakken actief geweest. Dat ze de enige verzetsgroepering is met haar hoofdkwartier in Vlaanderen maakt haar des te interessanter. Ook voor haar naoorlogse geschiedenis is dit een relevant element. Net zoals andere verzetsorganisaties weet het brede publiek niet zoveel over deze verzetshelden. Wat de reden daarvan is en hoe de leden daarmee omgingen is een van de zwarte vlekken die ik met dit onderzoek wil inkleuren.

¹⁹³ Informatie over de bevrijding bij persoonsdossier Jan Ceuleers, s.d., Archief WB(F) persoonsdossiers map 5.

2. STEEDS VERENIGD: DE WITTE BRIGADE HEEFT NOG NUT.

2.1. Structuren.

Rond de verzetsgroepering zijn naderhand verschillende constructies gevormd. Zowel de vzw Witte Brigade (Fidelio), de PVBA Marcel Louette als de BVAB Huize Marcel Louette werden geleid door of waren op zijn minst afhankelijk van het hoofdkwartier van de eigenlijke verzetsgroepering. Veelal waren het dezelfde mensen die in de verschillende organen de dienst uitmaakten. De benaming ‘hoofdkwartier’ is een restant van tijdens de oorlog. Onder leiding van dokter Bosschaerts werd een echt hoofdkwartier met een volwaardige administratie opgericht.¹⁹⁴ Eerst zetelde men samen met het GL in de Antwerpse Koningin Elisabethlaan nr. 10. Daarna verhuisde men naar de Mechelsesteenweg nr. 178 en nog later naar nr. 165. Na de terugkeer van Louette veranderde de groepering andermaal van adres. Dit keer was het de Amerikalei nr. 61.¹⁹⁵ Op 3 april 1946 werd een vzw Witte Brigade (Fidelio) opgericht. Dit was vooral nodig om een duidelijke rechtspersoonlijkheid te hebben. De verzetsorganisatie en de vzw verbleven onder hetzelfde dak en verhuisden samen naar de Keizerstraat in 1946, en het jaar daarop definitief naar de Van Maerlantstraat nr. 53.¹⁹⁶ Het verenigen van de leden, de nagedachtenis aan de overledenen en de ‘vaderlandse geest’ verdedigen waren de kerndoelstellingen.¹⁹⁷ De PVBA Marcel Louette was een constructie die werd opgezet om de in 1953 aangekochte villa in Kalmthout te beheren. Daar werden vakantieverblijven voor de kinderen georganiseerd en konden leden ook uitrusten of herstellen. Na 1960 werden er geen verblijven meer georganiseerd en in 1964 werd de villa verkocht. Met dat geld kon de PVBA het gebouw in de Van Maerlantstraat kopen van de vzw. Nadat de PVBA in 1987 in vereffening was gegaan, werd het hele vermogen in een nieuwe BVAB Huize Marcel Louette ingebracht. Die was al in 1986 opgericht met als bedoeling een ontmoetings- en informatiecentrum te vormen.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Dienstorde nrs. 1-13 instructies van het Hoofdkwartier aan de dienst- en bureeloversten, (8/10/44), Archief WB(F) nr. 5.

¹⁹⁵ LAPLASSE (J.), Inventarissen van de archieven, p. 6.

Steeds Verenigd, B1, 01/12/1944, p. 1.

Steeds Verenigd, B7, 01/03/1945, p. 2.

Steeds Verenigd, B14, 15/12/45, p. 2.

¹⁹⁶ LAPLASSE (J.), Inventarissen van de archieven, p. 8.

Steeds Verenigd, B32, 07/1947, p. 1.

¹⁹⁶ Notulen hoofdkwartier, 27/03/1946, Archief WB(F) nr. 11.

¹⁹⁷ Vzw statuten, 03/04/1946, Archief vzw WB(F) nr. 2.

¹⁹⁸ LAPLASSE (J.), Inventarissen van de archieven, pp. 8-9.
Statuten PVBA, 07/06/1953, Archief PVBA nr. 2.

De nodige financiering werd in de eerste plaats bij de leden en sympathisanten gevonden. Elk jaar werd er lidgeld betaald.¹⁹⁹ Mensen konden een kleine gift doen waarvoor ze in ruil in het rubriekje ‘V-does’ in *Steeds Verenigd* een klein berichtje konden achterlaten. In het blad werd ook publiciteit verkocht. Elk jaar werd er een scheurkalender aan de man gebracht.²⁰⁰ Er kon ook worden ingetekend op lijsten die specifiek bedoeld waren ter ondersteuning van oud-politieke gevangenen. Dat leverde geld op voor steun waarvoor de Witte Brigade anders uit de eigen middelen moest putten.²⁰¹ In 1954 stelde men vast dat de organisatie met verlies draaide. Maandelijks was er nood aan 5.500 oude Belgische frank en kwam er slechts 2.000 frank binnen. Die 2.000 frank was het geld dat verschillende leden elke maand terugbetaalden van een lening die ze vroeger van de Witte Brigade gekregen hadden.²⁰² Sommige leden betaalden niet terug. Sowieso werd er al niet meer geleend. Financieel ging het zo moeilijk dat leden die achterbleven met hun betaling 6 procent interest werd aangerekend.²⁰³

In totaal zijn er voor het nationale niveau drie organen van belang: het hoofdkwartier, de raad van beheer en de nationale raad. In het hoofdkwartier werden belangrijke knopen doorgehakt en werd de positie van de Witte Brigade tegenover actuele problemen met betrekking tot de weerstand bepaald. In een neerslag van het hoofdkwartier daterend uit 1960 wordt de eigen samenstelling als volgt beschreven: een nationale commandant (Louette), twee adjuncten (Boodts en Bosschaerts), de nationale secretaris (Ceuleers), de secretaresse van het commando (De Roeck) en de vaandrig (Van De Goor). Daarnaast zijn er nog de leden Vanderdonckt, Ceulemans en De Herdt.²⁰⁴ De echte beslissingen werden vooral door Louette genomen. Een lid als Batta, die eerst ook een belangrijke rol speelde in het hoofdkwartier en er later ontslag nam, speelde nog steeds een minstens even belangrijke rol doordat hij wel nog de afgevaardigde bleef van de Witte Brigade in tal van organisaties. Er waren nog andere leden die de vergaderingen bijwoonden of enkel in de vzw actief waren. Het hoofdkwartier kwam voort uit de eigenlijke verzetsbeweging maar overkoepelde ook de vzw. De beheerraad was het hoogste orgaan van de vzw. Daar werden meer praktische zaken rond de sociale voorzieningen en het verenigingsleven besproken. Al van bij het ontstaan was er geen duidelijke scheidingslijn. Beide zullen steeds meer naar elkaar toegroeien. In de eerste jaren werd elke week een vergadering belegd. Vanaf 1956 begon

¹⁹⁹ Zie o.a. *Steeds Verenigd*, B1, 1/12/1944, p. 1.

²⁰⁰ Zie o.a. *Steeds Verenigd*, B13, 28/11/1945, p. 1.

²⁰¹ Lijsten van personen die financiële steun leverden aan gerepatrieerde politieke gevangenen van de WB(F), 1945, Archief WB(F) nr. 5667.

²⁰² Notulen hoofdkwartier, 28/07/1954, Archief WB(F) nr. 20.

²⁰³ Notulen hoofdkwartier, 01/03/1956, Archief WB(F) nr. 22.

²⁰⁴ Notulen hoofdkwartier, 17/02/1960, Archief WB(F) nr. 26.

men regelmatig eens een week over te slaan. Twee jaar later stelde Louette voor om de term hoofdkwartier achterwege te laten. Hij wenste de beheerraad en het hoofdkwartier gezamenlijk te houden. Als argument droeg hij aan dat het toch bijna integraal dezelfde mensen waren die de vergaderingen bijwoonden. Bosschaerts vroeg tevens dat voortaan om de twee weken zou worden vergaderd. Louette wilde dit ook omdat hij al die vergaderingen niet meer kon bolwerken.²⁰⁵ In 1961 werd uiteindelijk besloten het effectief in de statuten in te schrijven dat het hoofdkwartier nog maar éénmaal per maand zou samenkomen. Zo konden ze de vergaderingen weer samenhouden met die van de beheerraad. Die laatste had de frequentie van de meetings al eerder teruggeschroefd.²⁰⁶ Naast het hoofdkwartier was er vanaf 1945 een nationale raad die ook werd voorgezeten door Louette. De leden van het hoofdkwartier en de vertegenwoordigers van alle sectoren werden uitgenodigd de vergaderingen te attenderen. Al in maart 1945 werd daar beslist van wekelijkse naar maandelijks vergaderingen over te stappen omdat er te weinig sectorleiders opdaagden.²⁰⁷ De nationale raad werd ook de ‘raad van advies’ genoemd. In de eerste weken na de oorlog agendeerde ook deze regelmatig vergaderingen, maar weinig leden zakten ervoor naar Antwerpen af. Uiteindelijk zou de raad enkel nog worden samengeroepen indien de leiding dat nodig achtte.²⁰⁸ Als de nationale raad al aan bod kwam in het hoofdkwartier, dan was het via een vermelding dat bepaalde zaken aan hen werden overgedragen. De raad was dus in de eerste plaats een manier om beslissingen van het hoofdkwartier op een persoonlijke manier te kunnen meedelen.²⁰⁹

In de provincies Oost- en West-Vlaanderen, Limburg, Luik en Luxemburg waren er tevens provinciale commando's tijdens de oorlog die ook daarna verder bleven functioneren. Luik en Luxemburg hadden een gezamenlijke leiding.²¹⁰ Verschillende sectoren bleven verder functioneren afhankelijk van de inbreng van enkele vrijwilligers. De nationale leiding had uiteraard het liefst zo veel mogelijk actieve leden. Die waren dun gezaaid, zoals blijkt uit de talloze aanmoedigingen of zelfs aanmaningen via *Steeds Verenigd* om de nationale raad bij te wonen, of aan de activiteiten te participeren.²¹¹ Al in 1952 waren er twee sectorleiders die naar het hoofdkwartier kwamen om hun mandaat op te geven. De sectorleider Kontich klaagde dat hij samen met nog een persoon alles moest zien te runnen. Het enige antwoord dat de leiding daar kon tegenover stellen was dat de leden moesten blijven volharden.²¹²

²⁰⁵ Notulen hoofdkwartier, 27/08/1958, Archief WB(F) nr. 24.

²⁰⁶ Notulen hoofdkwartier, 19/04/1961, Archief WB(F) nr. 27.

²⁰⁷ *Steeds Verenigd*, B7, 01/03/1945, p. 2.

²⁰⁸ Notulen hoofdkwartier, 19/03/1958, Archief WB(F) nr. 24.

LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, p. 7.

²⁰⁹ Notulen hoofdkwartier, 28/12/1949, Archief WB(F) nr. 15.

²¹⁰ LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, p. 7.

²¹¹ Zie o.a. *Steeds Verenigd*, B5, 29/12/1944, p. 1.

²¹² Notulen hoofdkwartier, 09/01/1952, Archief WB(F) nr. 18.

Louette zag dit alles met lede ogen gebeuren. Soms moest zelfs hij toegeven: ‘Tijdens de oorlog gaf de chef bevelen en ieder voerde ze uit. Na de oorlog geeft de Chef bevelen maar ieder interpreteert ze op zijn manier.’.²¹³ Met grote sectoren zoals Aalst of Lier zijn er verschillende disputen te bespeuren in de notulen van het hoofdkwartier. Voorbeelden zijn het toekennen van een graad aan de lokale leider, of opbrengsten van lokale activiteiten waarvan niks werd doorgestort naar het hoofdkwartier. Zeker in de begindagen trachtte Louette de sectoren nog echt te controleren en slaagde hij daar ook in. Toen hij in september 1945 ook terug het bevel overnam, was een van zijn eerste verordeningen dat het ten strengste verboden was iets te organiseren zonder het hoofdkwartier toestemming te vragen.²¹⁴

Op 22 juni 1949 werd een incident in de vergadering van Borgerhout besproken. Met ‘een ontwapenende argeloosheid en een onthutsende zelfingenomenheid’ was Louette geïnterpelleerd door die sector. Zonder pardon werden de bestuursleden zelfs op het matje geroepen.²¹⁵ Louette duldde niet langer dat er aan het prestige van de leiding geknaagd werd door ‘onbevoegden’.²¹⁶ In datzelfde jaar deed zich een interessant dispuut voor in de sector Berchem. Door problemen tussen Nederlandstaligen en Franstaligen vielen de eersten voortaan onder de sector Antwerpen, en Berchem zou de Franstaligen van Berchem én Antwerpen groeperen.²¹⁷ De Witte Brigade ging omfloerst om met zaken die haar vaderlandsblazen konden schaden.

2.2. Vital Bosschaerts aan het roer.

Na de bevrijding waren er verschillende verzetsgroeperingen die zich naar de geallieerden en de bevolking toe als Witte Brigade profileerden. Bosschaerts maakte de geallieerden erop attent dat enkel zij die naam mochten claimen. Al in september spreekt men van WB (Groep Fidelio) of WB-Fidelio en enkele dagen later wordt in de correspondentie bijna steeds Witte Brigade (Fidelio) gehanteerd. In diezelfde brief aan de geallieerden wijst men er op dat men al had aangeboden aan de zijde van de geallieerden te vechten maar dat men daar niet op geantwoord had. Ook bij de Witte Brigade was men dus bereid de strijd verder

Notulen hoofdkwartier, 22/10/1952, WB(F) archief nr. 18.

²¹³ Notulen hoofdkwartier, 13/06/1951, WB(F) archief nr. 17.

²¹⁴ “Dagorder 15”: circulaire van Fidelio met diverse mededelingen naar aanleiding van, het opnieuw opnemen van zijn bevelhebberschap. 2 september 1945, Archief WB(F) nr. 8.

²¹⁵ Notulen hoofdkwartier, 22/06/1949, Archief WB(F) nr. 15.

²¹⁶ Notulen hoofdkwartier, 12/10/1949, Archief WB(F) nr. 15.

²¹⁷ Notulen hoofdkwartier, 09/11/1949, Archief WB(F) nr. 15.

te zetten. Er werd wel niet gezegd wat die hulp precies inhield.²¹⁸ In een correspondentie tussen het hoofdkwartier en het secretariaat van het coördinatiecomité der weerstandsgroeperingen meldde men dat de teller voor het aantal gevechtstroepen op 317 en voor hulp- en politietroepen op 883 stond. Er zijn nog fragmenten van de correspondentie met gemeenten bewaard gebleven. De Witte Brigade erkende daarin de geallieerde en Belgische overheden, maar vroeg ook om de bevoorrading te verzorgen van de verzetslieden.²¹⁹

Dokter Vital Bosschaerts bleef de leider tot aan de terugkeer van Louette. Er werd een hoofdkwartier gevormd dat vooral dienst deed als administratief centrum. Het hoofdkwartier liet in zijn documenten weinig plaats voor twijfel als het ging over 'verzetslieden van het laatste uur'. Er werd vaak op gewezen dat er geen aanwervingen mochten worden gedaan en ook geen opeisingen mochten plaatsvinden, tenzij met akkoord van de plaatselijke overheid. Leden die deze regels overtraden moesten uit de organisatie worden gezet. Men wilde wapens van leden ook het liefst centreren in een gezamenlijke opslagplaats per afdeling. Het hoofd van een provincie of een zone mocht toelating geven aan individuele leden om een wapen te dragen maar enkel als de persoon voor zijn leven vreesde.²²⁰ In een brief op datum van 22 september vragen Bosschaerts en Charlier (de commandant van de Antwerpse strijdgroepen) aan de Antwerpse leden om de wapens die ze op 4 september kregen in het Vleeshuis ten laatste op 23 september aan het hoofdkwartier af te geven. De toegestane tijdsspanne is wel erg klein. Misschien is de datum op de brief niet echt de dag van opmaak. Het suggereert in elk geval wel hoezeer de leiding excessen wilde voorkomen.²²¹ Vanuit het hoofdkwartier werd op datum van 27 november 1944 een brief verstuurd met orders voor alle leden waarin hen op het hart gedrukt werd enkel op te treden wanneer de plaatselijke overheid hun hulp inriep. Er werd begrip gevraagd voor de enorme werklast bij de bevoegde diensten. Zo probeerde het hoofdkwartier te voorkomen dat de leden ontmoedigd raakten en het recht in eigen handen zouden nemen als aan hun klachten niet direct gevolg werd gegeven. Ook in samenwerking met de overheid konden de leden volgens de leiding de 'zaak der geallieerden' dienen en waardige Belgen zijn. Ze drukten erop dat het wapengekletter voorbij was. Bosschaerts was helemaal niet gediend met de manier waarop de bevolking en sommige verzetslieden zich op straat gedroegen. Dat er zelfs tussen de verzetsgroeperingen incidenten waren geweest was even onaanvaardbaar als het 'zuiveren voor eigen rekening'.²²² Wel trachtten ze hun leden een andere taak voor te

²¹⁸ Algemene briefwisseling 1944, 5/10/1944, Archief WB(F) nr. 1.

²¹⁹ Algemene briefwisseling 1944, 30/09/44 en 2/10/44, Archief WB(F) nr. 1.

²²⁰ Dagorder 2, 4/10/1944, Archief WB(F) nr. 7.

²²¹ Ingekomen en uitgaande brieven 44-53., 22/09/44, Archief WB(F) nr. 859.

²²² Notulen hoofdkwartier, 10/06/1945, Archief WB(F) nr. 11.

spiegelen. Ze spraken van een vijfde colonne die voor de vijand werkt, spionnen en verdoken collaborateurs. Veel meer aandacht wordt in de tekst gegeven aan een zesde colonne. Het was vooral tegen deze dat de weerstanders zich nu moesten richten volgens de leiding. Die zesde colonne bestond uit diegenen die de naam van de weerstand bezoedelden door hun aanhoudende pogingen het land in een chaos te storten 'in het voordeel van hun politieke ideeën en ten nadele van de bevrijders'. Concreet konden de leden achtergelaten wapens overgeven aan de bevoegde overheid. Als die overheid handen te kort had om alles te bewaken, mochten ze hun diensten aanbieden. Ook de lokale geallieerden moesten op de hoogte gehouden worden van het reilen en het zeilen in de sector.

Wat meer paste bij het verdoken karakter van het verzet was de vraag om vergaderingen van verdachten na te gaan. Het werd de leden opgedrongen om, indien ze saboteurs ontdekten, ervoor te zorgen dat deze niet konden ontsnappen of dat ze geen contact konden opnemen met iemand vóór de geallieerden of de plaatselijke overheid gearriveerd waren.²²³

De leden kregen zo een schijnbaar belangrijke taak opgelegd maar werden in feite aan de leiband van de overheid gelegd. Of dit de realiteit was op het terrein, is daarmee uiteraard niet bewezen. De leiding trachtte in elk geval de dadendrang van de verzetslieden zo te kanaliseren dat hun activiteiten konden dienen om het verzetsaureool op te boenen. Een advocaat van de duivel zou kunnen opwerpen dat als een dergelijke oproep werd gedaan, die misschien ook nodig was. De brief past alleszins in het zoeken naar een gezamenlijk doel voor de organisatie na de bevrijding.

Er is een affiche van de sector Borgerhout bewaard gebleven waarin een beroep gedaan wordt op de bevolking om alle mogelijke inlichtingen over collaborateurs aan de Witte Brigade door te geven. Het is opvallend dat die affiche begint met de bewering dat de eerste minister de weerstand (en de bevolking) gevraagd heeft om de regering te helpen bij de zuivering.²²⁴ Dit is een mooi voorbeeld van hoe de leiding de zuivering trachtte te orkestreren en tegelijk zichzelf een eigen taak toedichtte. Het schermen met de autoriteit van de overheid en de blijvende eis tot een grondige zuivering maakte dat de Witte Brigade aanvaardbaar was voor zowel de straat als zij die zich verzetten tegen de macht van diezelfde straat. Dit kan ook worden gezien als een manier om hun aureool proper te houden en niet te laten besmeuren door de excessen van mensen die voor de bevolking als leden van 'dé Witte Brigade' doorgingen.

Er werden lijsten bijgehouden van woningen in Antwerpen die vanaf de bevrijding gedeeltelijk of geheel werden geplunderd door het verzet en het volk. De kop op die lijsten zegt al veel: 'Lijst der woningen die geplunderd werden door de zoogezegde Witte Brigade

²²³ Uitgaande stukken betreffende verdachten en collaborateurs '44-'47, 27/11/1944, Archief WB(F) nr. 873.

²²⁴ Affiche, s.d., Archief WB(F) nr. 287.

GEMEENTE BORGERHOUT.

AAN DE BEVOLKING

De eerste Minister heeft beroep gedaan op de weerstand en de bevolking om de regeering en het land te steunen en te helpen bij een geheele zuivering van het land.

De Witte Brigade "Fidelio,, geeft gevolg aan deze oproep en zal de regeering en het land ten dienste staan met al hare krachten, om deze zuivering tot een goed einde te brengen.

De Witte Brigade "Fidelio,, doet dan ook beroep op de bevolking om mede te werken tot deze algeheele zuivering. De bevolking heeft tot plicht alle inlichtingen, getuigenissen, bewijsstukken en alle andere gegevens te bezorgen op onze bureelen der Moorkensplein n° 33. Geheimhouding verzekerd.

De bureelen zijn open : Maandag, Woensdag en Vrijdag

's morgens van 10 tot 12 uur

's namiddags van 2 tot 6 uur

Of op het Politiebureel der Moorkensplein 19 en de Rijkswacht Oud-Strijdersstraat 33.

De Leider der Witte Brigade

"Fidelio,,

G. Denbroeder.

VRIJ VAN ZEGEL.

Drukk. L. Ceulemans, Ten Eekhovalei, 206, Deurne-N. Tel. 514.53

vanaf de bevrijding’.²²⁵ Voor de periode 1944 tot 1947 werden enkele persoonlijke brieven met bedenkingen en verdachtmakingen tegenover bepaalde personen bewaard.²²⁶ De Brigade stuurde naar verschillende bevoegde instanties zelf samengestelde documenten tegen collaborateurs op. Men klaagde ook over straffen die men te gering vond of men eiste dat mensen uit bepaalde families geen vergunning zouden krijgen om een café open te houden.²²⁷ Wat de rol van de Witte Brigade in de repressie in Antwerpen en andere sectoren was, is een onderzoeksonderwerp op zich.

Een element dat de greep van het hoofdkwartier op de realiteit relativeert, is het feit dat Jan Ceuleers na de oorlog moest onderzoeken wie allemaal tot de groep behoorde. Na het wegvallen van Louette was hij diegene die daar het meest zicht op had. Het onderscheid tussen ‘echte weerstanders’ en septemberweerstanders was zelfs voor de leiding heel erg flou.²²⁸ Het werd al vermeld dat dit haast een onmogelijke zaak was door de fameuze naamsverwarring. Na de oorlog was een van de prioriteiten die verwarring aanpakken en zich distantiëren van de excessen van bij de bevrijding. Zoals ook verder zal aan bod komen, was het een prioriteit van de beweging om de goede naam te bewaren. Centraal stond het begrip van de ‘echte weerstand’ (cf. infra). Op 11 november 1944 had Bosschaerts een afspraak met een nationale radiozender. Zijn woorden zijn om onduidelijke redenen nooit omgezet in radiogolven maar vonden enkele dagen later wel hun weg naar *Steeds Verenigd*. Hij portretteerde de doden van de Eerste Wereldoorlog die dapper de dood tegemoet waren gegaan omdat ze er van overtuigd waren dat hun strijdgenoten het werk zouden continueren en zouden strijden voor vrijheid en recht. Bosschaerts ziet in het verzet de basis voor een nieuw België. De nieuwe taken van de weerstand waren het staatsapparaat terug op de been brengen en het vertrouwen van de bevolking in de staat herstellen. Over de grondslagen voor dat België zei hij:

‘Die fundamente zijn een gewaarborgde veiligheid, gezonde sociale toestanden, economische stabiliteit en een onbesproken staatsbestuur, dat het Vlamingen en Walen mogelijk maakt zich als gelijkberechtigde broeders thuis te voelen in het huis dat België heet.’

²²⁵ Staten van woningen in Antwerpen vanaf de bevrijding, 27/09/1944, Archief WB(F) nr. 852.

²²⁶ Ingekomen stukken betreffende verdachten en collaborateurs ‘44-’47, Archief WB(F) nr. 872.

Ingekomen stukken met info over collaborateurs, Archief WB(F) nr. 876.

²²⁷ Uitgaande stukken betreffende verdachten en collaborateurs ‘44-’47, Archief WB(F) nr. 873.

²²⁸ Informatie over de bevrijding bij persoonsdossier Jan Ceuleers, s.d., Archief WB(F) persoonsdossier map 5.

Hij veroordeelde nogmaals scherp diegenen die de naam weerstand claimden, maar voor hem die naam niet waard waren te dragen. ‘Rumoer en uiterlijk vertoon’ vormden geen brevet van weerstand, zoals ook persoonlijke wraakneming niet in het rijtje thuis hoorde.²²⁹ Na het straatgeweld van de septemberdagen bleef het lang rustig in Antwerpen. Zeker de eerste nadagen toen het contact met alle sectoren alles behalve goed was, bleef de Scheldestad de meeste aandacht opslorpen van de leiding. Vanaf april 1945 begonnen steeds meer politieke gevangenen terug te keren uit Duitse concentratiekampen. Hun aanblik en verhalen waren niet enkel een schok voor hun familie of naasten. Het hele land was getroffen door de gruwel. Gevluchte collaborateurs die met dezelfde trein terugkeerden, of incivieken, die simpelweg weer in vrijheid werden gesteld, zorgden voor grote agitatie. Ook in Antwerpen steeg de temperatuur niet enkel door de eerste meidagen. Anders dan in omliggende gemeenten zoals Hoboken en Deurne bleef het in Antwerpen bij relatief kleine incidenten. De rol van het verzet was zeer beperkt. Er was geen complot noch van de communistisch geïnspireerde, noch van een andere weerstandsgroepering. De weerstand en vooral de communisten hebben wel getracht uit de woede bij de bevolking politieke munt te slaan.²³⁰ Tussen de weinige informatie die in het archief van de Witte Brigade zelf bewaard is, zijn er geen sporen terug te vinden van gelijkaardige motieven bij de Witte Brigade. Dat zou ook haaks staan op de hierboven beschreven evolutie. In mei was de leiding van de Witte Brigade veel meer bezig met de terugkeer van de grote leider Fidelio dan met het geweld op straat. Slechts één mei nummer handelt over een ander onderwerp. In het *Steeds Verenigd* nummer van 8 mei 1945 werd onder de titel ‘V-Dag’ de overwinning aangegrepen om op de eigen borst te kloppen. Er werd geponeerd dat zij zich waarschijnlijk als een van de eerste groeperingen tegen de bezetter hadden verzet. Daarnaast weerklonk nog een veel duidelijkere boodschap, die meer een eis was: zuivering. Zolang er nog een ‘nazi-beest’ of een ‘nazi-knecht’ vrij rondliep, was er geen echte bevrijding. Voordat die eis was geformuleerd, werd er echter nogmaals gedrukt op het belang van openbare orde. Dat sommigen het heft in eigen handen namen, werd zeker niet goedgekeurd. Tegelijk ging het blad in de aanval. Wanneer teruggekeerde politieke gevangenen of hun familie op straat hun verklikker of bekende Duitsgezinden op straat tegen het lijf liepen, was een oproer niet uitgesloten. Het was door het lamlendig optreden van de overheid dat dergelijke taferelen mogelijk was. Het straatgeweld werd beschreven als het gevolg van een onweerstaanbare drang naar rechtvaardigheid. Hoewel de Witte Brigade liever had gezien dat in alle rust met de heropbouw was gestart, moest er eerst een

²²⁹ *Steeds Verenigd*, B3, 15/12/1944, pp. 1-2.

²³⁰ VRINTS (A.), *Het theater van de straat*, pp. 549-556.

zuivering komen. De politici van vóór 1940 mochten de weerstand dan al letterlijk ontwapend hebben, geestelijk en moreel waren ze nog steeds gemobiliseerd.²³¹

Er is een interessante casus terug te vinden in de correspondentie van toen Louette het heft al terug in handen had genomen. Op 15 januari 1946 wordt een minuscuul tekstje in *Steeds Verenigd* gepubliceerd:

‘Voortaan zal de Witte Brigade (Fidelio) geen vergaderingen meer beleggen in het café “Pannenhuis”, Conscienceplein, daar uit betrouwbare inlichtingen gebleken is dat zekere daden van den lokaalhouder tijden de bezettingskaren niet stroken met onze principes.’²³²

Het is een uitzondering dat er via het ledenblad tot boycot van een bepaalde zaak wordt opgeroepen. Pas op 12 februari krijgt Louette een brief van de lokaalhouder waarin die een rechtzetting vraagt omdat weerstanders nooit iets zou zijn overkomen nadat ze in zijn etablissement hadden vergaderd.²³³ Louette zal de man pas antwoorden nadat hij acht dagen later een brief heeft ontvangen van een advocaat die klaarblijkelijk in de weerstand actief is geweest. De confrater bevestigt het verhaal van de uitbater en laat het niet na te vermelden dat hij grote schade lijdt door de geruchten.²³⁴ Louette verdedigt zich zeer schimmig. Hij stelt dat de schade enkel kan komen van de leden van de Witte Brigade omdat het blad enkel voor hen bedoeld is. Het artikeltje was geplaatst nadat enkele leden en familie van achtergeblevenen beschuldigingen tegen de bewuste persoon hadden geuit. Louette verzekert de waard echter dat er geen dossier is opgestart tegen hem.²³⁵ Aan de advocaat stuurt Louette een brief met min of meer dezelfde boodschap. Hij meldt ook dat in zijn blad geen namen van verraders worden gepubliceerd, maar dat hij wel vindt dat ze het recht hebben hun indrukken mee te geven aan de leden.²³⁶ Dat de café-uitbater letterlijk de tekst uit *Steeds Verenigd* kon citeren in zijn brief bewijst dat de scheiding tussen de leden en de maatschappij niet zo strikt was en artikels uit het blad wel degelijk een bepaald effect in een bredere kring konden teweegbrengen. Tussen de regels door zien we een tweespalt tussen de intellectuele kern enerzijds, die eerder gematigd is tegenover alle roddels - maar er toch voor een deel in meegaat - en de leden en de brede publieke opinie anderzijds die minder genuanceerd veroordeelt.

²³¹ Steeds Verenigd, B9, 08/05/1945, pp. 1-2.

²³² Steeds Verenigd, B15, 15/01/1946, p. 3.

²³³ Algemene briefwisseling ‘46, 12/02/1946, Archief WB(F) nr. 3.

²³⁴ Algemene briefwisseling ‘46, 20/02/1946, Archief WB(F) nr. 3.

²³⁵ Algemene briefwisseling ‘46, 22/02/1946, Archief WB(F) nr. 3.

²³⁶ Algemene briefwisseling ‘46, 25/02/1946, Archief WB(F) nr. 3.

2.3. De naoorlogse leiding.

‘Na de oorlog had ik andere mensen nodig dan tijdens de oorlog’, moet Marcel Louette ooit eens tegen John Boeva gezegd hebben.²³⁷ Een ‘verburgerlijking’ van de organisatie was het gevolg, reeds bij de eerste naoorlogse samenkomst die moest doorgaan als een bestuursvergadering. De meeste mensen die op 27 september 1944 in Antwerpen werden verwacht door Dr. Bosschaerts en Jan Ceuleers zijn niet doorgestoten tot de latere leiding.²³⁸ Wie was daar aanwezig? Hun beroepen zeggen misschien meer dan hun namen. Zowel een schoolbestuurder, een militair als een scheikundige maar evenzeer mensen die beroepen uitoefenden als nachtwaker, koffiebrander en een muzikant waren present. Het was dus zeker geen louter burgerlijke groep. Wat opvalt, is dat vooral zij met een minder hoog aangeschreven beroep in hun erkenningsdossier hebben laten opnemen dat ze deelnamen aan sabotageacties en/of inlichtingen vergaarden.²³⁹ John Grielens was een van de leden die de eer had om uitgenodigd te worden om aan de vergadering deel te nemen. Grielens had na de golf van arrestaties het contact met de verzetsgroep verloren. Via de NKB kon hij bij de bevrijding tot op het einde aan het verzet deelnemen. Hij was uitgenodigd maar zou zijn laatste verzetsdaden overleven. Het is een triest voorbeeld dat aantoont hoe zwaar gehavend de Witte Brigade uit de oorlog kwam en hoe zelfs onder de leden in het Antwerpse de communicatie stakte.²⁴⁰

Van de aanwezigen hebben enkel Maria Michiels en Marcel Van Nes later nog actief deelgenomen aan het hoofdkwartier. Maria Michiels was de pleegdochter van Louette. Zo verwonderlijk is dat dus niet. Van de mensen die nu soms wat denigrerend lager geschoolden zouden worden genoemd, was zij een van de weinigen in het hoofdkwartier. Veel interventies van haar kant zijn er niet te bespeuren in de notulen.²⁴¹ Marcel Nes had tijdens de bezetting ingestaan voor de samenwerking met andere verzetscellen. Daarnaast was hij een belangrijke koerier geweest tussen topfiguren. Als lid van de hogere ambtenarij kon hij ook nog eens af en toe wat papier bemachtigen voor de sluikpers.²⁴²

²³⁷ Met dank aan John Boeva.

²³⁸ Convocatiebrief voor vergadering op 27/09/1944, s.d., Archief WB(F) nr. 5.

²³⁹ Gysen Gaston, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 17.

Hesse Robert, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 18.

Louette Louis, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 22.

Marescaux Edmond, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 23.

Ryckaert Joseph, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 29.

Van Ishoven Augustinus, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 38.

²⁴⁰ Grielens John, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 17.

²⁴¹ Michiels Maria, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 24.

²⁴² Van Nes Marcel, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 39.

Louette liet zich door dezelfde mensen omringen. Veel documentatie is er niet overgeleverd. Na de bevrijding werden verschillende diensten opgericht o.a. voor financieel beheer, inlichtingen en veiligheid. Zowel aan het hoofd van die diensten als in de staf vinden we de mensen terug die later de echte leiding vormden.²⁴³ Een van de weinigen die nog wegvielen was Roger Charlier. Hij verhuisde naar de Verenigde Staten en schreef daar het boek 'I was a war bride'. Hij had zich laten inpalmen door een Amerikaanse verpleegster. Nog wat later had zelfs Hollywood interesse in zijn verhaal. Uiteindelijk kreeg hij een leerstoel in de aardrijkskunde aan de Chicago Teachers College. De oorlog kon echt veel veranderen. Interessant is dat hij pas aangesloten was sinds 3 juni 1944. Een slimme kop werd duidelijk erg geapprecieerd.²⁴⁴

'Chef' was de titel waarmee de leden Louette aanspraken. Hij werd de nationale commandant. Vital Bosschaerts en Leon Boumans werden zijn adjuncten. Jean Batta was verantwoordelijk voor de financiën en Jan Ceuleers werd de secretaris. Plechtigheden werden een steeds groter stuk van de activiteiten en dus was ook de belangrijkste organisator van de feestelijkheden, Joannes Van Havenberghe een belangrijke naam.²⁴⁵ Wie er wat uitsprong, was Georges Boodts. Alleen al het verhaal van hoe de toenmalige gemeentesecretaris van Sint-Gillis-Waas bij de groepering terecht kwam, is bijzonder. Louette had fietspech gekregen in Sint-Gillis-Waas en was om een onbekende reden, als er al een reden was, bij Boodts gaan aankloppen om hulp. Louette zou gezien hebben dat Boodts zich kantte tegen de Duitsers en hem daarop hebben ingelijfd. Later werd Boodts sectorcommandant.²⁴⁶ Hij is de enige van de leiding die niet in het centrum van Antwerpen woonde, of in een gemeente die nu tot de stad behoort. Sint-Gillis-Waas is daar nu ook niet meteen erg ver vandaan. Boodts werd een ondervoorzitter van de Witte Brigade.

Leon Boumans stierf al in 1953.²⁴⁷ Vital Bosschaerts zou wel nog enkele keren de Witte Brigade vertegenwoordigen op plechtigheden, of hij zou invallen voor iemand bij een vergadering van een nationale organisatie, maar hij was al snel niet meer actief bij de dagelijkse werking betrokken. Dat blijkt uit zijn afwezigheid op de vergaderingen.²⁴⁸

Zeker in het begin steunde de Witte Brigade op een hele groep. Later stelde het hoofdkwartier als beslissingsorgaan steeds minder voor. Het parcours van Jean Batta was exemplarisch voor veel leden van de leiding. Hij behoorde tot de topfiguren. In zijn erkenningsdossier staat dat hij zijn brood verdiende als 'Secretaris-rekenplichtige', een soort boekhouder waarschijnlijk. Tijdens de oorlog maakte hij plannen van wegen en

²⁴³ Dienstnota nr. 5, 8/10/44, Archief WB(F) nr. 6.

²⁴⁴ Charlier Roger, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 5.

²⁴⁵ Roosters betreffende de samenstelling van het Hoofdkwartier, s.d., Archief WB(F) nr. 9.

²⁴⁶ Boodts Georges, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 2.

²⁴⁷ Steeds Verenigd, B54, 01/01/1953, p. 1.

²⁴⁸ Notulen hoofdkwartier, 17/02/1960, Archief WB(F) nr. 26.

vaarroutes, zorgde hij voor inkt en papier voor de sluikpers en transporteerde hij geld en rantsoenzegels. Hij was dus geen grote saboteur maar wel iemand die Louette persoonlijk kende.²⁴⁹ Hij was de vertegenwoordiger bij de unie van de weerstand en schopte het zelfs tot ondervoorzitter.²⁵⁰ Ook in tal van andere organisaties zou hij de Witte Brigade vertegenwoordigen of invallen voor Louette. Zo nam hij ook het Actie- en Waakzaamheidscomité voor zich.²⁵¹ In 1959 nam hij ontslag uit het hoofdkwartier terwijl hij er steeds een van de meest actieve leden was geweest.²⁵² Batta bleef echter de Witte Brigade vertegenwoordigen in nationale en provinciale organisaties en kwam in functie daarvan sporadisch nog naar de vergaderingen om verslag te doen.²⁵³ Zelfs het hoofdkwartier verwerd zo tot een plaats waar besproken werd wat al beslist was.

Niet de eigen officiële organen, maar wel de nationale organisaties waren de invloedsknooppunten van het verzet. Louette en mindere goden waren in een zeer groot aantal organisaties actief. Allemaal hebben ze wel enkele sporen nagelaten in het archief.²⁵⁴ Daar zijn ook internationale organisaties bij zoals Fédération Internationale des Résistants, of Union Internationale de la Résistance et de la Déportation, waarvan tot 1991 het archief geïnventariseerd is. De Witte Brigade was eveneens actief in tal van organisaties van de weerstand en van politieke gevangenen die de idee van een Europese Unie propageerden. De eerste organisatie van die aard werd in 1953 opgericht.²⁵⁵ Schijn bedriegt, zoals wel vaker. Ook over Europa was het verzet niet eensgezind. Ook al zagen sommige politici in het verzet en de idee van de Tweede Wereldoorlog als gevolg van nationalisme een mobiliserende mythe voor Europa, de waarheid en zelfs de perceptie zat hen niet mee. Tijdens de Koude Oorlog werd het beeld van de oorlog tussen nationalisten er een van wapengekletter tussen ideologieën. De Witte Brigade heeft geen al te grote rol op dit vlak gespeeld. Het was vooral de weerstander Hubert Halin die de herinnering aan het verzet trachtte in te zetten voor het Europees project. Halin speelde een belangrijke rol in de naoorlogse geschiedenis van de weerstand via zijn connecties in de socialistische partij en

²⁴⁹ Batta Jean, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 2.

²⁵⁰ Notulen hoofdkwartier, 17/03/1948, Archief WB(F) nr. 14.

Notulen hoofdkwartier, 28/09/1949, Archief WB(F) nr. 15.

²⁵¹ Notulen hoofdkwartier, 11/01/1956, Archief WB(F) nr. 22.

²⁵² Notulen hoofdkwartier, 25/03/1959, Archief WB(F) nr. 25.

²⁵³ Notulen hoofdkwartier, 17/02/1960, Archief WB(F) nr. 26.

²⁵⁴ Een lijst van alle organisaties is terug te vinden in de bijlagen.

²⁵⁵ Zie hiervoor rapporten, notulen en ingekomen circulaires van de 'Union des Résistants et Prisonniers Politiques pour une Europe Unie' en 'Union des Résistants pour une Europe Unie', Archief WB(F) nrs. 5686 – 5694.

de centrale posities die hij vervulde in verschillende koepelorganisaties van weerstanders en politieke gevangenen.²⁵⁶

Zeker de relatief kleine Witte Brigade had een groot belang bij goed functionerende nationale organisaties. Mede door hun erg geapprecieerde leiders heeft de organisatie enkele klassen hoger gespeeld dan op basis van haar ledenaantal kan vermoed worden. Louette werd zo in 1946 tot voorzitter van de Nationale Unie van de Weerstand gebombardeerd met zes stemmen voor en vier tegen. Het GL bevond zich onder zijn tegenstanders.²⁵⁷ Toch moet Louette voor hen meer aanvaardbaar zijn geweest dan iemand van het OF omdat er maar weinig bedreiging uitging van de veel kleinere Witte Brigade. Later werd Louette ook vice-voorzitter van de Nationale Actieraad van de Weerstand.²⁵⁸ Naast nog tal van andere activiteiten is zijn interesse voor het historisch onderzoek zeker nog het vermelden waard. In 1966 deed Louette in een brief gericht aan Jean Fosty, Albert Hubert, Hubert Halin en Luc Somerhausen een bescheiden voorstel om enkele pistes uit te tekenen waarrond het onderzoek van de prille instelling zich kon vormen. Daarin stelde hij te opereren naar het voorbeeld van gelijkaardige instellingen in Nederland en Frankrijk.²⁵⁹ Zijn inbreng lijkt wel beperkt. Niettemin blijkt uit de notulen van het wetenschappelijk comité dat hij de vergaderingen trouw bijwoonde. In 1977 zou hij de laatste keer present tekenen.²⁶⁰ Louette werd ook door tal van plaatselijke organisaties gevraagd. Zo kon hij erevoorzitter van de 'Raad Verzet Limburg' worden.²⁶¹ Iets waar hij voor de rest niet veel mee te maken had. Dat bevestigt zijn status als een symbolische leider van het verzet. Wanneer het oorspronkelijke IJzerfront een stille dood stierf en in Gent met een nieuw hoofdkwartier naar een tweede adem zocht, was het weer Louette die als een van de enige 'buitenstaanders' werd gevraagd om lid te worden van de nieuwe raad van beheer.²⁶²

Het nationaal hoofdkwartier werd dus in de eerste plaats bevolkt door mensen uit de streek waar ook alles was begonnen. Meer dan met een andere plaats is de Witte Brigade verbonden met de metropool van Vlaanderen. De leidinggevende personen waren bijna allemaal weerstanders van het eerste uur of persoonlijke kennissen van Louette. Dat zorgde er voordat het vooral de kleine burgerij was die de dienst uitmaakte. Arbeiders vonden niet echt hun weg in de organisatie. Louis Kennis die zo nauw had samen gewerkt met Louette tijdens de bezetting woonde nog maar enkele vergaderingen van het hoofdkwartier bij en

²⁵⁶ LAGROU (P.), 'La Résistance et les conceptions de l'Europe, 1945-1965. Anciens résistants et victimes de la persécution face à la Guerre froide, au problème allemand et à l'intégration européenne', in : *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, nr. 2, 1997, pp. 155 - 197.

²⁵⁷ Notulen hoofdkwartier, 06/02/1946, Archief WB(F) nr. 12.

²⁵⁸ Notulen hoofdkwartier, 23/07/1958, Archief WB(F) nr. 24.

²⁵⁹ Brief, 28/03/1966, Archief Marcel Louette nr. 91.

²⁶⁰ Notulen van het wetenschappelijk comité, 07/03/1977, Archief Marcel Louette nr. 102.

²⁶¹ Notulen hoofdkwartier, 10/03/1948, Archief WB(F) nr. 14.

²⁶² Notulen hoofdkwartier, 11/01/1956, Archief WB(F) nr. 22.

bleef daarna thuis. Hij was nochtans zelfs lid geweest van de Geuzenwacht en werd beschreven als de lijfwacht van Louette. Tijdens de oorlog was hij een man geweest van de actie, van sabotageacties en het straffen van collaborateurs.²⁶³ Na de oorlog had Louette inderdaad andere mensen nodig. Marcel Louette bleef zowel voor als achter de schermen de grote chef. Dat blijkt ondermeer uit de twisten met de sectoren. Tekenend was ook dat aan de leden verboden werd om op afzonderlijke basis lid te worden van de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen en Rechthebbenden. Elke sector werd wel vertegenwoordigd.²⁶⁴

2.4. Sociaal dienstbetoon

In de eerste maanden na de oorlog werd heel wat energie gestopt in het erkend krijgen van de leden en in andere maatregelen om het sociale puin op te ruimen dat de oorlog had achtergelaten binnen de verzetsmiddens. In de Nationale Raad van de Weerstand werden door de gewapende verzetsorganisaties afspraken gemaakt rond de erkenningsprocedure.²⁶⁵ Die was op een militaire leest geschoeid. Graden vanaf onderofficier tot Luitenant-kolonel werden aan de organisatie toebedeeld volgens een verdeelsleutel die gebaseerd was op het aantal leden. Per 3.000 leden kon een organisatie een luitenant-kolonel in haar midden aanduiden. Hetzelfde gold voor de titels van majoor (per 1.000 leden) en kapitein (per 250 leden).²⁶⁶ Niet alle weerstanders hebben een erkenning aangevraagd. Voor gestorven weerstanders kon de rechthebbende familie een dossier indienen maar dat werd niet steeds gedaan.

Daarnaast zijn er nog die zich na de oorlog via een andere organisatie hebben laten erkennen. Velen sloten zich ook effectief aan bij een andere organisatie, of konden gewoonweg kiezen omdat ze effectief bij verschillende groeperingen aan acties hadden deelgenomen. In de briefwisseling is slechts één verwijzing terug te vinden naar ‘hele groepen’ die om ‘kleinmenselijke redenen’ overgegaan zijn naar andere groeperingen. Het hoofdkwartier vroeg een schriftelijk verslag van de sectieoversten over die gevallen maar kon blijkbaar niet veel meer doen dan dat.²⁶⁷ De eerste keer dat de topfiguren in de hoedanigheid van hoofdkwartier samenkwamen, benadrukte Bosschaerts dat de Witte Brigade in alle mogelijke opzichten een volkomen zuivere organisatie was. Dat wilde ze in

²⁶³ Kennis Louis, Archief WB(F) persoonsdossiers nr. 20.

²⁶⁴ Notulen hoofdkwartier, 05/02/1947, Archief WB(F) nr. 13.

²⁶⁵ Zie deel 2 voor de politieke achtergrond en meer details.

²⁶⁶ LAGROU (P.), ‘Verzet en naoorlogse politiek’, pp. 52-53.

²⁶⁷ Dagorde 6, 25/10/1944, WB(F) Archief nr. 7.

elk geval zijn. De bewering dat de Witte Brigade de grootste verzetsorganisatie was in de tijd dat er nog geen sprake was van een bevrijding mag dan een overschatting zijn, maar Bosschaerts had in elk geval een punt toen hij zei dat in de aanloop naar de bevrijding en erna vele verzetsorganisaties er alles aan deden om de grootste te zijn. De Witte Brigade wilde of kon daar niet aan deelnemen. Bosschaerts bestempelde de meeste weerstanders van het laatste uur als 'het grootste uitschot'. Dat toont aan dat ze echt niet koste wat het kost hun eigen aantal wilden opkrikken.²⁶⁸

Het eerste naoorlogse nummer van *Steeds Verenigd* zette de leden wel aan om betalende sympathisanten aan te trekken. Aan elk lid werd gevraagd om vijf mensen voor de organisatie te winnen.²⁶⁹ Dit kan als een compensatie gezien worden maar was waarschijnlijk in de eerste plaats als een inkomstenbron bedoeld. De verzetsorganisaties onderzochten de aanvragen zelf (cf. supra). Er is heel wat briefwisseling bewaard gebleven die personen behandelt die uiteindelijk toch niet als *Brigadiers* erkend werden. Tenslotte is er binnen de eigen organisatie aan onderzoek gedaan rond opeisingen en aanslagen.²⁷⁰ Er zijn in totaal 3782 erkende dossiers geïnventariseerd. Daarvan zouden zowat 3.305 gewapende weerstanders zijn. Dat is verhoudingsgewijs 2,4 procent van het totaal aantal erkende gewapende weerstanders. Ook via de andere vier statuten zijn er leden van de Witte Brigade erkend. Dat zijn dan het statuut voor de inlichtings- en actiediensten, de sluikpers, het burgerlijk verzet en de werkweigeraars.²⁷¹

Een wat apart verhaal is de inzet van de Witte Brigade voor het kleinere Kempisch Legioen.²⁷² Deze verzetsorganisatie heeft onder de vleugels van de Witte Brigade een 1500-tal leden kunnen laten erkennen. Het Kempisch Legioen vroeg aan de Witte Brigade om zijn belangen in de Nationale raad voor de weerstand te behartigen. De Nationale Raad stemde niet in met het voorstel van de Witte Brigade om het Kempisch Legioen als volwaardig lid te laten zetelen. Louette verwoordde in zijn correspondentie met het Kempisch Legioen niet de exacte reden, maar liet wel uitschemeren dat hij daar wel positief tegenover stond. Als leider van de raad mocht hij zijn eigen wil niet zomaar opdringen en moest hij rekening houden met de andere leden. Dat dit niet zomaar een uitvlucht was, blijkt uit de vele dankwoorden die tussen de twee verenigingen werden uitgewisseld. In zijn correspondentie ging Louette er prat op de belangen van het Kempisch Legioen in alle eer en geweten te verdedigen. Het Kempisch Legioen noemde zichzelf voortaan Witte Brigade

²⁶⁸ Notulen hoofdkwartier, 10/06/1945, Archief WB(F) nr. 11.

²⁶⁹ *Steeds Verenigd*, B1, 01/12/1944, p. 1.

²⁷⁰ Stukken omtrent opeisingen en aanslagen, Archief WB(F° nrs. 901-937.

²⁷¹ VERHOEYEN (E.), *België bezet 1940-1944: een synthese*, p. 254.

²⁷² De geschiedenis van deze weerstandsorganisatie is uitvoerig beschreven in: BAETEN (W.), *Het Kempisch Legioen. De dubbele strijd van een verzetsbeweging 1942-1944 en 1944-1961*, Gent, Ugent, OLV, 2004, 195 p.

- Kempisch Legioen. Vooral het GL kreeg de schuld van het uitblijven van geldelijke steun aan het Kempisch Legioen. Daarbij werd niet nagelaten te wijzen op het feit dat het GL het Kempisch Legioen zou verdeeld hebben en leden van hen zou hebben ingelijfd. Dit is zeer begrijpelijk omdat het Kempisch Legioen zijn wagonnetje eerst aan de locomotief van het GL had gekoppeld tot deze het Kempisch Legioen volledig wilde opslorpen. Vele leden van het Kempisch Legioen hebben toen zekerheid omtrent hun erkenning geprefereerd en hebben daarom na de oorlog voor het GL gekozen. Op datum van 20 november 1948 stuurde Jan Ceuleers in naam van Louette een brief aan het Kempisch Legioen waarin werd gesteld dat de subsidies aan de weerstandsgroeperingen waren stopgezet. Daarom werd gevraagd dat de leden van het Kempisch Legioen net zoals de leden van de Witte Brigade lidgeld zouden betalen. Een andere mogelijkheid was een vergoeding per attest dat het Kempisch Legioen nog steeds via de Witte Brigade verkreeg. Een antwoord is jammer genoeg niet bewaard gebleven. Uit latere correspondentie blijkt dat het Kempisch Legioen bijdragen zal innen voor de Witte Brigade. Ter verontschuldiging voor het uitblijven van enige betaling stelde het Kempisch Legioen dat het zeer moeilijk extra geld los kreeg bij zijn leden. De Witte Brigade wees dan weer op al het extra werk dat het deed terwijl het enkel een subsidie had gekregen volgens het ledenaantal van de Witte Brigade. Hoe de discussie uiteindelijk werd beslecht, is niet duidelijk. In de notulen van het hoofdkwartier is een regeling te vinden dat vanaf 1950 elk lid van het Kempisch Legioen 15 oude Belgische Frank zou schenken. Ondanks de vele vriendelijke woorden zijn er toch ook sporen van spanningen tussen de twee leiders Louette en Dupret bewaard gebleven. Enerzijds lijkt het zeer correct van Louette om klaarheid te willen scheppen bijvoorbeeld bij de erkenning van iemand van wie het twijfelachtig is of de persoon in kwestie lid was van de Witte Brigade of van het Kempisch Legioen. Anderzijds heeft Dupret hem er wel eens op gewezen dat het niet Louette's taak was om eretekens uit te reiken aan zijn leden. Na een lange strijd werd het Kempisch Legioen toch erkend als onafhankelijke verzetsgroepering. Op 3 maart 1961 verscheen hun erkenning in het Staatsblad.²⁷³

De inzet voor de leden hield niet op bij het afhandelen van de erkenningen. Er werd ook gezorgd voor de uitbetaling van de demobilisatiepremie, zowel voor de leden die in het land resideerden als voor zij die nog in Duitsland verbleven.²⁷⁴ Het opvangen van de sociale gevolgen van de oorlog vroeg nog veel meer. Men trachtte voor leden sociale voordelen en jobs te bekomen. Aan staatsbedrijven zoals de post of verschillende ministeries vroeg men

²⁷³ BAETEN (W.), *Het Kempisch Legioen*, pp. 123-154.

²⁷⁴ Formulieren tot aanvraag van een demobilisatiepremie voor leden, 1945-1950, Archief WB(F) nr. 861. Formulieren tot aanvraag van een demobilisatiepremie voor leden die in Duitsland zijn achtergebleven, 1945-1950, Archief WB(F) nr. 861.

om bepaalde leden voor de Witte Brigade te laten werken terwijl ze verder werden betaald door hun vorige werkgever. Er zijn geen antwoorden op die brieven bewaard gebleven. Wie afhankelijk was van de stad Antwerpen voor zijn broodwinning zou alleszins terug aan de slag moeten gaan. Er werd ook gehengeld naar baantjes voor weerstanders en hun gezinsleden binnen overheidsdiensten zoals het gevangeniswezen. Daarbij werd enerzijds gewezen op hun merites in het verzet of op het verlies van een echtgenoot maar anderzijds ook op de kwaliteiten die de persoon beschikte om de job te kunnen uitoefenen.²⁷⁵ In de eerste nummers van *Steeds Verenigd* verschenen ‘plaatsaanvragen’ en ‘plaatsaanbiedingen’ waarvoor leden of sympathisanten vacatures konden plaatsen of zichzelf aanprijzen.²⁷⁶ Er werd een sociale dienst opgebouwd voor weduwen, wezen en later ook voor politieke gevangenen. Het ‘zorg dragen voor elkaar’ was een essentiële bestaansreden voor de organisatie. Al in het eerste nummer van *Steeds Verenigd* werd er benadrukt dat er nog veel leed moest gelenigd worden.²⁷⁷ Zowel in het archief van de Witte Brigade als in dat van de vzw zijn brieven en documenten van allerlei aard bewaard gebleven betreffende de sociale dienst en het dienstbetoon van Louette. De onderwerpen van de brieven gaan van financiële compensatie of hulp aan weduwen, wezen of politieke gevangenen over erkenningen en allerlei voordelen tot benoemingen op Belgische wijze.²⁷⁸ De sociale dienst zelf was een bemiddelaar tussen de leden en de overheid. Met de nodige achtergrondkennis konden zij er voor zorgen dat mensen erkend werden als politieke gevangene, dat ze eventueel invaliditeitssteun kregen en kleinere zaken zoals een kortingkaart voor de trein bekwamen. Als het echt nodig was, sprong de organisatie tijdelijk zelf bij.²⁷⁹ Binnen de sociale dienst werd er nog eens een speciale commissie opgericht die zich specifiek om de politieke gevangenen bekommerde. Die was bedoeld zowel voor zij die nog vermist waren, als zij die reeds terug in het land waren.²⁸⁰ Over de Wiedergutmachung is niet veel terug te vinden. In *Steeds Verenigd* werd wel eenmaal verwezen naar het akkoord tussen België en Duitsland voor herstelbetalingen. Dat geld kwam ten voordele van de politieke gevangenen.²⁸¹

²⁷⁵ Algemene briefwisseling, 15/11/1944 en 16/11/1944, WB(F) Archief nr. 1.

²⁷⁶ Zie o.a.: *Steeds Verenigd*, B15, 15/01/1946, p. 2.

²⁷⁷ *Steeds Verenigd*, B1, 01/12/1944, p. 1.

²⁷⁸ Sociale dienst, Archief WB(F) nrs. 5656-5660.

Sociale dienst, Archief vzw WB(F) nrs. 157-185.

²⁷⁹ Verslag over de werking van de sociale dienst, 1946, Archief WB(F) nr. 5656.

²⁸⁰ Verslag van de sociale dienst aan het hoofdkwartier betreffende de oprichting van een commissie voor politieke gevangenen, 14/01/1946, Archief WB(F) nr. 5668.

²⁸¹ *Steeds Verenigd*, B79, 08/1961, p. 2.

2.5. Verenigingsleven.

Als de kat van huis is dansen de muizen. Deze oude zegswijze vat de situatie samen waarin veel gezinnen met gedeporteerde ouder(s) zich bevonden. De kinderen waren vaak te veel verwend door grootouders of hadden zich te snel te vrank en vrij ontwikkeld met negatieve gevolgen voor de schoolcarrière en dus voor hun eigen toekomst. Om dat recht te trekken moest dringend ingegrepen worden. Ook op het vlak van opvoeding wilde de Witte Brigade Fidelio er staan voor zijn leden. Niet enkel de schoolmeester Louette maar ook de leider die zijn groep ‘steeds verenigd’ wilde houden, drukte hier nogmaals zijn stempel.²⁸² Een belangrijk element om de organisatie ‘in het oog en het hart’ van de leden te houden was het uitbouwen van een verenigingsleven.

Kinderen waren een niet onbelangrijk bindmiddel. Als het verzet een voorbeeld wilde zijn van civisme moesten op zijn minst de eigen kinderen opgroeien tot rechtgeaarde Belgen. De eerste vakantiekolonie trok in 1946 ironisch genoeg naar het Zwarte Woud in het door Frankrijk bezette deel van Duitsland.²⁸³ In 1947 werd van 15 juli tot 15 september een huis in Bohan aan de Semois afgehuurd en omgedoopt tot ‘Home Fidelio’. De link met de organisatie kon moeilijk nog duidelijker gemaakt worden.²⁸⁴ Dit was dus vóór de aankoop van de villa in Kalmthout waar onder toezicht van de PVBA Marcel Louette vanaf 1953 de kinderverblijven werden georganiseerd (cf. supra). Daarnaast was er in 1947 een Jeugdgroep ontstaan in Antwerpen. Onder bescherming van Louette en het hoofdkwartier zijn ze begonnen met een boottochtje. Later bouwden ze kampen, deden ze scoutsachtige activiteiten zoals seinoefeningen en speelden ze gezelschapsspelletjes. In 1948 waren er 16 meisjes en 12 jongens lid.²⁸⁵ Een overweldigend succes was het dus niet. De ouders en kinderen kwamen samen op een jaarlijks Sinterklaasfeest.²⁸⁶ In zijn communicatie naar de jeugd had Louette wel wat gemeen met de goedheilige man. Naar eigen zeggen hielden alle sectieleiders hem op de hoogte van elk tekort aan inzet onder de jeugd. Wie zich niet waardig gedroeg of zijn best niet deed, was het immers niet waard om de jeugdspeld van de Witte Brigade te dragen.²⁸⁷

Verschillende leden hebben sportverenigingen opgericht die werden verbonden met de Witte Brigade. Zo was er een basketbalploeg Fidelio in Lier, een voetbalclub Fidelio in Borgerhout en een worstelploeg in Deurne. De voetbalclub speelde in het wit en later in

²⁸² Steeds Verenigd, B17, 12/03/1946, pp. 1-2.

²⁸³ Steeds Verenigd, B19, 15/05/1946, p. 2.

²⁸⁴ Steeds Verenigd, B30, 15/05/1947, p. 1.

²⁸⁵ Verslag van de werking tijdens het eerste werkjaar, 14/09/1948, Archief vzw WB(F) nr. 193.

Notulen hoofdkwartier, 1/10/1947, Archief WB(F) nr. 13.

²⁸⁶ Steeds Verenigd, B25, 15/12/1946, p. 3.

Notulen hoofdkwartier, 9/10/1946, Archief WB(F) nr. 12.

²⁸⁷ Steeds Verenigd, B32, 07/1947, pp. 1-2.

rood-groen, de kleuren die ook in het schild van de Witte Brigade terugkeren. Dat schild werd op de truien afgebeeld.²⁸⁸ Het gaat in de eerste plaats om sportverenigingen zoals er zoveel zijn, maar ze zijn dan wel gegroeid uit het verzetsmilieu en ze dragen daar ook duidelijk nog de sporen van. Van de korfbalploeg uit Deurne zijn er vooral gelukwensen en uitnodigingen voor matches bewaard gebleven. Interessant hier is dat de nieuwbakken secretaris van de club in 1955 stelde dat de statuten van de Witte Brigade niet in overeenstemming waren met die van de Belgische Korfbalbond.²⁸⁹ Louette nam zelfs contact op met het vrederecht om extra informatie te bekomen over de mogelijkheden. De leden van de club zullen uiteindelijk ontslag nemen bij de Witte Brigade. Wat de aanleiding daarvoor precies was, blijft duister. Op 17 september verscheen in het clubblaadje dat de vertegenwoordigers van de Witte Brigade niet meer in het nieuwe bestuur zouden zetelen. Mogelijk lag er dus een persoonlijk conflict aan de basis van de scheuring. Op 7 december meldde men dat dat nieuw bestuur was afgetreden. De afscheuring was een feit. De club maakte zich echter sterk het voortbestaan te kunnen garanderen. Dit kan een symbool zijn voor hoe ook binnen de Witte Brigade zich vele fractures manifesteerden om vaak banale redenen.²⁹⁰

Al in 1949 werd in de notulen van het hoofdkwartier, na een beslissing dat de voetbalploeg zelfstandig mocht worden, sec gemeld dat er ook in de andere sportverenigingen sprake was van ‘gelijkaardige moeilijkheden’.²⁹¹ Een van de mooiste herinneringen moet een onvervalste pot voetbal België-Nederland zijn geweest. Fidelio I nam het op tegen een Nederlands ploegje dat evenzeer uit weerstanders bestond. Die wedstrijd is op pellicule vastgelegd.²⁹²

De vele sportclubs verenigden niet enkel de leden. Een aantal jaren lang werd onder de zomerzon een heuse sportdag georganiseerd in Stekene waarbij de korfbalclub, een van de voetbalclubs en enkele worstelaars het opnamen tegen provinciale of lokale atleten. Om andere leden aan te trekken werd reclame gemaakt voor het zwembad en de dansgelegenheid.²⁹³

Naast vaste waarden als de sportclubs, kinderfeesten en vakanties werden er ook eenmalige kunstevenementen op het getouw gezet zoals in 1946 een ‘Middag van Weerstandspoëzie’.²⁹⁴ Toneelvoorstellingen vormden nog een ander tijdverdrijf. In het

²⁸⁸ Voetbalclub Witte Brigade Fidelio Borgerhout 1948-1950, Archief WB(F) nr. 97.

²⁸⁹ Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven betreffende de afscheuring van Fidelio Korfbalclub Deurne en de naamswijziging in “Deurne Korbalclub”, 1956, Archief WB(F) nr. 100.

²⁹⁰ Fidelio Korfbalclub Deurne, 1946-1955, Archief WB(F) nr. 98.

‘Een voor allen. Allen voor een’, 1955 nr. 19 en nr 32., Archief WB(F) nr. 646.

²⁹¹ Notulen hoofdkwartier, 27/04/1949, Archief WB(F) nr. 15.

²⁹² Steeds Verenigd, B14, 15/12/1945, p. 2.

²⁹³ Zie o.a.: Steeds Verenigd, B44, 15/05/1950, p. 3.

²⁹⁴ Steeds Verenigd, B16, 15/02/1946, p. 3.

verslag van een voorstelling uit 1949 is een onmiskenbaar staaltje van organisatiepatriottisme te onderkennen:

‘Het is nu nog net als tijdens de bezetting: wat de WB ook ondernemen mag, het slaagt. (...) Ja...toch, toch was er iemand, die spontaan uiting gaf aan zijn verbazing in de voor ons zeer vleierende bewoordingen: “Wat hangt die WB toch goed aaneen!” (...) en dat weze dan een zedeles uit dit geslaagd experiment: de W.B. telt veel kerels van dat slag, daardoor juist “hangt die W.B. nog zo goed aaneen”!’.²⁹⁵

Toch moet ook het succes van al deze activiteiten gerelativeerd worden. Zo mocht Jan Ceuleers met ‘De Zoveelste Illusie’ de Nationale Literaire Prijs van de Weerstand gewonnen hebben, een uitgever vond hij niet. De Witte Brigade nam dan maar zelf die taak op zich. Ze stelde vast dat de Vlaamse literaire wereld wel open stond voor auteurs uit het andere kamp, maar tegenover de weerstand veel terughoudender was.²⁹⁶ Dit stukje uit het rijke verenigingsleven van de Witte Brigade toont meteen aan hoe breed hun activiteitenwaaier was, maar hoe weinig er door de maatschappij werd van opgepikt.

²⁹⁵ Steeds Verenigd, B38, 15/02/1949, p. 2.

²⁹⁶ Steeds Verenigd, B75, 01/1959, p. 2.

3. ZELFBEELD EN GESCHONDEN BLAZOEN.

3.1. Fidelio keert terug.

Jose Gotovich haalt in *Du rouge au tricolore* een verboden meeting aan die plaatsvindt na het ontslag van de communisten en Demany uit de regering, naar aanleiding van perikelen rond de demobilisatie.²⁹⁷ Naast Demany, een vertegenwoordiger van het bevrijdingsleger en een socialist, zou ook iemand van de Witte Brigade op de meeting aanwezig geweest zijn.²⁹⁸ Dit is niet helemaal uit te sluiten maar behalve het artikel uit *La Libre Belgique* waar Gotovich naar verwijst, heb ik daar geen andere sporen van teruggevonden. Het artikel zelf neemt vooral het OF in het vizier. Zij worden afgedaan als een bende gewelddenaars die met de wapens in de hand hun gelijk willen halen. Zonder dat een naam wordt genoemd wordt vermeld dat een vertegenwoordiger van de Witte Brigade heeft meegedeeld aan de aanwezige massa wat het verzet in het Vlaamse landsgedeelte deed om de zuivering te verzekeren.²⁹⁹ De houding van de Witte Brigade top in Antwerpen tegenover de zuivering en de demobilisatie kennende is dit meer dan een soloslimactie van een lid of iemand die zich uitgaf voor Witte Brigadier. De Witte Brigade stond ook niet negatief tegenover de demobilisatie.

De terugkeer van Louette zou maken dat de Witte Brigade zich meer a-politiek opstelde. Het moment waarop hij in het openbaar trad, was een belangrijk moment voor de beweging om zich te tonen en uiteraard voor de leden zelf.

Vanaf eind 1942 maakte een reeks arrestaties de Witte Brigade vleugellam. Zowel de echtgenote als de ouders van Louette zullen in Duitse handen vallen. Op 9 mei 1944 werd hij zelf ook gearresteerd.³⁰⁰ Twee dagen lang is hij in de Antwerpse kantoren van de Gestapo zwaar gefolterd. In Breendonk kreeg hij een extra harde behandeling. In zijn cel werd hij nog eens aan handen en voeten geketend. Hij zou ook even in Sint-Gillis verblijven nadat Breendonk op 10 juni 1944 was ontruimd omwille van de landing in Normandië. In Sint-Gillis verbleef hij in de ziekenboeg. Later werd hij terug naar Breendonk gebracht om op 30 augustus van het fort naar Vught, en nog later naar Sachsenhausen-Oranienburg te worden getransporteerd. Daar zou hij de nieuwsberichten hebben bijgehouden en van commentaar hebben voorzien om het moreel onder de gevangenen hoog te houden. In

²⁹⁷ Zie de historische context voor meer informatie.

²⁹⁸ GOTOVICH (J.), *Du rouge au tricolore : les communistes belges de 1939 à 1944 un aspect de l'histoire de la résistance en Belgique*, Brussel, Labor, 1992, p. 416.

²⁹⁹ *La Libre Belgique*, 18/11/1944, p. 1.

³⁰⁰ MARTIN (D.), 'Louette, Marcel', in : *Nouvelle biographie nationale*, Luik, Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, 1999, vol. 5, pp. 254 -255.

Duitsland beschermden zijn medegevangenen hem zo goed als ze konden. De artsen in Sachsenhausen verzorgden hem zodat hij weer kon lopen met een stok. Wanneer in januari het Rode leger voor de deur stond, ontsnapte Louette aan de dertig kilometer lange tocht naar Bergen-Belsen. Hij had het geluk hulp te krijgen van een gevangene die in de ziekenboeg werkte en nog een extra hulp mocht aanduiden. Dat werd Louette. Hij zou, nadat het Rode Leger op 22 april het kamp had bevrijd, niet huiswaarts trekken. In een Berlijns kamp, waar de zieken werden verzameld, deed hij nog dienst als verpleger. Drie maanden later was hij terug in Antwerpen waar hij langzaam zou herstellen in het Stuyvenbergh-ziekenhuis. Na zijn herstel zou hij eerst bij vrienden moeten verblijven omdat zijn huis geraakt was door één van de V-bommen die Antwerpen nog hebben geteisterd na de terugtocht van de Nazibezetter.³⁰¹ Alhoewel hij tot directeur van een basisschool benoemd werd, zal hij het grootste deel van zijn tijd spenderen aan de strijd om erkenning van de weerstanders en hulp aan hen en hun familie.³⁰² In het curriculum vitae bij zijn persoonsdossier staat dat hij zich inzette voor ‘de morele en de materiële belangen van de weerstanders, de politieke gevangenen en de oud-strijders van de Tweede Wereldoorlog en ter vrijwaring van de morele integriteit van het land, vooral dan op het gebied van het civisme’.³⁰³

Al in *het Steeds Verenigd* nummer van 1 april 1945 wordt Fidelio ingezet als symbool, als voorbeeld voor de leden. Het artikel ‘Zijt gij gereed?’ lijkt in eerste instantie een aansporing te zijn om nog een tandje bij te steken. Op het einde wordt er meer klaarheid geschapen. Blijkbaar zegden sommige leden hun lidmaatschap op en lieten velen het kopje hangen vanwege de slechte naam die ze kregen als lid van het verzet. Door te verwijzen naar de politieke gevangenen en Fidelio werd in de eerste plaats terug de aandacht gevestigd op de offervaardigheid en het verantwoordelijkheidsgevoel van de leden. Deze tekst moet zeker nog in de context van het politieke engagement worden gezien. De traditionele partijen worden in het artikel verantwoordelijk geacht voor een lakse repressie, maar ook voor de strenge aanpak van de weerstanders. Een staaltje daarvan is het volgende citaat:

‘Maar streng, uiterst streng moet opgetrokken worden tegen de leden van de Weerstandsgroeperingen. Als zij tijdens de bezetting in dienst van het Vaderland en daartoe vanuit Londen aangespoord aanslagen verrichten, dan hebben zij onwettige daden gepleegd en dan moeten zij ter verantwoording geroepen worden en alvast

³⁰¹ NEFORS (P.), *Breendonk 1940-1945. De geschiedenis*, Antwerpen, Standaard uitgeverij, 2005, pp. 65-66, pp. 145-146, pp. 323-325.

Witte Brigade. Beknopte geschiedenis. De aanhouding en de martelgang van "Fidelio", Deurne, Drukkerij Ceulemans, s.d., pp. 4-8.

³⁰² MARTIN (D.), ‘Louette, Marcel’, pp. 255.

³⁰³ Persoonsdossier Marcel Louette, Archief WB(F) persoonsdossiers map 22.

over hun daden nadenken in een tot mijmeringen geschikte cel. Als een Weerstandsmans in de hitte van den strijd na het uur H een verrader op zijn eksteroogen trapte of een nazi-ploert oorvijgde, die zijn broeder of wellicht hem aan de Gestapo had overgeleverd, dan overtrad die Weerstandsmans de wet en dat kon in geen geval geduld worden. Dat alles heeft de mannen van de Witte Brigade ten zeerste verbitterd (...),³⁰⁴

De aanval op de overheid voor een te lakse repressie en het gevoel dat zijzelf te kort werden gedaan is een constante op dat moment. Ook in andere nummers van *Steeds Verenigd* komt dit terug. Op 15 mei 1945 meldt het blad fier dat de leider terugkeert. Zijn ware identiteit wordt nog achterwege gehouden. Op een zeer hollywoodiaanse wijze wordt verteld hoe de echtgenote van Fidelio enkele weken voor de bevrijding van Oranienburg zich daar met hem in contact had kunnen stellen. Het is ook in dit artikel dat trots wordt meegedeeld dat Fidelio na de bevrijding eerst nog dienst deed als verpleger. Een feestcomité regelde ondertussen alvast zijn terugkeer en ook een ere-comité, onder de bescherming van de minister van Landsverdediging en met tal van notabelen zoals de gouverneur van Antwerpen en de burgemeester Camille Huysmans, werd opgetrommeld. De huldiging van Fidelio moest er een worden voor alle politieke gevangenen en om ‘de echte Witte Brigade’ aan de bevolking tonen.

Een echte heldencultus rond Louette, die steeds opriep tot bescheidenheid, is er niet gevormd. Maar dat hij zeer graag gezien was onder de leden is nog een onderschatting van zijn status. In 1947 kreeg hij bijvoorbeeld als geschenk een groot uitgevallen borstbeeld cadeau dat door vrijwillige bijdragen van de leden werd bekostigd.³⁰⁵ Zeker bij de leden, voor wie Fidelio niet meer dan een naam was, moet het verlangen om hem in vlees en bloed te zien groot geweest zijn. De terugkeer was een ideaal moment om leden en sympathisanten aan zich te binden maar ook om de sympathie van de bevolking te winnen. Op 25 juli zagen de leden van het hoofdkwartier en de sectieleiders Louette voor de eerste keer terug. Voor velen onder hen was het waarschijnlijk zelfs de eerste keer dat ze een gezicht konden kleven op de leider. Bosschaerts sprak de aanwezigen toe in de Jan Breydel zaal, het hoofdkwartier van de sectie Borgerhout. Hij hief zijn rede aan met de vermelding dat de geestdrift binnen de weerstand taande, maar nu Fidelio terug was, zou hij er nieuw leven kunnen in blazen. Fidelio antwoordde ontroerd: ‘Zonder u was ik niets geweest’. De aandacht van de leden moest prioritair uitgaan naar zij die nog niet waren teruggekeerd en

³⁰⁴ *Steeds Verenigd*, B8, 01/04/1945, pp. 1-3.

³⁰⁵ *Steeds Verenigd*, B29, 15/04/1947, p. 1.
Steeds Verenigd, B32, 07/1947, p. 1.

de families die hun verzetshelden nooit meer zouden terugzien. De meeting werd beëindigd met de royaal klinkende kreet: 'Leve België! Leve Fidelio!'³⁰⁶

Een belangrijk propagandamiddel was een brochure waarin een korte geschiedenis van de Witte Brigade uit de doeken werd gedaan en die een interview bevatte met Louette over zijn persoonlijk lot. Die brochure en de inhoud ervan werd al aangehaald in het stuk over de Witte Brigade tijdens de oorlog. Er is een nationale versie van die brochure bewaard, maar ook een versie voor de sectie Borgerhout waarin foto's zijn opgenomen van 'gevallene Brigade mannen', aangevuld met lijsten van gekwetsten en politieke gevangenen. Dergelijke zaken wijzen op de sterke lokale inplanting en diversiteit binnen de groepering die nooit helemaal is verdwenen. In het brochureluik over de beweging wordt de nadruk gelegd op de heldhaftigheid en de verantwoordelijkheidszin van Louette en zijn kompanen en dit vanaf het eerste uur. De geschiedenis van het sluikblad *Steeds Verenigd* wordt anders ingekleurd dan wat uit recent onderzoek is gebleken. Het korte overzicht dient om de zwakheden van de beweging te verbloemen. Niet in het minst het groot aantal arrestaties en de daardoor beperkte rol bij de bevrijding. Het argument wordt aangevoerd dat de Witte Brigade juist extra veel aandacht kreeg omdat ze zo een zware molensteen aan de Duitse nek was. Zo pareerde Louette in het interview ook de kritiek dat het door zijn vermeende roekeloosheid was geweest dat zoveel leden in Duitse handen waren gevallen. Er leefde onder de leden en het volk wel duidelijk een gerucht dat Louette onvoorzichtig was geweest. Op de pejoratieve connotatie die den naam 'Witte Brigade' met zich meedroeg, werd niet diep ingegaan. Er werd simpelweg verwezen naar het feit dat er nóg weerstandsgroeperingen waren, maar dat ze het als een ultieme hulde voor zichzelf zagen dat de bevolking het gehele verzet die naam toedichtte. Ondanks de in het interview kleurrijk omschreven martelingen verklaart Louette dat hij niet heeft geklikt.³⁰⁷

Op 3 september was het eindelijk zover. De Witte Brigade had zich al wekenlang hard ingespannen en zelf de organisatie op zich genomen. Misschien had Louette anders nooit zo een welkom gekregen. Bosschaerts had zelfs aan de deur van het ministerie van Landsverdediging geklopt om Louette een ereteken op te spelden. De bevoegde minister mocht dan de beschermheer van het erecomité zijn. In die bewuste brief wordt Louette beschreven als de grondlegger van de weerstand in Noord-België.³⁰⁸ Door de stad werd het gezien als een huldiging voor de hele weerstand. De stad verleende zijn medewerking onder meer door het stadhuis te bevlagen, enkele officiële scholen op te trommelen, muzikanten

³⁰⁶ Eerste weersien na de bevrijding tussen Louette en de leden van het Hoofdkwartier, de bestuursleden en de sectieoversten op 25 juli 1945 te Borgerhout, 25/07/1945, Archief WB(F) nr. 5794.

³⁰⁷ *Witte Brigade. Beknopte geschiedenis. De aanhouding en de martelgang van "Fidelio"*, Deurne, Drukkerij Ceulemans, s.d., pp. 4-8.

³⁰⁸ Brief, 01/08/1945, Archief WB(F) nr. A5288 (losse map).

WITTE BRIGADE

HULDECOMITÉ "FIDELIO,"

AMERIKALEI, 61, ANTWERPEN.

Onder de Hooge Bescherming van Zijne Excellentie den Minister van Landsverdediging en onder de Auspiciën van het Provinciebestuur der Provincie Antwerpen en het College van Burgemeester en Schepenen der Stad Antwerpen, en met de medewerking der plaatselijke afdeelingen der wettig erkende Weerstandsgroeperingen : groep G. (G. G.) G. L. (Geheim Leger) N. K. B. (Nationale Koningsgezinde Beweging) O. F. (Onafhankelijkfront).

AAN DE BEVOLKING

De WITTE BRIGADE heeft de eer U uit te noodigen tot de PLECHTIGE HULDIGING, OP ZONDAG 2 SEPTEMBER 1945, van Hr. Marcel LOUETTE, aanvoerder en bezieler der Witte Brigade, grondlegger van het nationaal verzet in ons land, die onlangs uit een Duitsch concentratiekamp teruggekeerd is.

De WITTE BRIGADE is er van overtuigd, dat de bevolking niet nalaten zal Hr. Marcel LOUETTE, die onder den oorlogsnaam "FIDELIO," het Vaderland zulke groote diensten bewezen heeft, de hulde te betuigen die hem toekomt.

PROGRAMMA

- 1 **Opmarsch der Witte Brigade, naar de Groote Markt.** Bijeenkomst vóór het Hoofdkwartier der W. B., Amerikalei, 61, te 9.30 uur.
- 2 **Plechtige ontvangst van Fidelio door het Stedelijk Magistraat op de Groote Markt te 10.30 uur,** waar de delegaties der andere Weerstandsgroeperingen en der deelnemende Vaderlandsche groeperingen zich reeds bij voorbaat opgesteld hebben.
- 3 **Aftocht voor al de deelnemende groeperingen** naar den Kon. Nederl. Schouwburg, te 11.30 uur.
- 4 **Feestzitting in de K. N. S. te 12 uur.** Einde der plechtigheid : 13 uur.

Alle vaderlandsche vereenigingen worden beleefd verzocht schriftelijk hun toetreding te zenden, met vermelding van het waarschijnlijk aantal deelnemers hunner groepering, aan het Hoofdkwartier der Witte Brigade. Dit laatste is zoo vrij er op te wijzen, dat geen enkel spandoek gedragen wordt en dat tijdens deze patriotische betooging bij uitstek politieke manifestaties van welken aard ook hoeven geweerd te worden.

HET UITVOEREND COMITÉ

DE VOORZITTER :
F. VAN HAVENBERGHE

DE SECRETARIS :
J. CEULEERS

DE PENNINGMEESTER :
J. BATA

DE FEESTBESTUURDER :
G. DENBROEDER

LEDEN : H. CORNELISSENS - J. L. DE GREEF - J. SOETHOUT.

Druck: L. Ceulemans, Ten Vochters 206, Dourne-Noord. Tel. 31453

in te zetten en een tribune voor 300 man te plaatsen.³⁰⁹ De onkosten voor de Witte Brigade werden min of meer gedekt door foto's te verkopen van Louette.³¹⁰ De brochure met de geschiedenis kwam ten goede van de politieke gevangenen. Voor het evenement werd reclame gemaakt met aanplakbrieven en aankondigingen in de Antwerpse pers.³¹¹ Rond half 10 vertrok de huldigungsstoet aan het toenmalig hoofdkwartier aan de Amerikalei naar de Grote Markt. Met de fanfare op kop zag Antwerpen de Witte Brigade door de straten marcheren. Alle sectorleiders identificeerden zich met een bord en liepen vóór hun sectie. Het vaandel van elke sector bracht wat kleur in de stoet. Er was opgedragen de parade een militair karakter te geven. Op marsritme en strak in het uniform trok de stoet over de Meir naar de Grote Markt. Er werd letterlijk gevraagd zoveel mogelijk decoraties te dragen. De sectorleiders kregen een niet mis te verstane boodschap: 'Het komt er op aan de bevolking te tonen wie en wat we zijn: "Elke sectie-overste, elke peleton-overste, elk lid volgt deze onderrichtingen stipt op en de W.B. zal een waardigen indruk maken".'³¹² De staart van de stoet werd gevormd door een cabriolet waarin Louette en Boumans plaats hadden genomen.³¹³ De plechtigheid op de Grote Markt werd gekenmerkt door een gelijkaardig militair karakter. Op de tonen van 'Te Velde' beklommen achtereenvolgens de minister van Defensie en Louette het podium. Daarna zegden zowel Bosschaerts als Huysmans enkele woorden, kreeg Louette een ereteken en sprak hij zijn dankwoord uit. De Brabançonne en een defilé van de aanwezige vaderlandse groeperingen maakten de plechtigheid af. Daarna trok het hele gezelschap naar de Opera voor een receptie, waar een stuk dat speciaal voor Fidelio was gecomponeerd door een zekere mevrouw Revis, samen met stukken uit de opera Fidelio van Beethoven, werden opgevoerd.³¹⁴

In het nummer van *Steeds Verenigd* dat na deze plechtigheid werd uitgegeven werd nogmaals de lofzang van Louette gestoken. Er werd eveneens gewezen op de hulde die Louette gekregen had van de Antwerpse media. Eufemistisch werden de negatieve uitschieters als spijtige uitzonderingen omschreven.³¹⁵ *Het Laatste Nieuws* was in elk geval neutraal en vermeldde de huldiging van Louette samen met de bevrijdingsfeesten in Brussel. Uit dat artikel valt ook af te leiden dat de andere weerstandsgroeperingen in een eucharistieviering in de kathedraal werden gehuldigd nog vóór de ceremonie op de Grote Markt.³¹⁶ *Volksgazet* pakte uit met een overvolle Grote Markt en een foto van Louette tussen Huysmans en de andere hoge gasten. Waar *Het Laatste Nieuws* zich hield aan een

³⁰⁹ Verslag zitting college van burgemeester en schepenen, 10/08/1945, Felix archief nr. MA 3470.

³¹⁰ Brief, s.d., Archief WB(F) nr. A5288 (losse map).

³¹¹ Programma huldebetoon ter ere van Marcel Louette, s.d., Felix archief nr. MA 3470.

³¹² Programma uiteenzetting naar sectorleiders toe, 06/08/1945, Archief WB(F) nr. A5288 (losse map).

³¹³ Programma huldebetoon ter ere van Marcel Louette, s.d., Felix archief nr. MA 3470.

³¹⁴ Programma uiteenzetting naar sectorleiders toe, 06/08/1945, Archief WB(F) nr. A5288 (losse map).

³¹⁵ *Steeds Verenigd*, B11, 15/09/1945, p. 1.

³¹⁶ *Het Laatste Nieuws*, 4/09/1945, p. 1.

strikt neutrale weergave, opende het artikel in *Volksgazet* als volgt: ‘Zondag heeft Antwerpen gedreund onder den stap van de marschcolonnen van de verschillende Weerstandsgroeperingen, die zich een jaar geleden gereed maakten om uit de duisternis te treden en hun rol te spelen gedurende de bevrijdingsdagen’. Dat komt meteen veel heroïserender over. De krant geeft naast het gewone relaas van de festiviteiten ook wat mee van de speech van Huysmans. Ook daar drijft de positieve houding tegenover het verzet boven. Louette werd door Huysmans geroemd als het symbool van de actieve weerstand. Het verzet werd vooral bedankt omdat ze de haven had gered die zo belangrijk zou zijn tijdens de rest van de campagne.³¹⁷ Van die feestvreugde was heel wat minder terug te vinden in *Gazet van Antwerpen*. De krant had geen aandacht voor het feitelijke relaas. In enkele zinnen werd enige feestvreugde opgeroepen omwille van de bevrijding maar meteen daarna sloeg de toon om. Er werd gevraagd om te bezinnen over wat er gebeurd was tussen de effectieve bevrijding en de herdenking. De krant vroeg zich af waar de eendracht was van die eerste dagen. Alle mensen waren geen broeders geworden zoals men toen had gehoopt. Er werd niet duidelijk gemaakt wat de krant dan juist wilde aanklagen. Haar houding tegenover de repressie in acht genomen slaat die opmerking waarschijnlijk op de problematiek van de repressie.³¹⁸ Een dag later stond er nog een klein artikeltje in de krant waarin het stadsbestuur en de verzetsgroeperingen verweten werd dat ze een gebrek aan respect hadden getoond tegenover de NKB. De NKB had wel deelgenomen aan de eerste vergadering die zich over de organisatie van de festiviteiten had gebogen. Maar door ziekte had hun vertegenwoordiger de tweede maal verstek gegeven. Via plakkatens op de straat zou de NKB later vernomen hebben dat ze niet erkend werd door de andere verzetsgroeperingen. De krant benadrukte dat de NKB en het GL nochtans veruit het meeste werk hadden verricht bij de bevrijding. Daarenboven vond de krant het lovenswaardig dat de NKB zich steeds ver weggehouden had van de politiek, in tegenstelling tot het OF. Er werd benadrukt dat de NKB ondanks alles de koning en het vaderland trouw was gebleven.³¹⁹ Dit artikel wijst in de eerste plaats op de afkeer van de krant voor het OF en een voorkeur voor de rechtser verzetsgroeperingen. Er werd enkel aangehaald dat het feest had gediend om Louette en de weerstand te eren. *Gazet Van Antwerpen* was duidelijk minder objectief en zelfs negatief tegenover deze gebeurtenissen.

Een van de meest geslaagde activiteiten waarmee de Witte Brigade een breed publiek trachtte te bereiken was de relatief grote tentoonstelling die de Witte Brigade in 1946 zelf in elkaar stak en in het Innovation grootwarenhuis mocht uitstellen. Zowel de

³¹⁷ Volksgazet, 04/09/1945, p. 1.

³¹⁸ Gazet van Antwerpen, 04/09/1945, p. 1.

³¹⁹ Gazet van Antwerpen, 05/09/1945, p. 2.

tentoonstellingsfolder als enkele foto's zijn bewaard gebleven. De spreuk 'We zeggen het zonder erop te boffen. Maar we krijgen ze wel de moffen!' zet meteen de toon in de folder. Enerzijds predikte men de nederigheid en anderzijds wees Louette erop dat wat tentoon werd gespreid slechts een deel was van alle activiteiten. Dit was een constante in het discours van Louette. Op tien verschillende standen werd het verhaal verteld van de sluikpers, garing van inlichtingen, hulp aan geallieerden en krijgsgevangenen, hulp aan verstekelingen en werkweigeraars, sabotage en de voorbereiding en de taak bij de bevrijding zelf. Zelfs de plechtigheden zoals vaandelwijdingen of sportmanifestaties kregen een stand en uiteraard werd ook gedacht aan hen die het leven lieten. Ter nagedachtenis aan hen werd een erelijst opgemaakt met hun namen.³²⁰ In de notulen van het hoofdkwartier is terug te vinden hoe Boumans de sluikblaadjes had doorgenomen en maar twee exemplaren had gevonden zonder zwarte lijsten. Op zijn voorstel werden de meest interessante artikels herdrukt voor toekomstige tentoonstellingen.³²¹

Foto tentoonstelling Innovation, Archief WB(F), ongeïnvventariseerd.

De tentoonstelling in de Innovation vond twee maanden later plaats. Ze liep van 2 tot 14 september. Al in augustus wist de Witte Brigade de pers warm te maken om het initiatief te promoten.³²² De tentoonstelling palmde de eerste verdieping van het warenhuis in. Onder

³²⁰ Programma tentoonstelling Innovation, Archief vzw WB(F) nr. 202.

³²¹ Notulen hoofdkwartier, 19/06/1946, Archief WB(F) nr. 12.

³²² Zie o.a. Het Laatste Nieuws, 19/08/1946, p. 2.

meer de minister van Justitie Lilar liet zich de rede van Louette , in het Nederlands en het Frans, bij de opening welgevallen. Een dag eerder op de eerste van de maand was er nog een dienst gehouden in de kathedraal van Antwerpen ter nagedachtenis van de gestorven leden. Opnieuw had men van de gelegenheid gebruik gemaakt om doorheen het centrum van Antwerpen in stoet naar de Nationale Bank te trekken waar bloemen werden neergelegd bij het monument voor de gesneuvelden.³²³

3.2. De geest van echte weerstanders.

Nog meer dan andere verzetsstrijders waren de gesneuvelden de echte weerstanders geweest. Louette noemde hen de steunpilaren waarop de toekomst zou worden gebouwd. Het waren echte martelaren voor de goede zaak die - om het te zeggen met de woorden die Louette hen in de mond legde - de voldoening kenden te sterven zonder zichzelf iets te moeten verwijten.³²⁴ Zeker zij die iemand verloren hadden in de oorlog zullen zich verbonden hebben gevoeld met de Witte Brigade vanwege de gedeelde smart. Lijsten van alle gestorvenen prijkten aan de muur van het hoofdkwartier. In het huidige archiefcentrum kreeg elke stoel de naam mee van een gestorven lid.³²⁵ In de Antwerpse necropool Schoonselhof liggen tal van Belgische gesneuvelden die gelinkt worden aan de Witte Brigade. Of dat altijd het geval is, wordt betwijfeld. Zeker is wel dat Léon Boumans er een waardige laatste rustplaats kreeg. Voor zijn grafzerk trok de Witte Brigade 35.000 frank uit. In het jaar 1953 was de Brigade nog steeds een stevige organisatie en kon een dergelijk bedrag nog gespendeerd worden. Door de kunstenaar Remy Cornelissens werden in de zerk verschillende symbolen van de weerstand en de vrede verwerkt. Ook Marcel Louette vond zijn laatste rustplaats in Schoonselhof. Hij kreeg een sobere zerk naar het voorbeeld van de gesneuvelden uit de Eerste Wereldoorlog.³²⁶ De doden waren een bindmiddel tussen de verzetslieden en tegelijk belangrijk om het vage idee van wat die verzetsattitude inhield wat symboliek mee te geven.

De Franse historicus Antoine Prost stelde dat de Franse oud-strijders uit de Eerste Wereldoorlog geen echte sociale groep vormden. Enkel de oorlogservaring hadden ze

³²³ Het Laatste Nieuws, 02/09/1946, p. 3.

De Nieuwe Gazet, 02/09/1946, p. 4.

³²⁴ Steeds Verenigd, B14, 15/12/1945, p. 1.

³²⁵ Mondelinge mededeling John Boeva.

³²⁶ ROBERT (J.) (red.), *Schoonselhof nu! Een eigentijdse visie op de Antwerpse necropool*, Antwerpen, Erfgoedcel, 2005, pp. 347-362.

Notulen hoofdkwartier, 25/02/1953, Archief WB(F) nr. 19.

gemeen en alleen door daar rond een organisatie op te bouwen vormden ze een groep.³²⁷ Alhoewel de verzetsorganisaties op zichzelf terugplooiden kenden zij ook een gemene deler: het ideaal van de ‘echte weerstanders’. Dat ideaal werd vooral door een elite gedragen. Het was een morele en civiele elite die aan de touwtjes trok in de verzetsmiddens en het gehele milieu van de vaderlandse verenigingen. Daarom stonden ze in de maatschappij zelf, in het dagelijkse leven, eveneens op een hoge trede. Solidariteit tussen de oude strijdmakkers en hun families en moralisme vormen de kern van hun ideaal, van dat laagje van hun identiteit dat hen deed afsteken tegenover andere groepen in de samenleving. In hun verbale strijd tegen incivisme zit er zowel een oprechte bezorgdheid voor de samenleving, als een tactiek om hun sociale eisen te onderbouwen. Die twee sluiten elkaar niet uit. Cynici zullen vooral benadrukken dat de toon van hun discours zich steeds zal aanpassen aan hun dalend aanzien, om toch nog steeds genoeg gehoor te kunnen krijgen, zodat hun sociale rechten blijvend zouden kunnen verdedigd worden. Anderen zien dan weer vooral het zoeken van een doel en een verklaring voor hun engagement als de belangrijkste drijfveren voor hun moralistisch discours. Zo zouden weerstanders willen vermijden hebben dat hun strijd de annalen zou ingaan als een strijd die veel offers heeft gevraagd, maar geen eigenlijk bestaansreden heeft gehad.³²⁸ Dit is de essentie die Colignon naar voor schoof in een artikel dat nog steeds een van de weinige is die de sociale positie en het zelfbeeld van de weerstanders heeft trachten te vatten. Het beeld dat de Witte Brigade uitstraalt, is niet anders. Het aspect van het in ere houden van de herinnering en de erfenis van de politieke gevangenen speelde wel een grotere rol dan het werk van Colignon laat uitschijnen. In de eerste *Steeds Verenigd* van na de oorlog staat te lezen:

‘Evenals tijdens de bezetting moeten alle orders stipt uitgevoerd worden. Dat zijn wij onzen grooten aanvoerder, dat zijn wij onze honderden politieke gevangenen verplicht: wij moeten bij hun terugkomst een sterke en gezonde W.B. Fidelio kunnen overgeven, opdat zij tenminste die voldoening zouden genieten: te weten, dat hun werk niet teloor gegaan is, dat hun offer niet vergeefs geweest is.’³²⁹

In de eerste nadagen werd het nieuwe vooropgestelde doel van de Witte Brigade erg politiek ingekleurd. Het tweede nummer van *Steeds Verenigd* omvatte een

³²⁷ Geciteerd in: DENECKERE (G.), ‘Oudstrijders op de vuist in Brussel. Het amnestieconflict tijdens het interbellum’, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, nrs. 3-4, 1994-1995, p. 275.

³²⁸ COLIGNON (A.), ‘La Belgique, une patrie d’anciens combattants?’, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 127-128.

³²⁹ *Steeds Verenigd*, B1, 01/12/1944, p. 1.

beginselverklaring die niet zozeer op de eigen organisatie was toegespitst maar een toekomst voor het land uittekende. Het België van voor de oorlog werd afgedaan als een parodie van de democratie. Er had enkel onverschilligheid tegenover de instelling geregeerd. Burgers hadden hun eerbied voor de politieke leider verloren. De oorzaak van dit alles werd gezocht bij de klassieke politieke partijen. ‘Door een ongelukkige interpretatie van het algemeen stemrecht’ waren onwaardige personen opgeklommen in de politieke hiërarchie enkel en alleen omdat ze de bevolking perfect wisten te bespelen. De partijen hadden hun eigen belang voor dat van het land gesteld en zo het systeem ondergraven door ruimte te maken voor extremistische partijen. Net zoals partijbelang en levensbeschouwelijke verschillen moest ook het belang van een enkele gemeenschap plaats maken voor een nationaal Belgisch gevoel. Het was aan de weerstand om dat vuur aan te wakkeren en het nieuwe land een ruggengraat te verschaffen. Zij waren immers de waardigste burgers van het land geweest. Een concreet programma was er nog niet. Zolang België niet terug gezond zou zijn, was de taak van de weerstand niet afgerond.³³⁰ In het *Steeds Verenigd* nummer dat daarop volgde werd de 11 november toespraak van Bosschaerts afgedrukt (cf. supra). Hoewel het hem gevraagd was om iets te schrijven voor de radio vond de toespraak zijn weg naar de radio niet. Dat had misschien wel te maken met de politieke tendens die ook hier in terug te vinden was. De wens om de staat terug op de been te brengen zal de politieke wereld graag aangehoord hebben. De politieke klasse zal iets minder gecharmeerd geweest zijn door het feit dat de weerstand hier in de eerste plaats voor zichzelf een roeping zag. De weerstand kon nu in het daglicht treden en open en bloot zijn strijd aangaan. Met de beginselverklaring in het achterhoofd lijkt de sanering van het openbaar leven waarover Bosschaerts sprak eerder te slaan op het wegwerken van een onwaardige politieke kaste dan op collaborateurs en Duitsgezinden.³³¹

Niet enkel de politiek maar ook de pers werd in het vizier genomen. Zelfs de bevolking werd erop gewezen niet te vergeten wie zich tegen de bezetter had verzet, wie het land had gered. Politici werden in de eerste plaats onder vuur genomen vanwege hun vlucht naar Frankrijk en Londen. Na de bevrijding kenden ze zichzelf een royaal salaris toe maar de Witte Brigade voelde zich verwaarloosd.³³² Het is dan ook niet verwonderlijk dat ook de Witte Brigade zich schaarde achter de UDB. Het programma van de UDB werd in grote lijnen gepubliceerd in het zesde nummer van *Steeds Verenigd*. De afsluiter van dat stuk laat weinig aan de verbeelding over: ‘De Unie der Belgische Democraten zet het werk van den Weerstand voort, de plaats van elken weerstandsmans is in de U.B.D.’. De ware democratie op sociaal, politiek en economisch gebied was de missie die ze voor zichzelf weglegden.

³³⁰ *Steeds Verenigd*, B2, 08/12/1944, p. 1.

³³¹ *Steeds Verenigd*, B3, 15/12/1944, pp. 1-2.

³³² *Steeds Verenigd*, B4, 22/12/1944, p. 1.

Hun visie over de rol van de verschillende levensbeschouwingen in het publieke leven en meer bepaald op gebied van onderwijs vatten ze samen met het principe van ‘vrijheid van geweten’. De morele heropvoeding en de politieke hervormingen zoals het verbod op cumuleren lagen ook in de lijn van wat men eerder had gepredikt. Op economisch vlak koos men voor een stevige medezeggenschap van werknemers. Daarnaast was er nog plaats voor een diepgaande sociale politiek.³³³

Met dezelfde grinta als waarmee over een nieuw België werd gedacht werd de oude klasse afgeschreven. Zeker Pierlot moest het ontgelden. De val van de regering Pierlot werd als onvermijdelijk en zelfs heuglijk nieuws ontvangen. De regering van nationale unie onder Van Acker kreeg echter niet veel meer steun. Tegenover Pierlot werden de gekende argumenten geplaatst dat de Londenaren niet wisten wat er leefde in België en hoe de verschillende gelederen de oorlog waren doorgekomen. Het was te lang geleden dat het volk zich over zijn leiders had kunnen uitspreken. Daardoor zou het land wel een regering hebben gehad, maar werd er niet geregeerd. Pierlot had volgens de Witte Brigade de ‘dwaze uitspattingen die links en rechts bedreven werden door verdachte helden van één minuut na twaalfen’ misbruikt om het beeld van de weerstand bij de geallieerden en de publieke opinie te besmeuren. Dat er niet nog meer geweld, ja zelfs een burgeroorlog was uitgebroken, was enkel aan de leiding van het verzet te danken. Het was in die middens dat men de nieuwe leiders van de natie moest zoeken. Van Acker deed dat gedeeltelijk en kreeg daarom enig krediet. Niettemin kon ook deze nieuwe ploeg slechts een overgangsregering zijn. De verzetslieden die Van Acker had verzameld waren allen verbonden aan de klassieke partijen. Dat maakte dat het oordeel over de nieuwe politieke leiding van het land toch negatief uitsloeg.³³⁴ Hiermee had de Witte Brigade de aandacht getrokken van de staatsveiligheid die er proces-verbaal van opmaakte.³³⁵ Later dat jaar in mei en juni had een agent van de stad Antwerpen twee vergaderingen bespioneerd. Zowel bij een vergadering van het hoofdkwartier als bij een met de sectieleiders werd eens geluisterd of er geen verdachte figuren of radicale ideeën de ronde deden. De agent had echter niets onrustwekkends waargenomen. Antwerpen bleef de Witte Brigade, net zoals de andere verzetsorganisaties in de stad, wel volgen. Zo wist het lokale bestuur enkele nummers en artikels van *Steeds Verenigd* te bemachtigen tot net na de terugkeer van Louette. Er werden

³³³ *Steeds Verenigd*, B6, 26/01/1945, pp. 1-2.

³³⁴ *Steeds Verenigd*, B7, 01/03/1945, p. 1.

³³⁵ Brief van de staatsveiligheid aan de Procureur des Konings te Antwerpen betreffende het opstellen van een proces-verbaal tegen de Witte Brigade omwille van het publiceren van zinsneden tegen de regering in het tijdschrift *Steeds Verenigd*, reeks B, nrs 2 en 4, 29 januari 1945, Afschrift, Archief WB(F) nr. 5820.

ook krantenknipsels bijgehouden.³³⁶ De UDB kwam later in het jaar toch in de regering nadat de katholieke familie ze had verlaten.³³⁷

De gewenste breuk met de vooroorlogse politieke orde kwam er zoals eerder beschreven niet. Ook de Witte Brigade zou zijn handen niet meer willen verbranden aan politieke avonturen. Louette keerde in juli terug naar België en nam in september terug het heft in handen. In welke mate de bovenstaande evolutie onder de toenmalige leiders en leden werd gedragen is onduidelijk. Enkel over de interne organisatie zijn er nog wat bronnen bewaard. Onder Louette werd gekozen voor een politieke neutraliteit. Voor een relatief kleine en pluralistische verzetsgroepering was dit de meest veilige zet om het voortbestaan te verzekeren. De angst om leden en sympathisanten af te stoten door op politiek vlak stelling te nemen zal groter geweest zijn dan de verlokking om de teugels van de politieke passie nog verder los te laten. Vanaf de verkiezingen van 1946 zouden specifieke regels in acht worden genomen. De organisatie op zich steunde geen enkele specifieke partij of kandidaat. Elk lid dat actief deelnam aan politieke activiteiten als mandataris, kandidaat of militant moest het hoofdkwartier daarvan op de hoogte brengen. Hun lidmaatschap mochten ze niet in de politieke strijd hanteren als een wervend argument. Daarom mocht geen enkel kenteken zichtbaar gedragen worden tijdens politieke activiteiten. Dat werd ook zo aan het persagentschap Belga meegedeeld.³³⁸

Niettegenstaande de politieke neutraliteit in acht werd genomen en nogmaals werd geprezen, was Louette in zijn stuk na de verkiezingen van 1946 bijzonder strijdlustig. Hij deed een oproep om op de hoede te blijven voor 'bruin of zwart' omdat velen wit werden gewassen door hun advocaten. Nog steeds voelde hij zich geruggensteund door miljoenen Belgen. Al hadden ze in de oorlog misschien niet dezelfde offerbereidheid aan de dag gelegd, nu zouden ze wel handelen zoals de weerstand. In de eerste plaats moest de waarheid worden gediend. Dat hield vooral in dat elkeen de eer of juist de boete kreeg die hij of zij verdiende. Het vertrouwen in het gerecht bleef ongeschonden, maar wie niet tegemoet kwam aan de eis dat ter dood veroordeelden ook effectief hun straf kregen, zou wel degelijk het brandmerk van verrader krijgen. Er bleef vanuit de Witte Brigade dus wel degelijk enige druk op het politieke spel uitgevoerd worden. Opvallend is wel dat ze zich richtten naar individuele politici en niet naar partijen.³³⁹ Zo riep de leiding in 1949 op om

³³⁶ Dossier De Witte Brigade (Fidelio) 1945 – 1964, Felix archief, Modern archief nr. 34202.

³³⁷ WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2005, p. 535.

³³⁸ Steeds Verenigd, B15, 15/01/1946, p. 1.

Steeds Verenigd, B24, 15/11/1946, p. 1.

Notulen hoofdkwartier, 28/11/1945, Archief WB(F) nr. 11.

³³⁹ Steeds Verenigd, B16, 15/02/1946, p. 1.

geen lijststem te geven maar ze raadde de leden wel aan op een lijst te stemmen die hun belangen verdedigde en enkel individuele kandidaten hun steun te gunnen.³⁴⁰

Dezelfde Jan Ceuleers die de meeste teksten van *Steeds Verenigd* in die tijd schreef, heeft aan dit politiek verlengstuk van het verzet een stuk gewijd in zijn roman 'De zoveelste illusie'. Het is het geromantiseerde verhaal van de Witte Brigade. Louette alias Lambert Blanquart zet zich in de roman af van de idee van morele superioriteit en tegen de noodkreet aan politiek leiderschap vanuit de weerstand waarmee Rik Desmet (d.i. Jan Ceuleers) koketteerde. Eerbied voor de overheid en geen politiek werd het devies.³⁴¹

De voedingsbodem van het politiek vuurtje bleef intact. Het ideaal van de 'echte weerstander' werd nog lang meegedragen. Wat hield dat dan in? Het werd al even kort aangeraakt in het vorige hoofdstuk in de alinea's die handelen over de periode waarin Bosschaerts de leiding had. Bosschaerts zette zich vooral af tegen het imago van geweldenaars en septemberweerstanders. Een echte weerstander was voor hem iemand die vanuit een nationaal gevoel volgens 'de hoogste morele wetten' onwrikbaar leefde terwijl veel mensen uit zijn omgeving toegaven aan de verlokkelijke vruchten van de bezetter. Het uitvoeren van geheime commando's, wat nog steeds erg ruim omschreven werd, was ook een kenmerk maar vooral de ingesteldheid, de geest stond centraal.³⁴² Onder de kop van elke *Steeds Verenigd* luidde het zo: 'La première des vertus est le dévouement à la patrie' en 'Verraad is het verkoopen van een hogere liefde voor een lager doeleinde'.

Een goeie tactiek vanuit de Brigade was het aanleunen bij de geallieerden. De lovende woorden over het verzet die uit de mond van Eisenhower rolden kwamen hier goed van pas.³⁴³ Winston Churchill werd op een onnoemelijk hoge *pied de stalle* geplaatst en kreeg de eer als redder van de hele Christelijke humanistische beschaving door het leven te gaan. Hij had immers steeds gewaarschuwd voor de autoritaire staten en aangeraden om een vuist te durven maken. Ook als de oorlog was uitgebroken had hij zich niet neergelegd bij de Duitse overwinning. Nee, hij hoorde niet thuis in het kamp van diegenen die hadden gedacht dat weerstand geen zin had. Zo werd de verdienste van Churchill mooi vervlochten met die van het verzet. Ze hadden steeds in elkaar geloofd en hadden samen het democratisch vuur brandend gehouden.³⁴⁴ De mededeling dat Engeland ook in 1954 nog enkele eretekens aan leden van de Witte Brigade schonk, kreeg een kop mee die niet mis te verstaan was: 'Onze gewezen strijdmakkers vergeten ons niet!'.³⁴⁵

³⁴⁰ Notulen hoofdkwartier, 08/06/1949, Archief WB(F) nr. 15.

³⁴¹ CEULEERS (J.), *De zoveelste illusie*, pp. 155-161.

³⁴² *Steeds Verenigd*, B3, 15/12/1944, p. 1.

³⁴³ *Steeds Verenigd*, B9, 08/05/1945, p. 1.

³⁴⁴ *Steeds Verenigd*, B12, 15/10/1945, pp. 1-2.

³⁴⁵ *Steeds Verenigd*, B61, 15/02/1954, p. 1.

De weerstand had niet enkel gefungeerd als een continuerend democratisch element maar werd ook in een lange historische traditie van verzet in de Nederlanden gesitueerd. Dat was althans zo in een stuk van het werk van de Antwerpse geschiedschrijver en folklorist Jan de Schuyter.³⁴⁶ De Witte Brigade prees dit werk en zag het als een duidelijk en objectief werk maar heeft zichzelf nooit aan dergelijke mythevorming gewaagd. Het moet gezegd dat de allusie niet zo vreemd is als je naar de idee kijkt van de ‘vreemde’ overheersers in onze contreien. Behalve bij tentoonstellingen werd ook niet erg gepronkt met concrete verzetsdaden. Eenmaal werd in *Steeds Verenigd* het verhaal verteld over de bevrijding van Merksem en de hulp die de Witte Brigade had geleverd aan enkele bataljons Canadezen bij het oversteken van het Albertkanaal en de oriëntatie ter plaatse.³⁴⁷ Dat was dan ook naar de eigen leden toe. In de media is wel vaker het verhaal van de Witte Brigade verteld. Maar in plaats van dergelijke concrete feiten aan te halen was het steeds meer een korte kroniek van de organisatie en de handelingen van Louette.

Minstens even interessant is het om te kijken hoe men het eigen aureool verdedigde. Veel meer dan naar een verzameling hooggeachte idealen die bij verzetslieden terug te vinden zijn, moet worden gekeken naar hoe en wanneer die geest uit de fles werd gehaald. De leden werden in elk geval bezworen zelf geen daden te stellen die de goede naam en faam van de Brigade zouden bekladden. Zo waren er leden die nog niet in het bezit van enig ereteken toch graag met de fiere borst vooruit de straat op wilden. En aangezien lintjes nu eenmaal overal verkrijgbaar waren... De leiding veroordeelde dit scherp.³⁴⁸ Dergelijke voorvallen zullen het imago van met geel metaal beklede oude mannen zeker geen goed gedaan hebben. Sommige parlementairen gooiden graag nog wat olie op het vuur door over het geld van de weerstand en het geringe aantal leden schande te spreken. Lynden d'Aspremont viseerde de Witte Brigade. Zo werd in de pers verspreid dat de Brigade in 1944 maar 850 koppen telde en de Londenaren daar maar liefst 2,1 miljoen oude Belgische frank voor over hadden gehad. Een meer rechtstreekse aanslag op het imago van de tekort gedane weerstander is moeilijk in te denken. De Witte Brigade ging er prat op voor mei 1944 geen cent te hebben ontvangen. Pas daarna kreeg men met mondjesmaat hulp. Voor de periode september tot november werd er iets meer dan 2 miljoen frank aan soldij overgemaakt door de regering voor de weerstanders in actieve dienst (in het leger of de ordehandhaving). Tot november van dat jaar verdeelden de weerstandsgroeperingen de soldij onder hun leden; daarna nam de regering het over. Op de kwestie van het ledenaantal werd een zeer gezwollen antwoord geformuleerd. De fameuze 850 waren enkel de leden die

³⁴⁶ *Steeds Verenigd*, B25, 15/02/1946, p. 3.

³⁴⁷ *Steeds Verenigd*, B23, 15/10/1946, pp. 1-2.

³⁴⁸ *Steeds Verenigd*, B19, 15/05/1946, p. 3.

in november als soldaat in de kazerne van Berchem ingekwartierd waren. Er mocht geen twijfel over bestaan dat daarnaast vele honderden leden paraat waren te strijden voor het land maar door de overheid zelf niet werden aanvaard als mogelijke strijdkrachten. Ook de honderden overleden politieke gevangenen werden niet vergeten. Van duizenden anderen had men dan weer nog niks gehoord sinds ze het contact verloren waren nadat Louette was gearresteerd. Het is duidelijk dat in dit stuk de overdrijving niet werd geschuwd. Toch wilden ze ‘geen gaten in de lucht slaan’. Hun aantal zou wel openbaar worden gemaakt als de erkenningscommissie eenmaal haar werk had gedaan. Dat belette hen niet het artikel af te sluiten met de opmerking dat de Witte Brigade ‘wellicht de enige groepering is, die tijdens de bezetting meer leden telde dan na de bevrijding en dat al haar leden zonder uitzondering metterdaad in de Gewapende Weerstand hun plicht gedaan hebben’.³⁴⁹

‘Wat heeft hij in zijn leven reeds gewaagd en welke goede daad heeft hij reeds verricht?’, kreeg senator De Boodt als repliek in *Steeds Verenigd*. Hij had de minister van Justitie ondervraagd over welke bevelen de weerstand had gekregen. Wat waren daarbij de voorwaarden geweest voor het optreden tegen personen en voor sabotagedaden? Hoeveel aanslagen waren er gepleegd op personen? Hoeveel ontvreemdingen hadden er plaats gevonden? Vragen in die richting maken duidelijk dat de aanval was ingezet op het aureool van de weerstand. Zo werd het ook aangevoeld door de weerstand. Misdaden die door zelfverklaarde weerstanders waren gepleegd werden uiteraard afgewezen. Maar dat was volgens de opsteller van het artikel niet de bedoeling van De Boodt. Waarom zou die eigenlijk ook maar iets kunnen zeggen over de bezetting? Enkel Louis Kiebooms en andere oud-politieke gevangenen, die wisten wat het was, hadden recht van spreken. Zo werd nogmaals benadrukt dat voor de Witte Brigade geen enkele politieke partij uitgesloten werd. Burgerzin verspreiden was voor het verzet van levensbelang in deze.³⁵⁰ De slechte naam die de weerstand kreeg door de vereenzelviging met uitpattingen uit de septemberdagen had een directe weerslag op hoe de Witte Brigade werd benaderd. Zelfs in 1949 was men er nog niet in geslaagd om het verschil duidelijk te maken. Op artikels in de pers reageerde men niet meer omdat het naar eigen zeggen onbegonnen werk was. Maar dat magistraten nog steeds de term Witte Brigade hanteerden in plaats van weerstand of exacte benaming van de groepering stootte hen nog steeds tegen de borst. Zeker omdat vele delinquenten zich achter die façade probeerden te verstoppen.³⁵¹

³⁴⁹ *Steeds Verenigd*, B25, 15/12/1946, p. 2.

³⁵⁰ *Steeds Verenigd*, B37, 15/05/1948, pp. 1-2.

³⁵¹ *Steeds Verenigd*, B39, 15/04/1949, p. 1.

3.3. De weerstand komt op straat.

3.3.1. De eerste nationale organisatie en acties.

De Witte Brigade heeft zelf ook een significante rol gespeeld in de nationale verzetsorganisaties en bij de manifestaties die deze organiseerden. Pas in april 1946 ontstond er met de oprichting van de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen en hun Rechthebbenden (NCPGR) een nationaal orgaan dat losse lokale acties van weerstanders en oud-politieke gevangenen kon overstijgen. Tot 1947 was de organisatie in de eerste plaats met zichzelf bezig. De discussie over het statuut van de politieke gevangenen vormde een ander belangrijk topic. De NCPGR werd sterk gelinieerd met de ‘regeringen van het verzet’ en dus ook met het anti-leopoldistisch kamp. Nationaal werd er niet veel ondernomen tegen de maatregelen die de repressie milderden. Slechts in enkele lokale afdelingen was er sprake van enige activiteit. In januari 1947 vond dan toch een eerste publieke actie plaats. De ‘week van de rechtvaardigheid en burgerzin’ was louter educatief en in de eerste plaats op scholen gericht. Nadat de regering Spaak met de PSC’er Paul Struye op Justitie haar plannen rond mildering van de repressie op tafel had gelegd, steeg de temperatuur in de vaderlandslievende kringen. Het onafhankelijkheidsfront nam het voortouw met een nationale betoging in mei 1947. De NCPGR nam echter al snel het initiatief over door het ‘Comité voor Actie en Waakzaamheid’ (CAW) op te richten, nadat er zich verschillende incidenten hadden voorgedaan waarbij oud-politieke gevangenen te maken hadden gekregen met verbaal en fysiek geweld. Voor hen was dit het gevolg van de te lakse zuivering. Het is geen onlogische redenering dat bepaalde incivieken voor wie de bevrijding niet het einde van hun gedachtegoed was, moed hadden geput uit de vrijlatingen. Het CAW werd van onderuit opgebouwd. Vanaf 1947 werden tal van lokale afdelingen opgericht. Antwerpen was een van de actiefste in Vlaanderen samen met Oostende, Leuven en Gent. Op 16 november werd voor het eerst een nationale betoging georganiseerd tegen de vervroegde invrijheidstellingen. Zo een 15 à 20.000 manifestanten vonden hun weg naar de hoofdstad. De lont had vuur gevat. Verschillende organisaties lieten de 11 novembervieringen links liggen en er werd gemobiliseerd tegen Struye die uiteindelijk zijn post zou moeten prijsgeven.³⁵²

De Witte Brigade was niet direct gewonnen voor de NCPGR. De voorzitter van de NCPGR, de heer Vande Casteele heeft Louette meermaals moeten schrijven vooraleer Louette toehapte. Het voornaamste twistpunt was dat Louette de oud-politieke gevangenen die deel

³⁵² LAGROU (P.), ‘Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?’, pp. 147-149.

uitmaakten van de Witte Brigade verbod om zich aan te sluiten bij de NCPGR. In plaats daarvan moesten ze een afwachtende houding aannemen. Vande Castele drong er bij Louette op aan de verschillende statuten van de weerstand en de politieke gevangenen te eerbiedigen. Het was maar logisch dat je als politieke gevangene ook lid kon worden van de NCPGR, of je nu weerstand was of niet.³⁵³ Die brief dateert van eind maart 1947. Pas begin mei antwoordde Louette schriftelijk, nadat hij ook al telefonisch contact had genomen met Vande Castele. Hij liet nogmaals weten zich eerst goed te willen informeren. Naar eigen zeggen wilde hij vooral voorkomen dat er met de oud-politieke gevangenen geschooid zou worden zonder dat er iets van terecht kwam.³⁵⁴ Hij wilde met andere woorden het opgebouwde imago zo efficiënt mogelijk inzetten en vreesde een overexploitatie. Zo verdedigde hij zijn stelling dat weerstanders, voorlopig althans, geen lid zouden worden van de NCPGR. Vande Castele repliceerde echter snel dat hij het probleem niet zag. Hij duidde op het feit dat als iedereen Louette's standpunt zou delen, de NCPGR maar een zeer kleine groep zou zijn. Louette was niet consequent volgens hem aangezien in het telefoongesprek de leider van de Witte Brigade nog zou hebben aangehaald dat hij eerst een zuivering in eigen rangen wilde doorvoeren. Nu was daar geen sprake meer van.³⁵⁵ Vande Castele schreef in juni nogmaals Louette aan om met een oplossing voor de dag te komen.³⁵⁶ Verder zijn er in de briefwisseling geen sporen meer terug te vinden die duidelijk maken hoe de Witte Brigade uiteindelijk de weg vond naar de NCPGR. Er zijn geen aanwijzingen dat werd afgeweken van het standpunt dat het hoofdkwartier in februari 1947 had vastgelegd: de leden zouden niet individueel toetreden, maar elke sector had wel zijn afgevaardigde.³⁵⁷ Een dergelijke constructie past ook in het beeld van de NCPGR structuur die in de secundaire literatuur wordt geschetst: eindeloos ingewikkeld.

Ook in het CAW hapte de Witte Brigade niet direct met volle zin toe. In 1947 lieten ze zich slechts tweemaal vertegenwoordigen op de vergaderingen waarbij de kernleden de groeperingen uitnodigden. Die vergaderingen waren sowieso niet echt gericht op participatie van de organisaties maar dienden eerder om hen op de hoogte te houden van de beslissingen. Dat is toch de geest die terug te vinden is in de notulen waarin vooral beschreven staat wat de voorzitter meedeelde.³⁵⁸ In de provinciale afdelingen werd meer debat gevoerd rond de organisatie van activiteiten en dan over manieren om zoveel

³⁵³ Brief van Vande Castele aan Louette, 29/03/1947, Archief WB(F) nr. 5783.

³⁵⁴ Brief Louette aan Vande Castele, 05/05/1947, Archief WB(F) nr. 5783.

³⁵⁵ Brief van Vande Castele aan Louette, 12/05/1947, Archief WB(F) nr. 5783.

³⁵⁶ Brief van Vande Castele aan Louette, 09/06/1947, Archief WB(F) nr. 5783.

³⁵⁷ Notulen hoofdkwartier, 05/02/1947, Archief WB(F) nr. 13.

³⁵⁸ Notulen Nationaal Comité voor Actie en Waakzaamheid, 1947, Archief WB(F) nr. 5765.

mogelijk leden te mobiliseren. Boumans, Van Havenberghe en Ceuleers waren op dat niveau actief.³⁵⁹

Zoals zal blijken uit het volgende stuk kreeg de Witte Brigade via de figuur van Louette een speciale positie bij publieke manifestaties. Hoewel zeker in het begin de inbreng van de Witte Brigade niet doorslaggevend was, werd de figuur Louette steeds meer het Vlaamse gezicht van het verzet. Om die reden kreeg hij ook functies zoals het ondervoorzitterschap van het Comité voor Beroep op het Land.³⁶⁰ Uit de bewaarde notulen van al deze organisaties valt dan weer op dat Louette of andere vertegenwoordigers van de Witte Brigade niet vaak het hoge woord voerden.

Hoewel er geen duidelijk onderscheid te maken is tussen artikels over de repressie, de houding van de regering tegen het verzet en het eigen aureool begon het repressiedossier steeds meer aandacht te krijgen in *Steeds Verenigd*. Terwijl eerder het politiek engagement had moeten plaats ruimen voor de terugkeer van Louette en de politieke neutraliteit, werd verder vooral geschreven over de eigen organisatie. De focus op de eigen activiteiten en de huldigen maakten steeds meer plaats voor informatie rond de sociale politiek van de regering tegenover weerstanders en oud-politieke gevangenen. De verzachting of het schijnbaar uitblijven van een harde repressie werd in het discours onlosmakelijk verbonden met het aanvoelen dat de politiek niet meer gaf om de weerstand.

In zijn nieuwjaarsboodschap van 1946 wees Louette nogmaals op de bijzondere status van het verzet omdat het in tegenstelling tot veel politici en burgers wel weerstand had geboden tegen de bezetter. Die status, samen met de rechtvaardigheid van de zaak, diende voor Louette als argument om een politiek statement te maken ondanks de politieke neutraliteit die hij zichzelf en zijn leden had opgelegd. Hij eiste dat ‘de ter dood veroordeelden van den aardbol zouden verdwijnen in de kortst mogelijke tijd’. Waar in dit nummer het vertrouwen in het Belgisch gerecht werd benadrukt, werd in een gelijkaardig bericht in het daaropvolgende nummer de Prins Regent beschreven als een waardige bondgenoot van de weerstand. Op die manier kon Louette dus straffe taal en de bestendiging van de heersende machten laten samenvloeien.³⁶¹ Dat er ongenoegen broedde in het verzet was duidelijk. Een gedichtje van een onbekende ‘Mr M.’ illustreert dit:

³⁵⁹ Stukken betreffende statuten Actie comité voor de provincie Antwerpen 1947, s.d., Archief WB(F) nr. 5772.

Staat afgevaardigden van de aangesloten groeperingen, s.d., Archief WB(F) nr. 5773.

³⁶⁰ Witboek in archiefmap ‘Stukken betreffende de publicatie van het Witboek’, 1952, Archief Marcel Louette nr. 162.

³⁶¹ *Steeds Verenigd*, B16, 15/02/1946, p. 1.
Steeds Verenigd, B17, 15/03/1946, p. 1.

‘Hoeveel jongens van ’t VERZET
Werden tegen de muur gezet?
En werd er wel één uit de kerkers gered,
Dan ligt die nu nog ziek in zijn bed!
Maar wie op ’t ander paard heeft gewed
(Daarop wordt niet zoo nauw gelet)
Wordt op ’t tooneel in de bloemen gezet
En krijgt zijn portret
In de gazet.’

Ironisch genoeg was het hoofdartikel van dat nummer een lange lijst van leden die omwille van hun eigen daden of als vertegenwoordiger van een overleden familielid een ereteken van de Prins Regent hadden ontvangen.³⁶² De publicatie van een artikel uit *Vrij Nederland* over de leefomstandigheden van Degrelle in Spanje was in geen geval een poging om dat wrang gevoel weg te nemen. Daarin werd zonder meer beweerd dat Degrelle een liederlijk leven leidde en miljoenen peseta's steun van Franco kreeg om propaganda te drukken die zou hebben opgeroepen tot aanslagen op verzetslieden in België. Een dergelijk relaas is echter een uitzondering. De binnenlandse problematiek kreeg alle aandacht. Voorlopig ging de meeste aandacht uit naar de sociale politiek en de talrijke statuten die tot stand kwamen.³⁶³

Onder de titel ‘oog en oren open!’ werd er bericht over een weerstander in het Antwerpse die op zijn deur een papier vond met de boodschap ‘amnestie of bloed om bloed’. Het was geen lid van de Witte Brigade maar het is duidelijk dat de solidariteit met die persoon groot was. Collaborateurs werden gewaarschuwd dat er enkel sprake was van gewapende vrede en dat elke brutaliteit tegen een weerstander zou worden gezien als een gewelddaad tegen een lid uit de eigen rangen. Dit incident maakte dat het hoofdkwartier nogmaals vroeg om zoveel mogelijk informatie te vergaren over de activiteiten van incivieken.³⁶⁴ Er is geen bewijs terug te vinden om onomstotelijk te beweren dat dergelijke daden ertoe hebben bijgedragen dat de Witte Brigade zich actief ging inzetten in de strijd om een doorgevoerde zuivering. Het heeft in elk geval mee het algemeen klimaat in het patriottisch milieu beïnvloed en zal dus ook wel een impact gehad hebben op de Brigadiers.

³⁶² Steeds Verenigd, B18, 15/04/1946, pp. 1-3.

Ter herinnering: in B19 werd het feit dat vele weerstanders hun eigen medaille in elkaar knutselden aangeklaagd.

³⁶³ Steeds Verenigd, B21, 07/1946, p. 1.

³⁶⁴ Steeds Verenigd, B24, 15/10/1946, p. 2.

In 1947 start in *Steeds Verenigd* een reeks over de epuratie. In plaats van nogmaals te eisen dat doodvonnissen effectief zouden worden uitgevoerd begon de reeks met een stuk dat werd overgenomen uit het weekblad *Parool*. Onder de leuze ‘Geen woorden, maar daden’ werd de leden gevraagd het stuk aandachtig te lezen. Het begon met het vernoemen van enkele schrijnende gevallen:

‘Een eigenaar van een dagblad, die het volledig ter beschikking van de bezetter stelde, wordt veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf. Jules Host, die om den brode in een gelijkaardig blad schreef ligt met twaalf kogels van het executiepeleton in het lichaam onder de kille aarde. Een dwaze Vlaamse Wacht, die de toegang tot een collaborateursfabriek bewaakte, werd veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf. De collaborateur, eigenaar van de fabriek, werd nog niet door het gerecht verontrust. Een voortvluchtig advocaat wordt bij verstek ter dood veroordeeld.’

Dit alles zorgde ervoor dat de bevolking de machthebbers en het gerecht in het bijzonder niet meer begreep. Amnestie wenste het blad niet, wel orde en recht. De Witte Brigade voegde er zelf een hele lijst van kleine garnalen aan toe. Het waren mensen die met naam en toenaam in het staatsblad waren verschenen omdat ze geen bewijs van burgertrouw hadden gekregen.³⁶⁵ Ook in het daaropvolgende nummer werd zo een lijst opgenomen, samen met een stuk dat stelde dat bijna geen burgemeesters die ook tijdens de bezetting dat mandaat hadden uitgeoefend iets ten laste was gelegd. Het politiekorps waarvan vele leden bij de weerstand actief waren geweest werd geroemd, maar politieofficieren en anderen met hogere rangen die tijdens de bezetting de andere kant hadden uitgekeken of de Duitsers hadden geholpen, werden met de vinger gewezen. Het bewijs van burgertrouw moest blijven bestaan zodat het onderscheid tussen vaderlandslievende en andere Belgen duidelijk bleef.³⁶⁶ In het vierde deel van de reeks werd de dood van Toussaint Van Boelare betreurd. Hij werd als journalist van de stukken over de epuratie in *Parool* beschreven. Er werd nog eens verwezen naar zijn visie dat amnestie geen oplossing was omdat anders zou worden gedacht dat ‘boontje niet of nooit om zijn loontje komt’. Er moest wel worden gewaakt over de wrok die leefde bij de gestraften en alle overwonnenen. Voor *Steeds Verenigd* was dat de grote uitdaging waar de weerstand nu mee werd geconfronteerd. De toon verandert dan in het stuk; het wordt een pleidooi voor het behoud van het bewijs van burgertrouw. Dat dit nodig was werd gestaafd met concrete voorbeelden. Steeds ging het om mensen die in eerste instantie door krijgsauditeurs voor collaborateurs werden aangezien maar door

³⁶⁵ Steeds Verenigd, B27, 15/02/1947, p. 1.

³⁶⁶ Steeds Verenigd, B28, 15/03/1947, p. 2.

burgerlijke rechtbanken terug werden vrijgesproken. Het afschaffen van de burgertrouw werd gezien als een bedreiging omdat er dan geen onderscheid meer zou bestaan tussen ‘witte’ en ‘zwarte’ Belgen wanneer die waren vrijgesproken door de burgerlijke rechtbank. Het werd als een middel gezien om wraak te nemen op de weerstand. Wie dan juist wraak wilde nemen, werd niet verduidelijkt. Wel waren het dezelfde geweest die na de bevrijding in het openbaar de weerstand hadden gesteund maar in feite hoopten hen ‘te kunnen kelderen door te zorgen dat plundersaars in hun rangen konden dringen’. Nu controlecommissies de echte en de septemberweerstanders van elkaar aan het scheiden waren – en het verzet dus zelf werd gezuiverd – werd dit door het verzet gepercipieerd als de laatste nieuwe aanval op het aureool van het verzet. Onder de voorbeelden die werden aangehaald was er ook een man die werd vrijgesproken omdat hij wel lid was van De Vlag maar zonder dat hij daarbij politieke bedoelingen had. De boodschap van de Witte Brigade was dat incivieken wel weer Belg konden worden als ze van goede wil waren. Enkel dan was vergeving mogelijk. Dat deze mensen ooit nog hoge posten zouden bekleden, werd bij voorbaat uitgesloten.³⁶⁷ Trouwe landgenoten moesten ook voorrang krijgen bij jobaanbiedingen op incivieken.³⁶⁸

In *Steeds Verenigd* zijn zowel stevige uithalen als mildere uitspraken over de epuratie en de incivieken te lezen. Het onderscheid tussen incivieken enerzijds en weerstanders en andere trouwe landgenoten anderzijds moest duidelijk blijven voor de Witte Brigade. Het is dan ook in die context dat de vraag van Louette aan de sectoren moet gezien worden om elk een commissie op te richten die een lijst zou opmaken van alle incivieken in hun sector. De lijst moest voor elke inciviek de straf vermelden en zoveel mogelijk informatie bevatten.³⁶⁹ Of aan die oproep gevolg is gegeven kan niet achtergehaald worden. Er zijn geen lijsten bewaard en het kwam later nooit meer aan bod op de vergaderingen. Er was ook plaats voor nuance die in de eerste plaats voortkwam uit het inzicht dat er relatief grote verschillen waren in de bestraffing tussen de kleine garnalen en de grotere, en vooral de economische collaborateurs. Tegelijk werden af en toe nog oproepen gedaan om te handelen met meubelzaken, cinema’s, horecazaken en andere bedrijven die uitgebaat werden door ‘onwaardige Belgen’.³⁷⁰ Men bleef het dus wel op prijs stellen dat de twee kampen uit de oorlog gescheiden bleven.

De eerste ‘Week voor Gerechtigheid en Burgerlijke Opvoeding’ kreeg niet al te veel aandacht in *Steeds Verenigd*. De manifestatie van 18 januari 1947 werd wel vermeld bij de

³⁶⁷ *Steeds Verenigd*, B30, 15/05/1947, p. 2.

³⁶⁸ *Steeds Verenigd*, B31, 15/06/1947, p. 2.

³⁶⁹ Notulen hoofdkwartier, 20/08/1947, Archief WB(F) nr. 13.

³⁷⁰ *Steeds Verenigd*, B33, 09/1947, p. 2.

plechtigheden die leden konden bijwonen maar heel veel reclame werd er niet voor gemaakt.³⁷¹ Niettemin was het hoofdkwartier tevreden over de 'houding' op de betoging. Hoeveel leden zich de moeite hadden getroost naar de hoofdstad af te zakken is onduidelijk. Er werd overigens wel opgemerkt dat de organisatie van de betoging met haken en ogen aan elkaar hing.³⁷²

Veel meer aandacht werd er geschonken aan de betoging voor zuivering die op 15 juni van dat jaar in Antwerpen doorging. Jan Ceuleers was in naam van de Witte Brigade een van de drijvende krachten in het ad-hoc organisatiecomité dat de betoging in goede banen moest leiden. Vooral hij en de leden die present tekenden - ondanks de lange optocht in de gietende regen - oogstten lof. De motie die door de NCPGR, het actie-comité van de Weerstand en de vereniging voor oud-strijders uit de provincie Antwerpen werd goedgekeurd, drukte op straffen die evenredig waren met de begane misstappen en het ook daadwerkelijk uitvoeren van de uitgesproken straffen.³⁷³ Op het hoofdkwartier werd al eerder gesproken over een manifestatie voor epuratie die op 11 mei in Antwerpen had moeten doorgaan. Daar zijn geen sporen van terug te vinden in de pers. Waarschijnlijk gaat het over hetzelfde initiatief dat maar later ook effectief werd uitgevoerd. Opvallend is dat Louette had voorgesteld niet te betogen maar in plaats daarvan een kunstfeest te houden met een kleine speech. Mensen uit de politieke en de gerechtelijke wereld zouden erop worden uitgenodigd. Louette verkoos dit omdat volgens hem een betoging weer enkel mensen zou aantrekken die sowieso al de ideeën van het verzet deelden.³⁷⁴

Voor die betoging werd gemobiliseerd met de brief die het obscure *Zwarte Front* het NCPGR had toegezonden na de kleine manifestatie in het begin van het jaar. Ook op 16 november werd nogmaals verwezen naar deze brief. Daarin beweerde het *Zwarte Front* een 47.000 koppige achterban te hebben die de campagnes tegen amnestie niet meer zomaar langsij zouden laten gaan. Het verzet werd door hen gelijkgeschakeld aan het beeld van septemberweerstanders die vanuit een Vlamingenhaat op wraak waren belust. Door dit discours in een pamflet te confronteren met o.a. de symboolkracht die uitging van de politieke gevangenen die omgekomen waren in de concentratiekampen trachtte het organiserend comité de eigen achterban en de bevolking te mobiliseren om deel te nemen aan de manifestatie.³⁷⁵

³⁷¹ Steeds Verenigd, B26, 15/001/1947, p. 3.

³⁷² Notulen hoofdkwartier, 22/01/1947, Archief WB(F) nr. 13.

³⁷³ Steeds Verenigd, B31, 15/06/1947.

³⁷⁴ Notulen hoofdkwartier, 09/03/1947 en 09/05/1947, Archief WB(F) nr. 13.

³⁷⁵ Dossier betreffende diverse naoorlogse verzetsgroeperingen en documenten betreffende anti-amnestie betogingen, pamflet, Felix archief, Modern archief nr. 26308.

De eerste nationale activiteiten van de NCPGR werden sec beschreven in de liberale pers. Er was niet enorm veel aandacht voor. De betoging die de ‘Week voor Gerechtigheid en Burgerlijke Opvoeding’ op 18 januari 1947 afsloot verdiende in *Het Laatste Nieuws* nog een foto van een peloton verzetslieden die het militaire karakter toonde dat de weerstand graag etaleerde. Maar voor de rest werd enkel meegedeeld dat op de afsluitende open vergadering standpunten werden ingenomen tegen een niet nader genoemde organisatie van incivieken die amnestie eiste. De voornaamste eis was dat het statuut van de politieke gevangenen eindelijk in orde zou worden gebracht. Het was ook die eis die in een motie werd verwoord en zijn weg naar de Wetstraat zou vinden.³⁷⁶ Dit omvatte meteen een belangrijke rode draad in de acties van de vaderlandslievende verenigingen: gerechtigheid en burgerlijke opvoeding waren vaak de vlag die een lading sociale eisen dekte. *De Nieuwe Gazet* had nog minder aandacht voor de betoging en al helemaal niet voor wat er effectief werd gezegd. Wel liet ze weten dat sommige manifestanten hun gevangenisplunje uit Breendonk, Buchenwald en andere kampen hadden aangetrokken om hun eisen voor zuivering en een statuut kracht bij te zetten.³⁷⁷ De verslaggeving van een manifestatie op 15 juni in Antwerpen was wel meer politiek getint. Wat een nationale betoging werd genoemd, was in de eerste plaats een Antwerpse aangelegenheid. Het actie-comité der verenigde weerstandsgroeperingen, de Antwerpse afdelingen van de NCPGR en de verenigde oudstrijders achter de organisatie organiseerden de optocht samen. Enkel de Antwerpse kranten schonken er aandacht aan. Het valt op dat ook *De Nieuwe Gazet* hier veel aandacht schonk aan het feit dat de betoging door socialistische, communistische en liberale politici en zuilorganisaties werd gesteund terwijl de CVP afwezig bleef.³⁷⁸

Het neutrale gehalte van de liberale media verhoogt nog als hun discours vergeleken wordt met dat van de socialistische kranten. *Vooruit* had niet veel woorden veil voor de manifestatie van 18 januari maar kopte wel: ‘De politieke gevangenen betoogen te Brussel. Protest tegen de houding van de C.V.P. in den Senaat’. Wat als een a-politiek evenement werd beschreven door blauwe journalisten, werd in de rode media gretig op een andere manier geïnterpreteerd. De eisen rond het statuut en de zuivering worden als een aanfluiting van de katholieke partij omschreven. Louette werd overigens vernoemd als de woordvoeder van de provincie Antwerpen.³⁷⁹

De verslaggeving van *Gazet van Antwerpen* over de manifestatie van 18 januari had het net, als *Vooruit*, over het feit dat de verzetslieden het niet eens waren met de houding van de CVP in het dossier rond het statuut van de politieke gevangenen. Dat wijst er op dat, hoewel

³⁷⁶ Het Laatste Nieuws, 20/01/1947, p. 3.

³⁷⁷ De Nieuwe Gazet, 21/01/1947, p. 2.

³⁷⁸ De Nieuwe Gazet, 16/06/1947, pp. 1/2.

³⁷⁹ Vooruit, 20/01/1947, p. 2.

dit niet terugkeerde in de liberale media, het wel degelijk duidelijk was tegen wie de manifestatie gericht was. Voor de rest gaf men een neutrale weergave van de gebeurtenissen.³⁸⁰

De Standaard liet al heel wat meer in haar kaarten kijken dan haar katholieke tegenhanger bij de beknopte bespreking van de manifestatie in Antwerpen. De visie van de krant wordt snel duidelijk met wat voor haar lezerspubliek een dodelijke zin moet zijn geweest: ‘Zowel Waalse als Vlaamse afgevaardigden waren opgekomen met allerlei spandoeken, waarvan het merendeel Franstalige opschriften bevatte en veelal door rode vlaggen gevolgd werd’. Ze vermeldde ook dat de bereden politie voorop liep. Dat gaf al direct de idee mee dat dit ook nodig was. Bovendien deed de krant lacherig over de publieke aandacht. De weinige kijklustigen zouden bij een regenbui snel hun toevlucht hebben gezocht in de cafés van de stad.³⁸¹ Wat opvalt is dat in geen enkele krant aandacht werd besteed aan de acties van incivieken tegen weerstanders. Zoals al aangehaald werd, was dat namelijk een van de oorzaken waardoor de mobilisatie in vaderlandslievende middens op gang kwam.

Gazet van Antwerpen had daar uitzonderlijk wel aandacht voor. In een artikel naar aanleiding van de manifestatie in Antwerpen deed ze een oproep tot verzoening, maar veroordeelde eerst en vooral de bedreigingen en gewelddadige acties van incivieken. De vraag werd gesteld in hoeverre die acties en vooral de schriftelijke bedreigingen de opinie vertolkten van deze groep. Toch gaf de krant toe dat ook zij in die richting keek omdat de acties volgens haar blijk gaven van dezelfde dwaasheid, bitterheid en gebrek aan politiek inzicht die de incivieken ook voor de oorlog tentoon hadden gespreid. Een meer uitgesproken afwijzing is er nauwelijks denkbaar. Het moest duidelijk zijn dat er een verschil was tussen de eis voor meer rechtvaardigheid in de repressie en deze rabiate anti-Belgische en zelfs gewelddadige houding. Maar evenzeer werd de houding van de weerstanders met de vinger gewezen. De gestorven politieke gevangenen werden zonder meer als helden beschouwd die hun vaderland hadden verdedigd. Maar de eis voor verdere ter doodveroordelingen deelde de krant niet met de weerstanders. Geenszins mocht er worden teruggegrepen naar de bestraffingen van net na de oorlog. Niet enkel de krijgsgerechten maar vooral de linkse weerstanders werden gezien als aanstokers van een repressie die in de eerste plaats de kleine garnalen zou hebben geschaad. Andere weerstandsorganisaties lieten zich toen net als nu meesleuren door de linkse verzetslieden volgens de krant. Op het einde van het artikel werd links nog duidelijker vereenzelvigd met de communisten. Hun aandeel in de strijd wilde de krant niet minimaliseren maar zij hadden nog andere motieven dan de vaderlandsliefde. Argumenten daarvoor vond de krant

³⁸⁰ *Gazet van Antwerpen*, 20/01/1947, pp. 2/8.

³⁸¹ *De Standaard*, 15/06/1947, p. 4.

ook in de politieke stellingnames van politici zoals Demany. De boodschap van het artikel werd op het einde nogmaals benadrukt. Er moest tegen elke vorm van vernieuwd incivisme worden opgetreden maar tegelijk werd verzoening en reïntegratie naar voren geschoven als de te volgen weg. De zachte toon en het respect tegenover de weerstand vallen op. De titel van het artikel ‘Kunnen wij ons niet verzoenen?’ maakt duidelijk hoezeer men toenadering zocht tot het vaderlandslievend milieu. Het mag duidelijk zijn dat zeker niet het gehele katholieke milieu de weerstand de rug had toegekeerd.³⁸²

Dezelfde houding is terug te vinden in een artikel dat dateert van 31 oktober. Het werd ondertekend met de initialen ‘L.K.’. Enkel opiniestukken werden toen in de krant onderschreven. Het kan haast niet anders dan dat het artikel van de hand van Louis Kiebooms was. De titel liet niets aan de verbeelding over: ‘Hoe lang nog laten de patriotten zich door de communisten manoeuvreren? Aanval op pacificatiewerk van minister Struye glansrijk afgeslagen.’. De interpellatie van Struye door Demany werd veroordeeld als de daad van een onverzoenlijke. Wat vooral opvalt, is dat de communisten worden verweten niet enkel de socialisten (wiens electorale concurrentie ze vreesden) maar ook de weerstanders op sleeptouw te nemen. De communisten kregen de bedenkelijke eer een vijfde colonne te zijn. Weerstanders werden nogmaals op het hart gedrukt dat de communisten het incivisme misbruikten om er politieke munt uit te slaan.³⁸³

Op 16 november trok de eerste grote demonstratie van de vaderlandslievenden door de straten van Brussel. Ditmaal was er geen sprake meer van enkele honderden maar van duizenden deelnemers (cf. supra). Opnieuw was de bijdrage in de organisatie van de Witte Brigade gering. Er werd wel een financiële steun van 2400 Belgische frank gegeven aan het organiserend comité.³⁸⁴ De rede die de Gentse Marcel-Henri Poelman op het einde van de manifestatie op het Poelaertplein uitsprak werd in *Steeds Verenigd* afgedrukt. De Witte Brigade was naar eigen zeggen met 47 sectoren sterk vertegenwoordigd geweest.³⁸⁵

De liberale berichtgeving liet ditmaal duidelijk zien aan wiens kant ze stond. De kop van *Het Laatste Nieuws* sprak van een betoging tegen de onwaardigen. *De Nieuwe Gazet* bleef de term incivieken hanteren. Voor de rest loopt de berichtgeving bij beide kranten haast volledig gelijk. Het verslag van de stoet beperkte zich niet tot het opsommen van de voornaamste aanwezige groeperingen (waaronder ook de Witte Brigade). Klassiek werden ook enkele slogans vermeld als: ‘Weerstanders worden in de gevangenis gezet, zwarten

³⁸² Gazet van Antwerpen, 16/06/1947, p. 1.

³⁸³ Gazet van Antwerpen, 31/10/1947, p. 1.

³⁸⁴ Notulen Hoofdkwartier, 29/12/1947, Archief WB(F) nr. 13.

³⁸⁵ *Steeds Verenigd*, B34, 15/12/1947, pp. 1-2.

worden vrijgelaten', 'De militaire rechtbanken worden bespot', 'Geen incivieken in openbare diensten'. Het is overigens zeker vermeldenswaard dat alle kranten van de verschillende politieke strekkingen de term repressie hanteren, of ze nu voor een versterking of een verzachting ervan pleiten. De Vlaamse en Franstalige sprekers hadden het over een lakse houding van de regering in de repressie. De massa op het Poelaert plein waar de speechen gehouden werden als orgelpunt van de demonstratie zette haar eisen kracht bij door een minuut stilte in acht te nemen voor zij die het leven lieten en vochten voor het vaderland. De uiteindelijk goedgekeurde motie riep de volksvertegenwoordigers op om het onderwijs grondig te zuiveren, om de voorrangsregels voor politieke gevangenen, weerstanders en oud-strijders toe te passen en vooral om de nodige zaken te ondernemen om de economische collaboratie aan te pakken. Op de titel na is het artikel objectief in die zin dat het een neutrale weergave lijkt te zijn van de feiten zonder een al te heroïserende toon of een al te negatief woordgebruik tegenover de manifestanten. Het is tegelijk een niet mis te verstane vingerwijzing naar het incivieke kamp. Ondanks de pleidooien tegen de repressiepolitiek van de overheid riep André Alers, een Nederlandstalige vertegenwoordiger van het CAW, op tot kalmte en waardigheid. Hij zei dat de weerstanders en oud-strijders tegen een onvoorwaardelijke vrijlating waren maar wel openstonden om incivieken te helpen bij hun reïntegratie indien zij hun fouten toegaven en hun leven wilden beteren. Om aan te tonen dat ze daartoe bereid waren, moesten ze de zaken die ze hadden aangericht zoveel mogelijk trachten teniet te doen.³⁸⁶

De Nieuwe Gazet opende haar artikel door uiteen te zetten dat de vele duizenden niet opkwamen voor materiële belangen. Maar ze schreef wel: 'Ternauwernood werd er gevraagd, dat de slachtoffers van de nazi-dwingelandij een voorrang zouden krijgen in de belangstelling van de Staat voor de burgers.'. Zo trachtte men de sociale eisen van de patriotten mooi in te kleden. Evenzeer werd benadrukt dat de manifestanten niet door wraakgevoelens gekenmerkt werden. De aanwezige betogers werden door de krant gelijkgeschakeld met 'de massa van het volk'. Dat volk wilde 'de verraders' niet op een gelijke manier bestraffen zoals de weerstanders en het volk door de bezetter en de collaborateurs waren behandeld, maar protesteerde wel om enkele 'bijzondere redenen'. De ware oorzaak en wil van de manifestanten was volgens de krant dat kopstukken van de collaboratie en de economische collaborateurs er ongestraft vanaf kwamen. Een tweede reden was dat de vroegere collaborateurs nu terug de koppen bij elkaar staken en in het geheim bij dagbladen en andere instellingen opnieuw actief de democratie trachtten te ondermijnen. De geciteerde slogans wijzen echter veel minder op het milde beeld dat naar

³⁸⁶ Het Laatste Nieuws, 17/11/1947, p. 1.
De Nieuwe Gazet, 17/11/1947, pp. 1/2.

voor werd geschoven. De krant vermeldde o.a.: ‘Geen spons, maar de bijl’, ‘Ter dood veroordeeld: 1500 – Terechtgesteld: 151’ en ‘Laatste waarschuwing aan de verantwoordelijke ministers’.³⁸⁷

Enigszins voorspelbaar was de toon bij de katholieke kranten volledig anders. Zo luidde de titel bij *Gazet van Antwerpen*: ‘Weerstanders en oud-strijders betogen te Brussel. Voor een strengere repressie en uitvoering van de doodvonnissen.’. Meteen kreeg de hele manifestatie een belgicistische en linkse stempel opgekleefd. Het waren tricolors en rode vaandels die de stoet domineerden, aldus de krant. Er werd niet ontkend dat de manifestatie waardig verliep en de betogers stilzwijgend in colonne de stad doorkruisten. Door te vermelden dat de stoet zelfs een militaire allure kreeg toen het Geheim Leger in marsritme voorbij paradeerde, maakte de krant nogmaals duidelijk wie het meeste respect verdiende. Dezelfde slogans als die in *Volksgazet*, en ook nog andere in dezelfde trant, dienden om de eis van de manifestanten weer te geven. Met hetzelfde nieuws werd zo het beeld geschapen van een wraakzuchtige massa. De boodschap van de sprekers werd in twijfel getrokken door het discours weer te geven met suggestieve woorden als ‘beweerde’. Wanneer de Franstalige spreker het woord nam, verminderde de aandacht van de massa gestaag volgens de krant. Zo plaatste ze nogmaals Vlamingen en Franstaligen tegenover elkaar. De Vlaming had veel slogans gebruikt tegen de regering die geestdriftig werden toegejuicht, terwijl de Franstalige een technische uitleg gaf over de wet Lejeune. Zo schiep men een beeld van weerstanders die in de eerste plaats op wraak uit waren maar niet geïnteresseerd waren in de redenering achter het huidige beleid. De boodschap van Alers die in de andere kranten naar voor werd gehaald als de belangrijkste boodschap van de manifestatie werd zo geminimaliseerd door de krant tot de mening van één man. Die boodschap kwam ook nauwelijks aan bod.

Wel werd ook vermeld dat Alers zich in elk geval tegen amnestie verzette. Ook *Gazet van Antwerpen* sloot af met een bespreking van de motie. De rode draad door het stuk bleef gehandhaafd: er bleven nauwelijks nog toehoorders over. Er werd zelfs lacherig gedaan over het eigenlijke einde. Er werd beschreven hoe de meesten het plein verlieten terwijl de motie in het Nederlands werd voorgelezen. Iemand met een peer op het hoofd stak zijn rekwisiet weg en dat voor nog enkele honderden het ‘te Velde’ en de Brabançonne werd gespeeld. De politie kon inrukken. Waar de betoging eerst nog als een serieuze actie werd beschreven, eindigde het artikel door alles als een farce voor te stellen. De krant lijkt in de eerste plaats de weerstanders in de marginaliteit te willen duwen, ook al was het aantal aanwezige manifestanten in feite een succes.³⁸⁸ De verminderde aandacht na verloop van

³⁸⁷ Volksgazet, 17/11/1947, pp. 1/14.

³⁸⁸ Gazet van Antwerpen, 17/11/1947, pp. 3/10.

tijd en de enthousiaste reacties bij slogans en oneliners die opriepen tot harde actie waren ook de rode draad in de berichtgeving van *De Standaard*. Het enige verschil is dat de krant de term ‘zuivering’ hanteerde voor het toenmalige beleid.³⁸⁹

In 1948 nam Justitieminister Paul Struye ontslag. Zijn voorganger Lilar had zich maar zeer kort aan zijn taak kunnen wijden. Er was nog geen coherent beleid op poten gezet. Onder Struye werd voor het eerst een repressiebeleid met duidelijke lijnen uitgetekend. Hij zou net als zijn voorganger inzetten op alle juridische mogelijkheden, maar vooral op een vrijlatingspolitiek. Dit alles ontging de parlementaire controle. Op aandringen van enkele volksvertegenwoordigers zou Struye het ‘Consultatief Comité der Gevangenen’ nieuw leven inblazen. Dat comité was na de oorlog opgericht om genademaatregelen en vrijlatingen toe te kennen maar het was uiteindelijk tot een lege doos geworden. In 1948 kreeg dit comité, dat grotendeels uit verzetslieden en oud-politieke gevangenen bestond, terug echt een taak. Veel meer dan advies verlenen bij dossiers die Struye zelf selecteerde, zat er niet in. De druk vanuit de communistische fractie maar ook de socialistische meerderheidspartij nam toe. Weerstanders en oud-strijders van verschillende groeperingen wisselden elkaar af aan de poort van het parlement. Dat was hun teken van protest. Struye hield zich kranig tegen het groeiende tumult in de kamer. Al vanaf het begin van de regering in 1947 zetten de communisten druk op de ketel. De gebrekkige openheid rond het beleid van Struye was tegelijk het mikpunt en de oorzaak van de heisa. De oppositie kon door een kleine kier zaken ontwaren die haar niet bevielen en begon een nog grotere openheid te bepleiten. De communisten insinueerden gretig dat Struye de spons had bovengehaald. Kleine collaborateurs mochten snel weer hun weg vinden in de maatschappij en moesten daar zelfs bij geholpen worden, zo vertaalden de communisten zijn beleid. Dat was volgens Struye niet het geval. Hij richtte zich vooral op de grote collaborateurs en hun genadeverlening. In tegenstelling tot wat de oppositie beweerde voerde Struye wel degelijk een specifiek beleid voor de kleine collaborateurs. Ook de liberalen lieten van zich horen. Nog meer openheid vanwege Struye bracht het repressiebeleid enkel nog meer in politieke wateren. Socialisten vonden hem te laks en veel katholieken deden zijn beleid juist af als te streng.

Boveroulle en Surin waren de twee rexisten die Struye uiteindelijk de das omdeden. Boveroulle was o.a. minister geweest in de Belgische schijnregering die de Duitsers in 1944 installeerden. Surin had actief meegewerkt met de Gestapo. Struye vroeg zich vooral af of het nog wel wenselijk was om nog meer doodsvonnissen daadwerkelijk uit te voeren. Het protest van de Belgische patriotten tegen de genadeverlening aan de twee vroegere rexisten

³⁸⁹ De Standaard, 16/11/1947, pp. 1/3.

verklaarde hij door een vrees dat Boveroulle en Surin ooit zouden vrij komen. Dat hoefde niet het geval te zijn volgens Struye.

Sinds oktober van dat jaar was het vertrouwen binnen de regering weg. Dat vooral zorgde voor het ontslag van Struye. Voor de socialisten kon het immers een aanleiding zijn om de regering te herlanceren. Socialisten en andere interpellanten haalden op die bewuste 18de november ook aan dat de genadeverlening van Boveroulle en Surin op veel protest van de bevolking was gebotst. De argumenten van Struye baatten niet meer. Het was overigens wel de eerste keer dat een minister van Justitie in het parlement voor een individueel geval van genadeverlening zijn besluit beargumenteerde. Struye kreeg uiteindelijk teveel tegenkanting uit het communistische en socialistische kamp en hield de eer aan zichzelf. Niettegenstaande Spaak hem nog verdedigd had.³⁹⁰

Er is zeker een afvaardiging van de Witte Brigade naar het parlement geweest om te demonstreren. Niet Louette, maar Van Havenberghe had de leiding van die delegatie. In *Steeds Verenigd* heeft het incident geen sporen nagelaten.³⁹¹ Op het einde van 1948 verscheen het blad tijdelijk niet meer.

Een blik op de kranten leert dat het ontslag van Struye in de eerste plaats een crisis was door de politiek zelf veroorzaakt waarbij de druk op de socialisten uit patriottische middens slechts gedeeltelijk een verklaring kan bieden. In de liberale en socialistische kranten werd wel op de aanwezigheid van vaandeldragers voor de poorten van het parlement gewezen, maar veel belang in het uiteindelijke verloop werd hen niet toegedicht. De liberale kranten bekeken alles zeer genuanceerd en weten de crisis vooral aan de socialisten. In *Het Laatste Nieuws* van 20 november werd onomwonden gesteld: 'Indien men van socialistische zijde tegen de h. Struye zo beslist is opgetreden, dan zal er daarvoor wel een andere ondergrond bestaan, en ondermeer zijn houding wat de Koningskwestie betreft.' De dag daarop lieten ze zelfs de CVP'er Louis Kiebooms aan het woord. Ook hij wees in de richting van de socialisten. Emile Vandervelde had dit volgens Kiebooms wel anders aangepakt. Deze beslissing zou de socialisten nog lang achtervolgen.³⁹²

Volksgazet nam Struye met een fluwelen handschoen aan maar dan vooral met het doel de kritiek van de Vlaamse katholieke pers te pareren. In een opiniestuk daags na het ontslag van Struye moesten *De Standaard*, *Het Volk* en *De Antwerpse Gids* het ontgelden. Ze

³⁹⁰ MATTHE (S.), *Het 'tweede deel' van de repressie. De vrijlatings- en strafverminderingpolitiek na de Tweede Wereldoorlog*, Gent, Ugent, OLV, 2002, pp. 65-67, pp. 74-90, pp. 107-118.

³⁹¹ Notulen hoofdkwartier, 24/11/1948, WB(F) Archief nr. 14.

³⁹² *De Nieuwe Gazet*, 19/11/1948, pp. 1/2.

Het Laatste Nieuws, 19/11/1948, p. 1.

Het Laatste Nieuws, 20/11/1948, p. 1.

Het Laatste Nieuws, 21/11/1948, p. 1.

stelden dat de socialisten wel oog hadden voor de moeilijke positie van Struye. De Vlaamse katholieke pers wilde zowel de kleine als de grote collaborateurs laten gaan en dat terwijl buiten ook katholieke oud-strijders en politieke gevangenen piket stonden. De socialisten zelf steunden een beleid waarbij berouwvolle kleine garnalen in vrijheid werden gesteld, maar anderen achter slot en grendel moesten blijven. Wat ze Struye kwalijk namen, was de vrijlating van de belangrijke collaborateurs Surin en Boveroulle. Het protest van het verzet werd hiermee gebruikt om het socialistische standpunt te rechtvaardigen. Ook Spaak zelf heeft in zijn verdediging van Struye gewezen op de eisen van de protesterende weerstanders, maar tegelijk ook hulde betoond aan de weerstander Struye.³⁹³ In *Vooruit* werd enkel gewezen op het feit dat politieke gevangenen en weerstanders voor de poorten van het parlement hadden gestaan. De krant bracht verder een vrij gedetailleerd overzicht van het debat en legde nog meer de nadruk op de eer die de socialisten Struye toedichtten maar tegelijk ook op het feit dat ze deze vergissing moeilijk door de vingers konden zien. Daarmee houdt ze dus dezelfde lijn aan van *Volksgazet* en heeft ze nog minder oog voor het protest van de vaderlandslievende verenigingen.³⁹⁴

Het ontslag van Struye is volgens de visie van Pieter Lagrou een van de gebeurtenissen waardoor de katholieken het verzet definitief zeer sceptisch zullen bekijken. Voor *De Standaard* was het parlementair debat niet meer of minder dan een 'bloedinterpellatie' waarbij men de doodstraf eiste in plaats van de levenslange opsluiting. Het incivisme en patriottisme werden gezien als voorwendsels. Niet zonder reden zien zij er een politiek spel in. De liberaal Lilar was immers niet op protest gestoten bij verschillende andere zaken.³⁹⁵ Daar stond de krant op dezelfde lijn als de liberale media, al verwoordde ze alles veel militanter en werd er meer aandacht aan geschonken. Belangrijk is dat de weerstand zelf werd opgeroepen zich nu eindelijk eens los te maken van de vijfde colonne die de communisten heette te zijn. Dat beeld werd ook nog versterkt door te wijzen op het feit dat de communisten zich eerst afzijdig hielden in de oorlog omwille van het feit dat Rusland er aanvankelijk nog niet bij betrokken was. Het waren communistische volksvertegenwoordigers die zelf ook politieke gevangenen waren geweest die het verzet van de weerstand dirigeerden. Het volgende citaat verduidelijkt dit:

‘Hoelang nog zal de weerstand in zijn gelederen dulden de militanten van een vreemde mogendheid, militanten die in het conflict van morgen aan de zijde zullen staan van de vijanden van een vaderland van West-Europa en van de christenheid? En als de linkse weerstanders dit werk van openbare veiligheid weigeren te

³⁹³ Volksgazet, 19/11/1948, pp. 1/3/5.

³⁹⁴ Vooruit, 19/11/1948, pp. 1/3.

³⁹⁵ De Standaard, 18/11/1948, p. 1.

verrichten om kleinzielige partijpolitieke redenen, zullen de katholieke weerstanders dan de moed niet vinden om de kat de bel aan te binden en eindelijk een einde te maken aan het schandaal dat de weerstand misbruikt wordt als patriotieke camouflage door de communisten?’

De mate van frustratie tegen de weerstanders steeg nog in vergelijking met de eerste manifestaties. Wat wel opvalt is dat er nog steeds verschil werd gemaakt tussen linkse en katholieke weerstanders en dat er ruimte werd gelaten om die weerstand te recupereren. Dit was in wezen dezelfde redenering die Kiebooms al eerder in *Gazet van Antwerpen* had verwoord.³⁹⁶

Die Antwerpse katholieke krant haalde ditmaal niet uit naar de weerstanders. Ze rapporteerde juist over de protesten, zij het kort. Daarbij liet ze niet na te vermelden dat ook politieke figuren hun lotgenoten uit de oorlog vervoegden. Onder hen waren o.a. CVP volksvertegenwoordigers Kofferschlager en Steyaert.³⁹⁷ In een neutraal ogende weergave van de politieke toestand benadrukte de krant dat iedereen de begenadiging van de Waalse rexisten betreurde maar dat de Wetstraat tegelijkertijd ook besepte dat men niet kon blijven doorgaan met de doodstraffen. De krant vermeldde zelfs dat de Vlaamse socialisten mogelijks een motie zouden naar buiten brengen waarin stond dat Struye hun steun bleef genieten, maar dat ze zijn aanpak bij dit concrete geval wel betreurden.³⁹⁸

Niet het verzet maar de socialisten kregen uiteindelijk de zwarte piet. De Kamerdebatten werden net als in de andere media vrij neutraal beschreven. De opiniestukken maakten hier het verschil. Louis Kiebooms viel na het ontslag van Struye de socialisten aan. Dat zij zich in hun uiteindelijke motie wel akkoord verklaarden met de algemene repressiepolitiek maar niet met deze twee concrete gevallen, deed hij af als een politiek spel om uiteindelijk Struye in een onmogelijke positie te brengen én een politieke crisis teweeg te brengen. Het is in dit stuk dat Kiebooms beweerde dat Emile Vandervelde wel iets anders zou gedaan hebben dan de huidige generatie. De CVP had blijkbaar gekozen voor een ‘noch goed noch afkeuring’.³⁹⁹ Verder in de krant van die dag werd duidelijk gemaakt dat die houding erop gericht was de eigen repressiepolitiek zo weinig mogelijk te moeten verantwoorden. De CVP hield liever vast aan de traditie dat enkel de minister en het staatshoofd konden beslissen over genade. Vooral de Waalse socialisten hadden de boter gevreten. Zij zouden lichtzinnig zijn omgesprongen met het belang van het land. Dat de liberalen en de

³⁹⁶ De Standaard, 19/11/1948, pp. 1/2.

³⁹⁷ *Gazet van Antwerpen*, 18/11/48, p. 2.

³⁹⁸ *Gazet van Antwerpen*, 18/11/48, p. 1.

³⁹⁹ *Gazet van Antwerpen*, 20/11/48, p. 1.

communisten vrolijk hadden meegedaan, had niemand verwonderd volgens *Gazet van Antwerpen*.⁴⁰⁰

Het ontslag van Struye was in de eerste plaats een politieke crisis. Het verzet komt in de verslaggeving minder aan bod en het discours dat de kranten over haar hanteerden wijzigde niet. De crisis zorgde voor frustratie bij de katholieke media tegenover links. Dat het verzet vooral aan het linkse kamp werd gelinieerd zal haar aureool dan ook niet ten goede zijn gekomen. Los van het imago van het verzet valt op hoezeer de verschillende kranten bij een politieke crisis de andere politieke families viseerden.

3.3.2. Een nieuwe golf van verzet.

De grote mobilisatiekracht van het vaderlandslievend milieu deed de politiek ervoor kiezen hen meer te betrekken bij de repressieproblematiek. De vaderlandslievende groeperingen zagen in feite wel in dat er vervroegde vrijlatingen tot gratieverleningen en herzieningen noodzakelijk waren, maar wilden wel zelf een hand aan de stuurknuppel hebben. Het Consultatief Comité der Gevangenen leek het vaderlandslievend milieu de nodige slagkracht te geven. Wie er juist in zetelde bleef geheim zodat verzetslieden en anderen geen druk konden zetten op hun vertegenwoordigers. Dit tot grote frustratie van de achterban. De activiteit van het CAW viel net niet in een comateuze toestand door deze overeenkomst.⁴⁰¹

Louette maakte deel uit van het Consultatief Comité der Gevangenen maar over zijn rol hierin kan aan de hand van het door Louette bewaarde archiefmateriaal weinig worden gezegd. In het proefschrift van Sis Matthé worden de bezigheden van het comité algemeen geanalyseerd. Ook al was het directeurschap van een lagere school toen een functie met meer aanzien dan vandaag de dag; toch valt Louette wat uit de boot in vergelijking met de andere leden. Tussen de andere Nederlandstalige en Franstalige leden bevinden zich ministers van staat, bestuurders van de Belgische spoorwegen en advocaten.⁴⁰² In een verslag over de werking wordt wel vermeld dat de leden stuk voor stuk oud-politieke gevangenen waren. Gedurende de hele periode van 1948 tot 1958 hebben de Vlamingen beduidend minder dossiers gunstig beoordeeld.⁴⁰³ In het archief zijn geen notulen bewaard

⁴⁰⁰ *Gazet van Antwerpen*, 20/11/48, p. 2.

⁴⁰¹ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', pp. 149-150.

⁴⁰² Ministerieel Besluit betreffende de herziening van het besluit van 11 september 1945 waarbij een Comité van Advies der Gevangenen wordt opgericht, Kopie van 25/03/1948, Archief Marcel Louette nr. 118.

⁴⁰³ Verslag betreffende de oprichting, ontwikkeling en activiteiten van het Comité, s.d., Archief Marcel Louette nr. 119.

van de vergaderingen op deze van 1959 na. Daarin valt op dat Louette wel aanwezig was, maar het woord niet heeft genomen.⁴⁰⁴

Nadat Lilar in de regering Eyskens teruggekeerd was op Justitie (augustus 1949 tot juni 1950) stemde het CAW zelfs toe met een verwerping van verdere executies. In het geheim ging het CAW ermee akkoord dat, op de harde kern van echte misdadigers na, de resterende 600 ter dood veroordeelden vervroegd vrijgelaten zouden worden. Wie in welke categorie thuishoorde, zou het CAW mee kunnen beslissen via het Consultatief Comité. De Koningskwestie luidde echter het einde in van de regering Eyskens en van de NCPGR. De NCPGR speelde een bemiddelende rol in de Koningskwestie en speelde zo de koningsgezinde leden en de communisten uit elkaar. De katholieke regering verloor de strijd om de koning maar zou haar meerderheid gebruiken op andere terreinen. Er kwam een gratiëring zonder dat het vaderlandslievend milieu werd geraadpleegd en zonder protest omdat er zelfs geen broze eensgezindheid meer was. Binnen de NCPGR kwam pas in 1957 weer wat eenheid. De CAW werd samen met haar moederorganisatie NCPGR helemaal verlamd en was niet meer in staat haar achterban te mobiliseren.⁴⁰⁵

De politiek had zich dus enige tijd vooral op de Koningskwestie gefocust. In deel twee kwam reeds aan bod dat de repressie en de beeldenfabriek daar rond werden vermengd met het beeld van de koning dat de politieke families propageerden om hun standpunt te verdedigen. Op het terrein werd er nog weinig gerealiseerd. Vanaf augustus 1950 werd het repressiedossier terug voorwerp van de politieke polemiek. Moyersoën, de toenmalige minister van Justitie, zorgde voor het eerst voor volledige openheid in zijn vrijlatingsbeleid. Zijn opvolgers zouden in zijn voetsporen treden. Het jaar 1952 was het laatste waarin het vrijlatingsbeleid voor een alles dominerend politiek debat zou zorgen. De sociale gevolgen van de repressie en amnestie zorgden wel nog voor politiek vuurwerk. Daarna werd vooral nog gesproken over de laatste grote collaborateurs die nog in gevangenschap leefden en over de sociale gevolgen van de repressie. Naarmate het aantal dossiers daalde, maar de gradatie van de ten laste gelegde feiten omgekeerd evenredig steeg, kende ook de betrokkenheid van het Consultatief Comité der Gevangenen een hoge vlucht. Dat is zeker het geval voor de periode na 1955.⁴⁰⁶ De latere acties van patriotten kunnen om die reden nog meer dan daarvoor ingekleurd worden als een strijd om het eigen verzetsaureool, de idealen die ze daaraan koppelden en hun sociale rechten.

⁴⁰⁴ Notulen van de werkgroep voor de studie van het probleem der schadevergoedingen ten laste van personen veroordeeld wegens incivisme, 1959, Archief Marcel Louette nr. 121.

⁴⁰⁵ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', pp. 149-151.

⁴⁰⁶ MATTHE (S.), *Het 'tweede deel' van de repressie*, pp. 156-160; pp. 171-172.

Voor de Witte Brigade was 1949 een kalm jaar. Behalve een delegatie die naar de IJzerbedevaart was afgereisd, bleef de organisatie uit de publieke spots. Er waren vooral interne twisten. De twisten met de sectoren Borgerhout en Berchem werden al beschreven in het tweede hoofdstuk. Het toonde aan dat niet alles peis en vree was binnen de organisatie. De sterke hand van Louette bleek voorlopig voldoende om de gemoederen te bedaren en iedereen terug in de pas te laten lopen.

In het begin van het jaar 1950 had het CAW nog in elke provinciehoofdstad een manifestatie tegen incivisme georganiseerd. De klassieke eisen zoals geen amnestie en het uitvoeren van de (dood)vonnissen werden terug geproclameerd. Het hoofdkwartier gaf zijn fiat om eraan deel te nemen. Over de inbreng van de Witte Brigade buiten Antwerpen werd zelfs niet gesproken. Dat is tekenend voor de manier waarop de organisatie zich steeds meer op Antwerpen focuste.⁴⁰⁷ De artikels in de pers tonen geen verandering van attitude. Zowel de liberale als de socialistische pers gaven het gebeuren in neutrale bewoordingen weer.

In tegenstelling tot die eerder positieve benadering bleef de katholieke pers negatief. *Gazet van Antwerpen* schreef dat de Rubenszaal waar de manifestatie eindigde maar halfvol liep. Daarnaast werd ook een groep van de Communistische Partij vermeld die net als de patriotten op het Conincksplein verzamelen had geblazen had. Zij werden door de politie uit elkaar gedreven en enkelen zouden zich hebben aangesloten bij de manifestatie.⁴⁰⁸ Daags nadien verscheen een opiniestuk waarin droogweg werd gesteld dat er even werd gehoopt op een nieuwe geest. Weerstanders en politieke gevangenen werden beschreven als de meest geschikte personen om de ‘zedelijke wederopbouw’ van de maatschappij te begeleiden. Maar dat moest ook inhouden dat ze alle haatgevoelens zouden bestrijden in de maatschappij. Ze deden juist het omgekeerde. Hun houding was niet die van het verstand maar van het instinct volgens de krant. Het zou pas verstandig geweest zijn in te zien dat de fouten uit het verleden niet mochten vergeten worden, maar wel vergeven. Slechte mensen waren nu eenmaal het gevolg van slechte tijden en dat laatste moest worden aangepakt. Daarnaast haalde de krant de willekeur in de repressie aan en het feit dat de meeste vervolgd niet meer waren dan misleide medemensen.⁴⁰⁹

In *De Standaard* is dezelfde tendens te zien. Net zoals bij vorige manifestaties trachtte de krant door een aantal sarcastische omschrijvingen de manifestatie nog meer in een negatief licht te plaatsen.⁴¹⁰ Een verslag van de stad zelf schatte het aantal manifestanten op 650.⁴¹¹ Dat is vrij weinig met alle voorbereidingen die het Antwerpse Actiecomité zich had

⁴⁰⁷ Notulen hoofdkwartier, 04/01/1952, Archief WB(F) nr. 16.

⁴⁰⁸ *Gazet van Antwerpen*, 23/01/1950, p. 2.

⁴⁰⁹ *Gazet van Antwerpen*, 24/01/1950, p. 1.

⁴¹⁰ *De Standaard*, 23/01/1950, pp.1/2.

⁴¹¹ Verslag protestoptocht en meeting in Rubenspaleis Carnotstraat, 22/01/50, Felix archief, modern archief nr. 26308.

getroost. Het OF, het GL, Groep G en de Witte Brigade zonden zelfs verschillende delegaties. Uit de vergadering bleek dat de communistische partij had getracht de Antwerpenaren te mobiliseren met een pamflet tegen de vermeende collaborateur Peeters die later dat jaar ondanks het protest stadssecretaris zou worden. Het Actiecomité stelde dit allerminst op prijs. De communisten hadden immers een poging ondernomen om hun actie aan de manifestatie te koppelen. Met de inhoud van het pamflet kon men principieel gezien wel leven maar een volwaardige betoging tegen één bepaalde persoon hadden ze nog nooit op touw gezet. Die optie werd ook niet overwogen.⁴¹² Eerder dat jaar had het Actiecomité wel een schrijven gericht naar de politieke partijen tegen Peeters. De CVP mandatarissen zouden niks in hun postbus ontvangen omdat zij bij voorbaat geen verbintenissen omtrent deze zaak wilden aangaan vóór de verkiezingen. Het Actiecomité legde Peeters ten laste dat hij voor een collaborerende krant zou hebben geschreven, weliswaar onder een pseudoniem.⁴¹³ Ook de communisten in het Actiecomité waren niet tevreden met de actie van hun kameraden maar waren er wel tegen gekant dat het comité de politie zou vragen om de communistische militanten op afstand te houden.⁴¹⁴

De omgang met de communisten en de Koningskwestie waren twee concrete testcases voor de neutraliteit van de Witte Brigade. Naar aanleiding van de oorlog in Korea had de top een brief gekregen van een lid die vroeg of zij zich niet tegen de communisten wilden positioneren. Hoewel de leiding niet bijster veel sympathie had voor het communistische gedachtegoed, bleef men afzijdig.⁴¹⁵ Ook tijdens de Koningskwestie zou het hoofdkwartier weigeren stelling in te nemen. Leden die wilden demonstreren voor of tegen de terugkeer van de koning mochten dat in elk geval niet doen als ze duidelijk herkenbaar waren als leden van de Witte Brigade.⁴¹⁶ Dat lukte zonder noemenswaardige incidenten.⁴¹⁷ Dat de penibele situatie uiteindelijk toch een relatief goede afloop kende, dankte het land volgens het Hoofdkwartier aan de NCPGR. Er werd opgeroepen om zich te scharen rond Boudewijn in het belang van het land. Ter attentie van de NCPGR werd volgend telegram verstuurd: 'Het hoofdkwartier der Witte Brigade Fidelio vergaderd in zitting van 2 augustus, drukt zijn bewondering en dank uit aan uw Confederatie voor de belangloze en spontane bemiddeling door haar betoond bij de oplossing der netelige Koningskwestie in het belang van de eenheid van ons duurbaar Vaderland.'⁴¹⁸ Niet alle verzetsgroeperingen bleven afzijdig. O.a. de deelname van de Antwerpse sectie van het NKB aan een mars voor de koning werd als

⁴¹² Notulen vergadering Antwerps Actiecomité, 12/01/1950, Archief WB(F) nr. 5774.

⁴¹³ Notulen hoofdkwartier, 04/01/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁴¹⁴ Notulen vergadering Antwerps Actiecomité, 12/01/1950, Archief WB(F) nr. 5774.

⁴¹⁵ Notulen hoofdkwartier, 16/08/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁴¹⁶ Notulen hoofdkwartier, 01/03/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁴¹⁷ Notulen hoofdkwartier, 15/03/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁴¹⁸ Notulen hoofdkwartier, 03/08/1950, Archief WB(F) nr. 16.

onaanvaardbaar beschouwd. Niet in het minst omdat de meerderheid van de manifestanten niet zozeer de Brabançonne maar op de eerste plaats de Vlaamse Leeuw aanhief.⁴¹⁹

Eind 1950 kwam er toch nog een breuk in het Antwerpse Actiecomité. De oorzaak was andermaal de benoeming van de stadssecretaris samen met andere incivieken die op de tribune zouden plaatsnemen bij het defilé ter gelegenheid van de nationale feestdag. De Witte Brigade had als eerste voorgesteld om op 21 juli de leiders van de verzetsgroeperingen niet te laten plaatsnemen in de tribune zoals gewoonlijk, maar als protest met de leden mee te laten marcheren. Het verzet zou ook niet deelnemen aan de activiteiten in de beurs of de kathedraal.⁴²⁰ Later zou een meerderheid in het Actiecomité ervoor kiezen om met opgerolde vaandels en een zwarte vlag voorop deel te nemen aan de parade. De Witte Brigade en de NKB waren hier niet voor te vinden.⁴²¹ Op 17 juli had een kleine afvaardiging van verzetsgroeperingen nog piket gestaan bij de gemeenteraad waar Peeters officieel werd benoemd.⁴²² Dit alles zou uiteindelijk leiden tot het ontslag van de NKB uit het Actiecomité. De Witte Brigade zou net als de andere verzetsbewegingen uiteindelijk niet deelnemen aan het defilé. Ze zouden wel een hulde brengen aan het monument van de gesneuvelden en de Witte Brigade bewandelde een tussenweg door ook aan het Te Deum deel te nemen. Aan de andere leden van het Actiecomité gaf de Witte Brigade ook te kennen niet te zullen meegaan in nog verdere acties van ‘extremistische aard’.⁴²³ Verenigingen van oud-strijders en het NKB waren de enige die de patriotten vertegenwoordigden in de parade van 21 juli.⁴²⁴ *Gazet van Antwerpen* was de enige die in haar berichtgeving reageerde tegen wat zichzelf ongepast gedrag noemde. Ze smeet een bloemetje naar het NKB voor haar houding en vernoemde ook dat het burgemeester Craeybeckx zelf was die de weerstanders had gewaarschuwd dat de politie zou worden ingezet tegen onregelmatigheden.⁴²⁵

Erg veel aandacht heeft dit alles dus niet gekregen in de pers. De verdeeldheid binnen de nationale vaderlandslievende organisaties sijpelde ook door naar de provinciale en lokale niveaus. De Witte Brigade wilde zeker de banden met deze koepelorganisaties niet doorknippen maar was wel gematigder in haar optreden dan de meeste van de overgebleven leden.

⁴¹⁹ Notulen hoofdkwartier, 09/08/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁴²⁰ Notulen vergadering Antwerps Actiecomité, 30/06/50, Archief WB(F) nr. 5776.

⁴²¹ Notulen hoofdkwartier, 12/07/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁴²² NG, 18/07/1950, p. 4.

⁴²³ Notulen hoofdkwartier, 18/07/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁴²⁴ De Nieuwe Gazet, 22/07/1950, p. 3.

⁴²⁵ Gazet van Antwerpen, 19/07/1950, p. 4.

In 1951 werd voor het eerst over besparingen gesproken bij de Witte Brigade en moest een eerste bediende ontslag nemen.⁴²⁶ De enige manifestatie van dat jaar was niet echt een succes te noemen. Nochtans draaide het ditmaal enkel om meer sociale voordelen voor de weduwen, de wezen en de invaliden. In de eerste plaats wilde men een hoger pensioen.⁴²⁷ Louette was wel tevreden over het aantal leden dat was komen opdagen en ook over hun houding. Maar juist de weduwen voor wie alles bedoeld was, waren niet allemaal naar Brussel afgedaald. Er werd gewezen op het feit dat de Witte Brigade zich bij elke vergadering verzette tegen manifestaties als actiemiddel, maar dat ze niet anders kon dan zich neerleggen bij de meerderheid die hierin het enige actiemiddel zag dat een zeker resultaat kon boeken.⁴²⁸

Het totaal aantal betogers werd door *Het Laatste Nieuws* op een 5.000-tal geschat. Ditmaal werd ook effectief resultaat geboekt en stelden de aanwezigen vast dat de regering in grote mate aan hun eisen tegemoet kwam. De communisten hadden de betoging nog willen ombuigen naar een manifestatie tegen de herbewapening van West-Duitsland maar de organisatoren slaagden erin, aldus de liberale krant, de betoging politiek neutraal te houden.⁴²⁹ De socialistische pers had nauwelijks aandacht voor de manifestatie. *Volksgazet* gaf bijvoorbeeld op de dag van de betoging zelf de eisen en de nodige gegevens mee, maar de dag nadien berichtte ze er niet over. Alles stond toen in het teken van een congres van de Vlaamse BSP.⁴³⁰ De katholieke kranten schonken helemaal geen aandacht aan de demonstratie.

De mogelijke invloed op de politiek inzake epuratie werd door de Belgische patriotten net zo min als door de Witte Brigade losgelaten. Op 6 april 1951 verscheen er in *De Nieuwe Gazet* nog een fragment van een motie die de Witte Brigade de wereld had ingestuurd. Zonder echt duidelijke aanleiding werden zowel het argument van christelijke verzoening als dat van vrijlating vanuit humanistisch oogpunt afgekeurd. De samenleving moest hard toeslaan waar de beschaving in het gedrang kwam. Het ging dan vooral over de vrijlating van diegenen die zij als grote collaborateurs en beulen zagen.⁴³¹ Dergelijk taalgebruik stond haaks op de wens om zo weinig mogelijk te demonstreren.

Via het blad *Steeds Verenigd* kregen de leden juridisch technische uitleg. Zo werden de oude en de nieuwe wet inzake burgertrouw naast elkaar gelegd. Maar echt veel duiding

⁴²⁶ Notulen hoofdkwartier, 17/01/1951, Archief WB(F) nr. 17.

Zie ook hoofdstuk 2.

⁴²⁷ *Steeds Verenigd*, B45, 12/1950, p. 1.

⁴²⁸ Notulen hoofdkwartier, 11/04/1950, Archief WB(F) nr. 17.

⁴²⁹ *Het Laatste Nieuws*, 09/04/1951, p. 1.

⁴³⁰ *Volksgazet*, 08/04/1951, p. 3.

Volksgazet, 09/04/1951, pp. 1/4.

⁴³¹ *De Nieuwe Gazet*, 06/04/1951, p. 5.

kwam er niet aan te pas. Het is dus niet onlogisch dat vooral een mobilisatie tegen bepaalde oud-collaborateurs meer teweegbracht dan protesten tegen de afzwakking van wetsartikel 123 sexies. In dat artikel werden een aantal rechten opgelijst waarvan veroordeelde collaborateurs niet meer konden genieten.⁴³²

Tegen die afzwakking werd al in juli gedemonstreerd. Een pamflet van de Witte Brigade noemde de katholieke senatoren die vóór het wetsvoorstel stemden. Maar de socialisten en liberalen die zich onthielden werden aan de schandpaal genageld. Oud-incivieken zouden zo verschillende burgerrechten terugkrijgen. Belangrijker nog was dat beroepen zoals de advocatuur, het priesterschap en functies in het bankwezen weer opengesteld werden voor hen. Voor de Witte Brigade was dit de zoveelste stap naar amnestie. Bovenaan op het bewuste pamflet staat wel ‘persoonlijk’. Waarschijnlijk was het enkel voor de leden bedoeld.

De pers had niet veel aandacht voor deze acties. Een klein artikel uit *Gazet van Antwerpen* onder de titel ‘Is daar hun plaats?’, is wel het vermelden waard. Een echte weerstander is voor de krant iemand die zich tijdens de oorlog voor het vaderland inzette en niet na de terugtocht van de Duitse bezetter in actie schoot. Dat waren simpelweg profiteurs die de weerstand compromitteerden. Nu was het echter niet duidelijk meer wie de echte weerstanders waren. Decoraties en vaandels waren geen afdoend bewijs. Ook in hun daden na de oorlog moest hun gedrag blijk geven van vaderlandsliefde. Gaan plaatsnemen aan de poorten van het parlement om te protesteren tegen de wijziging van 123 sexies paste niet in dat plaatje. Voor de krant was vaderlandsliefde immers de wil om samen te leven met iedere landgenoot. Incivieken blijven belemmeren in hun volledige reïntegratie, nadat ze hun straf hadden uitgezeten, stond daar haaks op. Voor *Gazet van Antwerpen* was het het teken van een idiote weerstand, een weerstand van na de bevrijding.⁴³³ Dit toont hoe de benadering van deze gematigde katholieke krant steeds meer was opgeschoven naar die van *De Standaard* die van meet af aan sceptischer was geweest, tegenover de weerstand en evenzeer steeds negatiever was gaan schrijven over het optreden van het verzet. Echte weerstanders moesten zich buiten de politiek houden of op zijn minst verzoening zoeken met de vroegere tegenstanders.

Begin juli veerde het CAW nog eens recht om te protesteren tegen het wetsvoorstel De Grijse. In de meeste provinciehoofdsteden werd een persconferentie gehouden door de provinciale afdelingen die door een lokale weerstander werd gedragen. In Antwerpen nam Louette die taak op zich. Louette had de provinciale leider van het CAW opgezocht met het voorstel om een persconferentie bijeen te brengen. Kort erna werd echter een vergadering

⁴³² Steeds Verenigd, B50, 02/1952, p. 3.

Steeds Verenigd, B51, 04/1952, p. 2.

⁴³³ *Gazet van Antwerpen*, 4/06/1952, p. 2.

belegd waarop enkel over futiele zaken werd gediscussieerd. Louette ergerde zich daaraan en wilde meer inhoudelijk fundamentele debatten voeren. Op de persconferentie gaf de provinciale afdeling zelfs verstek. Zowel het GL als het OF en enkele kleinere verzetsgroeperingen schitterden door hun afwezigheid. En dat terwijl de gouverneur speciaal hiervoor uit vakantie was teruggekeerd. Naar de exacte reden blijft het gissen.⁴³⁴ In de loop van augustus nam de Witte Brigade zelfs voor even ontslag uit het provinciaal CAW. Hoewel de andere leden het niet aanvaardden, bleef de Witte Brigade op zijn strepen staan.⁴³⁵ Na de naamsverandering van het CAW in 'Provinciale Unie van de weerstand en politieke gevangenen van Antwerpen' zou de Witte Brigade uiteindelijk weer aansluiting vinden.⁴³⁶

Louette kreeg toen in wel meer verzetsorganisaties nul op het rekwist. Hij had ook contact gehad met de leiders van de Nationale Raad van de Weerstand. Aan hen stelde hij voor om alle Nationale Commandanten samen te roepen om de raad nieuw leven in te blazen. Er zouden ook opnieuw verkiezingen moeten plaatsvinden voor de leiding. "Eens te meer is het de W.B. die zich ten bate van andere groepen inspant".⁴³⁷ Terwijl de Witte Brigade vroeger de andere organisaties trachtte te temperen, wilde ze hen nu net aanvuren.

Enkel *De Nieuwe Gazet* berichtte specifiek over de persconferentie. Volgens de krant zette Louette er de gevolgen van het wetsvoorstel De Grijse uiteen voor een groot publiek. In gematigde bewoordingen stelde Louette dat het Comité de repressie - Louette hanteerde zelf die benaming - geenszins wilde herstellen maar wel de dreiging van een te 'lankmoedige houding' tegenover de incivieken wilde tegengaan. Schermend met de woorden van koning Albert dat een groot volk zijn doden eert, stelde hij dat de offers van de gesneuvelde patriotten teniet werden gedaan door incivieken in hun vroegere waarde te herstellen. Het wetsvoorstel De Grijse was een schandaal voor hem. Strafwetten hoorden de sociale orde te handhaven en waren er niet om, ten bate van een minderheid, de maatschappelijke rust in gevaar te brengen. Het CAW deed niet meer of minder dan het verdedigen van de grondwet en het recht. Daarna was de bijeenkomst ten einde en bracht een beperkte delegatie een protestmotie naar de Antwerpse gouverneur Richard Declerck.⁴³⁸ Er is verbazend weinig in de pers over dit voorstel geschreven. *Het Laatste Nieuws* was er in elk geval wel voor te vinden om de schadevergoedingen voor de verschillende soorten misdrijven gelijk te

⁴³⁴ Notulen hoofdkwartier, 16/07/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁴³⁵ Notulen hoofdkwartier, 06/09/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁴³⁶ Notulen hoofdkwartier, 23/01/1953, Archief WB(F) nr. 19.

⁴³⁷ Notulen hoofdkwartier, 16/07/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁴³⁸ *De Nieuwe Gazet*, 14/07/1952, p. 4.

Er vond een vergadering van het hoofdkwartier plaats die vooraf over deze persconferentie vergaderde maar er werd niet genoteerd hoe de discussie verlopen was. Verder zijn er geen sporen van terug te vinden in het archief.

schakelen. Een terugbetaling aan oud-incivieken was dan wel toegestaan.⁴³⁹ In *Vooruit* werd dit daarentegen kortweg als een amnestievoorstel afgedaan. Zo liet de titel van het stuk ‘Tegen het amnestievoorstel van De Gryse’, toch uitschijnen. Maar die claim werd in het artikel zelf niet onderbouwd. Dan volgt namelijk een vrij neutraal weergeven van de nationale vergadering in Brussel zoals ook in de liberale kranten staat te lezen.⁴⁴⁰ De *Gazet van Antwerpen* gaf weinig echte info over het gebeuren zelf, maar haalde het aan om op de kap te zitten van *Vooruit* en *Volksgazet*. Ze namen het niet dat een in hun ogen rechtvaardig wetsvoorstel als amnestie werd bestempeld door ‘een socialistische krant’. Hoewel in *Volksgazet* daar nooit sprake van geweest was, werd de Antwerpse buur mee in het bad getrokken.⁴⁴¹

Louette’s voluntarisme en inzet voor zijn zaak bleven intact. Het is dus logisch dat hij een van de belangrijke motors werd achter het CBL. En dat terwijl het voor actieve leden van de Witte Brigade steeds moeilijker werd om de eigen lokale structuren draaiende te houden. Zo wilde Louis Kennis geen sectorleider meer zijn in Merksem omdat de meeste leden niet meer actief betrokken waren bij de werking. Louette haalde aan dat ook hij en andere leden, o.a. omwille van hun gezondheid, naar rust snakten. Hij zag in dat het aantal leden voortdurend daalde maar vond dat ze toch moesten doorzetten.⁴⁴² Ook de activiteit van het hoofdkwartier nam af. Steeds meer namen individuen, en vooral Louette, op eigen houtje beslissingen in naam van de Witte Brigade. Beslissingen die vaak slechts achteraf in het hoofdkwartier werden besproken. Dat was onder meer het geval voor de grote nationale betoging van 14 september 1952.⁴⁴³

Doordat het vaderlandslievend milieu zo aan de kant werd gezet in het repressiedossier groeide een nieuw ressentiment. Daar bovenop kwam de genadeverlening van Richard De Bodt die de gemoederen in het patriottische kamp veel hoger deed oplaaien dan de droge kost van gewijzigde wetten. In *Steeds Verenigd* kreeg België de titel ‘Land van de Glimlach’. Zelfs Richard De Bodt had een glimlach op zijn gelaat. Voor de Witte Brigade was de hele zaak niet meer of minder dan een geruststelling voor collaborateurs en de totale afbraak van wat zij omschreven als de morele herbewapening. Niettegenstaande het als een ware schande werd afgedaan dat De Bodt genade had gekregen, werd de eis om de doodstraf uit te voeren niet letterlijk verwoord.⁴⁴⁴ In augustus 1952 besliste toenmalig minister van Justitie Pholien om de doodstraf van Richard De Bodt te laten omzetten.

⁴³⁹ Het Laatste Nieuws, 15/07/1952, p. 2.

⁴⁴⁰ Vooruit, 14/07/1952, p. 1.

⁴⁴¹ Gazet van Antwerpen, 15/07/1952, p. 2.

⁴⁴² Notulen hoofdkwartier, 22/10/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁴⁴³ Notulen hoofdkwartier, 24/09/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁴⁴⁴ Steeds Verenigd, B52, 15/07/1952, p. 1.

Samen met Fernand Wyss was De Bodt een van de meest beruchte beulen van Breendonk geweest. Mocht De Bodt niet naar Duitsland zijn gegaan in de laatste dagen voor de bevrijding dan was hij meer dan waarschijnlijk een van de geëxecuteerde collaborateurs geweest. Nadat hij achtereenvolgens bij het Polizeibataillon Flandern en de Sturmbrigade Langemarck was aangesloten, koos hij in de laatste dagen voor de Duitse capitulatie eieren voor zijn geld en vervoegde hij het Amerikaanse leger. Hij was later ook nog actief in het Franse Leger. Wanneer hij in 1951 trachtte terug te keren naar België viel hij door de mand. Dat was wel na het besluit om geen terechtstellingen meer uit te voeren.⁴⁴⁵ Genade verlenen aan een dergelijke zware collaborateur viel de publieke opinie zwaar. Liberalen en socialisten slaagden er zelfs in om dit item te bombarderen tot een verkiezingsthema van de gemeenteraadsverkiezingen die in oktober zouden plaatsvinden. Tijdens de heisa rond De Bodt kwam het nieuws dat Emilie Van Coppenolle, het hoofd van de Rijkswacht tijdens de bezetting, om medische redenen werd vrijgelaten.

De CVP was zelf ook verdeeld over de kwestie. Pholien had al in januari ontslag genomen als premier omwille van allerlei twisten in zijn eigen partij en moest nu ook zijn ambt van minister van Justitie loslaten. Het uiteindelijke ontslag van Pholien begin september moet vooral gezien worden als een teken om die tweedracht niet bloot te leggen voor de ogen van de publieke opinie. Het eigenlijke politieke gevecht in de kamer vond pas in november plaats. Het was dus zijn eigen partij en deels ook het verzet die Pholien de das omdeden.⁴⁴⁶

Op 27 augustus werd het Comité voor Beroep op het Land (CBL) opgericht door verschillende individuen uit het vaderlandslievend milieu. Jean Nysthoven was de voorzitter en Louette de ondervoorzitter. Naast hen maakten nog verschillende bekende figuren uit de vaderlandslievende organisaties deel uit van het uitvoerend bestuur. De genadeverlening aan Richard De Bodt werd in het 'witboek', dat de organisatie later dat jaar uitgaf, als de onmiddellijke aanleiding van de oprichting aangewezen.⁴⁴⁷ Nu werden in hoofdzaak incivieken in het vizier genomen die gekend waren bij het brede publiek. Dat wekte meer animo los en maakte dat er nu sterker kon worden gemobiliseerd dan voor een betoging tegen de verandering van een wetsartikel zoals 123 sexies. In het comité zaten enkele vertegenwoordigers uit de vaderlandslievende groeperingen met Hubert Halin op kop. Dit maakte dat het nieuwe comité slagvaardiger was dan de NCPGR waarin verschillende organisaties door elkaar vervlochten waren.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ NEFORS (P.), *Breendonk 1940-1945. De geschiedenis*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 249-251.

⁴⁴⁶ MATTHE (S.), *Het 'tweede deel' van de repressie*, pp. 154-160.

⁴⁴⁷ Het Witboek van het Comité voor Beroep op het Land, 1952, pp. 1-2, Archief Marcel Louette nr. 162. Het witboek geeft een korte historiek van het CBL weer met een opsomming van de eisen en de onderhandelingen met de regering Van Houtte.

⁴⁴⁸ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', pp. 149-151.

Tijdens de eerste nationale vergadering van het CBL op 30 augustus werden drie eisen geformuleerd: ten eerste het ontslag van Pholien, ten tweede een overzicht van de repressiepolitiek, zodat de bevolking zelf een oordeel kon vellen over de gang van zaken en ten derde maatregelen zodat zaken zoals de genade van De Bodt zich niet konden herhalen. De druk op de politiek werd begin september hoog gehouden door middel van een bezoek aan Pholien en een persconferentie met een uitgebreide toelichting van het *mission statement*.⁴⁴⁹

In die persconferentie zijn, los van de retorische staaltjes, twee rode draden te ontwaren. De eerste is het gevoel dat de Belgische patriotten werden bedrogen door de politiek. Zo vielen ze de statements van Pholien aan die met cijfers in de hand trachtte aan te tonen dat hij veel minder doodstraffen had omgezet dan zijn voorgangers. De repliek van Jean Nysthoven hierop was dat men al in de jaren 1950-1951 aan het ‘uitschot’ was gekomen. Er waren met andere woorden geen veroordeelden meer die in zijn ogen nog een omzetting konden verkrijgen. Zo werden alle collaborateurs wiens doodstraf nog niet was omgezet impliciet gelijkgeschakeld met de beul De Bodt of Van Coppenolle. Nysthoven veegde de vloer aan met de ‘gemotiveerde genadebesluiten’ die onder Moyersoën ingang hadden gevonden. Hoe kon genade voor mensen als De Bodt worden gemotiveerd, werd er hardop bij gedacht. Het Consultatief Comité der Gevangenen werd in Nysthovens speech herleid tot wat het ook werkelijk was: een machteloos vehikel. Dat er zelfs werd nagedacht over de vrijlating van Elias, haalde Nysthoven aan als argument om te stellen dat de regering niet tot inkeer kwam. De openbaarheid van de repressiepolitiek diende niet enkel om het vertrouwen tussen de Belgische patriotten en de regering te herstellen maar ook om ervoor te zorgen dat de publieke opinie beter werd ingelicht op dit vlak. Men was ervan overtuigd dat dit zou leiden tot een minder vergevingsgezind beleid.

De tweede rode draad is dat men zag dat sommigen de oorzaak van deze crisis zochten in verschillen tussen de twee grote gemeenschappen van het land. Maar het ‘echte Vlaanderen’ had zich niet voor niets zo heldhaftig verzet tijdens de oorlog, klonk het. Het was volgens Nysthoven niet zo dat de Vlamingen de huidige politiek, in tegenstelling tot de Franstalige bevolking wel goedkeurden. Hij vermeldde ook nog dat de geschiedenis van de weerstand in Vlaanderen te weinig gekend was. De patriotten in Vlaanderen maakten enkel de fout hun stem niet nog hoger te verheffen dan nu al het geval was. Dat was nodig om het monopolie van bepaalde politiek verzuilde persorganen tegen te gaan. Zo nam hij zonder iemand met naam en toenaam te noemen de Vlaamse katholieke pers op de korrel.⁴⁵⁰ Na de

⁴⁴⁹ Het Witboek van het Comité voor Beroep op het Land, 1952, pp. 2-8., Archief Marcel Louette nr. 162.

⁴⁵⁰ Persconferentie CBL, 03/09/1952, Archief Marcel Louette nr. 163.

persconferentie zou premier Van Houtte het CBL ontvangen. Later op de avond nam Pholien zijn ontslag als minister van Justitie.

De Standaard leek verloren terrein voor de Belgische patriotten. De link tussen enerzijds de bedreigende communisten en anderzijds het verzet was een vaste gimmick geworden om elk protest vanuit de patriottische hoek te torpederen. Ook de socialisten werden op dezelfde manier aangevallen. *De Standaard* sprak minachtend over de ‘rode Siamese tweeling’. De patriotten en de Franstaligen binnen de CVP hadden zich voor *De Standaard* tot bijna hetzelfde niveau verlaagd. Zonder verder uiteen te zetten of ze de term ‘democratie’ al dan niet sarcastisch hanteerden, stond in hetzelfde artikel de volgende zin: ‘Niet alleen de vaderlandsliefde, ook de democratie, het zijn allemaal maar middelen om de rechtse krachten te verdelen en toch nauwelijks heeft de vijfde colonne van SStalin gefloten of al de zogenaamde patriotten en democraten menen dat het hun verdomde plicht is als één man in ’t gelid te springen (...) in dat rode huilkoor’.⁴⁵¹ ‘SStalin’ zal wel geen fout te goeder trouw geweest zijn. Een belangrijk argument van *De Standaard* dat hout sneed, was het feit dat de vaderlandslievende organisaties en de linkse pers wel protesteerden tegen de genadeverlening aan De Bodt, maar niet eisten dat de doodstraffen verder werden uitgevoerd. Dat bewees voor de krant nog maar eens hoezeer dit alles in de eerste plaats een politiek spel was.⁴⁵²

Eind augustus was in *De Standaard* een artikel verschenen waarin het IJzerbedevaartcomité zijn beklag deed over een motie van het GL waarin beweerd werd dat het onder druk van het IJzerbedevaartcomité was dat de regering was overgegaan tot de genadeverlening voor De Bodt. Dat doorprikte de links-rechtse en Waals-Vlaamse tegenstellingen die *De Standaard* in haar eigen opiniestukken hanteerde. De krant had zelf ook al moeten toegeven dat ook CVP-gezinden zich hadden aangesloten bij de Belgische patriotten, maar tegelijk zocht de krant deze vooral in Franstalige hoek. Het IJzerbedevaartcomité vond het een ongeoorloofde poging van het GL om haar amnestie-acties te linken aan het geval De Bodt. Naar eigen zeggen had het comité nooit amnestie of genade gevraagd voor ‘personen die zich onder de oorlog aan hun medemensen hadden vergrepen of gehandeld hadden uit laag winstbejag’; enkel de ideologische collaborateurs die geen economisch gewin voor ogen hadden en hun medemens respecteerden verdienden amnestie.⁴⁵³ Dat het comité zich niet verzette tegen de genadeverlening voor De Bodt merkte *De Standaard* niet op. Niet elke mening in dit debat werd even kritisch doorgelicht. Ook in de artikels die volgden hield de krant vast aan haar visie dat dit alles een politiek spel was van links om bij de aankomende verkiezingen er garen van te kunnen spinnen. De krant verdedigde Pholien in die zin dat hij

⁴⁵¹ *De Standaard*, 02/09/1952, p. 1.

⁴⁵² *De Standaard*, 03/09/1952, pp. 1-2.

⁴⁵³ *De Standaard*, 29/08/1952, p. 1.

niets nieuws zou hebben toegevoegd aan het beleid. Hij had met andere woorden gewoon zijn werk gedaan. Meer terdoodveroordelingen werden van de hand gewezen. Zijn ontslag werd als een kaakslag voor Vlaanderen geïnterpreteerd. Zo versterkte de krant ook de idee van een Vlaams-Waalse tegenstelling.⁴⁵⁴ De persconferentie van het CBL werd in de eerste plaats gezien als een aanval op Pholien. Dat werd ook gestaafd met een letterlijk stuk uit de speech die Pholien van talrijke bokkensprongen betichtte. Het CBL eiste het ontslag van Pholien; in die zin is dit neutrale verslaggeving, al komt de sfeer die Nysthoven wilde meegeven, namelijk die van een door de regering gebroken vertrouwen, helemaal niet aan bod. Nadat Nysthoven zijn tekst had voorgelezen, konden ook nog vragen worden gesteld. Op de vraag of het niet logisch zou zijn dat het CBL de doodstraf zou eisen voor De Bodt antwoordde Louette dat als dat nog mogelijk was de terechtstelling zou worden geëist. Dit al diplomatisch antwoord werd nog verder afgezwakt door Fosty en Alers die verklaarden dat de vorst de omzetting reeds had getekend en een terechtstelling dus niet meer aan de orde was. Ze wilden geen revolutionaire daden stellen of de koning in diskrediet brengen. Pholien was de verantwoordelijke en hij zou hoe dan ook moeten vertrekken.⁴⁵⁵

Daaropvolgend verschenen nog artikels over het ontslag van Pholien en hoe het nu verder moest. De teneur bleef dezelfde: links en de Waalse geloofsgenoten hadden Vlaanderen een kaakslag verkocht.⁴⁵⁶ Al snel werden dé Waalse CVP'ers die de patriotten steunden en Pholien hadden verraden, 'enkele' Waalse CVP'ers die zich hadden laten beïnvloeden door links. Niettemin was het voor de socialisten een succes. *De Standaard* stelde dat de socialisten met het ontslag van Pholien zegevierden en het tegelijk als een sein zagen om een nieuwe straatmanifestatie op te starten. Ze oogstten er immers toch succes mee? De krant verafschuwde het feit dat straatdemonstraties de politiek beïnvloedden. Het volk koos haar vertegenwoordigers en in het parlement moesten beslissingen genomen worden zonder dat een minderheid via betogingen haar wil kon doordrukken. Er was duidelijk heel wat frustratie omtrent deze praktijken die simpelweg als onwettelijk werden aangezien.⁴⁵⁷ Het is geen onbelangrijk detail dat dit alles zich afspeelde terwijl de schoolstrijd de animositeit tussen Katholieken en het vrijzinnige links mee op de spits hielp drijven.

In *Gazet van Antwerpen* schreef Louis Kiebooms een pleidooi tegen de doodstraf vanuit ethisch standpunt. Ook hij herinnerde eraan dat socialisten en communisten het geval De Bodt misbruikten voor politiek gewin. Net zoals bij Struye probeerde links nogmaals munt te slaan uit de situatie. Voor de aangekondigde manifestaties van de vaderlandslievende

⁴⁵⁴ De Standaard, 03/09/1952, pp. 1-2.

De Standaard, 04/09/1952, p. 1.

⁴⁵⁵ De Standaard, 04/09/1952, p. 2.

⁴⁵⁶ Zie o.a. De Standaard, 05/09/1952, p. 1.

⁴⁵⁷ De Standaard, 06/09/1952, pp. 1-2.

organisaties had Kiebooms begrip, maar hij gebood hen evenzeer in te zien dat hun gevoelens door links konden worden misbruikt.⁴⁵⁸ Verder in hetzelfde nummer en in daaropvolgende artikels valt op hoe weinig de krant de patriotten bekritiseert. Enkel links en *Volksgazet* werden over de hekel gehaald. *Gazet van Antwerpen* liet de samenzweringstheorieën over een vijfde colonne achterwege. Ook de persconferentie van het CBL werd zeer ‘verzetsvriendelijk’ verslagen. De samenstelling van het comité en de eisen werden droog meegedeeld. In tegenstelling tot *De Standaard* schreef de krant niet dat een journalist had gevraagd of het niet logisch zou zijn om de doodstraf voor De Bodt te eisen. Op een veel minder confronterende manier stond er te lezen dat de vraag was gesteld of de doodstraf nog werd geëist. Enkel het antwoord van Alers, namelijk dat dit niet meer mogelijk was, werd in het artikel opgenomen. Louette zijn antwoord werd dus achterwege gelaten.⁴⁵⁹

De socialistische media lieten de kans in elk geval niet liggen om de gemoederen nog wat meer op te hitsen. Zo pakte *Vooruit* eind augustus bijvoorbeeld uit met het nieuws alsof binnen de regering ook werd gepraat over een strafherziening voor Elias en Van de Wiele.⁴⁶⁰ Nysthoven zou enkele dagen later op de persconferentie van het CBL dat nieuws overigens ook gebruiken in zijn evocatie van het door de regering gebroken vertrouwen.⁴⁶¹ Voor *Vooruit* was het een extra argument om het ontslag van Pholien te eisen en de katholieke pers aan te vallen die dit nieuws zagezegd doodzweeg. De berichtgeving was helemaal tegen de CVP gericht. De verruiming van de katholieke partij werd verwoord als ‘het samengaan met de Vlaamse concentratie’. Dat alles had volgens het grootste socialistische medium de CVP verziekt. De dissidentie van sommige Waalse katholieken werd evenzeer aangegrepen om de CVP in een slecht daglicht te plaatsen. *Vooruit* schreef in haar artikels niet zozeer over ‘vaderlandslievende organisaties’ of over ‘Belgische patriotten’ zoals *De Standaard* maar hanteerde termen die het pathos verhoogden omdat ze wezen op wat de patriotten hadden meegemaakt. Zo werd meermaals in plaats van een verzamelnaam een wisselende combinatie gemaakt met termen zoals ‘weerstanders, oud-strijders, verminkten, gefolterden en oud-politieke gevangenen’. De patriotten dienden als een symbool in het discours van de krant tegen Pholien en de CVP.⁴⁶² Vanaf het ontslag van Pholien had *Vooruit* ook oog voor het CBL. Het gebroken vertrouwen tussen de patriotten en de regering werd samen met de eisen van het CBL en van verschillende losse organisaties opgelijst.⁴⁶³ Bij wijze van stunt pakte *Volksgazet* begin september enkele

⁴⁵⁸ *Gazet van Antwerpen*, 3/09/1952, pp. 1/2.

⁴⁵⁹ *Gazet van Antwerpen*, 4/09/1952, p. 6.

⁴⁶⁰ *Vooruit*, 31/08/1952, p. 1.

⁴⁶¹ Persconferentie CBL, 03/09/1952, Archief Marcel Louette nr. 163.

⁴⁶² Zie o.a.: *Vooruit*, 03/09/1952, pp. 1/2.

⁴⁶³ *Vooruit*, 04/09/1952, pp. 1/3.

dagen uit met foto's van Elias en Van De Wiele onder de titel 'Candidaten van de C.V.P. voor de amnestie!'. Behalve een nog iets militantere toon week de inhoud van *Volksgazet* niet af van die van *Vooruit*. In beide kranten werd niet gerept over Louette of de vraag over de doodstraf op de persconferentie van het CBL. Het uitvoeren van de doodvonnissen werd niet geëist. Dat de katholieke media de socialistische partij en kranten ervan beschuldigden een anti-CVP campagne te houden was dus gerechtvaardigd.

De liberale media waren eerder afzijdig in het hele gebeuren en wisten alweer op een ontendentieuze manier de verschillende ontwikkelingen te verslaan. Ze gaven de uiteenlopende standpunten weer van katholieken, socialisten, liberalen en de patriotten. Ze toonden daarbij duidelijk een diep respect voor de patriotten. *Het Laatste Nieuws* nam om die reden Pholien ook in bescherming en wees op zijn roemrijk oorlogsverleden.⁴⁶⁴ De krant toonde zich vooral bezorgd om de publieke orde maar had ook begrip voor diegenen die zich bedrogen voelden door de regering. Ze zag het geschonden vertrouwen in het stelsel van invrijheidstellingen en strafverminderingen als de ware reden van de emoties die losbarstten. De genadeverlening aan De Bodt werd vooral gezien als slecht getimed omdat vele mensen zijn daden niet vergeten waren. Verder gaf de krant niet veel prijs over haar eigenlijke standpunt. Maar dat ze de gevolgde redenering achter de regeringspolitiek in feite steunde, is wel duidelijk voor de goede verstaander.⁴⁶⁵ *Volksgazet* liet zich enkel na het ontslag van Pholien betrappen op een afwijkende houding van die van *Het Laatste Nieuws*. Onder de kop 'Nogmaals Adieu, Mijnheer Pholien!' deed de krant ietwat lacherig over het feit dat Pholien nu voor de tweede maal op korte tijd ontslag moest nemen. Niet de genade voor De Bodt zelf, maar wel het beleid op vlak van invrijheidstellingen en het feit dat de wet Lejeune ook voor collaborateurs werd toegepast, vond geen genade.⁴⁶⁶

In het witboek van het CBL werd de radiotoespraak van Van Houtte daags na het ontslag van Pholien geresumeerd. Van Houtte beloofde maatregelen te nemen. Zo wilde de regering bekijken hoe ze kon belemmeren dat ter dood veroordeelden die genade kregen voorwaardelijk of voorlopig in vrijheid werden gesteld. Het dossier van collaborateurs die veroordeeld waren voor misdaden tegen de veiligheid van de staat zou aan het Consultatief Comité der Gevangenen worden voorgelegd vóór er genade werd verleend of de vrijheid werd toegekend. Op diegenen die in voorlopige vrijheid werden gesteld zou ook strenger toezicht moeten worden gehouden. Maar tegelijk verdedigde Van Houtte de genade voor De Bodt en de voorlopige invrijheidstelling van Van Coppenolle. De vaderlandslievende organisaties waren daarover verkeerd ingelicht geweest, aldus Van Houtte. Het CBL

⁴⁶⁴ Het Laatste Nieuws, 05/09/1952, p. 1.

⁴⁶⁵ Het Laatste Nieuws, 02/09/1952, p. 1.

⁴⁶⁶ De Nieuwe Gazet, 04/09/1952, p. 1.

stuurde toen een perscommuniqué waarin het zich afzette van de idee dat haar houding op verkeerde gegevens berustte. Aangezien het CBL niet tevreden was met de voorstellen van Van Houtte zette ze haar acties onverminderd verder. Nog meer tussenkomsten en beloften van Van Houtte konden het CBL niet weerhouden de aangekondigde manifestatie van 14 september te laten plaatsvinden. Volgens het CBL waren er geen onderhandelingen, maar werd er informatie meegedeeld over de maatregelen die de regering zou nemen. Opnieuw was medezeggenschap een van de belangrijkste eisen. Op 9 september werd op een nieuwe persconferentie benadrukt dat het CBL niet gericht was tegen een bepaalde partij. De politieke partijen werden dan ook gevraagd niet deel te nemen aan de geplande manifestatie. Men nodigde wel alle 'goede burgers' uit om naar het defilé van de vaderlandslievende verenigingen te gaan kijken. De manifestatie werd gezien als een herstelbeweging na de afgelopen schandalen en een moment om de waardigheid, de macht en de vaderlandsliefde van de patriotten te tonen aan het land en haar leiders.⁴⁶⁷

De patriotten bliezen verzamelen aan de Groendreef en trokken dan naar het Poelaertplein. In de stoet liepen de CBL-leden voorop. Achter hen volgden de Nationale vereniging van de ontsnapten van Breendonk, moeders en weduwen van gefusilleerden, oud-politieke gevangenen, de vaandeldragers van de weerstand samen met de Belgische militairen die vanuit Groot-Brittannië hadden gevochten en tenslotte invaliden en oud-strijders uit beide oorlogen. Het witboek sprak van een stoet van 25.000 man en 100.000 toeschouwers.⁴⁶⁸

Gazet Van Antwerpen bleef de vaderlandslievende verenigingen waarschuwen voor het politieke spel waarin ze meespeelden. Maar nog steeds op dezelfde eerbiedwaardige toon. Dat het CBL na een van zijn vergaderingen met Van Houtte verklaarde niet te willen dat hun protest een politieke kleur zou krijgen, werd alvast positief onthaald.⁴⁶⁹ *Gazet Van Antwerpen* schonk zelfs aandacht aan de radiotoespraak van Louette op 12 september. De tekst van Louette is bewaard gebleven. Louette verwees naar de eerdere acties van de vaderlandslievende verenigingen tegen het beleid van de regering. Hoewel dit alles volgens hem de mensen toen wel interesseerde, kwamen ze er niet voor op straat. Hij zag het geval De Bodt als de kentering in die passieve houding. Het stuk dat *Gazet van Antwerpen* uit de tekst lichtte was het volgende:

'Het moet uit zijn met de lage verdachtmakingen aan het adres van de ware weerstanders, die maar al te grif vereenzelvigd worden met troebele toestanden en verhoudingen die nu eenmaal van troebele periodes - als die van een bezetting - onafscheidelijk zijn. Het moet uit zijn met de venijnige laster aan het adres van de

⁴⁶⁷ Het Witboek van het Comité voor Beroep op het Land, 1952, pp. 8-12, Archief Marcel Louette nr. 162.

⁴⁶⁸ Pamflet met programma van de manifestatie, 06/09/52, Archief Marcel Louette nr. 163.

⁴⁶⁹ *Gazet van Antwerpen*, 6/09/1952, pp. 1/2.

weerstanders, die geheel vrijwillig de strijd aanboden tegen de bezetter en wier onbaatzuchtige bedoelingen nu betwijfeld worden in dezelfde milieus die ijveren voor amnestie.'

Daarop volgde een oproep om deel te nemen aan de manifestatie.⁴⁷⁰ Het is hier opvallend hoe Louette speciaal het verzet verdedigt en andere oud-politieke gevangenen of oud-strijders niet dezelfde eer betuigt. Vooral de slechte naam die het verzet kreeg moet hem echt hoog gezeten hebben. *Gazet van Antwerpen* toonde zich in haar repliek nog steeds een bewonderaar van de weerstand. Maar tegelijk vond de krant dat Louette hier toch wel 'Volksgazet-argumenten' hanteerde. Volgens haar nam Louette het IJzerbedevaartcomité - zonder het bij naam te noemen weliswaar - onterecht onder vuur. Het comité steunde wel de idee van amnestie maar stond zeker niet negatief tegenover de weerstand. De krant gaf te kennen dat de socialisten hun wagonnetje daarentegen wel aan de trein van het verzet haakten. Zij trachtten de manifestatie en het ongenoegen politiek te gebruiken.⁴⁷¹ De eigenlijke betoging werd zeer steriel beschreven. Zowel de eucharistieviering als de slogans die werden meegedragen en de vier speechen - twee in elke landstaal - werden vermeld. De krant wist te melden dat duizenden Belgen naar Brussel waren 'gelokt'. Op dat woord na zijn er geen dubbele bodems in de berichtgeving terug te vinden. Een officieuze telling van de politie kwam uit op 30.000 patriotten. Het aantal toeschouwers werd niet vermeld. Het lijkt alsof de krant een stuk uit de speech van Louette letterlijk weergeeft, maar dat is niet het geval. De geest van Louette's tekst kwam wel tot zijn recht en de rode draad werd weergegeven met woorden die ook Louette had gebruikt. In de eigenlijke speech werd nog slechts in één zin verwezen naar de laster die de weerstand te verwerken kreeg. Louette verwees vooral naar de agitatie, naar de eisen van het CBL en wekte emotie los bij de toehoorders door de dode kameraden aan te halen. Zeer belangrijk was de eensgezinde geest bij de patriotten die door de recente gebeurtenissen terug leek te komen. Eerder is er echter al op gewezen dat die zogenaamde eenheid steeds zeer broos was. Maar wat voluntarisme kon geen kwaad, moet Louette gedacht hebben. Dit alles gaf *Gazet van Antwerpen* op een beknopte manier weer. De krant schonk vooral aandacht aan het communautaire aspect in Louette's discours. Een veelzeggend letterlijk citaat uit Louette's speech geeft de geest van de tekst gebald weer: 'Daar zoeven hebt ge een Waals haantje gehoord, nu is het een Vlaamse leeuw, maar allebei treden ze op als verdedigers van één Belgische vlag!'.⁴⁷² De

⁴⁷⁰ Radiorede Marcel Louette in naam van het CBL, 12/09/1952, Archief Marcel Louette nr. 163.

De radiorede werd tijdens de Vlaamse uitzendingen van de staatsradio uitgezonden. Bron: Het Laatste Nieuws, 13/09/1952, p. 3.

⁴⁷¹ *Gazet van Antwerpen*, 13/09/1952, pp. 1/2.

⁴⁷² Spreekbeurt Louette, 14/09/1952, Archief Marcel Louette nr. 163.
Gazet van Antwerpen, 15/09/1952, p. 1.

negatieve commentaren van *Het Volk* en *De Standaard* publiceerde de krant achteraf wel, maar zelf gaf ze geen commentaar op de manifestatie.⁴⁷³

Tot de dag van de manifestatie bleef *De Standaard* doorgaan met enerzijds het CBL en het protest van de patriotten als een rood vehikel af te schilderen en anderzijds de communautaire verschillen tussen het katholieke Vlaanderen en het linkse Wallonië te benadrukken. Dat katholieke patriotten naast ‘Stalinknechten en hun linkse handlangers’ zouden lopen was simpelweg een schandaal voor de krant. De CVP werd zelfs opgeroepen hier een eind aan te stellen.⁴⁷⁴ De ultieme culpabilisering van de patriotten was een artikel dat op de dag van de manifestatie zelf verscheen. *De Standaard* gaf het verhaal weer van de terechtstelling van de beulen van Breendonk en vroeg zich af of het dit was waar de patriotten op uit waren om hun ‘vaderlandslievend hart aan op te halen’. Het verhaal was eigenlijk dat van een priester die als aalmoezenier van één van de geëxecuteerden had opgetreden. Het was het verhaal van iemand die zich voor het oostfront had aangemeld maar door een kwetsuur in afwachting eerst nog dienst had gedaan in het kamp van Breendonk. Als Vlaming zou hij daar het vertrouwen van de Duitsers niet hebben gekregen en werd hij zoveel mogelijk weggehouden van de echte wreedheden, van de folteringen. Hij had wel gevangenen geslagen en getrapt. Maar daar had hij duidelijk spijt van, hij zag dat hij, mede door het milieu waarin hij was beland, tot een beest was geworden. Daarop volgde een verhaal van het vuurpeloton dat niet eens goed kon mikken. Met alle gevolgen van dien... Over de beweegredenen van de man om überhaupt in Duitse dienst te treden werd niets vermeld.⁴⁷⁵ Waar in *Gazet van Antwerpen* de lezer nog de boodschap meekreeg dat Waalse haantjes en Vlaamse leeuwen verenigd waren, schreef de waarnemer van *De Standaard* juist hoe hij op het verzamelpunt haast geen enkel woord Nederlands hoorde. Hij stelde verontwaardigd vast dat de verantwoordelijke organisatoren een armband droegen waarop enkel in het Frans ‘Comité d’Appel au Pays’ stond. Onder de toeschouwers zag *De Standaard* dan weer mensen die de toejuicing van de stoet als op een commando hadden ingezet. Hun aantal schatte de krant ook klein in. Zo een 10.000 betogers daagden op. Weliswaar zonder de vaandeldragers en de muziekkapellen mee te tellen. Twee leden van het CBL zouden volgens de krant het fameuze artikel over het vuurpeloton nog voor de speechen hebben afgebroken. Die speechen zelf werden op een neutrale manier samengevat. Het artikel sloot echter met de volgende paragraaf af:

‘Wij moeten echter zeggen dat de manifestatie , zoals het Comité voor Beroep op het Land het gevraagd had in waardigheid is verlopen. Wij hebben gedurende de

⁴⁷³ *Gazet van Antwerpen*, 17/09/1952, p. 2.

⁴⁷⁴ *De Standaard*, 13/09/1952, p. 1.

⁴⁷⁵ *De Standaard*, 14/09/1952, p. 2.

optocht geen relletjes gezien of gehoord. Rijkswachters waren niet aanwezig. Nu het was ook geen manifestatie van Vlamingen. Men verzekerde ons echter, dat het Justitiepaleis opgepropt vol zat met gendarmes.⁴⁷⁶

Terwijl de kalme betoging op die manier toch nog werd geassocieerd met mogelijk geweld, kon de krant het niet laten te insinueren dat de Vlamingen de betoging niet steunden. Ze ging er ook van uit dat de ordehandhavers wel uitdrukkelijker in het straatbeeld aanwezig zouden geweest zijn, mocht er wat meer Vlaamse steun geweest zijn voor de betoging. Een dag later volgde de echte nabespreking met een opiniestuk.

Harder dan ooit daarvoor viel *De Standaard* de Franstalige katholieken en dan in de eerste plaats hun media aan. Dat andere kranten niet vermeldde dat de patriotten tegen hun artikel over de executies hadden geprotesteerd, verwonderde hen naar eigen zeggen niet. Net zoals er tussen 10.000 journalisten maar 500 goede zaten, was dat ook het geval bij het verzet. Die 500 waren de katholieke weerstanders. Maar ook zij hadden meegelopen in de stoet en daarom viel *De Standaard* uit tegen hen en allen die de katholieke weerstanders verdedigden. Zij hadden met hun stoet een misdaad gepleegd tegen België. In Vlaanderen en ook bij de IJzerbedevaarders was een nieuwe affiniteit met België gegroeid na de oorlog. Maar dat de Belgische patriotten op straat hun gelijk wilden halen zagen ze als een slechte dienst tegenover België. Terwijl de krant op subtiële manier de groep van ‘slechte’ katholieke weerstanders gelijkstelde aan Franstalige katholieke weerstanders, stelde ze ook dat zij België slecht dienden als ze niet samen met de Vlamingen naar een menselijke oplossing zouden zoeken voor de repressie. De IJzerbedevaarders waren even goede patriotten en Vlaanderen zou hen volgen. De boodschap was duidelijk:

‘Uit een gewelddadige botsing van deze twee vaderlandse krachten kan niets goeds ontstaan voor België. Wij zullen nooit dulden dat gij over ons heerst, dat gij ons uw juk op de hals drukt, dat gij ons beveelt wat volgens u mag en verbiedt wat volgens u niet mag.’⁴⁷⁷

Nog latere artikels waarvan de titel deed uitschijnen dat ze over het CBL handelden, waren er vooral op gericht de tweespalt in het repressiedossier tussen Vlamingen en Franstaligen te zoeken om zo België te verguizen.

Dat pad bewandelde *Gazet van Antwerpen* niet. Zowel haar verslagen van de gebeurtenissen als de opiniestukken omzeilden vaak dit thema. Niettemin maakte de

⁴⁷⁶ De Standaard, 15/09/1952, p. 2.

⁴⁷⁷ De Standaard, 16/09/1952, pp. 1/2.

zienswijze van *De Standaard* klaarblijkelijk opgang. Louis Kiebooms schreef zelfs een stuk waarin hij benadrukte dat het grootste verschil tussen Walen en Vlamingen de taal was. Vlamingen waren weliswaar vergevingsgezinder omdat de meeste collaboratie voortkwam uit Vlaamse grieven waaraan de Franstaligen niet snel genoeg hadden voldaan. Doordat de meeste Vlamingen een katholieke achtergrond hadden, waren ze volgens Kiebooms sowieso gericht op verzoening. Kiebooms was duidelijk wél Belgischgezind en benadrukte dat er veel andere zaken waren waar de belangen van de beide gemeenschappen wel gelijkliepen. Hij stelde zelfs dat er tegenover bepaalde incivieken in het verleden misschien zelfs te weinig was opgetreden. Zo wilde hij tonen dat ook de repressie een ingewikkeld dossier was, dat geen oplossing zou krijgen door er een karikatuur van te maken. Zowel het protest op de IJzervlakte als op het Poelaertplein waren van tel, maar gaven weinig aanzet tot een oplossing. Kiebooms bleef halsstarrig in een compromis geloven, hoe groot de verschillen soms ook waren.⁴⁷⁸

Ook de socialistische media lieten niet af. Vooral de initiatieven van de partij werden beklemtoond. Niet onvoorspelbaar werd de manifestatie in *Vooruit* als een groot succes beschreven. Er zouden maar liefst 100.000 toeschouwers en 30.000 Belgische patriotten zijn geweest. In veel meer geuren en kleuren dan bij de katholieke kranten werden de verschillende groepen die de stoet vormden besproken. De kern van de speechen werd ook weergegeven en dit zonder er een partijpolitieke inhoud aan te geven. Dat was ook niet meer nodig na alle artikels over de houding van de partij zelf.

Volksgazet week ook nu niet af van de grote broer. Het enige verschil is dat het verslag van de manifestatie zelf ietwat pathetisch aandoet. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de bespreking van Louette's speech. Talrijke moeders en echtgenoten van gefusilleerden pinkten toen een traan weg, aldus *Volksgazet*.⁴⁷⁹

De berichtgeving van de liberale kranten voor en na de manifestatie leert ons ook weinig nieuws. *Het Laatste Nieuws* telde 40.000 betogers op het Poelaertplein. De toejuichingen van de toeschouwers en de onpartijdigheid van het hele gebeuren werden benadrukt.⁴⁸⁰ *De Nieuwe Gazet* nam het nog het meest op voor het CBL. Hun weergave van de manifestatie was eerder sober en zelfs beknopt. Maar een dag later verscheen een uitgebreider artikel met stukken uit de speech van Nysthoven. Het artikel leek wel door een lid van het CBL geschreven. Het kernpunt was dat de patriotten zich niet wraakzuchtig wensten op te stellen maar wel als een soort ervaringsdeskundigen wilden geraadpleegd worden bij het

⁴⁷⁸ *Gazet van Antwerpen*, 24/09/1952, p. 1.

⁴⁷⁹ *Volksgazet*, 15/09/1952, pp. 1/6.

⁴⁸⁰ *Het Laatste Nieuws*, 15/09/1952, pp. 1/2.

repressiebeleid. Het was bovenal een zwarte dag geweest voor degenen die amnestie eisten.⁴⁸¹

3.3.3. Een IJzerfront voor België.

Pholien nam ontslag na de massabetoging op 14 september 1952. Het CBL bleek efficiënt maar de politieke neutraliteit van de actie was niet zo duidelijk. Het CBL surfte nog enige tijd voort op haar succes. Vanaf 25 september staakte ze alle activiteit tot na de gemeenteraadsverkiezingen. De publicatie van het Witboek haalde wel nog de pers. Voortaan zou de discussie weer handelen over wetswijzigingen en niet meer over collaborateurs zoals De Bodt. De grote mobiliserende kracht van die septembermanifestatie kon het CBL niet meer herhalen.⁴⁸²

Het wegdeemsteren van die publieke steun viel ook de Witte Brigade zwaar. Zo was in de *Steeds Verenigd* van mei 1953 een jammerklacht te lezen over passieve burgers én weerstanders die het zich beklagden dat de incivieken weer de kop opstaken. Haast giftig werd de gedachtegang van die mensen verwoord: “‘Waar blijft gij, Weerstanders, hoe kunt gij zoiets dulden?’ Dit gezegd zijnde trekken zij hun pantoffels aan, stoppen hun pijp en schudden het hoofd om die ongelooflijke lankmoedige Weerstanders.’ Ironisch genoeg werd die beschuldigende vinger gebruikt om leden te mobiliseren voor een ceremonie waarbij de Witte Brigade als organisatie uitgenodigd was om de vlam bij het graf van de onbekende soldaat aan te steken.”⁴⁸³

Maar niet elke activiteit werd daarom stopgezet. Een van de meest spraakmakende initiatieven zag het daglicht: het ‘IJzerfront voor België’. Het CBL was niet de initiatiefnemer maar in de pers werd het comité wel als de organisator aangezien. Naast de eerder negatief geladen betogingen tegen incivisme en rond het thema van de repressie was dit een positief project om de Vlaamse publieke opinie voor zich te winnen. Tenminste, het project bood die mogelijkheid, maar het zou werken als een rode lap op een stier.

Nadat in de nacht van 15 op 16 maart 1946 Diksmuide was opgeschrikt door de aanslag die de IJzertoren in duizenden brokstukken van elkaar deed spatten, kwam een beweging op gang die uiteindelijk maakte dat er ook na de Tweede Wereldoorlog IJzerbedevaarten plaatsvonden. Op 25 april van dat jaar werden de eerste stappen gezet met een Jeugdbedevoert. Weliswaar niet zonder sterke tegenkanting uit patriottische hoek. Ook de

⁴⁸¹ De Nieuwe Gazet, 16/09/1952, p. 1.

⁴⁸² Het Witboek van het Comité voor Beroep op het Land, 1952, p. 15-16, Archief Marcel Louette nr. 162.

⁴⁸³ Steeds Verenigd, B57, 05/1953, p. 1.

regering wilde maar geen toestemming geven tot drie dagen voordat het evenement zou plaatsvinden. De staatsveiligheid schatte het aantal deelnemers op 1500, de katholieke Vlaamse bladen op een 6000 à 8000 tal. Over het algemeen werd de bedevaart in de pers goed onthaald. Meerdere sprekers hadden dan ook gewezen op het belang van het Belgische vaderland of verzoening tussen Vlamingen en Walen.⁴⁸⁴

De Nationale Strijdersbond die de oud-strijders van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog verenigde, kwam eenmalig met een tegenactie op de proppen. De eerste ‘herstelbetoging’ vond haar weg naar de IJzervlakte. Op 17 augustus verzamelden Franse en Belgische oud-strijders, Franse afgevaardigden van het verzet en de gedeporteerden om samen de oorlogshandelingen uit de achttiendaagse veldtocht te Diksmuide te herdenken. De dag daarna werd onder het moto ‘De IJzer aan de Oud-Strijders’ deze *lieux de mémoire* terug opgeëist nadat ze in ‘verdachte handen’ was terecht gekomen. Het symbool van de IJzertoren werd positief benaderd. Aan de voet van de IJzertoren werd de eucharistie gehouden en werd België symbolisch verenigd door oud-strijders, verzetslieden en oud-politieke gevangenen uit beide landsdelen.⁴⁸⁵ *De Nieuwe Gazet* was de enige die achteraf ook nog een opiniestuk publiceerde dat uitdrukkelijk de NSB steunde in haar poging om een nationale eenheid rond het verleden te vormen, om zo ook eendrachtig de toekomst tegemoet te gaan.⁴⁸⁶ Ook de socialistische pers was duidelijk voorstander van het gebeuren. *Vooruit* wist als enige iets te zeggen over het aantal toeschouwers gaf een ruwe schatting van een 10.000-tal.⁴⁸⁷ *Gazet Van Antwerpen* was andermaal neutraal in haar berichtgeving.⁴⁸⁸

De Witte Brigade wilde dat het verzet als één blok zou deelnemen aan de manifestatie. Daarom werd in de Nationale Unie van de Weerstand gestemd voor deelname maar de meerderheid wenste afzijdig te blijven. Waarschijnlijk zijn Louette en de zijnen wel naar Diksmuide gereisd. Dat mag vermoed worden omwille van het grote belang dat de Witte Brigade er later zal blijken aan te hechten. Achteraf werd de manifestatie in het hoofdkwartier evenwel niet meer besproken.⁴⁸⁹

Het zou tot 1948 duren vooraleer uit drie elkaar beconcurrerende groepen één organisatiecomité werd gesmeed dat Vlaams-nationalisten, katholieke en partijloze

⁴⁸⁴ BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965 : een politieke massamanifestatie*, Gent, Ugent, OLV, 1996, pp. 41-63.

⁴⁸⁵ *De Nieuwe Gazet*, 19/08/1946, p. 3.

⁴⁸⁶ *De Nieuwe Gazet*, 26/09/1946, p. 1.

⁴⁸⁷ *Vooruit*, 19/08/1946, p. 1.

Volksgazet, 20/08/1946, p. 2.

⁴⁸⁸ *Gazet van Antwerpen*, 19/08/1946, p. 2.

⁴⁸⁹ Notulen hoofdkwartier, 25/07/1946, Archief WB(F) nr. 12.

Notulen hoofdkwartier, 31/07/1946, Archief WB(F) nr. 12.

flaminganten verenigde. De eerste naoorlogse IJzerbedevaart werd er een die gedomineerd werd door aan België loyale Vlamingen. Dit kwam doordat zowel het Vlaams-nationalisme als de IJzerbedevaarten voorlopig enkel levensvatbaar waren binnen de CVP.⁴⁹⁰

De eerste naoorlogse IJzerbedevaart was in verzetsmiddens in het verkeerde keelgat geschoten. In 1949 werd opnieuw de idee geopperd om de IJzervlakte terug te winnen. De Gentse verzetsman André Alers lanceerde in het CAW en in de NCPGR de idee om de bedevaart te heroveren. Hoewel die eerste bedevaart niet zo radicaal was als verschillende andere die daarop volgden, vond het verzetsmilieu dat Vlaanderen niet ‘voorwaardelijk trouw’ kon zweren aan België. Anders dan in 1946 werd geen aparte manifestatie op poten gezet, maar nam op 21 augustus een delegatie van om en bij de 2.500 man aan de eigenlijke IJzerbedevaart deel. De verklaring voor dat geringe aantal moet vooral gezocht worden bij het feit dat de idee om de twee oorlogsgeneraties te verenigen op één herdenkingsplaats niet opwoog tegen het beeld dat de meeste patriotten van de IJzerbedevaart hadden.⁴⁹¹

De patriotten waren - om het zacht uit te drukken - geen graag geziene gasten. Na de eucharistieviering was er een proclamatie waarin de loyaliteit aan België werd vermeld. Die tekst was aangepast na de actie van het CAW die zonder meer als een provocatie werd opgevat. Het CAW had een weide achter de bedevaartweide afgehuurd. Daar verzamelden patriotten die het IJzerbedevaartcomité de titel ‘de Belgen’ meegaf. De aanwezigheid van Franstaligen werd absoluut als een provocatie opgevat. Nadat het IJzerbedevaartcomité lucht had gekregen van de tegenacties had het na aandringen van Van Cauwelaert een beginselverklaring verspreid waarin het de eigen Vlaamse volksaard én de steun aan de Belgische staat een plaats gaf. Die koers kon echter op veel tegenkanting rekenen.⁴⁹²

Voor *Gazet van Antwerpen* had het verzet zelfs niet deelgenomen aan de bedevaart omdat ze weigerden een erkenningsteken te kopen dat toegang gaf tot het veld. Het verzet had zelf afstand genomen van de andere Vlamingen. Op de bedoeling van het CAW wilde de krant niet dieper ingaan. Het verzet werd wel gewaarschuwd om toekomstige bedevaarten in alle eer en rust te laten doorgaan. Tijdens de bloemenhulde bij het puin van de toren kwamen de verzetsorganisaties alsnog op de eigenlijke weide. Er ontstond een ‘licht gemurmel’ maar al snel ging de ceremonie in alle rust en stilte verder.⁴⁹³ Voor *De Standaard* waren de patriotten provocateurs en waren ze gekomen om de vrome, Vlaamse heldenherdenking te vernietigen. Maar de IJzerbedevaart werd een vernedering voor ‘de fiere Waalse haantjes’ en een overwinning voor Vlaanderen. Volgens de krant waren de Vlaamse Leeuwvlaggen in Diksmuide in de meerderheid. De idee van het Franstalige verzet, of beter het Franstalige

⁴⁹⁰ BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965*, p. 112.

⁴⁹¹ LAGROU (P.), ‘Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?’, p. 145.

⁴⁹² BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965*, pp. 65-67.

⁴⁹³ *Gazet van Antwerpen*, 22/08/1949, pp. 1/2.

CAW, werd doorgetrokken. Het verzet werd beschreven als de opponent van de Vlamingen op de bedevaart en de Belgische patriotten werden spottend ‘de Belgen’ genoemd. De Vlamingen zouden er zich niet teveel hebben van aangetrokken. In ieder geval niet in het begin. Toch kwamen enkele verzetsmannen op het terrein zelf: één iemand moest zelfs zijn dolk afgeven en een andere een stok die hij had verborgen. De aankomst van de meerderheid van het CAW en de Vuurkruisen werd als volgt beschreven:

‘Onder hen zijn er tallozen die niet weten wat ze hier komen doen, die verwonderd opkijken, geen snars begrijpen van wat er gaat gebeuren. Gelukkig staan daar de afgevaardigden die roepen tot de mannen met de driekleur en de decoraties: De Belgen langshier, les Belges par tel... De Vlamingen zijn dat dan geen Belgen?’

Bij de bloemenhulde waren het de verzetslieden die van op hun weide de vaandels en driekleuren van hun organisaties toejuichten en zo de bedevaarders provoceeden. Dit bracht enig tumult met zich mee, maar snel werd het weer stil.⁴⁹⁴ *De Standaard* berichtte duidelijk het meest negatief over de actie van het CAW.

De Nieuwe Gazet vermeed te moeten vermelden hoeveel patriotten er waren opgedaagd. Ze vormden volgens de krant een ‘machtig zicht’. De krant zag geen provocatie van het verzet en haalde het tumult bij de bloemlegging aan om de andere bedevaarders in een slecht daglicht te zetten. Maar ook hier zou het geroep snel verstomd zijn doordat de talrijke rijkswachters ostentatief hun aanwezigheid hadden getoond. De krant merkte op dat in het centrum van Diksmuide meer driekleuren dan Vlaamse Leeuwen wapperden.⁴⁹⁵ *Het Laatste Nieuws* trad de katholieke media bij door het aantal patriotten op 1000 à 1500 te schatten. Ze bevestigde ook het verhaal van *De Standaard* dat het tumult bij de bloemenhulde volgde op het applaus van de weerstanders en oud-strijders.⁴⁹⁶

Voor *Vooruit* was het duidelijk dat het IJzerbedevaartcomité tevergeefs had getracht om er een nationale plechtigheid van te maken. Het geroep tegen de vaderlandslievende groeperingen dat maar door het ingrijpen van de Rijkswacht kon worden stilgelegd was daarvan de getuige.⁴⁹⁷ Ook *Volksgazet* was ronduit negatief.⁴⁹⁸

De Witte Brigade van haar kant had haar leden opgeroepen om deel te nemen.⁴⁹⁹ Louette achtte de actie vanuit een patriottisch oogpunt een succes.⁵⁰⁰ In *Steeds Verenigd* werd een

⁴⁹⁴ De Standaard, 22/08/1949, pp. 1/2.

⁴⁹⁵ De Nieuwe Gazet, 22/08/1949, p. 3.

⁴⁹⁶ Het Laatste Nieuws, 22/08/1949, p. 1.

⁴⁹⁷ Vooruit, 22/09/1949, p. 1.

⁴⁹⁸ Volksgazet, 22/08/1949, p. 2.

⁴⁹⁹ Notulen hoofdkwartier, 08/06/1949, Archief WB(F) nr. 15.

⁵⁰⁰ Notulen hoofdkwartier, 31/09/1949, Archief WB(F) nr. 15.

staaltje gepubliceerd van de tegenkanting die het IJzerbedevaartcomité te verwerken kreeg. Een artikel uit het blad *De Noodhoorn* viel het comité en kardinaal Van Roey regelrecht aan omwille van een in hun ogen te grote tolerantie tegenover de weerstanders. Het artikel wees Daels aan als een te volgen voorbeeld. Geen wonder dus dat de Witte Brigade hier een aanleiding in zag om haar leden te mobiliseren om in 1950 in nóg grotere getale aanwezig te zijn.⁵⁰¹

Ook in 1950 wilden de patriotten hun vaandels in Diksmuide tonen. Ditmaal namen de Vuurkruisen het heft in handen. Het CAW volgde alles op de voet en was bereid in te springen mocht dat nodig zijn geweest. Het IJzerbedevaartcomité had ervoor gezorgd dat het statement van de patriotten niet zonder meer kon worden overgedaan. Een dag na de vorige bedevaart had het comité alle weiden, die aan de bedevaartplaats grensden, afgehuurd. De Vuurkruisen waren genoodzaakt tot onderhandeling met het IJzerbedevaartcomité. Maar zij ontweken steeds de discussie.⁵⁰² Ondertussen ijverde de Witte Brigade ervoor bij het CAW om een manifestatie in Brussel op datum van 25 juni niet te laten doorgaan omdat ook nog eens deelnemen aan de IJzerbedevaart op 20 augustus sommige leden teveel geld zou kosten. Louette en de zijnen verkozen de driekleur in Diksmuide te laten wapperen boven een zoveelste manifestatie tegen invrijheidstellingen en gratieverleningen.⁵⁰³ Het CAW koos echter niet.⁵⁰⁴ Frans Van Cauwelaert had contact met de Vuurkruisen en het CAW. Hij trachtte te bemiddelen tussen de twee kampen, onder andere over het inkomstgeld. Het CAW stelde dat Van Cauwelaert de patriotten steunde omdat ook hij van de bedevaart een nationale plechtigheid wilde maken. De patriotten hadden nog verschillende problemen met het programma. Zo zou er een ‘eed van trotsheid’ van Cyriel Verschaeve op het programma hebben gestaan. Het feit of hun vaandels al dan niet op de weide mochten en of de Brabançonne zou worden gespeeld zorgde ook voor animositeit.⁵⁰⁵ Enkele dagen voor de bedevaart werd alleszins afgesproken dat er weer een afvaardiging van het CAW present zou zijn. De organisatie had nog meer voeten in de aarde gehad dan het jaar daarvoor en uit de notulen van het hoofdkwartier is het niet op te maken of de patriotten ook daadwerkelijk zijn geweest.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ Steeds Verenigd, B42, 15/11/1949, pp. 1/2.

⁵⁰² Notulen hoofdkwartier, 15/03/1950, Archief WB(F) nr. 16.

Notulen vergadering CAW op datum van 01/07/1950 bijgevoegd bij notulen hoofdkwartier, 05/07/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁵⁰³ Notulen hoofdkwartier, 24/05/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁵⁰⁴ Notulen vergadering CAW op datum van 01/07/1950 bijgevoegd bij notulen hoofdkwartier, 05/07/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁵⁰⁵ Notulen vergadering CAW op datum van 01/07/1950 bijgevoegd bij notulen hoofdkwartier, 05/07/1950, Archief WB(F) nr. 16.

⁵⁰⁶ Notulen hoofdkwartier, 16/08/1950, Archief WB(F) nr. 16.

In de pers zijn er alleszins geen sporen van terug te vinden. Meer dan waarschijnlijk is er op het laatste ogenblik dus nog een kink in de kabel gekomen. De bedevaart nam uiteindelijk plaats in de schaduw van de voor de CVP pijnlijke afloop van de Koningskwestie. Er stond dus wel wat anders op het programma dan enkele Belgische patriotten de mantel uitvegen. Op 20 augustus bliezen tussen de 40.000 à 60.000 bedevaarders verzamelen om deze 'kaakslag voor Vlaanderen' aan te vechten. Ook het woord amnestie zou voor het eerst vallen op de bedevaart zelf.⁵⁰⁷

Wat wel de pers haalde, was de redevoering van professor Franssen die in naam van het hele comité de aanwezigen erop wees dat ook zij, bewuste Vlamingen, goede vaderlanders konden zijn. Alle Vlamingen moesten volgens hem deelnemen aan de bedevaart omdat Vlaanderen nu nog driestere vijanden had dan voor de oorlog. Vlamingen mochten zich dus zeker niet laten leiden door zij die het monopolie op vaderlandsliefde opeisten. Ook de laatste grote onrechtvaardigheden van de repressie en de 'voorbije Waalse straatrepressie' mochten de Vlamingen niet tegenhouden.⁵⁰⁸ Enkel *Vooruit* dacht nog eens aan de verwoede pogingen van de patriotten om de IJzervlakte te herwinnen. Maar alle pogingen om van de IJzerbedevaart een nationale herdenking te maken zouden stranden, wist de krant. Niet in het minst omdat 'al wat zwart was' zich verenigde rond de IJzertoren. *Vooruit* vermeldde dat de patriotten dat jaar terug naar Diksmuide hadden willen gaan maar 'vóór ze de kans kregen er te zijn, werd hun diets gemaakt dat in plaats van met open armen ze wel eens met stenen en boksijzers zouden kunnen onthaald worden.'⁵⁰⁹

Eén ding was zeker: Belgisch gezinde weerstanders, oud-politieke gevangenen en oud-strijders waren niet welkom op de IJzerbedevaart. Vele patriotten weigerden naar de bedevaart te gaan omdat zij het als een manifestatie van de vijand zagen. Hun bezwaren konden misschien weggenomen worden door een eigen aparte bedevaart te organiseren vanuit de vaderlandslievende verenigingen zelf. Er werd echter niet meteen actie ondernomen in die richting.

Hoewel de meeste CVP'ers de IJzerbedevaarten in rustige wateren trachtten te houden, kozen verschillende figuren en groeperingen van meer radicale Vlaams-nationalistische strekking de weg naar de bedevaart én vonden ze er een platform om hun amnestie-eis kracht bij te zetten. In 1952 lanceerde het IJzerbedevaartcomité zelf een oproep voor amnestie voor collaborateurs uit politieke overtuiging en dit gebaseerd op christelijke en democratische motieven. Een algemene amnestie werd van de hand gewezen. Zo wilde men

⁵⁰⁷ BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965*, pp. 70-75.

Ook Beck vermeldt het CAW niet.

⁵⁰⁸ Het Laatste Nieuws, 21/08/1950, pp. 1/3.

⁵⁰⁹ Vooruit, 21/08/1950, pp. 1/2.

een tegengewicht vormen voor de anti-amnestie gedachte bij het verzet. In Vlaamsgezinde middens werden het nationalisme en de politieke standpunten daar rond steeds meer publiekelijk verkondigd.⁵¹⁰ Een jaar later beweerde Eerste Minister Van Houtte de belofte te hebben gekregen dat de IJzerbedevaart niet zou handelen over amnestie. Toch lieten sprekers zoals Adiel Debeuckelaere dit onderwerp niet links liggen. Het comité ontkende ook enige toezegging gedaan te hebben op dit gebied. Na de eigenlijke bedevaart waren een 300-tal jongeren op de weide gebleven en ze hadden spandoeken ontrolt met opschriften tegen de CVP en voor amnestie. Daarnaast zouden ook 3 ministers uit eigen beweging de bedevaart hebben bijgewoond maar wel namens de regering een krans hebben neergelegd. Er was ook sprake van enkele oud-SS'ers die in naam van de Oostfronters hetzelfde gebaar hadden gesteld. Van Houtte toonde begrip voor de IJzerbedevaart maar bezwoer nogmaals de politieke polemiek te mijden. Voor iemand als Kiebooms was het een 'kaakslag voor het loyale Vlaanderen'.⁵¹¹

De polemiek zou echter nog een tijdje aanhouden. Nu de IJzerbedevaart een manifestatie voor amnestie leek te worden, kwam het in ramkoers te liggen met de acties van de weerstand en de andere Belgische patriotten. Dat zou aanleiding geven tot de organisatie van een herstelbetoging.

De vaderlandslievende organisaties uit Oostende hadden het initiatief genomen om te reageren tegen de amnestie-eis die op de bedevaart werd geproclameerd. Met dat voor ogen hadden ze ook het CBL gecontacteerd dat op zijn beurt de Eerste Minister had aangeschreven. Volgens de toenmalige voorzitter van het CBL, Jean Fosty en de andere patriotten bewees het comité geen eer aan de gevallen Vlaamse soldaten, maar aan incivieken.⁵¹² Vlaamse weerstanders en oud-strijders vormden als tegenreactie het 'IJzerfront voor België'. De stichters kwamen vooral uit Oost- en West-Vlaanderen. De meeste van hen waren ook al drijvende krachten geweest achter de acties in 1946 en 1949. Op 6 september 1953 werd de vereniging officieel als vzw erkend. De herstelbedevaart was hun eerste actie. Op vraag van het CBL werd de koppeling van Diksmuide-Breendonk gemaakt.⁵¹³ De kleine vzw gebruikte het CBL dus omwille van haar organisatorische sterkte en haar contacten met de meerderheid van de vaderlandslievende organisaties. De provinciale afdelingen van het CBL werden ingeschakeld in de zoektocht naar deelnemers en het organiseren van het transport. Voor dat transport trachtte men o.a. gratis legertrucks te bemachtigen. De regering werd voorgehouden dat het te vergelijken was met subsidies

⁵¹⁰ BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965*, pp. 85-88.

⁵¹¹ Idem, pp. 92-97.

⁵¹² Notulen algemene vergadering van het CBL, 05/09/1953, Archief Marcel Louette nr. 160.

⁵¹³ Nota betreffende het IJzerfront voor België, 1954, Archief WB(F) ongenummerde dossiers 'Spreekbeurten, voordrachten, moties, interviews van WB en leden in de pers'.

uitreiken aan de ‘Dag van het Vlaamse Lied’ en andere Vlaamsgezinde initiatieven. Die redenering werd niet aanvaard door de politiek. Verschillende figuren uit allerlei vaderlandslievende (koepel)organisaties spraken de hoop uit dat de manifestatie als effect zou hebben dat de rol van de incivieken in de IJzerbedevaart zou uitdoven. M. Thomas, de secretaris van het IJzerfrontcomité, zei dat het zijn organisatie er vooral om te doen was om ‘het echte beeld van het nationale verzet te herstellen’. De manifestatie moest voor hem twee generaties helden herdenken die als symbool werden gezien van Vlaanderens waarde en trouw tegenover België. Het IJzerfrontcomité zou steeds contact houden met het CBL maar wilde wel alle touwtjes in handen houden.⁵¹⁴ Niettemin werd de manifestatie bekend als de ‘Fostybetoging’.⁵¹⁵

De pers wilde men hanteren om duidelijk te maken dat het CBL en het IJzerfrontcomité niet anti-Vlaams waren.⁵¹⁶ Op een gezamenlijke persconferentie van het IJzerfrontcomité en het CBL werd gezegd dat de leden van het inrichtend comité vlaamsvoelende Vlamingen waren die de belangen van de Vlamingen en hun taal behartigden maar wel bevrijd waren van het Vlaams romantisme en in harmonie wilden streven naar de ontplooiing van de Vlaamse volksaard.⁵¹⁷

Als het op de Vlaamse kwestie neerkwam, kampte het vaderlandslievend milieu inderdaad met een groot geloofwaardigheidsprobleem. De Witte Brigade refereert niet zoveel naar die problematiek. Het was voor hen duidelijk dat er nog problemen waren, maar België als staat bleef onaantastbaar. Vital Bosschaerts refereerde al zeer vroeg na de oorlog naar de gelijkberechtiging voor Walen en Vlamingen om te kunnen samenleven.⁵¹⁸

Binnen de verzetsorganisaties zelf streed de Witte Brigade ook voor de erkenning van het Nederlands. Zo werden het CAW en de Nationale Unie van de Weerstand meerdere malen aangespoord om de communicatie met leden en pers ook in het Nederlands te laten verlopen. Het werd vrij cynisch toen de Nationale Unie daar rond een actieplan ontwierp en dat enkel in het Frans communiceerde.⁵¹⁹ Het CAW moest dan weer na het aandringen van de Witte Brigade enkele maanden op zoek naar een Vlaamse secretaris. Blijkbaar voelde ook niemand van de al drukbezette topfiguren van de Witte Brigade zich geroepen die

⁵¹⁴ Notulen algemene vergadering van het CBL met IJzerfront voor België, 05/09/1953, Archief Marcel Louette nr. 160.

⁵¹⁵ KESTELOOT (C.), ‘Fosty, Jean’, *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, pp. 1167-1168.

⁵¹⁶ Notulen algemene vergadering van het CBL met IJzerfront voor België, 05/09/1953, Archief Marcel Louette nr. 160.

⁵¹⁷ Tekst persconferentie IJzerfront voor België en CBL, 15/10/1953, Archief Marcel Louette nr. 174.

⁵¹⁸ Steeds Verenigd, B3, 15/12/1944, pp. 1-2.

⁵¹⁹ Notulen hoofdkwartier, 19/05/1952, Archief WB(F) nr. 18.

vacature in te vullen.⁵²⁰ Het talenvraagstuk en bepaalde culturele verschillen leefden dus ook binnen de Witte Brigade.

Dat de regering ondertussen verder debatteerde over het wetsvoorstel De Grijsse zal zeker niet vreemd geweest zijn aan de belangstelling van de vaderlandslievende organisaties in het IJzerfront. Ook bij de Witte Brigade is dat te merken. Nadat een heel nummer van *Steeds Verenigd* was gewijd aan de parlementaire discussies rond dat wetsvoorstel stond er een korte oproep te lezen om deel te nemen aan de herstelbetoging. Er werd echter niet gesproken over het herstel. De deelname werd onder de leden gepromoot als een protest tegen de repressiepolitiek en een oproep aan de Vlaamse Beweging om zichzelf te zuiveren van incivieken, zoals de weerstand dat ook had moeten doen na de septemberdagen.⁵²¹ Wat was aangekondigd als een herstelbetoging - in de zin van een zuiveringsoperatie - werd door de ogen van Louette een politiek statement dat tegen de regering was gericht, maar tegelijk nog steeds een boodschap van nationale eendracht wilde uitdragen.

Het transport maakte dat de actie voor vele verzetslieden een dure aangelegenheid kon worden. Daarom vreesde men al op voorhand dat de herstelbetoging niet hetzelfde succes zou hebben als de manifestaties in Brussel of de provinciehoofdsteden. In plaats van een echte massamanifestatie zouden het dan veeleer verschillende vaandeldragers en verantwoordelijkheidsbekleders uit de vaderlandslievende verenigingen zijn die de hoofdmoot zouden uitmaken.⁵²² Wie naar Diksmuide en de andere steden spoorde kreeg wel een verminderingstarief.⁵²³ De Witte Brigade huurde een bus om haar leden vanuit Antwerpen te vervoeren. Dat nieuws werd door *De Nieuwe Gazet* overgenomen.⁵²⁴ De organisatie en zeker de coördinatie tussen het IJzerfrontcomité en de provinciale afdelingen van het CBL verliep ook alles behalve vlot.⁵²⁵

Het KVHV zou al evenmin een actief element in het gunstig verloop van de manifestatie zijn. Voor hen was dit alles een Franstalige provocatie die tegenstand moest krijgen van de Vlaamse Beweging. Het IJzerbedevaartcomité zelf prefereerde om geen actie te ondernemen. Het Jeugdcomité dat vanuit het KVHV ontstond wilde niets minder dan de manifestatie compleet lam leggen en op hetzelfde moment in Diksmuide ook een eigen plechtigheid houden. De burgemeester van Diksmuide verbood de plechtigheid en de ordediensten maakten dat de herstelbetoging op een treffelijke manier kon doorgaan.⁵²⁶

⁵²⁰ Notulen hoofdkwartier, 04/06/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁵²¹ *Steeds Verenigd*, B59, 15/09/1953, pp. 1-4.

⁵²² Notulen hoofdkwartier, 09/09/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁵²³ *Het Laatste Nieuws*, 23/10/1953, p. 4.

⁵²⁴ *De Nieuwe Gazet*, 22/10/53, p. 2.

⁵²⁵ Notulen hoofdkwartier, 23/09/1952, Archief WB(F) nr. 18.

⁵²⁶ BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965*, pp. 97-98.

De dag voor de manifestatie verscheen in de pers nog een nieuwe motie van het IJzerfrontcomité en het CBL waarin ze het doel van de actie nog eens in de verf wilden zetten. Men wilde dat Breendonk en de IJzervlakte slechts bedevaartsoorden en geen twistplaatsen zouden zijn. Er werd ook op gedrukt dat alles weliswaar door Vlaamse oudstrijders en weerstanders werd georganiseerd maar dat ook hun Waalse strijdmakkers uitgenodigd waren. Men bleef het zien als een herstelbetoging die moest duidelijk maken dat een eerbetoon aan de Vlaamse soldaten ook kon terwijl men loyaal was aan België. Tegelijk werd de link gelegd met de martelaren van de Tweede Wereldoorlog. Door zelf een serene nationale herdenking zonder politieke eisen te organiseren wilden de patriotten als het ware het goede voorbeeld geven aan de IJzerbedevaarders. De inrichters stelden nog eens duidelijk dat het geen actie tegen de regering of tegen de ‘oprechte bedevaarders’ van 23 augustus was. De Eerste Minister was er zelfs op uitgenodigd. Van Houtte had voorzichtig geantwoord dat hij wel in de goede intenties van het IJzerfrontcomité geloofde maar dat de beoogde nationale eendracht niet zou bereikt worden. Als reden daarvoor haalde hij aan dat de betoging door verschillende Vlamingen geïnterpreteerd werd als een actie tegen de IJzerbedevaarten in plaats van een protest tegen de incidenten van 23 augustus. Om die reden weigerde Van Houtte zelf deel te nemen.⁵²⁷ Eerder had de regering al speechen van de Franstalige Fosty en de Nederlandstalige Thomas op de nationale radio verboden.⁵²⁸ Ook de gevraagde legertrucks waren niet toegezegd.

Al begin september werd door het CBL en het IJzerfront in de communicatie naar de pers toe dezelfde lijn gehouden zoals hier werd geschetst. *Gazet van Antwerpen* schreef al begin september dat het CBL niet alle bedevaarders over dezelfde kam wilde scheren. Maar volgens de krant deed het CBL dat in de praktijk wel degelijk. Het is ook niet onschuldig te noemen dat *Gazet van Antwerpen* vanaf het eerste opiniestuk dat ze aan de manifestatie wijdde het IJzerfrontcomité niet vermeldde en alles als een actie van het CBL beschreef. Er werd ook niet, zoals bij het protest in september 1952, gesproken van het ‘Comité voor Beroep op het Land’ maar wel van het ‘Comité d’Appel’. Het artikel begon met de melding dat het CBL zeker niet onbesproken was en dat de meeste topfiguren een UDB-verleden hadden. Zij zouden na het mislukken van de UDB steeds een wrok hebben gekoesterd tegen de CVP en vooral tegen de Vlaamsgezinde vleugel ervan. Het CBL bundelde volgens de krant alle bestaande vooroordelen tegenover de Vlaamse verzuchtingen. *Gazet van Antwerpen* meende dat het CBL overdreef wanneer het een ‘herstel’ wilde organiseren omwille van de mening van een minderheid. Zo werden alle bedevaarders op gelijke voet

⁵²⁷ Het Laatste Nieuws, 23/10/1953, p. 4.

⁵²⁸ De Nieuwe Gazet, 6/10/53, p. 6.

geplaatst met een minderheid waarmee zijzelf niet akkoord waren. Voor de krant was en bleef de Vlaamse bedevaart een eerbetoon aan Vlamingen die ondanks hun onbeantwoorde grieven toch het leven lieten in een strijd voor België. Maar het ging voor de krant dan weer te ver om, zoals het CBL, die minderheid als onwaardigen te bestempelen. Een nieuw initiatief zou die Vlaamse IJzerbedevaart zeker niet verdringen.⁵²⁹ Een dag later werd in een kleine bijdrage wel gesproken over het IJzerfrontcomité en het CBL. *Gazet van Antwerpen* schreef dat er nog tal van onenigheden waren tussen de twee organisaties en liet uitschemeren dat er grote vraagtekens konden geplaatst worden bij de claim van de beide organisaties om te spreken in naam van alle weerstanders, oud-strijders en politieke gevangenen.⁵³⁰ Bij de bekendmaking dat de manifestatie niet op 18, maar op 25 oktober zou plaatsvinden opperde *Gazet van Antwerpen* zelfs dat de Vlamingen in het CBL waarschijnlijk enkel ‘geografische Vlamingen’ waren. Dat beargumenteerden ze met de weergave van een communiqué dat leek op een slecht vertaalde Franse ambtelijke tekst.⁵³¹ De betoging werd nu ook de ‘anti-IJzerbedevaart’ en ‘herstelkomedie’ genoemd.⁵³² De verslaggeving van *De Standaard* had minder verrassingen in petto. In tegenstelling tot *Gazet van Antwerpen* stond zij van meet af aan negatief tegenover dergelijke initiatieven. Het eerste opiniestuk in *De Standaard* over de IJzerfrontbetoging toont een lethargie tegenover de initiatieven van het vaderlandslievend milieu. Voor hen waren het allemaal mensen met een ‘Franstalige vaderlandsliefde’, die geen oog hadden voor de Vlaamse verzuchtingen en niet wilden inzien dat door hun houding in het repressiedossier de jonge generatie katholieke Vlamingen in een rancuneuze sfeer opgroeide, zodat er een dag zou komen dat er geen Belgisch gevoel meer zou overblijven in Vlaanderen. Zonder verzoening dreef men het land uiteen en Vlaanderen zou daar vroeg of laat de nodige conclusies moeten uit trekken.⁵³³ Welke conclusies dat dan zouden zijn, werd niet gezegd. Het zijn scherpe bewoordingen die meer verhullen dan ze bloot geven. Uit andere artikels valt duidelijk af te leiden dat België zeker nog niet werd begraven maar het ressentiment steeg wel. Het is een van de meest concrete voorbeelden van hoe de sociale herinnering aan de Tweede Wereldoorlog voor het flamingantisme en het Vlaams-nationalisme eerder een voordeel dan een nadeel werd.

Helemaal onverschillig tegenover de activiteiten van de Belgische patriotten was de krant niet geworden. De vele artikels die van dan af aan geproduceerd werden bewijzen dat. De herstelbetogers werd dubbelzinnigheid verweten omdat zij geen verzoening wensten in het

⁵²⁹ *Gazet van Antwerpen*, 11/09/1953, p. 1.

⁵³⁰ *Gazet van Antwerpen*, 12/9/53, p. 2.

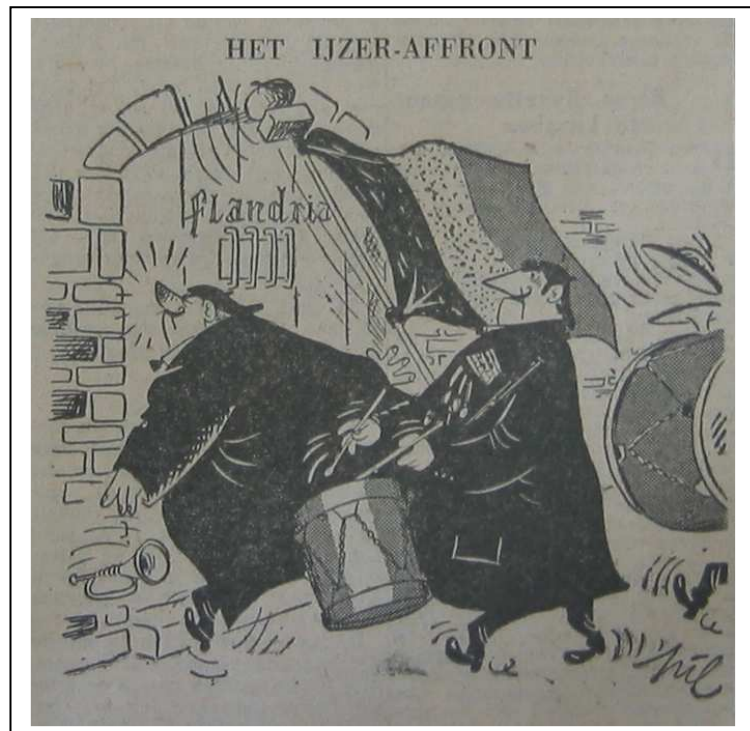
⁵³¹ *Gazet van Antwerpen*, 18/09/53, p. 2.

⁵³² *Gazet van Antwerpen*, 23/09/1953, pp. 1/2.

Gazet van Antwerpen, 13/10/53, p. 1.

⁵³³ *De Standaard*, 06/09/1953, pp. 1/2.

repressiedossier, maar door een tegenbetoging zogezegd wel zelf de nationale eenheid zouden herstellen. Overigens verwees ook *De Standaard* haast uitsluitend naar het CBL en Fosty als aandrijvers van de hele actie. Tegelijk verweet *De Standaard* de ‘enkele oproerkraaiers’ van op de IJzerbedevaart van dat jaar dat zij nog maar eens een gelegenheid hadden gecreëerd voor de Belgische patriotten om te protesteren en hun positie tegen een afzwakking van de repressie in de verf te zetten. Concreet viseerde men de jongeren die na de eigenlijke bedevaart hun spandoeken voor amnestie en tegen de CVP hadden ontrold.⁵³⁴ In hetzelfde nummer werd in een cynisch stuk de herstelbetoging als een strafexpeditie voorgesteld die het opstandige Vlaanderen het zwijgen moest opleggen.⁵³⁵ *De Standaard* koos dus zelf niet duidelijk partij voor of tegen de eisen van die jongeren. De krant liet zich wel voor de kar van de Leuvense en Gentse afdelingen van het KVHV spannen welke opriepen tot een tweede Jeugdbedevaart die de herstelbetoging moest dwarsbomen.⁵³⁶ Een dag voor de manifestatie prees *De Standaard* nog de eensgezindheid binnen de Vlaamse katholieke media in hun afwijzing van de herstelbetoging. De krant maakte ook duidelijk dat dit voor haar niet enkel een anti-IJzerbedevaartmanifestatie was, maar tevens een optocht tegen Vlaanderen en tegen de amnestie-eis gericht. Een cartoon waarbij een manifestant op een gesloten poort liep met de inkerving ‘Flandria’, illustreerde de Vlaamse katholieke eenheid.⁵³⁷ Er werden gedurende de maanden die de manifestatie vooraf gingen tal van cartoons gewijd aan het verzet en het IJzerfront. Zo werd via het proces van twee oud-verzetslieden de idee van het gewelddadig verzet vermengd

met de claim van vele weerstanders dat zij morele voorvechters waren.⁵³⁸ De veelvuldige protesten van vaderlandslievende organisaties weekten ook de spot los bij de

⁵³⁴ *De Standaard*, 15/09/1953, pp. 1/2.

⁵³⁵ *De Standaard*, 15/09/1953, p. 2.

⁵³⁶ *De Standaard*, 26/09/1953, p. 1.

⁵³⁷ *De Standaard*, 24/10/1953, pp. 1/2.

⁵³⁸ *De Standaard*, 20/10/1953, p. 1.

huiscartoonist.⁵³⁹ Wanneer Van Houtte werd uitgenodigd zelf deel te nemen aan de herstelbetoging werd dat verweven met een visuele woordspeling: De ondergrondse bewegingen ondergraafden de regering. Zo werd ook geïnsinueerd dat de protesterende patriotten de linkerzijde een handje wilden toesteken in haar oppositie.⁵⁴⁰ De dynamitering van de IJzertoren en het vermoeden dat verzetslieden daarvoor verantwoordelijk waren, leverden de meeste inspiratie. Niet moeilijk als juist die IJzertoren mee aan de basis lag van het IJzerfront.⁵⁴¹

De liberale media gaven voor de eigenlijke betoging een kleurloze verslaggeving van de feiten. Dat neemt niet weg dat de acties van het Jeugdcomité bij hen werden onderbelicht in vergelijking met de manier waarop *De Standaard* erover verslag uit bracht. Maar er was weinig tot geen verschil in de kwantiteit van de berichtgeving die *Gazet van Antwerpen* op dit vlak de wereld instuurde. Terwijl *Het Laatste Nieuws* zich van elke commentaar onthield, liet *De Nieuwe Gazet* aan de vooravond van de herstelbetoging wel in zijn kaarten kijken. Zonder de organisatie achter de herstelbetoging onvoorwaardelijk bij te treden, richtte de krant zich in de eerste plaats op de meerderheid van de IJzerbedevaarders die verklaarden niet akkoord te gaan met de collaboratie, maar tegelijk niet volledig braken met de collaborateurs. En juist dat was in Wallonië wel gebeurd. Dit verschil tussen de twee landsdelen maakte volgens de krant dat ‘franskiljons’ inciviek gedrag ontegensprekelijk als een karaktereigenschap van de Vlamingen konden beschrijven. Hun eigen collaboratieverleden werd namelijk weggeduwd door het gebrek aan afwijzing van de collaboratie in Vlaanderen, waar velen de misdaden van tijdens de oorlog als vaderlandslievend gedrag trachtten te verkopen. De krant wilde best geloven dat sommigen voor amnestie waren uit medelijden met hen die nog steeds gevangen zaten, uit sympathie voor vrienden of kennissen en voor hen die te zwaar waren gestraft. Maar de meeste voorstanders van amnestie zouden volgens *De Nieuwe Gazet* heimelijk de mening toegedaan zijn dat amnestie hen in staat zou stellen hun werk van tijdens de oorlog terug op te pakken. Het mocht voor eerlijke en oprechte Vlamingen niet meer dan normaal zijn dat ze tegen een dergelijk Vlaams-nationalisme in opstand kwamen.⁵⁴² Op 24 oktober had de liberale partij ook haar steun aan het IJzerfront en het CBL uitgesproken, omdat ze vond dat het IJzerbedevaartcomité het vertrouwen van de regering had geschonden en de aanwezige

⁵³⁹ De Standaard, 03/10/1953, p. 1.

⁵⁴⁰ De Standaard, 30/09/1953, p. 1.

⁵⁴¹ De Standaard, 11/09/1953, p. 1.

De Standaard, 22/09/1953, p. 1.

De Standaard, 23/10/1953, p. 1.

⁵⁴² De Nieuwe Gazet, 24/10/1953, p. 1.

ministers op de IJzerbedevaart de manifestatie niet onmiddellijk hadden verlaten na de gewraakte amnestie-eisen.⁵⁴³

De socialistische pers (en de BSP) trachtte van de IJzerbedevaart een politieke halszaak of op zijn minst een electoraal interessante polemieek te maken. Zo zagen zowel *Vooruit* als *Volksgazet* de hand van Elias in de recente gebeurtenissen.⁵⁴⁴ De rest van de berichtgeving in de aanloop van de betoging kenmerkte zich in de eerste plaats door zoveel mogelijk incidenten tussen de organisatoren en het Jeugdcomité of de regering te gebruiken om de CVP aan te vallen en de tegenstanders als grote agressors te beschrijven.

De manifestatie werd over twee dagen gespreid. Op 24 oktober werden alle deelnemers om 19 uur op de Grote Markt in Diksmuide verwacht. Een half uur later kwamen fakkeldragers aan, afkomstig van de verschillende West-Vlaamse militaire begraafplaatsen en gedenktekens. De avond werd afgerond met een herdenkingsplechtigheid en een rondleiding in de 'Dodengang'. Daar werd een fakkel aangestoken die de verschillende plaatsen moest verbinden. De zondag vatte aan met een eucharistieviering. Na een defilé op de Grote Markt trokken de deelnemers in een karavaan naar Gent waar hulde werd gebracht aan het standbeeld van Albert I. In Breendonk volgde een nieuwe herdenkingsplechtigheid. Daar werd met dezelfde fakkel als in Diksmuide een nieuw vuur aangestoken. De dag eindigde met een defilé voor het graf van de Onbekende Soldaat en het ruitersstandbeeld van Albert I in Brussel. Rond 19 uur werd de groep op de Grote Markt in Brussel ontbonden.⁵⁴⁵ Op de herstelbetoging viel niet veel meer te bespeuren van de argumenten waarmee Louette zijn leden had gemobiliseerd via *Steeds Verenigd*. De term 'herstelbetoging' kwam agressief over bij katholieke Vlamingen. De boodschap van het IJzerfront en het CBL was dan ook van in het begin veel zachter en genuanceerder dan de karikatuur die *De Standaard* er van maakte. De affiche van de herstelbetoging ademde dan weer een combattieve geest uit, weliswaar zonder de IJzertoren zelf af te beelden. De combinatie van een onbekende soldaat en vuur waren gebruikelijke symbolen voor oud-strijders en andere patriotten, maar de manier waarop ze hier werden afgebeeld straalt agressie uit. Daarnaast werden links en rechts de twee generaties martelaren gesymboliseerd die men op de manifestatie wilde verenigen.⁵⁴⁶

Het Laatste Nieuws rapporteerde zowel over de plechtigheid zelf, als over de veiligheidsproblematiek en het feit dat er in de nacht van vrijdag op zaterdag bloemen en

⁵⁴³ De Nieuwe Gazet, 26/10/1953, p. 1.

⁵⁴⁴ Volksgazet, 09/09/1953, p. 1.

Vooruit, 09/09/1953, p. 1.

⁵⁴⁵ Programma herdenkingstocht Diksmuide-Breendonk, 1953, Archief WB(F) ongenummerde dossiers 'Varia'.

⁵⁴⁶ Affiche Diksmuide-Breendonk, s.d., Archief Marcel Louette nr. 180.

YZERFRONT VOOR BELGIE

DIKSMUIDE • BREENDONK
24-25-10-1953

VRIJ VAN ZEGEL WET VAN 24-8-1919

VERANTW. UITG. YZERFRONT VOOR BELGIE

enkele emblemen op de Pax-poort aan het IJzerbedevaartterrein vernield waren. Dit illustreert de krant haar gebalanceerde manier van verslaggeving. De plechtigheid werd als kalm en waardig omschreven. Toch waren het vooral de verschillende incidenten tussen de ordediensten en de katholieke studenten die de meeste aandacht kregen. Ongeveer 3.000 rijkswachters verzekerden het goede verloop van de plechtigheid in Diksmuide. Alle verkeer in en uit werd gecontroleerd. De studenten waagden toch een gok, maar verloren. Zelfs Van Houtte had nog delegaties van zowel het IJzerfront, het CBL en het Jeugdcomité ontboden om hen op het hart te drukken de kalmte te bewaren. Ook in de hoogste regionen van het land had men er dus geen zicht op of het weekend wel goed zou verlopen.⁵⁴⁷ Ongeveer 6.000 à 7.000 toeschouwers waren vanaf zaterdag in Diksmuide aanwezig. Thomas en Fosty trokken op zondag de manifestatie terug op gang. Ze stelden, respectievelijk in het Nederlands en het Frans, dat ze het verbod van kardinaal Van Roey aan zijn geestelijken om deel te nemen aan de herstelbetoging én de verboden tegenbetoging betreurden, omdat daardoor de gebruikelijke eucharistieviering niet kon doorgaan. Verder riepen ze op tot waardigheid. Cremers, de voorzitter van het IJzerfront, hield daarna een lofzang aan het adres van de Vlaamse oud-strijders en aan het feit dat zij voor rechten hadden gestreden die ze pas later hadden gekregen. Het grootste eerbetoon aan de doden was volgens hem de idealen waarvoor zij gestorven waren waarmaken: ‘vrede, vrijheid, verdraagzaamheid, broederlijkheid tussen Vlamingen en Walen en eenheid van het land.’ De plechtigheid werd afgerond met het zingen van de Brabançonne en de Vlaamse Leeuw. In Gent, Breendonk en Brussel vonden gelijkaardige plechtigheden plaats. Daarbij vormde de ‘vlam der herinnering’ de rode draad. Overall was er een strenge beveiliging en kon alles, ondanks kleine incidenten, zoals gepland verlopen. De krant wist nog te melden dat in totaal een 120-tal jongeren van het Jeugdcomité en nog ettelijke in vrijheid gestelde incivieken en sympathisanten van Oostfronters werden gearresteerd.⁵⁴⁸ In een zeldzaam opiniestuk maakte de krant duidelijk dat de incidenten op de IJzerbedevaart, net zoals de sabotagepogingen tegen de herstelbetoging, het werk waren van een minderheid. Hoewel het CBL en het IJzerfront van meet af aan ook die boodschap hadden verkondigd, en er daarbij de nadruk hadden op gelegd dat ze geen anti-IJzerbedevaartmanifestatie wilden, had ‘men’ de Vlaamse bevolking het omgekeerde trachten wijs te maken. Hiermee nam *Het Laatste Nieuws* de katholieke - en in zekere zin ook wel de socialistische - media op de korrel.⁵⁴⁹ Tot en met het vandalisme aan de Pax-poort was de berichtgeving van *De Nieuwe Gazet* gelijklopend met die van *Het Laatste Nieuws*. *De Nieuwe Gazet* ging in een opiniestuk wel verder door te stellen dat de herstelbetoging op zich al een verbroedering

⁵⁴⁷ Het Laatste Nieuws, 25/10/1953, p. 3.

⁵⁴⁸ Het Laatste Nieuws, 26/10/1953, p. 3.

⁵⁴⁹ Het Laatste Nieuws, 26/10/1953, p. 1.

tussen de twee gemeenschappen was geweest, en een eerherstel voor Vlaanderen, omdat de herstelbetogers hadden gedaan wat de goedmenende IJzerbedevaarders al hadden moeten doen: een radicale minderheid terechtwijzen.⁵⁵⁰

De berichtgeving van *Volksgazet* en *Vooruit* liep evenzeer gelijk. Uit de plechtigheden werden dezelfde elementen gehaald die ook de liberale kranten eruit hadden opgenomen. Enkel het vandalisme aan de Pax-poort namen ze niet op. De katholieke studenten werden ook nog iets steviger aangepakt. Zo schreef *Volksgazet* over de ‘fascistische tegenmanifestatie’. Beide kranten telden 15.000 manifestanten en 400 aanhoudingen. Ze namen dan ook het aantal manifestanten vanaf de tweede dag en niet vanaf de zaterdagavond zoals bij *Het Laatste Nieuws* het geval was.⁵⁵¹

Gazet van Antwerpen had op zaterdag nog geen 150 toeschouwers gezien en op zondag tussen de 4.500 à 5.000. Het aantal rijkswachters schatte de krant dan weer op 9.000. Het waren vooral de ordediensten die de hoofdrol wegkaapten in de verslaggeving. Diksmuide werd als een bezette stad beschreven en dat omwille van een manifestatie zonder publiek. Ook het vandalisme aan de Pax-poort kreeg een prominente plaats. Er werd een proces-verbaal opgemaakt maar de daders zouden ‘natuurlijk weer onvindbaar’ zijn. Op die manier werd nog eens gealludeerd op de dynamitering van de IJzertoren, terwijl de acties van de katholieke studenten werden geminimaliseerd. Er werd enkel gesproken over één bus die ’s middags door de Rijkswacht was tegengehouden en waarvan de passagiers werden aangehouden. De Rijkswacht zou hen gezegd hebben dat het omwille van hun eigen veiligheid was. Pas tegen de avond zouden de studenten naar Gent zijn gevoerd waar ze terug in vrijheid werden gesteld. In een artikel de dag erna was dan weer wel sprake van honderden aanhoudingen. De betoging werd voorgesteld als één groot amateuristisch geheel. Het duidelijkste voorbeeld om dat te staven is het stuk waarin werd beschreven hoe op het einde van de plechtigheid in Diksmuide eerst de Brabançonne werd ingezet, om daarna met de volgende bewoordingen de Vlaamse Leeuw aan te kondigen:

‘Beste vrienden, het ligt niet in onze bedoeling iemand in zijn gevoelens te kwetsen, maar wij zouden aan de Vlamingen, hier aanwezig, willen vragen of zij “de Vlaamse Leeuw” zouden willen zingen. Zou Mr Pauwels willen inzetten?... Waar is Mr Pauwels??... Is Mr Pauwels niet hier?’

⁵⁵⁰ De Nieuwe Gazet, 27/10/1953, p. 1.

⁵⁵¹ Volksgazet, 26/10/1953, pp. 1/6.

Vooruit, 26/10/1953, pp. 1/3.

Ook Vooruit sprak van 15.000 manifestanten. Het verschil kan hem liggen in het feit dat *Vooruit* het aantal manifestanten op de 2de dag vermeldde en *Het Laatste Nieuws* enkel de deelnemers op de eerste dag had geteld.

De toonaangever was niet te vinden en diegene die uiteindelijk de Vlaamse Leeuw aanhief, kende blijkbaar de tekst niet.⁵⁵²

Het was nu wel meer dan welletjes geweest, vond Louis Kiebooms. Dat een dergelijke politiemacht op de been moest worden gebracht om alles ordelijk te laten verlopen, was voor hem een teken dat de herstelbetoging misplaatst was. Hij vond wel dat de redevoeringen blijk gaven van de goede wil van de inrichters, en in plaats van kwetsend, waren ze juist begripvol geweest ten overstaan van de Vlaamse grieven. Dat zag Kiebooms als een teken van verzoening dat nu moest worden doorgetrokken in de houding van de patriotten in het repressiedossier. Het moest ook gedaan zijn met de manifestaties en de patriotten moesten begrijpen dat de Vlamingen zelf wel zouden reageren tegen de minderheid die er een al te radicale houding op na hield.⁵⁵³

De Standaard volgde hetzelfde stramien in de verslaggeving van de plechtigheden zelf. Een 132 deelnemers telde de krant op zaterdagavond. Ook zij ging in op wat de ‘grafschennis aan de Pax-poort’ werd genoemd en speelde het geringe aantal deelnemers retorisch uit tegen de grote ordehandhavingsmacht.⁵⁵⁴ In een opiniestuk werden de studenten bedankt om de herstelbetoging in de soep te doen draaien.⁵⁵⁵ Volgens *De Standaard* was het Demany geweest die uiteindelijk een jammerlijke versie van de Vlaamse Leeuw had aangeheven. Voor zondag hield de krant het op 3.000 manifestanten en 4.000 rijkswachters.⁵⁵⁶ Leedvermaak was hun deel. *De Standaard* was verheugd dat de ‘Fostielen’ eindelijk het deksel op de neus hadden gekregen. In een bijzonder giftig opiniestuk verwoordde de krant het als volgt:

‘Acht jaar lang hebben ze bij elke gelegenheid over heel het land geplastroneerd. Zij waren burgers van eerste klas, vereerd met diploma’s, medailles en prebenden van alle aard, voor wie burgemeesters en gouverneurs en ministers bogen als knipmessen, die hun orders dicteerden en iedereen zagen vliegen om die bevelen uit te voeren.

En zondag hebben ze, om zich ongestraft in Vlaanderen te wagen, zich moeten laten beschermen door een massa Rijkswacht lijk dit land nog nooit bij mekaar had gezien!’⁵⁵⁷

⁵⁵² Gazet van Antwerpen, 26/10/53, pp. 1/6.

Gazet van Antwerpen, 27/10/53, p. 2.

⁵⁵³ Gazet van Antwerpen, 27/10/53, pp. 1/2.

⁵⁵⁴ De Standaard, 25/10/1953, pp. 1/6.

⁵⁵⁵ De Standaard, 25/10/1953, p. 1.

⁵⁵⁶ De Standaard, 26/10/1953, pp. 1/4.

⁵⁵⁷ De Standaard, 27/10/1953, pp. 1/2.

Hoeveel of hoe weinig patriotten ook hadden deelgenomen aan de herstelbetoging was van geen tel zolang de doelstellingen van het IJzerfront niet behaald werden. Bij het lezen van de commentaren van *De Standaard* leek een nationale verzoening ver weg. Er werd bitter weinig hersteld, integendeel zelfs.

De Witte Brigade wijdde een nummer van *Steeds Verenigd* aan de manifestatie en vooral aan de IJzerbedevaart uit 1953. De eerste herstelbetoging werd als een ‘opbouwend werk’ gezien. Het was eveneens een betuiging van trouw aan het vaderland België, een verbroedering tussen Vlamingen en Walen én een zuivering van de vlek die ‘goedmenende IJzerbedevaarders’ niet zelf hadden uitgewist.⁵⁵⁸

In verzetsmiddens was er als gemor over de gebrekkige organisatie van de herstelbetoging nog voor die had plaatsgevonden. Het IJzerfront en zelfs het CBL werd een organisatorische wanorde aangewreven.⁵⁵⁹ De notulen van de provinciale unie van de weerstand geven weer dat het IJzerfront ook door het GL werd gesteund. Halin woonde die bewuste vergadering bij en bedankte de Antwerpse weerstanders en politieke gevangenen omdat zij zo sterk aanwezig waren geweest. Hij wist ook te vertellen dat vooral Vlamingen de herstelbetoging hadden bijgewoond.⁵⁶⁰

Het IJzerfrontcomité bleef actief en zou ook in 1954 op 19 september een nieuwe bedevaart organiseren. Door onenigheid met het CBL over de financiering van de eerste editie stond het IJzerfrontcomité er deze keer alleen voor. Tot groot jolijt van *De Standaard* lekte dit geschil uit.⁵⁶¹ Men gaf het niet meer de titel van herstelbetoging. In plaats daarvan werd het een ‘Tweede nationale bedevaart naar de graven van den IJzer’. De affiche was ook duidelijk minder strijdvaardig. Het agressieve skelet had plaats gemaakt voor een ingetogen soldaat op wacht.⁵⁶² Symbolisch bleef er een verbintenis tussen Diksmuide en Breendonk door opnieuw een vuur op de twee plaatsen aan te steken maar dan zonder dat de bedevaarders naar de twee plaatsen zouden gaan. De organisatie wilde nu ook openstaan voor iedereen en niet enkel voor leden van vaderlandslievende organisaties. In de eerste plaats wilden ze duidelijk maken dat de IJzerbedevaart niet door heel Vlaanderen werd gesteund. In zekere zin bleef het dus wel een beetje een herstelbetoging, maar het werd niet

⁵⁵⁸ *Steeds Verenigd*, B60, 15/12/1953, pp. 1-2.

⁵⁵⁹ Notulen Provinciale Unie van de Weerstand en Politieke Gevangenen van Antwerpen, 25/09/1953, Archief WB(F) nr. 5779.

⁵⁶⁰ Notulen Provinciale Unie van de Weerstand en Politieke Gevangenen van Antwerpen, 06/11/1953, Archief WB(F) nr. 5779.

⁵⁶¹ *De Standaard*, 30/10/54, pp. 1/2.

⁵⁶² Affiche Diksmuide-Breendonk, s.d., Archief Marcel Louette nr. 181.

YZERFRONT VOOR BELGIE

1914
1940
1954

DIKSMUIDE • DIXMUDE

19-9-54

IIe. NATIONALE BEDE-
- VAART NAAR DE
GRAVEN VAN DEN YZER

IIème PELERINAGE NA-
- TIONAL AUX TOMBES
DE L'YSER

YZERFRONT VAN BELGIE, STRUDDERSHUIS LANGESTRAAT OOSTENDE

VRIJ VAN ZEGEL. WET VAN 24-9-19.

meer als dusdanig gecommuniceerd.⁵⁶³ Er werd geen tegenmanifestatie meer georganiseerd. Met 700 à 1.000 deelnemers was het IJzerfront tot een mini-organisatie herleid die na 1954 nog nauwelijks de pers haalde.⁵⁶⁴ Ook nu was er grote ontevredenheid in weerstandskringen over het laattijdig verzenden van omzendbrieven met alle nodige gegevens voor deelname. Daardoor waren er alvast in Antwerpen aanzienlijk minder weerstanders die nog een gaatje in hun agenda vonden.⁵⁶⁵

De Witte Brigade volgde de spanningen tussen het CBL en het IJzerfront op de voet.⁵⁶⁶ Tientallen leden zouden zich weer hebben ingeschreven. De deelnemers waren afkomstig van de sectoren Antwerpen, Deurne en Sint-Gillis-Waas.⁵⁶⁷ Dit is een van de weinige keren dat het zo expliciet werd vermeld. Het geeft nogmaals aan hoezeer de Witte Brigade steunde op de stad Antwerpen en haar omgeving. De Witte Brigade schatte dat er een 2.000-tal deelnemers waren geweest en vond dat de herdenking in de pers dan ook fel werd geminimaliseerd. Louette vond het wel onhandig dat er op dezelfde dag klaarblijkelijk nog verschillende evenementen van vaderlandslievende organisaties hadden plaatsgevonden.⁵⁶⁸ In 1955 zond de Witte Brigade een delegatie van nog slechts 46 leden.⁵⁶⁹ Toch bleef Louette het IJzerfont in zijn hart dragen. Zozeer zelfs dat hij in 1956 de uitnodiging aanvaardde om lid te worden van de nieuwe raad van beheer van het IJzerfront.⁵⁷⁰ Hij moet ook heel wat gezag hebben gehad in de organisatie, want speciaal omdat de Witte Brigade op dezelfde dag als de jaarlijkse herdenking haar 15^e verjaardag zou vieren, werd de bedevaart verlegd.⁵⁷¹ De Witte Brigade zou, naar eigen zeggen, met een delegatie van meer dan 100 leden hebben deelgenomen. Dat was naar schatting de helft van alle aanwezigen. Na de herdenking werd na de middag het bijenpark Meli bezocht.⁵⁷² De IJzerfrontherdenking was een leuke uitstap geworden. Voortaan vonden er op alle Belgische oorlogsbegraafplaatsen in de IJzervlakte plechtigheden plaats. De verschillende kleine groepen die elk een begraafplaats voor zich namen, verzamelden daarna op een centraal punt. In 1956 was dat nog Diksmuide.⁵⁷³

Het laatste spoor van aanwezigheid van de Witte Brigade op de IJzerfrontherdenkingen is te vinden in een niet geïnventariseerd nummer van *Het Strijdersblad*, een blad voor oud-

⁵⁶³ Verklarende nota betreffende het ijzerfront voor België, s.d., Archief Marcel Louette nr. 181.

⁵⁶⁴ BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965*, p. 105.

⁵⁶⁵ Notulen Provinciale Unie van de Weerstand en Politieke Gevangenen van Antwerpen, 10/09/1954, Archief WB(F) nr. 5780

⁵⁶⁶ Notulen hoofdkwartier, 28/07/1954, Archief WB(F) nr. 20.

Notulen hoofdkwartier, 01/09/1954, Archief WB(F) nr. 20.

⁵⁶⁷ Notulen hoofdkwartier, 15/09/1954, Archief WB(F) nr. 20.

⁵⁶⁸ Notulen hoofdkwartier, 22/09/1954, Archief WB(F) nr. 20.

⁵⁶⁹ Notulen hoofdkwartier, 16/11/1955, Archief WB(F) nr. 21.

⁵⁷⁰ Notulen hoofdkwartier, 11/01/1956, Archief WB(F) nr. 22.

⁵⁷¹ Notulen hoofdkwartier, 16/05/1956, Archief WB(F) nr. 22.

⁵⁷² Notulen hoofdkwartier, 18/07/1956, Archief WB(F) nr. 22.

⁵⁷³ Organisatiedocumenten van de nationale bedevaart van 1/07/1956, s.d., Archief Marcel Louette nr. 183.

strijders, waarin een deel van een speech van Louette op de begraafplaats van Beerst-Keiem werd opgenomen.⁵⁷⁴

3.4. Het verzet in de marge van het publieke debat.

3.4.1. Tussen twee vuren.

Vanaf april 1954 tot juni 1958 deelde een linkse coalitie de lakens uit. Ze claimde nogmaals een regering van het verzet te zijn en begon tegelijk het activisme binnen de weerstand dood te knuffelen. De socialistische verzetsman Halin werd in het kabinet van Eerste Minister Van Acker opgenomen om de gematigde repressiepolitiek van de ‘regering van het verzet’ zonder kleerscheuren te kunnen doorvoeren. Er kwam onder andere een verzachting van het fameuze 123 sexies waarin sancties tegen veroordeelde collaborateurs werden opgelijst. Vroeger had het patriottisch kamp in vuur en vlam gestaan toen in de schoot van de regering werd gesproken over een verzachting van dat wetsartikel.

Ook nu was er gemor. De meest militante afdelingen van het CAW, die in tegenstelling tot het nationale CAW hun activiteiten steeds hadden voortgezet, kwamen openlijk in opstand. Vanuit Luik verspreidde het ongenoegen zich naar Bergen, Antwerpen en Oostende. Voorlopig zonder politieke gevolgen.⁵⁷⁵

Na het CAW en het CBL ontstond in 1956 opnieuw een overkoepelende verzetsorganisatie die zichzelf dezelfde missie als die van de voorgangers toebedeelde: een waakzaam oog werpen op het verloop van de repressie (of beter van de verzachting van die repressie), activiteiten ontplooiën rond opvoeding tot goede burgers en om de erfenis van het verzet te bewaren. De organisatie kreeg de naam ‘Actiecomité van het verzet’ (ACV).⁵⁷⁶ Tijdens de nationale vergaderingen voerden Halin en Demany het hoge woord. Ook Roels, een Antwerpse communistgezinde weerstander uit het OF, kwam vaak tussen. Hij was ervoor verantwoordelijk dat alle documenten in het Nederlands omgezet werden. Marcel Louette bekommerde zich om culturele en historische activiteiten en het ‘onderwijs tot goede burgers’ en kwam tijdens vergaderingen enkel tussen als het over één van deze

⁵⁷⁴ Toespraak Louette te Beerst-Keiem, in: Het Strijdersblad. Half-maandelijkse Tolk de Oud-strijders van België, nr. 20, 20 okt 1973, p. 2.

⁵⁷⁵ LAGROU (P.), ‘Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?’, pp. 151-154.

⁵⁷⁶ Ook ‘Actiecomité van de weerstand’ en Actieraad van de weerstand’ werden courant gebruikt maar het ging wel degelijk over dezelfde organisatie.

onderwerpen ging. Hij werd, meer symbolisch, tot ondervoorzitter benoemd. De organisatie werd dus vooral gedragen door mensen met een rode en zelfs donkerrode achtergrond.⁵⁷⁷ Naast de Witte Brigade waren ook het OF, Les Affranchis, Groep-G, Nola, BNB, Bevrijdingsleger, Les Insoumis, NKB en het Belgisch Partisanenleger lid van het ACV.⁵⁷⁸ Het ACV en in het bijzonder Halin wilde het GL er graag bij maar deze hapte niet direct toe. De goede samenwerking in de context van het oprichten van een monument ter ere van het GL, viel alleszins in goede aarde bij deze laatste. Verschillende afdelingen van het GL zouden ook toenadering gezocht hebben volgens het CBL, maar wilden wachten op de uiteindelijke beslissing van de nationale leiding.⁵⁷⁹

De Witte Brigade was een van de verzetsorganisaties die zich tegen bepaalde aanpassingen aan 123 sexies verzette en had in 1957 nog een gesprek gehad met de minister van Justitie die hen naar eigen zeggen uiteindelijk gelijk gaf.⁵⁸⁰ Ook met andere beslissingen van de regering was de Witte Brigade niet onverdeeld gelukkig. Maar ze vond geen gehoor bij andere verzetsorganisaties. Er is een brief bewaard van Hubert Halin gericht aan Louette waarin Halin stelde dat hij verrast was door de vele opmerkingen die Louette nog had over zaken die al lang met eensgezindheid waren beslist binnen het ACV. Louette had o.a. geprotesteerd tegen het feit dat het nationaal monument voor de weerstand in Luik zou worden opgericht. Halin bracht daartegenin dat Vlaanderen met Breendonk, Oostakker en de twee mausolea in Leopoldsburch al vier herinneringsplaatsen had.⁵⁸¹

Niet enkel binnen het verzet rommelde het. Ook de Franstalige katholieke media die de patriotten beter gezind waren dan hun Vlaamse tegenhangers vonden dat het verzet zich door links liet meeslepen. *La Libre Belgique* trok tijdens de legislatuur van de paarse regering herhaaldelijk van leer tegen de patriotten. Het stilzwijgen van het verzet, terwijl ook onder deze regering verder verzachtende maatregelen inzake repressie werden genomen, was voor de krant het bewijs dat de protesten zoals tegen Pholien in 1952 het gevolg waren van een vals opgeklopt patriottisme.⁵⁸²

De top van de Witte Brigade voelde zich persoonlijk aangesproken. In die mate zelfs dat ze in 1955 *La Libre Belgique* van antwoord diende. De beknoptheid van de motie kan verklaard worden door de wens om niet in plaats van het CBL te reageren. Juist die organisatie vormde het voornaamste mikpunt van *La Libre Belgique*. De Witte Brigade

⁵⁷⁷ Notulen Actiecomité van het verzet, 15/12/1956 en 12/01/1957, Archief WB(F) nrs. 5747-5748.

⁵⁷⁸ Notulen Actiecomité van het verzet, 21/06/1957, Archief WB(F) nr. 5748.

⁵⁷⁹ Nota's Boods van vergadering Actiecomité van het verzet, 05/10/1957, Archief WB(F) nr. 4748. Notulen Actiecomité van het verzet, 21/12/1957, Archief WB(F) nr. 4748.

⁵⁸⁰ Notulen hoofdkwartier, 06/03/1957, Archief WB(F) nr. 23.

⁵⁸¹ Brief Hubert Halin aan Macel Louette, 02/05/1958, Archief Marcel Louette nr. 85.

⁵⁸² LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', p. 154.

wees erop dat ze zich in haar strijd om ‘de morele integriteit’ van het land steeds ver weg gehouden had van de politiek. Ze zou steeds haar standpunten trouw blijven, welke coalitie er ook aan de macht kwam. ‘Toegeeflijkheid’ en ‘menselijkheid’ mochten niet verward worden met puur electorale machtspolitiek. De Witte Brigade bleef paraat staan om haar standpunten te verdedigen. Ze vond tenslotte dat wie zo had geleden voor de ‘democratische ethiek’, niet van onmenselijkheid tegenover de belagers van die ethiek kon worden beschuldigd als ze er enkel op stond dat de gerechtigheid niet werd gekarikaturiseerd.⁵⁸³ *La Libre Belgique* nam de motie over. De tekst werd eveneens naar *Volksgazet*, *De Nieuwe Gazet*, *Gazet van Antwerpen*, *Het Laatste Nieuws* en *Vooruit* gezonden. Met uitzondering van *Gazet van Antwerpen* leek het Louette dus niet de moeite om nog maar te proberen een katholieke krant aan te schrijven. Op de vergaderingen van het CBL kwam de motie niet meer op tafel.⁵⁸⁴ In 1957 reageerde de Witte Brigade nogmaals op een aanval van *La Libre Belgique* op het CBL en de weerstand in het algemeen. *La Libre Belgique* verweet hen nogmaals de andere kant op te kijken van zodra een linkse minister van Justitie aantrad. Jan Ceuleers stelde in naam van de Witte Brigade de tegenargumenten op. Ditmaal zouden enkel de leden van de Witte Brigade de reactie van hun organisatie te lezen krijgen.⁵⁸⁵ *La Libre Belgique* had nogmaals vooral verwezen naar de protesten in 1952. Voor de Witte Brigade was het protest tegen De Bodt en Van Coppenolle gerechtvaardigd en a-politiek. De afspraak om geen terdoodveroordelingen meer uit te voeren sloeg namelijk op diegenen die al jaren in de gevangenis hadden gezeten en niet op bij verstek veroordeelde incivieken. In het geval van Van Coppenolle werd zwaar getild aan het feit dat hij zo een hoge functie had gedragen en zo ver was gegaan in zijn collaboratie. Zo iemand vrij laten was toen onaanvaardbaar. Om zich niet te laten gebruiken door de oppositie had het verzet de politieke partijen opgeroepen weg te blijven van de demonstratie. Het was evenzeer een daad van politieke neutraliteit geweest om enkel het ontslag van de minister te vragen en niet, zoals de socialisten eisten, van de hele regering. Tenslotte werden alle acties ook nog eens op non-actief gezet vanwege de lokale verkiezingen die in het verschiet lagen. Dat er niet werd geprotesteerd tegen de recente 8 omzettingen van doodstraffen en de in vrijheidstelling van 278 incivieken was ook maar normaal vond de Witte Brigade. De ter dood veroordeelden voldeden immers aan de voorwaarde dat ze reeds jaren in hechtenis zaten en de invrijheidstellingen waren een gevolg van beslissingen van het ‘Consultatief Comité der Gevangenen’. Waarom zou de weerstand nu beginnen protesteren tegen haar eigen beslissingen? Het breekpunt volgens de Witte Brigade was niet of de dienst nu werd uitgemaakt door linkse of rechtse partijen,

⁵⁸³ Steeds Verenigd, B64, 15/11/1955, p. 1.

⁵⁸⁴ Notulen hoofdkwartier, 27/07/1955, Archief WB(F) nr. 21.

⁵⁸⁵ Notulen hoofdkwartier, 26/12/1957, Archief WB(F) nr. 23.

maar wel of de weerstand bij het beleid werd betrokken. En waar de vorige regeringen klaarblijkelijk hadden gefaald, nam de huidige coalitie dat wel ter harte. Mocht het, zoals *La Libre* beweerde, waar zijn dat het wetsvoorstel De Grijse voor stemming zou worden voorgelegd dan de stond de Witte Brigade klaar om opnieuw te protesteren. Dat wetsvoorstel bleef 'onaanvaardbaar'. Maar tegelijk liet de Witte Brigade weten dat de bevoegde minister op de hoogte was van de mogelijkheden die de weerstand zag om via onderhandelingen tussen de staat en de veroordeelde incivieken tot een oplossing te komen rond de ongelijke financiële boeten. Daar draaide het wetsvoorstel De Grijse tenslotte rond.⁵⁸⁶ De houding van de Witte Brigade en die van het verzet in het geheel werd dus naar eigen zeggen in de eerste plaats bepaald door de mate waarin zijzelf betrokken werden bij het beleid. 'Verzoening' of het verzachten van de gerechtelijke straf en/of het wegvegen van de sociale gevolgen van de repressie kon enkel bij individuele gevallen en nooit voor een groep zoals bijvoorbeeld politiek delinquenten. De Witte brigade dacht in de eerste plaats aan 'misleide meelopers, die blijken van berouw en inkeer zouden geleverd hebben'. Maar van inkeer was weinig sprake volgens de Witte Brigade. Ondanks de vele verzachtende maatregelen, die vanuit hun kamp als grote offers werden gezien, volgden steeds meer en fellere 'anti-nationale uitspattingen, o.a. tijdens de beruchte IJzerbedevaarten', elkaar op.⁵⁸⁷ Een trouwe Belg zijn was een *conditio sine qua non* om terug als goede burger door het leven te kunnen gaan.

De paarse coalitie trachtte het verzet te paaïen met herdenkingen die gekenmerkt werden door een voor België ongewoon grote luister. Net zoals het nationaal monument voor de weerstand, moet het oprichten van een memoriaal voor de dertien overleden kolonels van het Geheim Leger in het licht van die politieke achtergrond worden bekeken. Het monumentje werd in november 1957 ingewijd in het bijzijn van koning Boudewijn. Het werd als een verzoening tussen het verzet en het leger gezien.⁵⁸⁸

Na de inhuldiging van het monument op de Zavel trok een defilé richting het Justitiepaleis waar een vaandel werd overhandigd aan het 'Verbond voor het burgerlijke verzet'. Op die plechtigheid werd door Roels en Halin in kritische bewoordingen gesproken over de net openbaargemaakte foto's van Degrelle in Spanje, het wetsvoorstel De Grijse en het opkomende incivisme. De liberale en socialistische pers besteedden hier nauwelijks of geen aandacht aan en beschreven in de eerste plaats de plechtigheid voor het GL.

De Standaard had dan weer een plaats op haar voorpagina vrij voor een artikel met de titel 'De onverzoenlijken! Links verzet delft zijn eigen graf'. De ondertussen gebruikelijk

⁵⁸⁶ Steeds Verenigd, B69, 05/1957, p. 1.

⁵⁸⁷ Steeds Verenigd, B68, 01/1957, p. 2.

⁵⁸⁸ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', p. 152.

geworden argumenten werden nog eens bovengehaald om die stelling te staven. Het GL had zeker zijn waarde bewezen en verdiende dan ook het nodige respect. ‘Bepaalde bewegingen waren van het begin af zeer politiek getint’, ging *De Standaard* verder. Daarop volgde de traditionele uitval naar de communisten: ‘In het bijzonder de communisten hebben meer gestreden voor de verwezenlijking van hun ideaal dan voor de onafhankelijkheid van België’. Op subtiële manier liet de krant zo weten dat er ook nog andere verzetsorganisaties minder eervolle handelingen op hun kerfstok hadden. Over een verzetsgroepering zoals de Nationale Koninklijke Beweging die uit een rexistische jeugdgroepering voortkwam zweeg *De Standaard*. Verder verdedigde de krant het wetsvoorstel De Grijse en liet ze verstaan dat de politiek van de CVP ‘te schuchter’ was op dit gebied. De schuld lag bij de ‘christelijke Walen’ die zich lieten meeslepen door het linkse verzet. Naast nog andere traditionele bemerkingen vond de krant dat Roels bekrompen reageerde wanneer hij protesteerde tegen het feit dat de nazi-generaal Speidel een functie aan de NAVO kreeg. Ook zijn kritiek op het feit dat Degrelle niet werd uitgeleverd, plaatste de krant in hetzelfde rijtje. Ze liet dan weer wel verstaan dat dat laatste de schuld was van de socialistische ministers.

Verder schermde *De Standaard* nog met een opiniestuk van Louis Kiebooms die evenzeer als de ‘mannen van het Actiecomité’ recht van spreken had in deze zaak.⁵⁸⁹ Het bewuste stuk van Kiebooms in *Gazet van Antwerpen* zette in met de vermelding dat er met een indrukwekkende plechtigheid en Koninklijke aanwezigheid een monument voor het GL was ingehuldigd. Daarna voelde hij zich blijkbaar genoodzaakt dit evenement te verantwoorden tegenover zijn lezers met de volgende woorden:

‘Het mag niet vergeten worden dat door de weerstand in zijn diverse vormen, welke de fouten mogen zijn die men aan sommige weerstanders zou kunnen verwijten, grote offers werden gebracht ten voordele van het land, en dat hun activiteit, wat men ook moge afdingen over de doelmatigheid van sommige operaties, van zeer groot militair en vaderlandslievend belang is geweest in de strijd tegen de bezetter.’

Kiebooms lijkt zich hier duidelijk aan te passen aan een negatieve houding tegenover het verzet bij zijn lezers, zijnde de katholieke Vlamingen. Hijzelf was echter niet minder lovend over de weerstand, integendeel zelfs. Hij waarschuwde er juist voor dat door het protest van ‘onverzoenlijke weerstanders’ te koppelen aan huldeplechtigheden, zoals deze voor het GL, de weerstand een slechte naam kon krijgen bij de publieke opinie. Weerstand bieden zag hij als de plicht van elke goede burger. Hij bleef de collaboratie dan ook veroordelen. Een bestraffing van die collaboratie was ook een noodzaak maar het opruimen van de sociale

⁵⁸⁹ De Standaard, 20/11/57, p. 1.

gevolgen na ettelijke jaren was dat eveneens. Juist dat hadden de weerstanders afgewezen volgens Kiebooms. De IJzerbedevaart in zijn geheel afkeuren omdat daar zaken werden gezegd waarmee men niet akkoord was, vond Kiebooms evenzeer te ver gaan. Kritiek op het terug verschijnen van een blaadje van Oostfronters was dan weer geen commentaar waard volgens hem. Ook Degrelle zou men beter gewoon negeren. Hijzelf was ook niet met alles akkoord maar gooide daarom het kind met het badwater niet weg. Kiebooms weigerde om met buitenissigheden van sommige verzetslieden tijdens de oorlog de naam van dé weerstand te besmeuren en geloofde evenmin dat wat Halin en andere ‘onverzoenlijken’ verkondigden, de mening van alle weerstanders was. Weerstanders moesten, als ze hun prestige wilden behouden, ofwel niet tussenkomen in de discussie rond de repressie of een verzoenende houding aannemen.⁵⁹⁰

Kiebooms is als politieke gevangene het symbool geworden voor de evolutie die katholieke Vlamingen maakten naar een identificatie met de ‘slachtoffers van de repressie’, in plaats van met het verzet. De Franstalige katholieken gaven de strijd om het patriottisch kamp echter niet op.⁵⁹¹ Kiebooms stond naast Maurits Coppieters en Albert Brienens aan de wieg van het Verbond van het Vlaams Verzet (VVV) op 31 januari 1954. De organisatie had nooit als een verzetsorganisatie bestaan. Ze stond open voor oorlogsvrijwilligers, politieke gevangenen en iedereen die kon bewijzen dat hij of zij verzet had geboden. Het VVV bleef een buitenbeentje in het Vlaams-nationalistisch milieu. Alleen al omdat het misdaden van het verzet niet hard genoeg wilde veroordelen. Tegelijk leek ook de kloof met het verzet zeer groot.⁵⁹²

Kiebooms en het VVV wensten amnestie voor zij die gecollaboreerd hadden vanuit politiek idealisme. Er moest wel een manier gevonden worden om iemand zoals Degrelle uit de een dergelijke regeling te heffen. Het VVV had de wens om de repressie te depolitiseren door op zoek te gaan naar een consensus over de partijgrenzen heen. Ook de weerstanders en andere patriotten wilde men blijven betrekken bij de dialoog.⁵⁹³

Kiebooms had ook betrekkingen met Louette en de Witte Brigade. Hij woonde ondermeer het concert bij ter gelegenheid van de vijftiende verjaardag van de Witte Brigade in 1956.⁵⁹⁴ Met dankbaarheid voor het begrip dat Kiebooms had getoond voor de gevoelens van de weerstanders legde Louette wel de uitnodiging naast zich neer om de amnestievergadering van het VVV in 1957 bij te wonen. Hij deed dit naar eigen zeggen omwille van

⁵⁹⁰ Gazet van Antwerpen, 19/11/57, pp. 1/2.

⁵⁹¹ LAGROU (P.), ‘Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?’, pp. 156-157.

⁵⁹² DE WEVER (B.), ‘Amnestie’, in: BOEVA (L.), DENECKERE (G.), LEEMANS (G.) e.a. (red.), *Vlamingen komt in massa*, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1999, pp. 177-178.

⁵⁹³ HEYLEN (G.) en HEYLEN-KIEBOOMS (B.), *Louis Kiebooms. Christen-democratisch journalist en politicus*, Kapellen, DNB/Pelckmans, 1995, pp. 154-155.

⁵⁹⁴ Steeds Verenigd, B67, 11/1956, p. 1.

onduidelijkheid over wie lid was van het VVV en wat de uiteindelijke doelstellingen waren.⁵⁹⁵ Naar aanleiding van de amnestiebetoging in 1959 zouden Louette en Kiebooms veel vijandiger tegenover elkaar staan.

Juist de door katholieken verguisde Demany en Halin waren in het ACV de grootste verdedigers van het VVV en Kiebooms. De meeste vertegenwoordigers in het bestuur vonden dat Kiebooms geen recht van spreken had. Demany en Halin wezen dan steeds op Kiebooms' verleden in krijgsgevangenschap. Halin vond het VVV op vlak van organisatie zelfs een voorbeeld voor de te volgen weg. Vooral de spreekbeurten in het hele land leken hem een geschikt actiemiddel.⁵⁹⁶

In 1958, op het einde van de paarse legislatuur, kreeg Halin uiteindelijk toch het deksel op de neus toen hem werd opgedragen steun te vergaren in de patriottische middens voor maatregelen waarmee men de opkomende VU in de kiem wilde smoren. Halin moest voor een draagvlak zorgen bij het verzet om opnieuw enkele wetten te verzachten en een grote symbolische geste te doen: de vrijlating van Elias en de toelating voor Daels om terug te keren naar België. Die laatste zou zich wel niet meer politiek mogen engageren en Elias moest vrijwillig het land verlaten. Het moest een groots gebaar zijn om te tonen dat de VU overbodig was, zelfs om de gevolgen van de repressie weg te ruimen. Maar voortbouwend op het sluimerende ongenoegen hebben de Vlaamse afdelingen van het net terug verzoende NCPGR de plannen een halt toe geroepen.⁵⁹⁷

Ook in het ACV rommelde het nadien. Halin voelde dat vele verzetslieden hem kwalijk namen dat zij in een slecht daglicht waren komen te staan en het nu leek alsof ze een aanhangsel van de linkse partijen waren. Op een vergadering van het ACV trachtte hij te ontkrachten dat hij het verzet politiek had geïnstrumentaliseerd. Hij wees daarnaast op het belang van eenheid binnen het verzet. Zeker binnen het ACV dat hij als de meest dynamische koepelorganisatie zag. Het verzet mocht niet in 'de val van de extremisten' lopen volgens hem. Als een soort zoenoffer legde Halin zijn functie als secretaris neer. Waar de aanwezigen Halin toen vooral hadden kwalijk genomen te veel tijd te steken in politieke aangelegenheden en te weinig in de activiteiten van het ACV wees Louette hem sec maar kordaat terecht. Louette kwam pas later de vergadering vervoegen en opende meteen de aanval. Hij stelde dat toch eens zou moeten worden overwogen of Halin nog wel de juiste spreekbuis van het verzet was als hij toch geen secretaris of een andere functie

⁵⁹⁵ SMET (J.), *De amnestievergadering op 24 januari 1957 te Antwerpen*, Antwerpen, Verbond van Vlaams verzet, 1957. p. 18.

⁵⁹⁶ Notulen Actiecomité van het verzet, 06/02/1958, Archief WB(F) nr. 4749.

⁵⁹⁷ LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen?', pp. 151-156.

bekleedde binnen de weerstand. Wat Louette's exacte bedoeling was, is niet duidelijk maar dat zijn relatie met Halin niet al te hartelijk was, is zeker. Het bleek een ideale zet om Halin buitenspel te zetten. Louette verwees naar de initiatieven van Halin rond Daels en Elias. Hij wilde vanaf nu een krachtdadiger ACV zien bij dergelijke zaken. Halin kwam katachtig uit de hoek en wierp op dat een politiek initiatief zoals dat rond Daels voortkwam uit een tekst van het ACV zelf. Maar het argument keerde in zijn gezicht terug. Het document waar hij naar verwees, was slechts ondertekend door enkele leden van het bestuur en andere vooraanstaande weerstanders. Halin stond echter niet alleen. Zijn medestanders lieten de discussie verstranden in tal van details en hadden het daarbij niet meer over de houding van Halin. Op vraag van Eerste Minister Eyskens had Halin terug dezelfde rol op zich genomen in de regering. Dat kon dus niet gezien worden als een daad van politieke overtuiging maar wel als een teken van zijn bezorgdheid voor het welzijn van de patriotten. Over zijn recente initiatieven zei Halin nog dat er geen sprake was van amnestie of vrijlating van de ergste criminelen. Hij wilde vooral de daadkracht van het verzet tonen tegen de provocaties van de VU en het VVV.⁵⁹⁸ Nu viel hij het VVV wel aan. Het is maar de vraag wat hij bedoelde met de 'ergste criminelen'. Een maand later werden de rangen weer gesloten en Halin werd opnieuw opgenomen. Na het incident met Halin en in het zicht van de amnestiebetoging in Antwerpen speelde Louette een grotere rol bij het uitzetten van de richtlijnen van het ACV. Louette en Roels namen het initiatief voor een tegenmanifestatie. Het was tekenend dat Louette werd afgevaardigd voor een internationale conferentie van het verzet. Niet zo bijzonder misschien, ware het niet dat bij het ACV dergelijke evenementen normaal voorbehouden waren voor Halin.⁵⁹⁹

Het was het hoogtepunt van een periode waarin het duidelijk werd dat het verzet wel nog een gegeerde bruid was voor verschillende politieke kanten, maar dan wel enkel om mooi te wezen en in het openbaar uitsluitend haar mond open te doen als daar om gevraagd werd. De wens van vele weerstanders om politiek neutraal te blijven maakte dat de weerstanders intern opnieuw even verdeeld waren. Ze zaten niet enkel geklemd tussen links en rechts maar ook een *meltdown* behoorde tot de mogelijkheden.

3.4.2. Het verzet verliest de macht van de straat.

Het herstel van de NCPGR in 1957 kon als een gunstig teken worden opgevat voor de eenheid binnen het verzet. Toch bleven de initiatieven verder uitgaan van het ACV. Al in

⁵⁹⁸ Notulen Actiecomité van het verzet, 25/04/1959, Archief WB(F) nr. 4750.

⁵⁹⁹ Notulen Actiecomité van het verzet, 23/05/1959, Archief WB(F) nr. 4750.

1953 maakte Batta in een vergadering van de ‘Provinciale Unie van de Weerstand van Antwerpen’ gewag van een dramatisch verlies van leden bij alle verzetsbewegingen. De andere aanwezigen moesten hem daarin bijtreden. Verschillende weerstanders verloren het contact met hun organisatie, aldus Batta. Daarop werd het idee geopperd een onderafdeling te stichten voor Mechelen en omgeving. Daar is verder niets meer over terug te vinden.⁶⁰⁰

De vraag is maar of zoiets aarde aan de dijk zou hebben gebracht .

Ook de Witte Brigade had al geruime tijd verschillende problemen. In het stuk ‘Steeds Verenigd: De Witte Brigade heeft nog nut’ zijn al enkele incidenten met sectoren aan bod gekomen die dateerden uit 1949. In hetzelfde jaar startte ook de verzelfstandiging van verschillende sportverenigingen. Drie jaar later moest Louette lijdzaam toezien dat er twee sectorleiders hun mandaat neerlegden omdat ze er helemaal alleen voor kwamen te staan. In 1954 moest men zelfs constateren dat de Witte Brigade met verlies draaide en er bespaard moest worden. *Steeds Verenigd* verscheen ook steeds minder en onregelmatiger. Ook binnen het hoofdkwartier zelf kwam de leiding in steeds minder handen terecht en namen enkele mensen steeds meer beslissingen zonder dat die daarom aan het volledige hoofdkwartier werden voorgelegd. Vanaf 1956 begon het tempo van vergaderingen af te nemen. Elke week het hoofdkwartier bijeenroepen was wat veel. En het aantal vergaderingen zou verder gestaag afnemen tot in 1961 beslist werd nog maar eenmaal per maand samen te komen.

De uiterlijke schijn van een eendrachtige en geëngageerde weerstand bleef ondertussen wel belangrijk. Toch kwam ook op dit vlak de klad erin. Op de Antwerpse 21 juli optocht van 1958 kwamen nog slechts 40 leden opdagen en behalve Louette was er niemand van het hoofdkwartier aanwezig. Dat er van de andere groeperingen nog minder leden kwamen opdagen was voor Louette geen reden om niet te zeggen dat ze dit toch moesten trachten te vermijden ‘voor de buitenwereld’.

De politieke wereld bij monde van Pierre Harmel had op het defilé in Brussel wel oren naar wat Louette hem te vertellen had. Samen met Halin hadden ze het gehad over de noodzaak om een einde te maken aan het straffen van kinderen van gestrafte incivieken, maar Harmel beloofde evenzeer dat naar de verzuchtingen van de weerstand zou worden geluisterd.⁶⁰¹

Twee maanden later publiceerde *Steeds Verenigd* het officiële standpunt van het ACV inzake repressie. Zo kon men eensgezind uitpakken met een leidraad om een concreet standpunt in te nemen in de gevallen van Elias en Daels. Dit standpunt zagen ze als een gebaar van verzoening. Na onderzoek kon elk individueel geval op clementiemaatregelen rekenen. Welke clementiemaatregelen aanvaardbaar waren, werd er niet bij vermeld. Voor

⁶⁰⁰ Notulen Provinciale Unie van de Weerstand en Politieke Gevangenen van Antwerpen, 02/07/1953, Archief WB(F) nr. 5779.

⁶⁰¹ Notulen hoofdkwartier, 23/07/1958, Archief WB(F) nr. 24.

het ‘Consultatief Comité der Gevangenen’ haar advies had uitgebracht, konden de nu nog steeds geïnterneerde veroordeelde incivieken niet in aanmerking komen om hun dossier te laten behandelen. Ter dood veroordeelden bij verstek konden niet voor clementiemaatregelen in aanmerking komen. De uitvoering van de doodstraf was ook het eerste wat het gerecht moest in overweging nemen bij de overlevering van die personen. Het standpunt van het ACV bevatte dus eten en drinken voor iedereen en werd zeer rekbaar geformuleerd.

Het werd bovendien samen met een uithaal naar de ‘Vlaamse herrieschoppers’ op Expo ‘58 gepubliceerd onder de titel ‘Furore Teutonico diruta. Gaat de geschiedenis zich weer herhalen!’. De verontwaardiging en frustratie spatten van dat stuk af. ‘Vlaamse herrieschoppers’ hadden ‘stuitende incidenten’ veroorzaakt volgens de Witte Brigade. Verder gingen ze niet in op wat die incidenten nu juist hadden voorgesteld. Wat volgde is veelzeggend over de visie van de Witte Brigade op Vlaanderen:

‘De Witte Brigade (Fidelio) (...) vertrouwt, dat de duizenden vreemde bezoekers die ons land en ons Vlaamse Volk hebben leren kennen wel begrijpen zullen, dat het hier slechts een onaanzienlijke minderheid van historisch achterlijken en politiek getareerden betrof, die door het ware Vlaanderen, dat dankzij een taaie strijd om de erkenning van het eigen volkswezen een benijdenswaardig cultureel peil wist te bereiken, uitgespuwd worden. (...) en drukt er nogmaals op, dat de geest van Vlaanderen, dat door de eeuwen heen om zijn vrijheid gekampt heeft, voortleeft in de Weerstand.’⁶⁰²

In hetzelfde nummer werd een fragment uit het Belgisch Staatsblad overgenomen met namen en adressen van personen die de staat nog steeds geld verschuldigd waren omwille van een veroordeling voor misdrijven tegen de ‘uitwendige veiligheid van de staat’.⁶⁰³ De Witte Brigade toonde hier dus twee gezichten. De verzoenende taal van het ACV viel letterlijk tussen twee strijdbare stukken. Het met naam en toenaam publiceren van een lijst veroordeelde incivieken was iets wat de Witte Brigade na de oorlog had gedaan. En voor tentoonstellingen werden sluikblaadjes zelfs herdrukt zonder de beruchte zwarte lijsten van tijdens de oorlog. Zoveel jaren later waren de wonden duidelijk nog niet geheeld.

Terwijl de Witte Brigade op het vlak van organisatie steeds meer afkalfde, steeg het ongenoegen over de repressie en hun steeds zwakkere greep op het beleid. Ondertussen

⁶⁰² Steeds Verenigd, B74, 09/1958, p. 1.

⁶⁰³ Steeds Verenigd, B74, 09/1958, pp. 1-2.

werd de paarse coalitie in 1958 opgevolgd door de rooms-blaauwe regering Eyskens. Kiebooms nam weer het voortouw om zijn visie op amnestie waar te maken in overleg met de weerstand. Hij wenste dat de weerstand een standpunt zou innemen dat de gestrafte incivieken zou kunnen verzoenen met België. Maar bij het horen van het woord amnestie verkrampde de weerstand als vanouds. De invulling van het woord deed er dan al niet meer toe. Kiebooms bleef de term hanteren. Al snel zag hij het voor bekeken. Hij leek zich niet meer de moeite te willen troosten om een dialoog op gang te trekken met de weerstand wiens mening stevig gebetonneerd leek.⁶⁰⁴

Kiebooms verkondigde zijn visie opnieuw in opiniestukken in *Gazet van Antwerpen*. Marcel Louette stuurde een gespierde motie tegen wat hij als propaganda ten voordele van de incivieken afdeed. Hij vatte zijn stuk aan met een uitval tegen de krant zelf die haast nooit een stuk opnam van een weerstandsorganisatie en als ze dat al deed, werd het meestal verminkt. Voor zijn ‘grote kuis’ zou Kiebooms slechts een heel klein borsteltje nodige hebben volgens Louette. Er zaten immers nog nauwelijks incivieken in de gevangenis. Louette vond dat Kiebooms politici opriep om de mening van de patriotten naast zich neer te leggen. ‘Wansmakelijk’, vond hij het. Incivieken noemde hij Kiebooms’ ‘troetelkinderen’. Ook Kiebooms’ taalgebruik was een doorn in het oog van Louette. De mening van het verzet bestempelen als een ‘regen van protesten en dreigementen’ of als ‘bombastische tremelo’s’ kon echt niet voor hem.

Tot slot verantwoordde Louette nog eens zijn visie, of wat hij als hét standpunt van de weerstand naar voren bracht. Dat zette hij in met het volgende bijzondere stuk:

‘We willen tot besluit nog eens proberen ons standpunt voor dhr. Kiebooms en zijn voor- en meelopers te verduidelijken... zonder tremolo’s. Ons land werd overvallen door een bezetter, die ons trachtte een politiek regime af te dwingen dat een einde zou stellen, niet alleen aan onze staatsvorm als zodanig, maar tevens aan ons bestaan als vrij Vlaams volk in een democratisch Belgisch Staatsbestel. Er zijn mensen geweest, die zich in dienst van de vijand gesteld hebben en aldus in België en Vlaanderen *verraden* hebben... wat ook de motieven kunnen zijn – historische en andere – die hen daartoe aangespoord hebben. Die mensen werden na de oorlog gestraft, ten rechte. De meeste dier straffen werden intussen door een heleboel maatregelen aanzienlijk verlicht.

Aan de andere kant stonden tijdens de bezetting mensen, die voor de oorlog tot de meest verscheiden politieke groepen behoord hebben – ook Vlaamse nationalisten – die geheel vrijwillig, hun Vlaamse aard getrouw, de strijd tegen de vreemde

⁶⁰⁴ HEYLEN (G.) en HEYLEN-KIEBOOMS (B.), *Louis Kiebooms*, pp. 158-161.

overweldiger aanbonden, zoals de Vlamingen dat door de eeuwen heen gedaan hebben. Die mensen werden vervolgd door de vijand, geholpen door binnenlandse handlangers, (...) Dat zijn geen tremolo's, dat zijn nuchtere feiten.'

Voor weerstanders en hun nabestaanden bleef dit een bron van moreel en materieel leed, aldus Louette. Niet de verdedigers van België en Vlaanderen, maar zij die het 'volk in de rug schoten' werden nu verdedigd. Die verraders wilden nu zelfs gelijkgesteld worden met het verzet omdat zij ook idealisten zouden geweest zijn. 'Maar welk ideaal zij nastreefden, daar spreken zij liever niet meer over', schreef Louette. Kiebooms, die zelf een politieke gevangene was geweest, zou zich beter eerst ontfermen over de weerstanders en daarna pas over de 'nasleep van de repressie'. Louette maakte tot slot nog duidelijk dat het recht van de weerstand om de eigen mening te verkondigen hen niet ontnomen kon worden. De weerstand was altijd bereid geweest om individuele dossiers te herbekijken, maar zou zich blijven verzetten 'tegen een algemene amnestie, die met de straf ook het misdrijf uitveegt...'.⁶⁰⁵

Kiebooms kreeg in dezelfde editie recht van antwoord. Hij verklaarde het niet eens te zijn met de toon en de inhoud van Louette's stuk. Kiebooms stelde dat hij er niks mee te maken had dat moties van het verzet vaak niet of maar half werden gepubliceerd. Hij stelde vast dat kranten van allerlei strekkingen niet steeds bereidwillig werden bevonden alle moties te publiceren. Vervolgens sprak hij op verschillende punten Louette tegen. Hij herhaalde zijn standpunt dat het weerstand bieden goed was geweest en de collaboratie fout, maar dat een overwinnaar grootmoedig moest zijn tegenover de verliezer. Kiebooms verdedigde zijn idee van amnestie voor politieke collaborateurs. Dat moest wel een algemene regeling worden en niet geval per geval onderzocht worden. Volgens Kiebooms stond de repressie als sinds het einde van de oorlog in het teken van individuele gevallen. De weerstand zou niet opgehouden hebben de verschillende regeringen daarmee 'lastig te vallen'. Als er geen algemene regeling kwam, zou het nog jaren duren vooraleer het land van de repressie 'verlost' zou zijn. Kiebooms nam het ook niet dat Louette insinueerde dat Kiebooms, en bij uitbreiding de hele politieke wereld, niet naar de weerstanders omkeken. Hij drukte de lezers op het hart dat hij zich steeds voor de patriotten had ingespannen.⁶⁰⁶

Het is zeer interessant om te zien hoe Louette de verhouding Vlaanderen-België en het beeld van een door de eeuwen heen opstandige bezette Vlaamse natie inzet om zijn punt te maken. Samen met het artikel uit *Steeds Verenigd* naar aanleiding van de Vlaamse dag op expo '58 duidt het niet enkel op een bewuste tactiek tegenover Vlaamsgezinden, maar ook

⁶⁰⁵ Gazet van Antwerpen , 15/09/1959, p. 2.

⁶⁰⁶ Gazet van Antwerpen , 15/09/1959, p. 2.

op een waarachtig gevoel dat bij Louette leefde. Of dat ook het geval is voor zijn leden is niet vast te leggen. Maar aangezien deze beelden over het 'echte Vlaanderen' ook hun weg vonden naar *Steeds Verenigd* moet Louette hebben aangevoeld dat minstens een deel van de leden hetzelfde voelde.

Bij een dergelijk gepolariseerd klimaat kon de VU enkel wel varen. Betogingen waren bij de voorstanders van amnestie zeker in de eerste jaren na de oorlog niet het actiemiddel bij uitstek geweest. De VU wilde in geen geval dit thema zondermeer overlaten aan het VVV. Na enkele kleine initiatieven uit allerlei hoeken rook de VU in 1959 zijn kans om haar eisen met een grote manifestatie kracht bij te zetten. De 5de april van dat jaar werd op de kalender aangekruist. De betoging had in Antwerpen moeten plaatsvinden maar doordat weerstandsorganisaties met actie dreigden, verbood Antwerpen de manifestatie. Zowel de reactie van het verzet als van de autoriteiten was niet verwonderlijk, aangezien de VU niet uit was op verzoening zoals het VVV, maar de repressie net zag als een onrechtvaardigheid waarvoor de Belgische staat verantwoordelijk was. Met 'gebalde vuist' wilde men nu deze rechtvaardigheid laten rechtzetten. Ook in Aartselaar was de VU niet welkom. Uiteindelijk zou een 600 tot 1.000 man sterke manifestatie in Lier plaatsvinden. Op die manifestatie werd maar al te duidelijk wie de tegenstander was. Het verzet en de socialisten werden terechtgewezen. In Antwerpen verzamelden enkele honderden weerstanders om hun ongenoegen te uiten.⁶⁰⁷ De VU begon het anti-amnestiekamp met gelijke wapens te bestrijden.

Op 20 september 1959 vond alsnog een grote manifestatie plaats in de Antwerpse metropool. Zowel de voorstanders als de tegenstanders mobiliseerden. Ditmaal was het geen puur VU-initiatief. De VVV-invloed was weer merkbaar. Verzoening en vergevingsgezindheid werden bepleit samen met de amnestie-eis voor politiek veroordeelden die niet veroordeeld waren voor gemeen recht, moord of foltering. Ook 'bewuste' verkliekers werden niet opgenomen in de eisen. Het aantal deelnemers werd door de Rijkswacht op 7.000 geschat. In de pers sprak men van 10.000 (*Volksgazet en La Libre Belgique*) tot 15.000 à 20.000 (*Gazet van Antwerpen en De Standaard*).⁶⁰⁸

Louette was door het ACV gevraagd de tegenmanifestatie op te zetten.⁶⁰⁹ Het ACV schatte het aantal verzetslieden dat opdaagde voor de tegenbetoging op 400 à 500. Ze hadden gedurende 45 minuten ongeveer 12.000 manifestanten halt doen houden. Louette werd als de leider van de tegendemonstratie geroemd. Halin was de eerste om de positieve beschouwingen te doorbreken door te stellen dat er maar een gering aantal weerstanders

⁶⁰⁷ DE WEVER (B.), 'Amnestie', p. 181.

⁶⁰⁸ DE WEVER (B.), 'Amnestie', pp. 181-183.

⁶⁰⁹ Notulen Actiecomité van het verzet, 03/09/1959, Archief WB(F) nr. 5750.

was komen opdagen en dat de amnestiebetoging tussen de 12.000 en de 30.000 deelnemers had gekend. Louette weet samen met anderen het grote aantal manifestanten bij de amnestiebetoging aan het feit dat er veel jongeren hadden in meegelopen. Louette beweerde er enkele te hebben aangesproken die niet eens wisten wat amnestie juist betekende. Het lage aantal weerstanders was volgens hem te wijten aan de hoge frequentie van patriottische activiteiten.⁶¹⁰

De verslaggeving over de manifestatie volgde hetzelfde stramien als bij eerdere betogingen. De liberale kranten schreven vooral over de incidenten en hadden geen uitgesproken stelling voor of tegen een bepaald kamp, al viel tussen de lijnen door wel meer sympathie voor de weerstanders te lezen.⁶¹¹ De socialistische pers vond de manifestatie geen succes, viel vooral de katholieke politici aan die de betoging hadden gesteund en had bewondering voor de weerstanders die de betoging hadden kunnen afremmen.⁶¹² *Gazet van Antwerpen* en *De Standaard* spraken juist wel van een succes, zagen er een bevestiging in van hun eigen standpunt en vonden dat de weerstanders incidenten hadden veroorzaakt.⁶¹³

Interessanter is een driedelige reeks in *De Standaard* die in de dagen voor de betoging was verschenen. In die reeks maakte de krant de balans op van het verzet. Ze wilde het verzet objectief ontleden en schetsen wat verzet nu juist betekende, hoeveel verzetslieden er ‘werkelijk’ geweest waren, wat ze deden en wat hun nut was geweest. *De Standaard* speelde vooral met het idee dat verzet en incivisme één ding gemeen hadden: van beide groepen waren er veel te veel. ‘Politieke idealisten’ waren geen incivieken voor *De Standaard*. Onder de ‘druk van de straat’ zou de politiek te veel personen als inciviek veroordeeld hebben en waren er te veel weerstanders erkend. Het aantal van 140.000 erkende gewapende verzetsleden vond de krant schromelijk overdreven. In de hoogste verzetskringen, bij historici en in het ministerie van landsverdediging moest men toegeven dat er misschien maar 35.000 ‘rechtstreeks tegen de vijand’ iets ondernomen hadden. De meerderheid bestond uit weerstanders van het laatste uur, die zich enkele dagen vóór de landing in Normandië bij een verzetsgroepering hadden aangesloten. De weerstand was maar stilaan opgebouwd met de idee een steeds grotere groep te vormen tot er genoeg leden waren om een guerrillaoorlog te starten. Onder die meer dan 100.000 anderen zouden er slechts 60.000 ook echt de intentie hebben gehad om echt een actieve rol te spelen in de weerstand. De meerderheid was in de dagen vóór of na de landing in Normandië gevraagd

⁶¹⁰ Notulen Actiecomité van het verzet, 26/09/1959, Archief WB(F) nr. 5750.

⁶¹¹ Het Laatste Nieuws, 21/09/1959, pp. 1/3.

De Nieuwe Gazet, 21/09/1959, pp. 1/4.

⁶¹² Vooruit, 21/09/1959, p. 1.

Volksgazet, 21/09/1959, p. 9.

⁶¹³ *De Standaard*, 21/09/1959, pp. 1/ 5.

Gazet van Antwerpen, 21/09/1959, pp. 1/6.

geweest om zich te engageren. Hoewel ze hun woorden nooit in daden hadden omgezet werden ze toch erkend door een veel te ruim statuut. Wie beweerde in naam van het verzet te spreken, sprak dus eigenlijk in naam van een zeer kleine minderheid.⁶¹⁴

Wat het verzet dan effectief deed tijdens de bezetting maakte voorwerp uit van het tweede artikel in de reeks. *De Standaard* vond het tekenend dat er niet meer over gesproken werd dat de weerstand ook landverraders – een term die de krant tussen aanhalingstekens plaatste – doodde en overvallen pleegde in naam van de goede zaak. Omdat het onmogelijk was alle acties van het ‘échte verzet’ op te sommen pikte de krant er één organisatie uit: het GL. In tegenstelling tot vroeger toen ook *De Standaard* nog een minimale opening liet om sommige vormen van verzet te recupereren als symbool voor het eigen politieke discours, werd het GL haast volledig geminimaliseerd. Behalve bij de bevrijding van de haven van Antwerpen had het verzet bitter weinig betekend op militair vlak. Het bevel van de leiders was in de eerste plaats om niet te vechten en te wachten tot de mogelijkheid van een guerrillaoorlog zich aanbood. Het grootste deel van het artikel werd ingenomen door verhalen van personen die gedood waren door het verzet. Het waren stereotiepe verhalen zoals dat van de Duitse soldaat die steeds naar een bepaald dorpje kwam om er zijn Belgische vriendin op te zoeken, door de weerstanders als een spion werd gezien en daar de ultieme prijs voor betaalde. Het artikel werd afgesloten door te wijzen op het feit dat het verzet vooral een nobele morele zaak was geweest. Maar de weerstand als de redder van het vaderland ophemelen, vond de krant duidelijk een misvatting.⁶¹⁵

De zin waarmee het laatste stuk aanving was beduidend positiever: ‘Nooit zal men de jeugd van nu objectief genoeg kunnen vertellen hoeveel mannen en jongelieden, hoeveel vrouwen ook, tijdens de bezetting gestorven zijn omdat ze zich vrijwillig hadden laten inschakelen bij de uitbouw van het Verzet’. Het addertje onder het gras was dat volgens *De Standaard* de beste verzetslieden gestorven waren en vele weerstanders van het eerste uur alle leed het liefst zo snel mogelijk achter zich lieten om de draad van hun gewone leven weer op te pikken. De meeste personen die de leiding in de verzetsorganisaties na de oorlog in handen kregen, deden dat louter omwille van allerlei persoonlijke belangen. Het waren zij die nog duizenden anderen toelieten tot het verzet, tot collaborateurs toe, om hun eigen organisatie zo groot mogelijk te maken. Zo stierf de geest van het echte verzet. Zelfs onder degenen die het statuut van politieke gevangene hadden gekregen, waren er vele gevallen die dat niet verdienden volgens de krant. Ze insinueerde bijvoorbeeld dat veroordeelde misdadigers het statuut hadden gekregen. Zelfs onschuldige mannen die omwille van huwelijksproblemen

⁶¹⁴ *De Standaard*, 17/09/1959, pp. 1/2.

⁶¹⁵ *De Standaard*, 18/09/1959, pp. 1/10.

door hun eigen vrouw waren verklikt en dus geen verzetsdaad hadden gepleegd, zouden op deze manier politieke gevangene geworden zijn.

De Standaard schreef zelfs dat het net was alsof ‘men’ het aanzien van het verzet, met die veel te gulle uitreiking van de statuten had willen ondergraven om het verzet op die manier onschadelijk te maken. De echte verzetslieden vonden het, aldus de krant, wel genoeg ondertussen en wilden de oorlog laten rusten. Die echte patriotten zouden zelfs de idee van verzet in twijfel getrokken hebben wanneer ze eraan dachten hoe ze zouden reageren, mochten in Congo ‘zwarten dezelfde methodes (...) toepassen tegen ons, de “bezetter”’.

De weerstanders die nu nog zouden demonstreren tegen de komende amnestiebetoging stelden niks meer voor. De echte weerstanders lieten de oorlog rusten. *De Standaard* vond het zelfs te laat voor die verzetslieden om nog een rol te spelen omdat het verzet geen zin meer had na de oorlog.⁶¹⁶

Het vaderlandslievend milieu deed nog een tegenzet en blies op 29 november van dat jaar zelf verzamelen. Later bleek dat het de laatste keer zou zijn dat een dergelijke massa Belgische patriotten kon worden gemobiliseerd. De Rijkswacht schatte het aantal manifestanten op 20.300.⁶¹⁷

De organisatoren hadden Brussel in plaats van Antwerpen gekozen omwille van de bereikbaarheid. Louette vond dit een gemiste kans.⁶¹⁸ Louette en Halin waren verantwoordelijk voor de eindredactie van de speechen. De weerstanders voelden het tij keren in het voordeel van de voorstanders van amnestie na hun succesvolle demonstratie in Antwerpen. De druk om beter te doen en een grotere mobiliserende kracht te etaleren, was groot. Het OF wilde veel strengere eisen tegenover de regering formuleren. Halin en Louette vormden ditmaal echter een tandem tegen die eisen. Zij wilden in de eerste plaats de regering beïnvloeden met wat ze zelf als haalbare eisen voorstelden.⁶¹⁹ Die eisen hielden in dat er geen geld zou gaan naar veroordeelde incivieken zolang er geen middelen waren om wezen en weduwen van verzetslieden van een goed pensioen te voorzien.⁶²⁰

Dat was ook de ondertoon van het nummer *Steeds Verenigd* waarin werd opgeroepen deel te nemen aan de manifestatie. Dat zelfs de grootste ‘schurken’ een omzetting van hun doodstraf kregen, was nog niet genoeg voor de ‘amnestieschreeuwers’, aldus *Steeds Verenigd*. Ondermeer de daden van SS’er Jef Van De Wiele werden uit de doeken gedaan en werden beschreven als die van een ‘idealist’. Het stuk werd even cynisch afgesloten: ‘En

⁶¹⁶ De Standaard, 19/09/1959, pp. 1/5.

⁶¹⁷ DE WEVER (B.), ‘Amnestie’, pp. 183-185.

⁶¹⁸ Notulen Actiecomité van het verzet, 10/10/1959, Archief WB(F) nr. 5750.

⁶¹⁹ Notulen Actiecomité van het verzet, 17/10/1959, Archief WB(F) nr. 5750.

⁶²⁰ DE WEVER (B.), ‘Amnestie’, p. 185.

zo een nobel zwijn zucht nog altijd in de gevangenis. Zouden we niet gauw een stukje amnestiewet stemmen... zo gauw mogelijk “vergeten en vergeven””.⁶²¹

De houding van de pers kende alvast geen grote aardschok na de manifestatie. In *Gazet van Antwerpen* verscheen enkele dagen later wel nog een opiniestuk van Kiebooms waarin hij toch nog eens probeerde om de weerstand te wijzen op het feit dat ze samen met de voorstanders van amnestie tot een compromis moesten trachten te komen. De vraag was natuurlijk of het verzet wel van mening was dat er een probleem was. Kiebooms meende ook onder de tegenstanders van amnestie bij de weerstand, veel personen gevonden te hebben die bereid waren naar een oplossing te zoeken. Maar veel meer woorden maakte hij er niet aan vuil. Hij zag meer in het voorstel om boven de partijpolitieke grenzen heen een compromis te bereiken. De betogingen moesten nu maar eens ophouden, het was tijd voor het echte werk. De weerstand mocht nog meedoen, maar het hoefde niet meer.⁶²²

Uiteindelijk werd het een onvergetelijke dag, volgens de Witte Brigade. Of er nu 30.000 of 40.000 manifestanten waren geweest, deed er niet zo toe. Het waren tenminste geen kinderen zoals op de amnestie-betoging in Antwerpen eerder dat jaar. De weerstanders die hun plicht hadden ontlopen en ‘zich achter een of ander uitvlucht meenden te kunnen verschuilen’ waren gelukkig (genoeg) een uitzondering. Bij de Witte Brigade die al enkele jaren met een verminderend enthousiasme kampte, leek het succes van de betoging wat los te maken:

‘En dat is dan weer een winstpunt van onze manifestatie: het te pas, maar vooral te onpas opgedreunde ekskuus: “Wat helpt het allemaal nog?”, zal nu wel voor goed afgedaan hebben... want het baat inderdaad nog wel, als wij het allen maar eensgezind willen! De hoogste autoriteiten hebben onze stem gehoord, en reeds zijn er tekenen dat ze ons - eindelijk – verstaan hebben. Steeds verenigd! Unis toujours! Wij versagen nooit!’⁶²³

De novembermanifestatie van 1959 werd echter de laatste grote anti-amnestie-betoging. Vanaf 1958 werden fundamentele stappen gezet tot het verzachten van de repressie. Op 24 december 1959 werd zelfs Hendrik Elias vrijgelaten. Hoewel nog ongeveer 120 collaborateurs gevangen zaten, zouden ook de voorstanders van amnestie tot 1968 niet meer mobiliseren. In de jaren '60 kwam de amnestie-eis haast volledig in handen van veel radicalere Vlaams-nationalistische organisaties die in tegenstelling tot het VVV geen verzetsaureool claimden, maar waarin integendeel juist veel vroegere collaborateurs de

⁶²¹ Steeds Verenigd, B76, 10/1959, pp. 1-3.

⁶²² *Gazet van Antwerpen*, 2/12/1959, pp. 1/2.

⁶²³ Steeds Verenigd, B77, 12/1959, p. 1.

dienst uitmaakten. De amnestiebeweging evolueerde mee als een spil in het anti-Belgisch discours. Mede daardoor haakten mensen als Louis Kiebooms af en werd de kans op amnestie steeds kleiner. Gematigde Vlaamsgezinde katholieken vonden enkel nog wat gehoor in de eigen kringen van de Vlaamse Beweging.⁶²⁴

Op 31 maart 1963 wilden belgicistische organisaties, waaronder de vaderlandslievende, een mars organiseren die zou aantonen dat de meerderheid van de Belgen niet achter de eisen stond die in het voorafgaande jaar tijdens twee Vlaamse marsen in Brussel waren gescandeerd. Die dag moest in de geschiedenisboeken komen als de grootste manifestatie van vaderlandse groeperingen ooit. De politie telde 11.500 manifestanten, de organisatoren 50.000. De verhoopte half miljoen bleef veraf. Voor Alain Colignon was dit het symbolisch einde voor de patriotten.⁶²⁵ De weerstand slaagde er niet meer in grote aantallen te mobiliseren en op een significante manier te wegen op de politiek of de publieke opinie.

De Belgische natie werd een laagje in de identiteit van de Vlamingen of werd zelfs geschrapt. Zelfs de Franstalige landgenoten kwamen niet meer massaal op straat onder de vaderlandslievende vaandels. Ook op vlak van de repressie werd de rol van het verzet minimaal. Voortaan was ze alleen aangewezen op het politieke bedrijf.

3.4.3. Voorwaarts maar niet vergeten.

Louette en de Witte Brigade bleven zich wel nog steeds inzetten voor hun idealen. Hetzelfde niveau van activiteit behouden bleek echter niet vanzelfsprekend. *Steeds Verenigd* werd daar in 1961 het slachtoffer van. De voorstanders van amnestie stonden ook niet stil. In 1965 stonden Louette en Kiebooms nogmaals tegenover elkaar in de colommen van *Gazet van Antwerpen*. Ditmaal was de toon van beide heren heel wat milder maar niettemin kantte Louette zich tegen een wetsvoorstel dat inhield dat ‘kleine geteisterde incivieken’ een vergoeding zouden krijgen als compensatie voor geleden oorlogsschade als gevolg van de ongelijke berechting. Wat Louette als een gunst zag, was voor Kiebooms een sociaal recht. Volgens Kiebooms was het tijdstip waarop Louette reageerde verdacht. De verkiezingen kwamen er immers aan. Louette was zijn stuk dan weer begonnen met de vermelding dat uitlatingen van Kiebooms verschillende leden van de Witte Brigade hadden geschokt en dat hij dit niet ongemerkt kon voorbij laten voorbijgaan.⁶²⁶

⁶²⁴ DE WEVER (B.), ‘Amnestie’, pp. 178-179; pp. 185-187; pp. 194-195

⁶²⁵ COLIGNON (A.), ‘La Belgique, une patrie d’anciens combattants?’, pp. 138-139.

⁶²⁶ *Gazet van Antwerpen*, 29/03/1965, p. 2.

Ook in andere zaken liet de Witte Brigade nog van zich horen. Ondermeer ten tijde van de affaire van de naar Oostenrijk gevluchte collaborateur Verbelen. Het bracht allemaal niet veel zoden meer aan de dijk.

Marcel Louette begon steeds meer met zijn gezondheid te sukkelen. In 1960 was hij bijvoorbeeld wekenlang niet meer in staat om naar Brussel te reizen om er vergaderingen bij te wonen.⁶²⁷ Op 23 februari 1978 liet Louette uiteindelijk het leven. De Witte Brigade was haar Fidelio kwijt. De Vlaamse patriotten hadden een boegbeeld verloren.

De verzetsgroep hield met de dood van Louette op te bestaan. Nadat Henry Vroman voor enkele maanden de vzw had geleid nam Jan Ceuleers, die al de PVBA Home Marcel Louette leidde, de scepter over tot in maart 1982. De PVBA werd in 1987 vereffend. De vzw bleef echter voortbestaan en werd vanaf 1982 door John Boeva bestuurd.⁶²⁸ Onder zijn leiding werd vanaf 1985 gestart met een derde reeks van *Steeds Verenigd*. Het was ook onder hem dat, in samenwerking met de opleiding archivistiek aan de Vlaamse universiteiten, vanaf 1996 de archiefwerking gestalte kreeg. In 2004 verhuisden alle onderdelen van de organisatie naar de Lange Nieuwstraat 30 te Antwerpen. Het gebouw in de Van Maerlantstraat werd verkocht.⁶²⁹

Op het federale niveau van de Belgische staat leek elke discussie over amnestie of verzoening dood te lopen. Na de creatie van eigen Vlaamse instellingen werd het mogelijk om vanuit Vlaanderen initiatieven te nemen. In 1999 namen een twintigtal progressieve Vlaamse intellectuelen een initiatief dat later de naam ‘Voorwaarts-groep’ zou meekrijgen. Zij wensten een zwarte bladzijde uit het Vlaamse verleden om te slaan: die van de collaboratie en van de repressie. Het verleden mocht niet vergeten worden maar moest juist in al zijn complexiteit benaderd worden. Zoveel jaren na de oorlog en net voor de geboorte van een nieuwe eeuw moest er ook plaats komen voor vergevingsgezindheid. Terwijl de Voorwaarts-groep afstand nam van de collaboratie en het verzet huldigde, wilden de intellectuelen ook een einde maken aan het misbruik van de geschiedenis. Onder leiding van Patrick Dewael bekroonde de Vlaamse regering het initiatief met de ‘Prijs van de Vlaamse regering’. De Vlaamse regering greep maar al te graag de kans om haar blazoen op te poetsen. In tegenstelling tot de Vlaamse pers was er in de Franstalige pers nauwelijks aandacht voor het initiatief, hoewel de Voorwaarts-groep zich niet uitsluitend naar de Vlamingen richtte. Voor het eerst had een groep personen met uiteenlopende achtergrond zich achter de boodschap van verzoening en vergiffenis geschaard. Eerder droegen enkel

⁶²⁷ Notulen hoofdkwartier, 06/01/1960, Archief WB(F) nr. 26.

⁶²⁸ LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, p. 10.

⁶²⁹ *Steeds Verenigd*, reeks 3, 2004, nr. 90, pp. 1-2.

katholieken of Vlaams-nationalisten met een conservatieve achtergrond die boodschap uit. Dat was nu niet het geval. De traditionele verdedigers, op radicale Vlaams-nationalisten na, namen de boodschap van de Voorwaarts-groep ter harte. Ook al twijfelden ze over de toegevingbereidheid van de weerstand en de andere patriottische organisaties. Deze waren nog steeds beducht voor alles wat naar amnestie rook.

John Boeva trachtte die patstelling te doorbreken door als voorzitter van de Witte Brigade zelf de pen ter hand te nemen om duidelijk te maken dat hij en de Witte Brigade bereid waren de uitgestoken hand van de intellectuelen én die van vroeger veroordeelde incivieken te aanvaarden. Die laatste moesten dan ook wel zelf het initiatief nemen.⁶³⁰

De meest symbolisch geladen hand van de vroegere tegenstander van het verzet was het historisch pardon op de IJzerbedevaart van 2000. Frans-Jos Verdoodt kreeg, niet zonder dat er enige discussie aan vooraf was gegaan, de kans om een historische toenadering te formuleren. Later volgde er ook een studiedag in het Vlaamse parlement.

Het initiatief van de Voorwaarts-groep leidde uiteindelijk tot een soort kritische en nog steeds evoluerende kijk op dit stukje Vlaamse geschiedenis.⁶³¹ Dat de Witte Brigade ook zijn steentje had bijgedragen toont nogmaals dat de jarenlange inspanningen van de Witte Brigade geen slag in het water waren geweest. Zelfs in het jaar 2000 had zij nog steeds haar inbreng in een denkproces met oog op een rechtvaardige toekomst vanuit eerbied voor het verleden.

⁶³⁰ VERDOODT (F.-J.), 'De pijn van het oorlogsverleden. Het initiatief van de Voorwaarts-groep 1999-2001', in: GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.) (red.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, pp. 183-190.

⁶³¹ Idem, pp. 190-193.

4. BESLUIT

De Witte Brigade groeide uit het liberale milieu in Antwerpen maar werd zeer snel een zeer kleurrijke organisatie. Langzaam maar zeker groeide de Witte Brigade door in gemeenten via kennissen van Louette of andere topfiguren nieuwe ‘sectoren’ te stichten. In heel Vlaanderen en zelfs in Wallonië ontstonden er verzetscellen die zich tot de Witte Brigade rekenden. Die onderafdelingen waren vaak ook al kleine onafhankelijke initiatieven die zich later bij de Witte Brigade aansloten. Lier en de groep rond het sluikblad *Steeds Verenigd* zijn daar het bekendste voorbeeld van. Na de oorlog bleek de Witte Brigade de enige verzetsorganisatie te zijn met haar hoofdkwartier in Vlaanderen. Dat is niet verwonderlijk omdat het verzet duidelijk het minste succes kende in het noorden van het land.

In de woelige naoorlogse periode, waarin vooral de straatrepressie en de septemberweerstanders een belangrijke rol speelden in het besmeuren van het verzetsaureool, trachtte de Witte Brigade zich in de eerste plaats te reorganiseren. Ze was de arrestatie van Louette tijdens de oorlog nog steeds niet te boven gekomen. Hij was de sleutelfiguur geweest die via het fameuze kettingsysteem de meeste leden met elkaar in contact kon brengen. Voor hun eigen veiligheid kenden de leden meestal maar een paar andere lotgenoten. Zonder Louette stortte het hele systeem in elkaar. Een grote rol in de bevrijding heeft de Witte Brigade dan ook niet gespeeld.

Na de oorlog ontfermde de Witte Brigade zich over haar leden, haar goede naam en de ‘zuiverheid van het land’. Zowel Vital Bosschaerts als Louette omringden zich met personen uit de kleine burgerij. Deze waren beter in staat dan arbeiders om de doelen die de Witte Brigade zich had gesteld waar te maken. Zeker de demobilisatie en het aanvragen van erkenningen was een ware administratieve nachtmerrie die moest ondergaan worden vooraleer verzetslieden of hun weduwen van sociale voorrechten konden genieten. Louette had af en toe wel te kampen met dissidenten maar bleef uiteindelijk toch de haast onbetwiste leider. De leiding bestond bijna volledig uit Antwerpenaren. De Witte Brigade was daar geboren en had er haar hoofdkwartier. Ze was er ook het sterkst verankerd.

Er werden verschillende structuren en diverse activiteiten uitgebouwd om een waar verenigingsleven tot stand te brengen. Zowel het hoofdkwartier als lokale sectoren namen daartoe initiatieven. Van dansfeesten over sportclubs tot een vakantiecamp, de Witte Brigade had het allemaal.

Over de verzetsorganisaties heen was er weinig ideologische samenhang. Hoewel de Witte Brigade veel initiatieven nam om de leden ‘steeds verenigd’ te houden, brokkelden ook hun organisaties snel af. Zeker lokale initiatieven zoals de sportclubs gingen een eigen leven

leiden. Wat bond hen dan wel? Een mogelijk bindmiddel was ‘de geest van echte weerstanders’. Het was een ideaal dat in de eerste plaats door de elite binnen de weerstandskringen werd gedragen. Het werd gespekt door een moralistisch discours dat de idee van vaderlandsliefde en democratie koppelde aan hun verzetsdaden tegen een oppermachtige bezetter en de herinnering aan de gestorven strijdmakkers. In die geest ontstond na de oorlog een politieke groepering die door Franstalige katholieken werd gedragen, de UDB. De partij had een travaillistische achtergrond. Ze werd door weerstanders uit de grond gestampt en hanteerde het verzetsaureool dan ook gretig in haar propaganda. Onder Vital Bosschaerts nam ook de Witte Brigade een politiek engagement op. Louette zou echter de totale politieke neutraliteit instellen. Enkele jaren later bleek dat de UDB ten dode was opgeschreven.

Dit vaag ideologisch sausje dat door iedereen wel wat anders werd geïnterpreteerd, bleek lang niet genoeg om de Witte Brigade, laat staan alle verzetsorganisaties, tot een onwrikbare hechte groep te kneden. Die idee moest nochtans de eenheid brengen die nodig was, wilden weerstanders hun verzetsaureool gebruiken in hun strijd voor sociale rechten én tegen het incivisme. De strijd tegen de vroegere vijand werd immers voortgezet.

Het is precies die strijd die de sociale herinnering van verschillende *milieux de mémoire* in Vlaanderen zal bepalen. Het repressiedossier maakte dat zowel linkse als rechtse verzetsorganisaties uit het gehele land zich verschillende keren verenigden in tal van comités om via de macht van de straat druk uit te oefenen op het politieke bedrijf en de publieke opinie. Die strijd om de herinnering en de zuiverheid van het land komt uitgebreid aan bod in het algemeen besluit.

DEEL 4. ALGEMEEN BESLUIT.

‘En als ge de kantieke schoolmeester hoort zwijgen en zijn lippen ziet oopenpersen antwoordt ge: het is mogelijk dat het onmogelijk is om iets nieuwer en juister te zeggen, maar over al het geschrevene daalt het stof der tijden neer, en ik peins daarom dat het goed is als er om de 10 jaar een ander een kruis trekt over al die oude dingen, en de wereld-van-vandaag opnieuw uitspreekt met andere woorden.’⁶³²

⁶³² Boon (L.P.), *De Kapellekensbaan*, Erembodegem, Arbeiderspers, Speciale uitgave van De Morgen, p. 9.

Deze studie heeft getracht een groep weerstanders als organisatie en als speler in het socialisatieproces van de sociale herinneringen te bestuderen. Het overheersend beeld van het verzet is in één foto samen te vatten. Beelden zijn nu eenmaal een veel krachtiger medium dan woorden. Ik doel op de beruchte overgeleverde foto's van de straatrepressie. Een van de typevoorbeelden is dat van kaalgeschoren vrouwen. Het beeld van weerstanders (en de bevolking) die hun woede koelen op weerloze slachtoffers is een van de bekendste beelden uit de Belgische geschiedenis. De weerstand wordt vaak vereenzelvigd met geweldenaars, maar daarnaast ook met mensen die zich relatief koest hebben gehouden tijdens de bezetting. Deze beelden werden door de tegenstanders van de weerstand gretig gebruikt om er een eigen martelaarschap rond op te bouwen. Het beeld van de weerstander als dader en dat van de collaborateur als slachtoffer kunnen niet los van elkaar gezien worden.

Het is genoegzaam bekend dat de herinnering aan de oorlog die bij veel mensen leeft iets anders is dan geschiedenis. Zij die de oorlog bewust hebben meegemaakt, worden steeds schaarser. Ook wat zij ons weten te vertellen staat ver af van het kritische totaalbeeld dat historici nastreven. Het verstrijken van de tijd en maatschappelijke socialisatieprocessen hebben zelfs bij hen sporen achtergelaten.

De sociale herinnering die overbleef is het resultaat van de interactie tussen de *civil society* en de politiek, de staat. Na de demobilisatie verloor de weerstand al snel aan politieke macht. De relatie tussen de politiek en het verzet was vanaf het begin dubbelzinnig. De demobilisatie ging bijvoorbeeld gepaard met berichten uit regeringskringen die in bepaalde weerstandsorganisaties, in de eerste plaats het OF, een bedreiging zagen voor de rust en orde in het land. Het blazoen van de weerstand vertoonde al meteen enkele zwarte plekken. De traditionele partijen wilden in de eerste plaats de draad terug oppikken van voor de oorlog. Enkel de communisten eisten zonder meer het aureool van het verzet op. Het gebrek aan interesse voor een nieuwe travaillistische partij waarvan de leidende figuren haast unisono weerstanders waren, toonde aan dat het verzetsaureool niet genoeg was om het politiek te maken. Maar dat aureool was wel een fel begeerde bruid. De politieke twisten rond de erkenningstatuten bewezen maar al te goed dat elke partij graag zou hebben staan pronken met haar weerstanders. De katholieke media trachtten ook de accommodatie als verzetsdaad van de hand te doen en weggevoerde arbeiders als helden naar voor te schuiven. Het aandeel katholieken in die groepen was immers veel groter dan in de groepen van het gewapend verzet. Niettemin was ook in die groep een belangrijk aantal katholieken aan het werk.

Terwijl in andere landen een nationale consensus groeide over hoe de oorlog en de weerstand moesten geplaatst worden in de vaderlandse geschiedenis, werd in België het verleden gepolitiseerd. In Vlaanderen kozen vele leden van het Vlaamsgezinde katholieke milieu zelfs eerder de kant van hen bekende incivieken dan die van het verzet. Binnen het milieu van oud-incivieken groeide het beeld van de collaborateur als slachtoffer van de repressie, de collaborateur als Vlaamse idealist, ja zelfs als verzetsheld. Langzaam maar zeker kreeg deze gedachtegang meer ingang en overvleugelde ze de weerstand. De Belgische patriotten zouden niet enkel hun politieke macht verliezen maar zelfs het aureool waarmee ze die macht hadden bedongen. Politieke invloed zouden ze wel nog uitoefenen als het ging om hun sociale voordelen, de zuivering en het amnestievraagstuk. Daarvoor moesten de patriotten zich wel steeds verenigen in koepelorganisaties om een zo groot mogelijk publiek te kunnen mobiliseren om hun macht op straat te tonen.

Ook de Witte Brigade nam deel aan die nationale vaderlandslievende organisaties. Hun leider, Marcel Louette, heeft meerdere malen een hoge post bekleed en de massa op een manifestatie toegesproken. Hij was dan ook een van de weinige Vlaamse leidersfiguren binnen de weerstand.

Zijn eerste bekommernis was de Witte Brigade terug op de rails krijgen. Alleen uit de oorlogsgeschiedenis valt reeds af te leiden dat de Witte Brigade geen grote ideologische samenhang vertoonde. De Witte Brigade is geen uitzondering als het gaat over de meest fundamentele redenen waarom mensen hun leven wagen in de weerstand. Patriottisme en antifascisme waren ook bij hun leden de voornaamste drijfveren. Deze waarden vormen de kern van de houding van weerstanders tijdens én na de oorlog. Ze vormen niet alleen het cement tussen verzetslieden en de drijfveer voor actie, maar tonen evenzeer een gebrekkige eenheid aan. Vaderlandslievendheid kan immers op verschillende manieren worden ingevuld. Deze idealen zijn tevens de hoeksteen van de sociale herinnering die weerstanders verdedigden.

Louette wilde zijn Witte Brigade ‘steeds verenigd’ houden. Daarom startte het hoofdkwartier allerlei initiatieven op om de leden van over het gehele land met elkaar te verbinden. Een jaarlijks kerstfeest, sinterklaasfeest, een jeugdkamp en een ledenblad zijn slechts enkele voorbeelden. Ook lokale initiatieven werden gestimuleerd. Zo ontstonden sportverenigingen en organiseerden sectoren ook activiteiten zoals bals. Antwerpen en de sectoren in de omgeving ervan bleven wel steeds de belangrijkste uitvalsbasis. En dat niet alleen omdat het hoofdkwartier er gevestigd was, maar ook simpelweg omdat de organisatie daar het diepst ingeworteld zat en na de oorlog nog steeds vele actieve leden telde.

Onder het kortstondige leiderschap van Vital Bosschaerts steunde de Witte Brigade de UDB. Vooral het pluralisme en het overschrijden van oude partijpolitieke grenzen trok de leiding aan. In de plaats van die oude politieke structuren wilde men een nieuwe partij die enkel het ‘algemeen belang’ voor ogen had. Ook nadat politiek door Louette als een verboden terrein werd afgebakend, bleef de beweging zich openlijk profileren als pluriform en boven politieke en levensbeschouwelijke grenzen verheven. Enkel door alle partijpolitiek opzij te zetten, konden de leden blijvend aan de organisatie worden gebonden. Dit paste ook beter in het beeld dat weerstanders van zichzelf promootten : dragers van de idee van de democratie.

Het is met die idealen in het achterhoofd dat het standpunt van de Witte Brigade in het repressiedossier moet worden gezien. Voor andere weerstandsorganisaties geldt hetzelfde. De ‘zuivering van het land’ en het protest tegen een voor hen te lakse politieke houding was na verloop van tijd nog het enige dossier waarin de weerstanders een vinger in de pap te brokken hadden. Dat kwam niet in het minst omdat ze er ettelijke malen in slaagden een massa te mobiliseren die hun (electorale) macht op straat toonde.

Het standpunt van de Witte Brigade is er steeds een geweest van slaan en zalven. Verschillende harde uithalen van Louette of anderen kunnen een verkeerd beeld geven. Er zijn evenzeer teksten en moties geweest waar het verzet en/of de Witte Brigade zich juist zeer vergevingsgezind opstelde. Al die verschillende uitlatingen mogen niet los van hun context worden bekeken. Er speelden verschillende parameters die de toon beïnvloedden. Eén ervan was de frustratie van leiders zoals Louette als de politiek ‘weer eens’ beslissingen had genomen waarin de patriotten niet waren geraadpleegd, of wanneer er zaken gebeurden die voor hen gewoonweg niet door de beugel konden. De hete adem van de achterban moet meermaals de aanleiding geweest zijn om retorisch harder uit de hoek te komen. De leden van Louette bleven het repressiedossier volgen. Zelfs om de leden te mobiliseren voor de IJzerfront-manifestatie wordt naar de repressieproblematiek verwezen. Hoewel de uitspraken rond amnestie op de IJzerbedevaart de directe aanleiding waren geweest, hadden het IJzerfront en het CBL er van in het begin een andere communicatie op na gehouden die de nadruk legde op een eigen serene nationale herdenking die twee generaties martelaren moest verbinden.

Vanaf dag één na de oorlog pleitte de Witte Brigade voor een gelijke en eerlijke repressie. In *Steeds Verenigd* werd zelfs meerdere malen op de ongelijke berechting gewezen. De toon verhardde naarmate de repressie verzacht werd. Het verzet kreeg ook steeds meer tegenkanting van de katholieke media, de politiek en van oud-collaborateurs die terug in de openbaarheid hun gekende mening verkondigden over de oorlog én de repressie. Mede

daardoor kante Louette zich tegen een financiële regeling die o.a. ongelijke financiële straffen moest wegwerken. Hij heeft zich samen met de Witte Brigade ook lang gekant tegen het afschaffen van het bewijs van burgertrouw omdat daardoor voor hem het onderscheid tussen 'zwart' en 'wit' helemaal werd weggeveegd. De rode draad was steeds dat men wel bereid was te vergeven maar niet om te vergeten. Het woord amnestie werkte bij het verzet als een rode lap op een stier. Er waren weerstanders uit de beide taalgemeenschappen die gewoonweg niet tevreden te stellen waren met meer inspraak in de repressiepolitiek en geen enkele toegeving leken te willen doen. De top van de Witte Brigade hoorde daar niet bij. De Witte Brigade stelde steeds bereid te zijn maatregelen te nemen ten gunste van individuele gevallen op voorwaarde dat zij hun spijt betuigden. Net dat deden veel oud-incivieken niet. Louette en anderen vonden van zichzelf dat ze al veel en steeds meer toegevingen deden maar dat deze enkel beantwoord werden met het tegendeel van wat zij als gedrag van goede burgers zagen. Om amnestie vragen en Vlamingen tegen Franstaligen opzetten op de IJzerbedevaart was zeker niet de dankbaarheid die men verwachtte. Dat maakte het de leiding niet gemakkelijk om de leden een gematigde houding tegenover de repressie te laten aannemen. De Witte Brigade en andere verzetsorganisaties zouden hun toon en hun eisen verscherpen naarmate de roep om amnestie steeds luider klonk. In plaats van vergiffenis groeide er wroeging in weerstandskringen.

Tegelijk werd elk protest van hen als onverzoenlijk afgeschilderd of gekaderd in partijpolitieke spelletjes terwijl velen van hen juist neutraal wilden blijven. De weerstanders, en vooral de Vlamingen onder hen, voelden zich zelf in de hoek gedruimd. Hun aureool, de geest van de weerstand die zij zo koesterden werd hoe langer hoe meer de grond ingeboord en alsof dat nog niet genoeg was werd hun geloofwaardigheid ook nog eens ondergraven door mensen uit het eigen nest.

Het valt niet te ontkennen dat weerstanders zoals Hubert Halin met een duidelijk socialistisch politiek profiel de weerstand voor een stuk hebben gebruikt. In dienst van de paarse coalitie van 1954-1958 verzorgde Halin de contacten tussen de politiek en de weerstand. Halin werkte mee aan een plan om de opkomende VU een hak te zetten door een grote daad te stellen op vlak van de repressie. Die daad hield o.a. de vrijlating van Hendrik Elias in. Vooral (linkse) Franstalige patriotten steunden hem. Van de meest militante kernen en van Louette kreeg hij de wind van voren. Niet enkel omwille van het idee op zich, maar ook omdat de weerstand zich zo publiekelijk door links liet ketenen. Gedurende vier jaar had de coalitie al veel zaken bewerkstelligd waar eerder vanuit de weerstand al vele malen protest tegen was ontstaan. Onder meer de Franstalige katholieke krant *La Libre Belgique* reageerde hierop. De Witte Brigade zelf kwam in opstand tegen dergelijke initiatieven van

weerstanders, maar ook tegen de kritiek. Daaruit blijkt eveneens dat voor de Witte Brigade betogingen tegen de repressiepolitiek niet in de eerste plaats dienden als een middel om eigen sociale voordelen los te weken. De sociale eisen speelden zeker een rol in het protest van het verzet. Weerstanders vergeleken bijvoorbeeld wat er werd uitgetrokken voor hun pensioenen en hoeveel geld het IJzerbedevaartcomité kreeg. Hoewel Louette en de zijnen de naoorlogse Witte Brigade hadden opgebouwd rond die sociale politiek tegenover de patriotten, was de koppeling met de repressie niet noodzakelijk voor het activisme.

Toen de NCPGR in 1946 werd opgestart, was Louette meteen achterdochtig over de bedoelingen en het nut van de organisatie. Hoewel hij soms verregaande engagementen opnam in naam van de Witte Brigade, bleef hij steeds een waakzaam oog houden op het reilen en zeilen van die verschillende organisaties. Toen het activisme van de patriotten nog beperkt bleef tot kleine, losse, lokale initiatieven vond Louette reeds dat de patriotten te veel demonstreerden. Hij had ook oog voor andere manieren om mensen te betrekken bij de weerstandsorganisaties en de idealen waarvoor ze stonden. De tentoonstelling in de Antwerpse Innovation is daar een voorbeeld van. Er zijn wel meerdere patriottische organisaties die dergelijke projecten op poten hebben gesteld en initiatieven rond educatie over burgerdeugd zelf hebben gedragen of ondersteund. Toch resulteerde de grote media-aandacht voor de weerstandacties enkel in een beeld van een weerstand die op straat demonstreert.

Afhankelijk van de slagkracht van de vele opeenvolgende nationale koepelorganisaties kon het patriottisch milieu op een grote mobilisatiekracht bogen. De Witte Brigade speelde in de meeste van deze organisaties op nationaal en/of provinciaal niveau een grote rol. Vooral de ster van Louette rees snel. Hij werd een van de onofficiële vertegenwoordigers van de Vlaamse weerstand. In nationale organisaties kreeg hij daarom ook functies zoals het ondervoorzitterschap, om er als de 'Vlaming van dienst' te fungeren. Hij stond echter wel degelijk op zijn strepen. Hubert Halin zal deze stelling ook wel onderschreven hebben toen hij met tegenkanting van Louette te maken kreeg.

Dergelijke interne onenigheid heeft de pers niet gehaald. Een crisis zoals die rond Hubert Halin leert ons dan ook dat de rangen konden gesloten worden omwille van de eenheid binnen het verzet. Het was zeker niet de relatief kleine Witte Brigade, maar een grote organisatie zoals het Geheim Leger of het Onafhankelijkheidsfront die de stekker eruit trok. Die twee namen staan symbool voor de verdeling van de weerstand in een links en een rechts kamp.

Dat heeft de katholieke weerstanders er niet van weerhouden vele straatmanifestaties te steunen. Door de katholieke media, en in de eerste plaats door *De Standaard*, werden die

katholieke broeders en zusters daarvoor vaak scheef aangekeken. Echte weerstanders deden immers niet aan politiek en zochten vanuit hun liefde voor het vaderland naar verzoening met de overwonnen vijand. Dat was de teneur die steeds meer en duidelijker naar voren kwam in de katholieke kranten. Er is echter een groot verschil tussen *Gazet van Antwerpen* en *De Standaard*. De laatste liet van meet af aan veel minder ruimte voor de weerstand. Beide kranten evolueerden naar een steeds negatievere houding tegenover het verzet dat de macht van het getal en haar aureool gebruikte voor wat vanuit haar idealen gewoonweg een goede zaak was en geen partijpolitiek spelletje.

Het is niet zo dat de weerstand zich automatisch koest hield als links aan de macht was: het ontslag van Struye werd ook geëist terwijl de socialisten in de regering zaten. Toen kwam het de socialisten wel relatief goed uit. Het mooiste voorbeeld is toch weer het krakeel binnen de weerstand na de poging van Hubert Halin om een 'grote daad' te stellen. Zowel socialisten als liberalen hadden wel betere relaties met het verzet doordat ze hen meer bij het beleid betrokken. Het effect van het discours dat de verschillende partijen innamen tegenover het collaboratiemilieu is evenmin te onderschatten. Linkse regeringen namen vaak niet meer of niet minder maatregelen om de sociale gevolgen van de repressie weg te werken, maar ze verkochten dit wel beter. Ze gaven zichzelf bijvoorbeeld het label 'regering van het verzet'. Ook CVP-regeringen hadden oor naar wat de weerstand had te vertellen. *De Standaard* wees dan met een beschuldigende vinger naar de Franstalige katholieken die, volgens haar, al te gemakkelijk de weerstand volgden in haar protest.

Het is in Vlaanderen dat de weerstand in de strijd om het behoud van haar aureool botste op een steeds dikkere muur. In een cartoon sloot *De Standaard* letterlijk de deur voor wat ze afdeed als een groep linkse franskiljons. Die bewuste prent situeert zich ten tijde van de ophef van de herstelbetoging van het IJzerfront voor België. Dat ook de oud-strijders uit de Eerste Wereldoorlog en het Geheim Leger de actie steunden, verzwegen de krant voor de lezers. Dat er (althans volgens de organisatoren zelf) vooral veel Vlaamse deelnemers waren legde de krant evenzeer naast zich neer. Het 'slechte' verzet werd dan wel vooral met Franstaligen geassocieerd maar in realiteit waren het volgens Pieter Lagrou juist de Vlaamse weerstanders die veel strenger waren ten opzichte van de veroordeelde incivieken. Dit moet dan weer gezien worden in een context waarin de weerstand steeds meer in de hoek werd gedrukt door de overheersende katholieke media. Het pleit voor de neutraliteit van de liberale pers dat ze opmerkte dat het protest van de weerstand deels voortkwam uit het feit dat katholiek Vlaanderen niet brak met haar verleden zoals dat in Wallonië wel het geval was. Daar speelde de oude vijand van de weerstand een veel minder grote rol en ging het debat vooral over de schijnbare partijpolitieke spelletjes bij het verzet. Het heeft Franstalige katholieken niet belet het verzetsaureool te blijven claimen.

Hoe *Gazet van Antwerpen* tegenover het verzet stond werd vooral bepaald door de houding van de weerstand in het repressiedossier. Hier stippelde de CVP-parlementair Louis Kiebooms nog steeds de lijnen van de krant uit. Ook al had hij de journalistiek al een tijdje verlaten voor de politiek. Talrijke opiniestukken schreef hij rond de repressiepolitiek, zijn eigen initiatieven daaromtrent en hoe de weerstand er tegenover stond. Hijzelf had zich van meet af aan ingezet voor alle patriotten én de incivieken. Als politieke gevangene wist hij wat het was om weerstand te bieden tegen de bezetter en wat de gevolgen er konden van zijn. Toch werd hij na enige tijd voorstander van amnestie voor politieke idealisten. Daarom keurde hij de collaboratie niet minder af. Het woord amnestie alleen al konden de weerstanders echter niet hebben. Bij Kiebooms groeide de frustratie over het feit dat de weerstand zich halsstarrig bleef verzetten. Hij staat symbool voor die Vlaamse katholieken die de weerstand wel een plaats wilden geven in hun heldenpantheon, maar diezelfde weerstand later toch de rug toekeerden. Met het Verbond van het Vlaams Verzet had hij halverwege de jaren '50 nog een poging gedaan tot toenadering, maar in 1959 stond ook hij midden in de amnestiebetoging tegenover enkele weerstanders. Het respect tussen Louette en Kiebooms bleef overeind ondanks occasionele scherpe bewoordingen. Een goede samenwerking rond het repressiedossier is er nooit gekomen. Daarvoor waren zijzelf en hun achterban te ver uit elkaar gegroeid.

Kiebooms vond dat de weerstanders de overwinnaars waren en dat zij zich grootmoedig moesten tonen ten overstaan van de oude tegenstander. Daar dacht Louette anders over. Juist zij die de oorlog verloren hadden leken nu aan de winnende hand. In de ogen van de publieke opinie, en zeker de katholieke, leken zowaar alle incivieken misleide politieke idealisten, vond hij.

Al vanaf het begin was de CVP op zoek naar verruiming. Bij het lezen van sommige bewoordingen lijkt het alsof ze de patriotten niet los laten. Maar die patriotten mochten wel niet veel ruchtbaarheid geven aan hun eigen mening, laat staan dat ze hun leden mochten mobiliseren tegen de repressiepolitiek. Het bleek onmogelijk voor de CVP om een toenadering tot zowel 'zwart' als 'wit' te combineren. De Vlaamse katholieken wilden het verzet wel recupereren maar losten het 'zwarte' milieu niet. Verzetsmiddens en zeker de Witte Brigade stonden open voor integratie van incivieken maar dan wel op voorwaarde dat zij zich aanpasten aan de overwinnaar. In de ogen van de katholieke pers was de weerstand geworden tot een clubje van ontevreden 'oude Belgen' die vaak zelfs niet eens veel hadden betekend tijdens de oorlog. Toch zullen, ook nadat deze evolutie zich al lang had voltrokken, sommige katholieken de weerstand prijzen. Gaston Eyskens was zo iemand.

De relatie tussen de weerstand en de liberale en socialistische pers was veel beter. De liberale kranten *Het Laatste Nieuws* en *De Nieuwe Gazet* steunden tussen de regels door

meestal het verzet en deelden af en toe enkele tikken uit aan de collaborateurs. Maar zij hanteerden wel een zo goed als neutrale toon in hun berichtgeving. Deze was inhoudelijk zeer gebalanceerd en gaf steeds ook voldoende aandacht aan de mening van voorstanders van de amnestie of aan verzachtende maatregelen. De liberale kranten zagen het feit dat de Vlaamse Beweging niet radicaal brak met de collaboratie als een probleem voor het imago van Vlaanderen. Hun opiniestukken en verslaggeving hebben echter weinig opgebracht.

Van de socialistische pers, in deze scriptie vertegenwoordigd door *Vooruit* en *Volksgazet*, is geweten dat ze trouw in de pas van de partij liep. Dat ze het verzetsaureool graag gebruikte tegen regeringen waar de socialisten niet aan deelnamen, is al evenmin een verrassing. Meer dan tegen de effectieve maatregelen van de regering te protesteren, nam ze de katholieken onder vuur. Tweedracht bij de CVP was iets dat ze er zeker graag bij betrokken. De kranten deden er zelfs regelmatig een extra schep bovenop. De heisa rond de gratieverlening aan De Bodt is daar het mooiste voorbeeld van. Dergelijke berichtgeving gaf het verzet misschien wat meer aanzien in de socialistische middens maar dat kwam haar uiteindelijk helemaal niet ten goede. Het was enkel koren op de molen van wie de weerstand met links wilde liniëren. De actie van het IJzerfront was vanuit politiek perspectief geen aandacht meer waard nadat de eerste twee jaren niet het verwachte succes kenden.

Dat de plechtigheden van het IJzerfront voor België niet uitgroeiden tot een valabele tegenhanger van de IJzerbedevaarten, terwijl maanden voor de eerste herstelbetoging er al krantenkolommen vol werden over geschreven, symboliseert de moeilijke relatie tussen Vlaanderen en de weerstand. Binnen de overkoepelende patriottische organisaties was de verhouding tussen Franstaligen en Nederlandstaligen ook niet steeds rozengleur en maneschijn. Zeker niet naar de maatstaven van vandaag waarbij gelijkheid van taal een hoeksteen is. Louette heeft vaak gefungeerd als de ‘Vlaming van dienst’. Dat weerhield er hem niet van intern kritiek te geven en eisen te stellen rond eerbiediging van de Nederlandse taal. Dat er dan nauwelijks kandidaten waren om voor vertaler te spelen toont aan hoe druk bezet de Nederlandstalige leiders van het verzet wel niet waren. Er is steeds een zekere affiniteit met de Vlaamse ontvoogdingsstrijd geweest maar niet met de manier waarop die werd beleden door de vroegere tegenstander. Louette bleef zich niet voor niks zo inspannen in de organisatie van het IJzerfront. De weerstand zou ondanks dit alles toch blijven zitten met een anti-Vlaams imago. Hoezeer de Witte Brigade en de weerstand ook hebben geprobeerd om op dit vlak hun criticasters van antwoord te dienen.

Een nog relatief geslaagde anti-amnestiebetoging in 1959 is het symbolisch einde van de macht die de weerstand via de straat op de politiek kon uitoefenen. De eigen leden vroegen

zich af welk nut al die protesten nog hadden. Op hun verzetsaureool konden ze ook niet meer steunen om iets in beweging te zetten. Dat was vakkundig gebroken. Zowel door externe tegenstanders als door intern organisatorisch verval. Het verzet had slechts een klein gedeelte van de bevolking aangesproken tijdens de oorlog en ook nu keerden de weerstanders de facto terug naar de luwe schaduw, weg van de maatschappelijke bühne.

Met haar inbreng in de Voorwaartsgroep toonde de Witte Brigade dat het offer van hun kameraden niet vergeefs was geweest. Het was een belangrijk signaal van een kleine organisatie die nog steeds in het teken staat van de democratische waarden. Het initiatief bevond zich ook op een tijdsgewricht voor het onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog. Terwijl die vroeger als een ziekte werd gezien, vormt de oorlog meer en meer een interessant studieobject voor historici. De maatschappelijke gevolgen ebben steeds meer weg.

Mijn studie heeft niet enkel de sociale herinnering van het verzet en de grote ideologische groepen in de maatschappij meer opgehelderd maar ook aangetoond dat er wel nog wat werk voor de boeg ligt. Het recent opgestarte SOMA-onderzoeksproject ‘Collaboratie en verzet: spiegelbeelden of gemanipuleerde herinneringen?’ is voor het onderzoek naar de verschillende herinneringsculturen en de mechanismen die er achter schuilen alvast een grote stap voorwaarts. De onderzoekers bekijken vormen van herinneringen rond de tegenstellingen Vlaanderen - Wallonië, links - rechts en stad - platteland. Tegelijk willen ze ook de gemeenschappelijke kenmerken bestuderen en te weten komen of er in sommige gevallen sprake is van ‘publieke religies’.

In het licht van dit onderzoek zou het ook nuttig zijn een studie te maken die alle verzetsorganisaties en zeker de koepelorganisaties doorlicht. Een studie over die organisaties en een sociale geschiedenis van zowel de leden als de figuren die de lakens uitdeelden, zal elk onderzoek naar de (naoorlogse) verzetsorganisaties een duw in de rug geven. Het moet zeker interessant zijn om katholieke weerstanders onder de loep te nemen, de manier waarop zij tegenover de acties van het verzet stonden en hoe de weerstand werd beschreven. Om het verzet een grotere plaats te kunnen geven in de historiografie mag ook de reïntegratie van veroordeelde incivieken niet opzij worden geschoven als onderzoeksonderwerp. Waarschijnlijk ligt daar zelfs de sleutel om een volledig zicht te kunnen krijgen op de vorming van de verschillende sociale herinneringen in Vlaanderen. Wetenschappelijke geschiedschrijving is nu, jaren later, misschien wel de enige weg om het verzetsaureool terug in ere te herstellen.

BIJLAGEN

- 1) Leiders verschillende structuren koepel Witte Brigade (Fidelio).
- 2) Organisaties waar de Witte Brigade en/of Marcel Louette deel van uitmaakten.

Verantwoording omslagfoto's.

Zowel het schilderij dat de voorpagina siert als de foto van het meisje met de Belgische driekleur op de achterkant van de scriptie bevinden zich in het Archiefcentrum van de Witte Brigade. Over de geschiedenis van het schilderij is nog weinig geweten. John Boeva wist me te vertellen dat de foto van het meisje op zijn vraag gemaakt is. Hij zei er nog bij: 'Het moest eens iets anders voorstellen dan oude mannen met hun vaandels'.

Leiders verschillende structuren koepel Witte Brigade (Fidelio).

1. Verzetsgroep WB(F)

Nationaal commandant:

Marcel Louette (1940-1978)

Adjuncten:

Vital Bosschaerts , Leon Boumans en Georges Boodts.

Financiële beheerders:

Louis Janssens, Christine Van Nitzen en Maria Michiels (1940-9 mei 1944)

Frans Hellemans, Gerard Gogo en Jan Ceuleers (9 mei 1944 – september 1944)

Jean Batta (september 1944-april 1946)

2. VZW WB(F)

Voorzitters:

Marcel Louette (april 1946-februari 1978)

Henry Vroman (februari 1978-september 1978)

Jan Ceuleers (september 1978-maart 1982)

John Boeva (maart 1982-...)

Secretarissen

Jan Ceuleers, Adrienne Aerts, Julienne Lacroix, Louis Mertens, Betty Maerevoet (feb 1993-mei 1994), Alfons de Rille (mei 1994-...)

Financiële beheerders :

Jean Batta (april 1946-juni 1958)

Edgard Swinnen (juni 1958-1962)

John Boeva (1962-...)

3. PVBA Home Marcel Louette

Zaakvoerders:

Marcel Louette (juni 1953-februari 1978)

Jan Ceuleers (september 1978-september 1982)

Pierre Snauwaert (september 1982-maart 1986)

Vereffenaar:

Gaston Lacroix (maart 1986-mei 1987) ⁶³³

⁶³³ LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven*, p. 10.

Organisaties waar de Witte Brigade en/of Marcel Louette deel van uitmaakten.

Archief Witte Brigade (Fidelio)

Internationale organisaties

Fédération Internationale des Résistants (1956-1958)
Union Internationale de la Résistance et de la Déportation (1967-1991)
Union des Résistants et Prisonniers Politiques pour une Europe Unie (1953)
Union des résistants pour une Europe Unie (1955-1961)
Commission Internationale de Liaison et de Coordination de la Résistance (1958-1959)

Nationale organisaties

Nationale Vereniging der Weerstandsgroeperingen (1944)
Nationale Unie der Weerstand (1945-1951)
Nationale Raad van de Weerstand (1944-1953)
Nationale Unie van de Gewapende Weerstand (1951-1954)
Provinciale Unie van de Gewapende Weerstand Oost-Vlaanderen (1945-1972)
Actie-raad van de Weerstand (Comité d'Action de la Résistance) (1956-1993)
Nationaal Comité voor Aktie en Waakzaamheid (1947-1953)
Actie-comité voor de provincie Antwerpen van de Verenigde Weerstandsgroeperingen en van de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen (1947-1952)
Provinciale Unie van de Weerstand en Politieke Gevangenen van Antwerpen (1953-1959)
Nationale Confederatie der Politieke Gevangenen en Rechthebbenden van België (1947-1958)
Comité du Trois Septembre (1953-1954)
Nationaal werk voor Oudstrijders en Oorlogsslachtoffers – provinciaal comité Antwerpen (1947-1957)

Archief Marcel Louette

Ondervoorzitter van de Internationale Unie van Weerstand en deportatie. (I.U.W.D.) (UIRD)
Stichtend lid van het Internationaal comité voor de Verdediging van de rechten van de mens in de USSR.
Voorzitter van de nationale Unie van de weerstand
Vice-voorzitter van de actieraad van de weerstand (ACW, CAR)
Lid van het wetenschappelijk comité van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog
Directeur van het Comité van advies der Gevangenen
Lid van de Hoge Raad der Gevangenen
Lid van de Hoge Raad voor de Nationale Werken van de Oorlogsgetroffenen.
Voorzitter van het Nationaal Verbond der Oud-gevangenen van Breendonk
Ondervoorzitter Comité voor Beroep op het Land.
Ondervoorzitter van het Belgisch Comité voor Europese Dorpen Anne Frank. (Voetnoot: opgericht onder auspiciën van de weerstanders voor een verenigd Europa)
Voorzitter van het Ijzerfront voor België – afdeling Antwerpen.
Ondervoorzitter van het Contactcomité der Patriottische verenigingen – provincie Antwerpen.

Lid van de Beheerraad van de vzw Peterschap van de Kinderen der gefusilleerden – comité Antwerpen.

Voorzitter van de vzw Belgische Vereniging voor vriendschap met Israël – afdeling Antwerpen.

BIBLIOGRAFIE

1. Primaire bronnen.

1.1. Onuitgegeven bronnen.

Archief Witte Brigade (Fidelio).

Archief VZW Witte Brigade (Fidelio).

Archief PVBA Home Marcel Louette .

Archief Marcel Louette.

FELIX archief

MA 3470: Ontvangst Marcel Louette.

MA 34202: Dossiers betreffende diverse naoorlogse verzetsbewegingen en betreffende een betoging tegen het incivisme op 15/06/1947, 1943-1964.

MA 26308: Dossier betreffende diverse naoorlogse verzetsgroeperingen en documenten betreffende anti-amnestie betogingen en in verband met een proces tegen weerstanders in Tongeren , 1944-1953.

1.2. Uitgegeven bronnen.

Comité voor Beroep op het Land, *Het Witboek van het Comité voor Beroep op het Land, Brussel, Drukkerij Wellens-Pay, 1952, 32 p.*

SMET (J.), *De amnestievergadering op 24 januari 1957 te Antwerpen, Antwerpen, Verbond van Vlaams verzet, 1957, 56 p.*

Steeds Verenigd.

1.3. Kranten.

De Nieuwe Gazet.

De Standaard.

Gazet van Antwerpen.

Het Laatste Nieuws.

Volksgazet.

Vooruit.

Secundaire literatuur.

ADRIAENS (W.), *Kroniek der Witte Brigade Fidelio: sector 26 – Lier, Lier, Witte Brigade (Fidelio) Lier, 1983, 28 p.*

ANTHIERENS (J.), *Zonder vlagvertoon. Over de weerstand tegen het verzet, Leuven, Van Halewyck, 1995, 197 p.*

ARNOLDS (A.), *De communicatiesystemen van een weerstandsbeweging : de Witte Brigade (Fidelio), Antwerpen 1940-1944, Brussel, VUB, OLV, 1991, 2 vol., s.p.*

- ARNOLDS (J.P.), BOEVA (J.) EN BOEVA (L.) (red.), *Witte Brigade (Fidelio) 1940-1944*, Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1990, 61 p.
- BAETEN (W.), *Het Kempisch Legioen. De dubbele strijd van een verzetsbeweging 1942-1944 en 1944-1961*, Gent, UGent, OLV, 2004, 195 p.
- BALACE (F.) en DUPONT (C.), 'Les "Anciens" et le Roi. Facteurs decohé-sion et divergence '45-'50', in : *Cahiers de CRESHGM*, 9 (1985), pp. 123-174.
- BECK (A.), *De IJzerbedevaarten 1945-1965 : een politieke massamanifestatie*, Gent, Ugent, OLV, 1996, 245 p.
- BEVERNAGE (B.), 'De hete adem van het verleden. Over het verleden dat niet voorbij wil gaan en het "presence"-debat in de geschiedfilosofie', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 18, 2007, pp. 183 – 199.
- BEYEN (M.), 'Belgien. Der Kampf um das Leid.', in: FLACKE (M.), *Mythen der Nationen: 1945, Arena der Erinnerungen: eine Ausstellung des Deutschen Historischen Museums*, Berlijn, DHM, 2004, pp. 67-94.
- BEYEN (M.), 'Zwart wordt van langs om meer de Vlaamsgezinde massa. De Vlaamse beeldvorming over bezetting en repressie, 1945-2000', in: GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.) (red.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, pp. 105-120.
- BEYEN (M.), *Oorlog & verleden. Nationale geschiedenis in België en Nederland, 1938 – 1947*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2002, 606 p.
- BILLIET (B.), CASSIMAN (P.) en VANSPEYBROUCK (M.) (red.), *Het verleden in het heden : geschiedenis, historisch onderzoek en de plaats van de historicus in de maatschappij van vandaag*, Gent, Academia press, 2002, 187 p.
- BURKE (P.), *Wat is cultuurgeschiedenis?*, Utrecht, Bijleveld, 2007, 207 p.
- CEULEERS (J.), *De zoveelste illusie*, Antwerpen, Witte Brigade (Fidelio), 1959, 182 p.
- COENEN (B.), *De Bierkaai van de vergetelheid of de strijd van helden en slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog tegen de maatschappelijke onverschilligheid, Leuven 1944-1995*, Leuven, KUL, OLV, 1995, 188 p.
- COLIGNON (A.), 'La Belgique, une patrie d'anciens combattants?', in : *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 115-141.
- CONFINO (A.), 'Collective Memory and Cultural History: Problems of Method', in: *The American Historical review*, nr. 5, 1997, pp. 1386-1403.
- CRAEYBECKX (J.), 'Voorwoord', in: CRAEYBECKX (J.), MEYNEN (A.), WITTE (E.) e.a (red.), *Tussen restauratie en vernieuwing*, Brussel, VUB-Press, 1989, pp. 7-12.
- CRAEYBECKX (J.), MEYNEN (A.), WITTE (E.) e.a (red.), *Tussen restauratie en vernieuwing*, Brussel, VUB-Press, 1989, 352 p.
- DE WEVER (B.), 'Amnestie', in: BOEVA (L.), DENECKERE (G.), LEEMANS (G.) e.a. (red.), *Vlamingen komt in massa*, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1999, pp.171-198.
- DE WEVER (B.), 'Diksmuide: De IJzertoren. Strijd om de helden van de Oorlog', in: TOLLEBEEK (J.), BUELENS (G.), DENECKERE (G.) e.a. (red.), *België, Een parcours van herinnering. Plaatsen van tweedracht, crisis en nostalgie*, Amsterdam, Bakker, 2008, pp. 60-71.
- DE WEVER (B.), 'Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen', in: BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (B.) e.a. (red.), *Tegendruk : geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Gent, AMSAB, 2004, pp. 17-32.
- DE WEVER (B.), 'Het Vlaams-Nationalisme na de Tweede Wereldoorlog. Verrijzenis of herrijzenis?', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 277-290.
- DE WEVER (B.), 'Van Wierook tot gaslucht. De beeldvorming over de Vlaams-nationalistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog in de Vlaamse

- historiografie', in: ART (J.) en FRANCOIS (L.) (red.), *Docendo discimus: liber amicorum Romain van Eenoo*, Gent, Academia press, 1999, pp. 607-614.
- DE WEVER (P.), *De geheimen van het verzet. De vele geheimen en mythes van het verzet gedurende de Tweede Wereldoorlog*, Tienen, Aqua Fortis, 2002, 156 p.
- DECLERCQ (E.), *Het Oostendse verzet in de nadagen van Wereldoorlog II : een lokale studie naar de rol van het verzet in het naoorlogse machtsvacuüm van de bevrijding tot de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezing*, Gent, UGent, OLV, 2008, 344 p.
- DENECKERE (G.), 'Oudstrijders op de vuist in Brussel. Het amnestieconflict tijdens het interbellum', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, nrs. 3-4, 1994-1995, pp. 273-327.
- DEWEVER (P.), *De geheimen van het verzet: de vele geheimen en mythes van het verzet gedurende de Tweede Wereldoorlog*, Tienen, Aqua Fortis, 2002, 156 p.
- DUJARDIN (V.) en VAN DEN WIJNGAERT (M.), 'Land zonder koning 1939-1950', in: DUMOULIN (M.) e.a. (red.), *Nieuwe geschiedenis van België 1905-1950*, deel 2, pp. 1123-1304.
- DUPORTAIL (P.), 'De oorlog tussen heden en verleden. Beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog in de Oost-Vlaamse plattelandsgemeente Bottelare', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 2, 1997, pp. 129-154.
- GEDI (N.) en ELAM (Y.), 'Collective Memory – What is it?', in: *History and Memory*, nr. 1, 1996, , pp. 30-50.
- GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.), 'Amnestie, het onmogelijke compromis', in: GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.) (red.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, pp. 149-169.
- GOTOVICH (J.), 'La résistance après guerre en Belgique: héritage glorieux ou fardeau encombrant?', in: *Colloque international, Esch-sur-Alzette, Avril 2002. Les courants politiques et la Résistance: Continuités ou ruptures?*, Luxembourg, Archives Nationales, 2003, pp. 504-518.
- GOTOVICH (J.), *Du rouge au tricolore : les communistes belges de 1939 à 1944 de l'histoire de la résistance en Belgique*, Brussel, Labor, 1992, 610 p.
- Guldenboek van de Belgische Weerstand*, Brussel, Commissie voor de historiek van de Weerstand -Leclercq, 429 p.
- HEMMERIJCKX (R.), 'De Belgische socialisten tegen de Unie van Hand-en Geestesarbeiders', in: *België, een maatschappij in crisis en oorlog. Acta van het colloquium gehouden te Brussel van 22 tot 26 oktober 1990*, 1940, Brussel, NCWO II, 1993, pp. 481-498.
- HEYLEN (G.) en HEYLEN-KIEBOOMS (B.), *Louis Kiebooms. Christen-democratisch journalist en politicus*, Kapellen : DNB/Pelckmans, 1995, 287 p.
- HUYSE (L.) EN DHONDT (S.), *Onverwerkt verleden : collaboratie en repressie in België 1942-1952*, Leuven, Kritak, 1994, 312 p.
- HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, 230 p.
- HUYSE (L.) en HOFLACK (K.), 'De afrekening met de vrienden van de vijand', in: HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, pp. 27-44.
- HUYSE (L.) en VANDEWEYER (L.), 'Amnestie', in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, pp. 271-290.
- KANSTEINER (W.), 'Finding meaning in memory. A methodological critique of collective memory studies', in: *History and Theory*, 2002, nr. 41, pp. 179-197.
- KESTELOOT (C.), 'Fosty, Jean', *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, pp. 1167-1168.

- LABORIE (P.), 'Les mémoires collectives de la Résistance dans le Nord de l'Europe', in: DRIGEARD (G.) en KESTELOOT (C.) (red.), *La Résistance et les Européens du Nord*, Vol. 2., pp. 132-155.
- LAGROU (P.), *The legacy of Nazi occupation : patriotic memory and national recovery in Western Europe, 1945-1965*, Cambridge, Cambridge University, 2000, 327 p.
- LAGROU (P.), 'Belgium', in: MOORE (B.) (red.), *Resistance in Western Europe*, Oxford, Berg, 2000, pp. 27 – 63.
- LAGROU (P.), 'Herdenken en vergeten. De politieke verwerking van verzet en vervolging in België na 1945', in: *Spiegel Historiael*, nr 3-4, 1994, pp. 116-122.
- LAGROU (P.), 'La Résistance et les conceptions de l'Europe, 1945-1965. Anciens résistants et victimes de la persécution face à la Guerre froide, au problème allemand et à l'intégration européenne', in : *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, nr. 2, 1997, pp. 155 - 197.
- LAGROU (P.), 'Verzet en naoorlogse politiek', in: HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, pp. 45-68.
- LAGROU (P.), 'Welk vaderland voor vaderlandslievende verenigingen? Oorlogsslachtoffers en verzetsveteranen en de nationale kwestie. 1945-1958', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse geschiedenis*, nr. 3, 1997, pp. 143-161.
- LAGROU (P.), *De politieke strijd om het verzetsaureool. Verdienste en erkentelijkheid in het naoorlogse België (1944-1950)*, Leuven, KUL, 1989, 224 p.
- LAPLASSE (J.) en STEEN (K.), 'Het verzet gewogen: een kwantitatieve analyse van politieke aanslagen en sabotages in België, 1940-1944, in: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, nr. 15, 2005, pp. 227-260.
- LAPLASSE (J.), 'De Broers Crutzen in Antwerpen: een casestudy over de clandestiene pers in 1940-1941', in: BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (B.) e.a. (red.), *Tegendruk : geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Gent, AMSAB, 2004, pp. 125-144.
- LAPLASSE (J.), *Inventarissen van de archieven van de gewapende verzetsgroep Witte Brigade (Fidelio), de vzw Witte Brigade (Fidelio), de PVBAHome Marcel Louette en het persoonlijk archief Marcel Louette*, Antwerpen, Archief en Documentatiecentrum Witte Brigade (Fidelio), 2001, 114 p.
- LAUREYS (E.), 'The Staff of the High Commissariat for National Security: A socio-Professional Profile', in: *Europe in Exile. European Exile Communities in Britain 1940-1945*, 2001, pp. 135-150.
- LOUIS (V.), 'De Christelijke Arbeidersjeugd', in: GERARD (E.) (red.), *De Christelijke Arbeidersbeweging in België*, Vol. 2, pp. 412-483.
- LOUYET (P.), *Het verzet, België in de Tweede Wereldoorlog nr. 4*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1991, 95 p.
- MAERTEN (F.), 'Het verzet', in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 207-264.
- MARTIN (D.), 'Les commémorations de la Libération en Flandre vues sous l'angle local : de la kermesse Flamande a la leçon politici-morale', in: COLIGNON (A.), KESTELOOT (C.) en MARTIN (D.) (red.), *Commémoration. Enjeux et débats*, Brussel, CREHSGM, 1996, pp. 67-112.
- MARTIN (D.), 'Marcel Louette', in : *Nouvelle biographie nationale*, Brussel, Académie Royale de Belgique, 1999, vol. 5., pp. 254-255.

- MARTIN (D.), “Liberalen in het verzet: casus Antwerpen”, in: *België, een maatschappij in crisis en oorlog. Acta van het colloquium gehouden te Brussel van 22 tot 26 oktober 1990*, Brussel, NCWO II, 1993, pp. 497-522.
- MATTHE (S.), *Het ‘tweede deel’ van de repressie. De vrijlatings- en strafverminderingsspolitiek na de Tweede Wereldoorlog*, Gent, Ugent, OLV, 2002, 224 p.
- MERTENS (H.), “Steeds Verenigd” door dik en dun. *Een sluikblad uit het Antwerpse tijdens de tweede wereldoorlog (1940-1944)*, Antwerpen, UA, OLV, 2006, 127 p.
- MISZTAL (B.A.), *Theories of Social Remembering*, Maidenhead, Open University Press, 2003, 191 p.
- MOORE (B.), ‘Introduction: Defining Resistance’, in: MOORE (B.) (red.), *Resistance in Western Europe*, Oxford, Berg, 2000, pp. 1-26.
- NEFORS (P.), ‘De bevrijding’, in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 265-288.
- NEFORS (P.), *Breendonk 1940-1945. De geschiedenis*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, 400 p.
- OLICK (J.K.) en ROBBINS (J.), ‘Social Memory Studies: From “Collective Memory” to the Historical Sociology of Mnemonic Practices’, in: *Annual review of Sociology*, nr. 1, 1998, pp. 105-114.
- PAUWELS (W.), *De bevrijdingsdagen van 1944. Honderd dagen tussen anarchie en burgeroorlog*, Antwerpen, De Nederlanden, 1994, 292 p.
- RAES (H.), *Tussen feit en fictie. De katholieke beeldvorming over het verzet, 1944-1950. De katholieken en het verzet: een snel verzuurde relatie?*, Gent, Ugent, OMP, 2009, 246 p.
- ROBERT (J.) (red.), *Schoonselhof nu! Een eigentijdse visie op de Antwerpse necropool*, Antwerpen, Erfgoedcel, 2005, 398 p.
- SAERENS (L.), ‘De Antwerpse verzetspers en de jodenvervolging’, in: BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (B.) e.a. (red.), *Tegendruk : geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Gent, AMSAB, 2004, pp. 145-164.
- SEBERECHTS (F.), *Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie*, Leuven, Davidsfonds, 1994, 221 p.
- SELLESLAGH (F.), ‘De clandestiene KAJ in Duitsland (1942-1945)’, in: HUGAERTS (F.), DE BOODT (J.), GEZELS (J.), e.a. (red.), *De K.A.J., haard van verzet (1940-1945). Hun mooiste uur*, Gent, Reinaert/Het Volk, 1989, pp. 199 – 230.
- SELLESLAGH (F.), ‘Kajotters in de verzetsbewegingen’, in: HUGAERTS (F.), DE BOODT (J.), GEZELS (J.), e.a. (red.), *De K.A.J., haard van verzet (1940-1945). Hun mooiste uur*, Gent, Reinaert/Het Volk, 1989, p. 151- 161.
- TOLLEBEEK (J.), ‘De conjunctuur van het historisch besef’, in: Raymaekers (B.) en Van Riel (G.) (red.), *De horizonen van weten en kunnen*, Leuven, Davidsfonds, 2002, pp. 167-193.
- VAN DEN WIJNGAERT (M.), ‘Inleiding’, in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 11-14.
- VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, 317 p.
- VAN DOORSLAER (R.), ‘De oorlog tussen continuïteit en verandering: vragen en problemen’, in: HUYSE (L.) en HOFLACK (K.) (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, Van Halewyck, 1995, pp. 17-26.

- VAN DOORSLAER (R.), 'Gebruikt verleden. De politieke nalatenschap van de Tweede Wereldoorlog in België, 1945-2000', in: DENECKERE (G.) en DE WEVER (B.) (red.), *Geschiedenis maken: liber amicorum Herman Balthazar*, Gent, Tijdsbeeld, 2003, pp. 227-249.
- VAN HERCK (W.), *Ontstaan en groei van een verzetsbeweging : vergelijkende prosopografie van de eerste 196 leden van de Witte Brigade/Fidelio*, Gent, UGent, OLV, 2002, 149 p.
- VAN ISACKER (K.), *Mijn land in de kering: 1830-1980. Deel 2: De enge ruimte 1914-1980*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1983, 279 p.
- VANDEWEYER (L.), 'De Duitse inval', in: VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), MAERTEN (F.) e.a. (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, pp. 15- 44.
- VERDOODT (F.-J.), 'De pijn van het oorlogsverleden. Het initiatief van de Voorwaartsgroep 1999-2001', in: GOTOVICH (J.) en KESTELOOT (C.) (red.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, pp. 183-196.
- VERHOEYEN (E.), 'La résistance belge vue de Londres : le cas du SOE', in: BALACE (F.) (red.), *Jours de Londres*, pp. 127-169.
- VERHOEYEN (E.), *België bezet 1940-1944 : een synthese*, Brussel, BRTN, 1993, 456 p.
- VERHOEYEN (E.), VAN DOORSLAER (R.), VAN DE VIJVER (H.), *Het verzet, België in de Tweede Wereldoorlog nr. 6*, Kapellen, DNB-Pelckmans, 1988, 112 p.
- VRINTS (A.), *Het theater van de straat : publiek geweld, respectabiliteit en sociabiliteit in Antwerpen (ca. 1910-1950)*, Gent, UGent, ODV, 2006, Vol. 3, 199 p.
- WILS (L.), *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen – Apeldoorn, Garant, 2005, p. 292.
- WINTER (J.) en SIVAN (E.), 'Setting the framework', in: WINTER (J.) en SIVAN (E.) (red.), *War and remembrance in the Twentieth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, pp. 6-39.
- WINTER (J.), *Remembering War: the Great War between memory and history in the twentieth century*, New Haven, Yale University Press, 2006, pp. 282-287.
- WITTE (E.), 'Tussen restauratie en vernieuwing (1944-1950)', in: WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2005, pp. 247-306.
- WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.) (red.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2005, 584 p.
- WITTE (E.), MEYNEN (A.), BILLIET (J.) e.a. (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 576 p.
- Witte Brigade Borgerhout - "Fidelio"*, Deurne, Drukkerij Ceulemans, s.d., 12 p.
- WOUTERS (N.), *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, Lannoo, 2004, 750 p.

